Digitized by Google

R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
B
105
NAPOLI

Digitized by Google

Racc. Mil. B. 105. 2

ANTONII AUGUSTINI

DIALOGORUM LIBRI DUO

DE EMENDATIONE GRATIANI.

Digitized by Google

Racc. Mil. B. 105. 2

ANTONII AUGUSTINI

DIALOGORUM LIBRI DUO

DE EMENDATIONE GRATIANI.

Digitized by Google

ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS

DIALOGORUM LIBRI DUO

DE EMENDATIONE GRATIANI

STEPHANUS BALUZIUS Tutelenſis emendavit, Notis illuſtravit, & novas Emendationes adjecit ad Gratianum.

LIBER POSTERIOR.

PARISIIS.
Sumtibus JOANNIS GRAVIER Bibliopolæ Neapolitani
MDCCLX.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTONII AUGUSTINI ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS

DE EMENDATIONE GRATIANI dialogorum liber poſterior.

DE GRATIANI EMENDATIONE ex Conciliis non editis.

Dialogus primus.

C. CUM ad te venirem, Ilerdae apud Vincentium fratrem conſobrinum meum commoratus, intellexi ab eo te cum Petro Galeſio de Gratiani emendatione aliquot diebus egiſſe ipſo praeſente; cujus ſermonis ſummam fuerat is ſcriptis complexus, quam ab eo accepi. Sed ajebat, cum aliquot diſtinctiones percurrere coepiſſet Galeſius, claſſis cujuſdam nuntio inter-

In hoc libro A. Antonium Auguſtinum ſignificat, B. Franciſcum Edoardum, C. Martinum Auguſtinum Joannis filium.

pellatum, Barcinonem profectum, ut in ea, ſi poſſet, in Italiam perveniret, ipſum autem Ilerdam paullo poſt rediiſſe ad ſtudia intermiſſa. Ejus ſermone incenſus, a te petere &, ſi pateris, flagitare cogor, ut me de ceteris Gratiani locis edoceas. Percommode autem accidit ut cum hoc tibi deſiderium meum vellem exponere, cum B. noſtro rem communicaverim. Is mihi dixit ſe Barcinonem iviſſe, ut veteres quoſdam Conciliorum & aliorum ſcriptorum libros deſcribi tibi curaret, & alia quaedam ad Gratiani emendationem maxime pertinentia. Itaque ambo acceſſimus, ut nos dignos arbitreris, quos vel reliquiis illius ſplendidi convivii, quod apparatiſſimum fuiſſe didicimus, ſatures. A. Ego vero vos non reliquiis ſaturare, ut dixiſti, ſed ſplendidiſſimis conviviis accipere dignos arbitror. Hoc autem ipſum, quod cupis, melius hic B. noſter praeſtare poterit: quippe qui acta ipſa ſelectorum illorum patrum legit, qui Romae Gratiano mendis expurgando praeerant, & veteres illos libros deſcripſit, & diu multumque eſt in hoc genere literarum verſatus. B. Negare non poſſum me his delectari ſtudiis, & te potiſſimum duce, cum magna mea voluptate, in Conciliorum decretis & Pontificum epiſtolis perlegendis dies noctesque conſumere. Neque etiam recuſo quin, quod ſciam poteroque, C. noſtri deſiderio ſatisfaciam. Te vero praeſente id agi, utrique noſtrum utilius & gratius eſt. Sunt enim multa obſcura & incerta, in quibus etiam illi ſelecti Romani

ni haerent. Sunt etiam variae quaedam lectiones, quae collatione librorum veterum aut collectorum acciderunt; in quibus & in aliis permultis tuum nobis erit auxilium implorandum. A. Video me non poſſe effugere quod exoptatis: id eo libentius faciam, ut C. faveam, & quid a te petere debeat admoneam. Obſcura vero & varia a Romanis relicta auditurus libenter ſum; non quo ſperem me illa certa & aperta redditurum; ſed, ut ingenia hominum ſunt, id ipſum dubitare, trepidare, & labi ſaepe delectat. Et ut ſi quis aliquid medicamenti attulit deſperato jam & morienti aegroto, voluptatem magnam capiat neceſſe eſt, ſic qui jam deploratis mendoſis locis ſcriptorum medicinam tulit, ſuaviſſimos capit laboris ſui fructus. Sed age, videamus quid auxilii ex veteribus Conciliis non editis Gratiano adferri poteſt? B. Qua ratione ſi quis quaerat fontes ſingulorum capitum in editis Conciliis, & conferat eorum verba, multum juvatur quod haec ab illis manaverint, ita etiam in non editis eveniet. Sed illud pluribus notum eſt, & facilius ſanari loca mendoſa potuerunt; haec minus nota ſunt, & paucis patuit aditus ut ea cum Gratiano conferrent. Exemplum ſumam ex hoc libro, quem ad te adfero, cujus partem ad te Roma miſſum ſcio. Apud Gratianum caput hoc Zachariæ Papae adſcribitur: *Epiſcopi*, *Presbyteri*, *Diaconi ſecularibus indumentis non utantur &c.* Hoc in Conciliis aut epiſtolis editis Zachariae non invenies; ſed eſt in Con- 21. q. 4. c. 3. Epiſcopi.

 ci-

Diſt 93.cap. 4. Iuxta.

cilio Romano Zachariae capite tertio. (1) Sic diſtinctione XCIII. Anacleto & Zachariae adſcribuntur illa verba: *Iuxta ſanctorum patrum &c.* Sed melius Anſelmus refert ex Concilio Zachariae Papae. Eſt autem caput quartum illius Concilii. A. Ego cum verba Gratiani cum Anſelmi verbis contuliſſem, inveni meliorem ſcripturam videri illam Anſelmi, quam vulgarem Gratiani. Scire cupio an eam confirmet vetus hoc Concilium. B. De illis fortaſſe verbis dicis: *Omnes Epiſcopi qui hujus apoſtolicæ ſedis ordinationi ſubjacent, & qui propinqui ſunt.* In eo Concilio *ſubjacebunt qui propinqui ſunt* ſcriptum eſt, & voce omiſſa. A. *ſubjacent qui propinqui ſunt* habet Anſelmus apertius. Et ideo poſtea dicitur: *Qui vero de longinquo ſunt, juxta chirographum ſuum impleant.* C. Eſtne hoc illud chirographum, cujus formula exſtat ſub titulo de jurejurando: *Ego N. &c.* A. Ea formula a Gregorio VII. concepta eſt, qui poſterior fuit Zacharia; ſed fortaſſe priores Pontifices ſimile ſacramentum Epiſcopos ſuos praeſtare jubebant. C. Cur adjicitur in hoc capite, *qui hujus apoſtolicæ ſedis ordinationi ſubjacent?* An ſunt alii qui non ſubjiciantur? A. Hodie nulli fere ſunt. Sed illis temporibus electi Epiſcopi a clero, a Metropolitano confirmabantur, & ab eodem conſecrabantur, aut, eo conſentiente, ab aliis Epiſcopis. Metropolitanorum electio a Patriarcha confirmabatur; quibus Pallium quoque dare permittit Innocentius III. in Concilio

De jurejuran. c.4. Ego. *Grego. IX. c. 20. de el-ct. in 1. collect.*

cilio generali capite quinto. Ordinationi igitur, hoc eſt, conſecrationi, vel confirmationi ſedis apoſtolicae illi non erant ſubjecti, qui ab inferioribus confirmabantur & conſecrabantur. B. Cur autem venire cogebantur in urbem quotannis omnes? An ad ſynodos quotannis habendas? A. Neque quotannis omnes venire cogebantur, ſed aliqui; longius habitantes intra biennium aut triennium veniebant; neque ſynodi cauſſa ſolum, ſed etiam ob lites aut inter ipſos Epiſcopos ſedandas, aut cum aliis Clericis vel laicis, & ut cum eorum conſilio Pontifex Romanus difficiliora negotia explicaret atque dirimeret. Sed ad Gratianum redeamus. (2) B. Zachariae Papae adſcribit Gratianus verba illa poſita cauſſa XXVI. extrema: *Si quis Kalendas Ianuarij ritu paganorum colere &c.* quae ex decretis Zachariae cap. XI. Burchardus *a* & Ivo *b* referunt. Magna cum varietate ſunt haec in Romano Concilio Zachariae cap. IX. *Si quis Kalend. Ianuarias & broma colere præſumpſerit, aut menſas cum dapibus in domibus præparare, & per vicos & plateas cantationes & choros ducere, quod maxima iniquitas eſt coram Deo, anathema ſit.* A. In epiſtola quadam Bonifacii martyris ad Zachariam inveni conqueri illum quod dicerent barbari ſe vidiſſe Romae juxta Eccleſiam ſancti Petri Kalendis Januarii paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes & cantiones ſacrilegas audiviſſe, & menſas illa die vel nocte dapibus onerare, & alia fieri.

c. 23. Antiqua. *de privil.*

26. q.7.c. 14. Si quis.
a *Burc. li.*10. *c.* 16.
b *Ivo par.* 11. *c.* 43. *decret.*

ri. Cui Zacharias reſcribit tam ſe quam Gregorium Pontificem, cui ſucceſſerat, qui a nobis Gregorius tertius appellatur, illa prohibuiſſe. C. Quid vox *broma* ſignificat? an pro *bruma* poſita eſt? A. Capite LXII. ſextae ſynodi repetitae in Trullo brumalia prohibentur, quae videntur eſſe a bruma dicta. Incidere autem bruma ſolebat Saturnalibus diebus, non longe a Kalendis Januariis. B. Tertullianus in libro de idolatria hoc confirmare videtur, cum de brumae honorario & de Kalendis Januariis & Saturnalium celebratione agit. Ambroſius tamen in epiſtola ad Galatas ad Jani cultum refert has Januarias Kalendas. *Menſas* vero, non *menſes*, ut apud Ivonem eſt, ſcribendum eſſe recte ex Bonifacii verbis colligitur. (3) Sequitur illud quod Macario Papae Gratianus *c*, Zachariae Burchardus *d* & Ivo *e* & liber Caeſarauguſtanus *f* adſcribunt. Eſt autem in hoc ipſo Romano Concilio cap. XIII. & XIV. C. Hac de re invenio in dialogis cum V. & G. *g* fieri mentionem, ut etiam de Anacleti & Zachariae capite diſtinctione XCIII. a te commemorato. B. Sunt quaedam melius ſcripta in Concilio quam apud Gratianum, ut illud, *ab alio Epiſcopo*, non *ab aliquo*. Et poſt illa, uſque in finem, additur: *quia ſcriptum eſt h: Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* (4) Alia exempla ſumamus ex duabus Romanis ſynodis non editis Eugenii ſecundi & Leonis quarti. Conjunguntur autem in veteri libro, quod magna ex parte eiſdem verbis ſcrip-

c *De conſec. d.* 1. *c.* 56. Nullus.
d *Burc. lib.* 3. *c.* 230. & 231.
e *Ivo par.* 3. *ca.* 270. & 271. *decr.*
f *Caeſ. lib.* 4. *c.* 48.
g *Dial.* 4. *li.* 1. & *dialog.* 13.
h *Mat.* 10. *c.*

ſcripta ſint. Nam ſi quis quaerat quid ſibi velit haec Gratiani inſcriptio cauſſa XII. *i Item Eugenius Papa & Leo nonus : Neceſſaria etenim res &c.* aut illa Anſelmi *k Ex ſynodo Eugenij Papæ*; quid reſpondeat non habebit. Invenitur autem in hoc duplici Concilio cap. VII. (5) At Leonis Papae eſſe dicuntur illa verba *l* : *Sine ornatu ſacerdotali extra domos apparere nullo modo convenit.* Ea nullo modo in beati Leonis Papae regiſtro quiſquam inveniet; ſed hujus Concilii ſunt caput duodecimum. A. Sumpſit Gratianus ab Anſelmo *m*. ſed Ivo *n* & liber Caeſarauguſtanus *o* ex ſynodo Eugenii eſſe ſcribunt. Ivo autem ſolus plenius quaedam retulit. B. Plura ſunt in ipſo Concilio. (6) Sic etiam Ivo *p* caput XI. hujus Concilii refert ut ex ſynodo Eugenii Papae tempore Ludovici & Lotharii Auguſtorum habitae, & liber Caeſarauguſtanus *q* ex ſynodo Eugenii Papae. Sed plenius eſt id caput in eodem Concilio. Caput XIII. poſuit Gratianus cauſſa XIV. *r* cum hac inſcriptione : *Unde in ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa ſtatutum eſt.* Pro illis verbis *tamen in ipſis ſæcularibus negotiis &c.* ſcribendum : *tamen ipſi in ſæcularibus negotiis pro teſtimonio aut conficiendis inſtrumentis non rogentur.* C. Ante ea verba vox *credibilius* eſt in Concilio, *credibile* apud Gratianum. B. Ita eſt ut dicis. (7) Diſtinctione XXCI. *ſ* caput VII. (cujus initium *Sacerdos aut quivis*) Eugenio Papae adſcribitur. Id in his Eugenii minoris & Leonis IV. ſynodis invenio capite XIV. & ſcribendum

i 12. q. 1. c. 3. Neceſſaria.
k *Anſ. lib.* 7. *c.* 5.
l 21. q. 4. c. 4. Sine.
m *Anſel. lib.* 7. *c.* 103.
n *Ivo par.* 13. *c.* 7. *dec.*
o *Cæſ. libr.* 8. *c.* 25.
p *Ivo par.* 11. *c.* 76. *decr.*
q *Cæſ. lib.* 8. *cap.* 81.
r 14. q. 2. c. 2.
ſ *Diſt.* 81. *c.* 7. Sacerdos.

dum eſt : *in ordinem eccleſiaſticum provectus, ſi in eo ſcelere inveniatur, quo abiciendus exiſtat.* (8) In eadem diſtinctione *t* caput adjectum a Palea cum hac inſcriptione, *Ex decreto Eugenij Papae*, quod etiam apud Anſelmum *u* & Bernardum Papienſem refertur *x*, hujus Concilii eſt caput decimumquintum. Varietas magna eſt, ut in Notis tuis ad Papienſem ex libro Veronenſi a te relata eſt. A. Pergratum mihi eſt quod fontem illius capitis indicaveris, ut etiam aliorum quae a te narrata ſunt. (9) B. Caput XVI. Gratianus *y* refert ut ex ſynodo habita Romae ab Eugenio Papa. Melius eſt in libro Caeſarauguſtano *z*: *In Concilio primo Eugenij Papae cum Epiſcopis* LXXII. *&* *Leonis IV. cum Epiſcopis* LXVI. A. Si addidiſſet cujus Eugenii id Concilium eſſet, nihil deſiderari aptius poſſet. Cupio tamen ſcire abs te, num conveniat in Epiſcoporum numero? B. In Leonis ſynodo nulla differentia eſt, in Eugenii tamen decem Epiſcopi plures in Caeſarauguſtano ſunt quam in veteri libro ejus Concilii. A. In verbis quaenam varietas eſt? B. Quod apud Gratianum eſt, *res mobiles aut immobiles*, in eo Concilio eſt, *res mobiles*, in libro Thomaſiano Gratiani *res immobiles*, in Caeſarauguſtano ſola vox *res* invenitur. A. Nihil mutandum cenſeo. B. In extremo capite, *coartandus exiſtat* eſt in Concilio, *coartatus exiſtat* habet Gratianus, *coërceatur* liber Caeſarauguſtanus. A. Scriptura Concilii recipienda eſt. (10) B. Caput XIIX. Leoni Papae adſcribit Gratianus *a* di-

t Eod. diſt. c. 22. Si quiſpiam.

u Anſel. li. 8. cap. 9.

x c. 3. de cohab. cler. in 1. collect. & apud Greg. IX. c. 2. e. tit.

y 12. q. 1. c. 27. Nulli.

z Caeſ. lib. 7. cap. 61.

a diſtinctione LXXII. ut Anſelmus *b*, Eugenio Papae liber Caeſaraugustanus *c*. Pro illis, *niſi ab ipſo poſtulatus*, ſcribendum eſt, *niſi ab alio poſtulatus*; ut in his tribus libris eſt; quamvis Anſelmus habeat *poſtuletur* pro *poſtulatus*. Pars ejusdem capitis omiſſa eſt, qua cavebatur ut dimiſſoriae literae univerſalis Pontificis, aut Imperialis vel Metropolitani bulla roborentur. C. An etiam Metropolitani bulla utebantur? A. Sigillum arbitror ſignificari. Sed & Venetorum Dux bulla utitur plumbea in quibusdam literis. Et Graeci Imperatores χρυσόβουλλον appellabant literas eorum aurea bulla exornatas. Cetera poterunt alio die conferri. Noſtis enim occupationes meas. B. Ita fiat.

a *Diſt.* 72. *c.* 1.
b *Anſ. lib.* 6. *c.* 122.
c *Cæſar. lib.* 4. *c.* 87.

Vid. Balſamo ad Photium, cum ſcholiis.

ADDITIONES.

(1) IN editione Gregoriana cap. 3. *Epiſcopi*. 21. q. 4. inſcriptio eſt: *Item Zacharias Papa in ſynodo Romana c.* 3. In Notis eſt: *Hæc ſynodus a Zacharia Papa habita extat in bibliotheca Vaticana & Regienſi.* Et in indice librorum eſt: *Zachariæ decreta ex bibliotheca Ormaneti Epiſcopi Patavini, Synodus Romana ex Vaticana, Francica ex Dominicana ſupra Minervam.*

(2) De inſcriptione cap. 4. *Iuxta*. diſt. 93. dictum eſt in dialogo 13. additione 2. libri prioris. In verbis haec leguntur: *Ordinationi ſubjacent, qui propinqui ſunt.* Capitis 4. *Ego N.* de jurejur. inſcriptio eſt: *Idem* (Gregorius) *Petro Subdiacono.* In margine eſt: *cap.* 10. *tit. de electione in* 1. *compil.*

(3) Ante cap. 14. cau. 26. q. 7. in eodem libro haec ſunt: *Vnde Zacharias Papa in Concilio Romano c.* 9. Si quis Calendas Januarias & brumam ritu paganorum colere vel aliquid plus novi facere propter novum

vum annum, aut menſas cum dapibus &c.] In margine haec ſunt: *Polyc. ibidem.* (hoc eſt, *l. 6. tit. 12. Burch. l. 10. c. 16. Ivo par. 11. c. 43.* Et in Notis: *Hoc eſt caput nonum in Concilio Romæ a Zacharia habito, quod aſſervatur in Vaticana bibliotheca; & inde nonnulla ſunt emendata & addita. De hac autem ſuperſtitione Bonifacius Legatus Germaniæ epiſtola ſecunda, quæ eſt in tomis Conciliorum, ad ipſum Zachariam multa ſcribit: cui Zacharias ultima epiſtola reſpondens, mentionem hujus Concilij videtur facere his verbis:* Et quia per inſtigationem diaboli iterum pullulabant, a die qua nos juſſit divina clementia (quamquam immeriti exiſtamus) Apoſtoli vicem gerere, illico omnia hæc amputavimus. *Idem prohibetur pluribus verbis in canonibus qui ſextæ ſynodo adſcribuntur c. 62. Et multa in hujuſmodi ſuperſtitionem ſcribit Tertullianus in libro de Idolatria & alii graves auctores.* Vel aliquid plus novi facere propter novum annum] *Hæc non ſunt in codice iſtius Concilij Vaticano.*

(4) In dialogo quarto addit. 12. dictum eſt de inſcriptione capitis 57. Romanis, de conſecr. diſt. 1. cujus initium *Nullus Epiſcopus.* Editum eſt, *ab alio Epiſcopo.* Et poſt vocem *finem* haec ſunt: *quia ſcriptum eſt: [qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.] Si quis vero &c.* Et in margine: *Mat. 10.*

(5) Cap. 3. *Neceſſaria.* 12. q. 1. in libro Romano inſcriptio eſt: *Idem Eugenius Papa II. & Leo quartus c. 7.* In margine eſt: *Anſ. l. 7. c. 5. & l. 4. c. 2.* Et in Notis: *Eſt caput ſeptimum Concilij Romæ ab Eugenio II. primum habiti, & poſtea a Leone IV. innovati. Antea citabatur Leo nonus.*

(6) Haec inſcriptio eſt in eodem libro capitis 4. *Sine ornatu.* 21. q. 4. *Item Leo Papa IV. in ſynodo Romana c. 12.* In margine eſt: *Anſ. l. 7. c. 162. Ivo par. 13. c. 7.* Poſt verbum *patiantur* addita ſunt haec: *Sed ea ſolummodo quæ per patres conſtituta videntur obſervet. Contrarius &c.*

(7) Inſcriptio capitis ſecundi ſive poſterioris 14. q. 2. in eodem libro haec eſt: *Unde in ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa II. ſtatutum eſt c. 13. Quamquam*

quam ſacerdotum teſtimonium credibilius habeatur, tamen ipſi in ſecularibus negotiis pro teſtimonio aut conficiendis inſtrumentis non rogentur &c. In margine eſt: *Poly. l. 4. tit. 31.* In Notis: *Pro teſtimonio*] *Sic eſt emendatum ex Conciliis Eugenij II. & Leonis IV. & Polycarpo. Antea enim legebatur*, pro conficiendis inſtrumentis ad teſtimonium non rogentur. *Et ſi autem*] *In Conciliis ipſis & Polycarpo legitur*, ſi enim eventæ cauſæ aliquid viderint &c.

(8) Caput 7. diſtin. 81. ita in eodem libro inſcribitur: *Item Eugenius Papa. Sacerdos aut quivis alius in ordine eccleſiaſtico provectus, ſi in eo ſcelere invenitur quo abjiciendus comprobatur &c.* In margine eſt: *Anſ. l. 5. in prin.* Imperfecta haec ſunt.

(9) Ejusdem diſtinctionis caput 22. *Si quiſpiam ſacerdotum* in eodem libro hanc habet inſcriptionem: [*Ex decreto Eugenij Papæ*] *Palea.* In margine haec ſunt: *Polyc. l. 4. tit. 31. Ex decreto*] *Hic canon in Concilio Romano primum ab Eugenio ſecundo editus, & poſtea a Leone quarto etiam in Concilio fuit repetitus, & citatur in decretalibus tit. de cohabit. cleric...* (deeſt, &) *mul. Et in pleriſque vetuſtis exemplaribus eſt ſine nomine. Admonitionem*] *In eodem canone ſequitur*, Metropolitani vel alterius Epiſcopi aut ejus cui ſubjacere videatur.] Deſideratur numerus canonis Romani, hoc eſt, c. 15. Inſcriptio capitis 2. de cohab. cleric. eſt: *Ex decreto Eugenij Papæ. Si quiſquam ſacerdotum &c.* In margine eſt: *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.*

(10) Quod ad caput 27. attinet 12. q. 1. ejus in eod. libro Romano inſcriptio eſt: *Item ex ſynodo habita Romæ ab Eugenio Papa II. c. 16. Nulli Epiſcoporum liceat res mobiles aut immobiles &c.* In fine eſt: *coarctatus exiſtat.*

(11) Diſtin. 72. capitis 1. haec in eodem libro inſcriptio eſt: *Unde Leo Papa ait: Epiſcopus ſubjecto ſibi Sacerdoti vel alij Clerico, niſi ab ipſo poſtulatus &c.* In margine eſt: *Anſ. l. 6. c. 122.* Imperfecta haec ſunt. Vide lib. 1. dial. 16. add. 3. in fine.

DE

DE EADEM RE EX EODEM

Concilio Eugenii & Leonis.

Dialogus ſecundus.

B. CUM a te heri diſceſſimus, petebat C. a me cur bullas exiſtimarem dictas pontificias literas. Dixi ab illo ſigillo, quod in ſingulis pendere ſoleret; ſed cur ſigillum id bulla diceretur, a te petendum eſſe. A. Nonne meminiſtis bullam dici Romanis quam pueri ſupra togam praetextam ferrent e collo pendentem, quod cordis ſive lunae ſpeciem obtineret, ſive a Graeca voce βουλή, quae conſilium ſignificat, ſive a Latina *bulla* pro tumore; ut cum dicimus, *homo bulla*, aut cum in veſtibus auream bullam, aut in aquae ferventis ſpuma ebullire, appellamus bullas illas facere. C. Credo me apud Plutarchum, Feſtum, & Macrobium hoc ipſum legiſſe. Sed non ſuſpicabar inde pontificias literas nomen ſumpſiſſe. Nunc vocis illius abs te heri uſurpatae memor χρυσόβουλον, facile inducor ut credam illam fuiſſe originem bullarum apoſtolicarum. B. In eandem ego ſententiam accedo. A. Quid nobis reliqui eſt ex illis duorum Pontificum Conciliis? B. Caput XIX. Anacleto Papae adſcribit Gratianus, Lothario Imperatori collectio legum Longobardicarum. A. Magnam tu varietatem narras. Sed quid in aliis verbis lucri eſt? B. Initio *Epi-*

5. q. 3. c. ult.

Longob. de advocat. libr. 2. tit. 47.

Epiſcopi ſcribendum eſt, non *Epiſcopus*, & *actionem*, non *actiones*: cetera levia ſunt; ut *propriis ſuis actionibus*, quod Gratianus habet, *pro ſuis actionibus*. (1) Quod ſequitur caput xx. conjungi debuit a Gratiano, ut diſcuteret Epiſcopus cur Sacerdos advocatum non inveniret. Sed venio ad caput xx1. quod ex Romana ſynodo appellat Gratianus; & evangelia ſive εὕρετρα ſolvenda ſunt ei qui invenerit quaenam ea ſynodus fuerit. A. Vide C. quid Anſelmus & liber Caeſarauguſtanus ſcripſerint. C. Leoni adſcribit Anſelmus, in Caeſarauguſtano inſcriptio deſideratur. B. **Plura** ſunt in his Conciliis quam in tribus **collectionibus**. Anſelmus tamen plura refert quam ceteri; & liber Caeſarauguſtanus Gratiano plenior eſt. Poſt illa verba, *pro ſacro officio illius diœceſis*, ſive *diœceſeos*, ut in Conciliis eſt, additur, *& bonæ auctoritatis dimiſſoriam*, ſive, *& idoneos auctoritate dimiſſoriam*. *Et bonæ auctoritatis dimiſſoriæ* habet Anſelmus, *dimiſſione* Caeſarauguſtanus. A. Prior ſcriptura placet magis, *& bonæ auctoritatis dimiſſoriam*. B. Poſt verbum *commendare* additur in utroque Concilio: *ita ut ad placita & ad juſtam reverentiam ipſius Epiſcopi obedienter Sacerdos recurrat*. Eadem cum aliqua varietate ſunt in Caeſarauguſtano. Major varietas eſt apud Anſelmum. Sed neutrius habendam rationem exiſtimo. Illud addit Leo quartus: *Si vero ſuperbia elevatus, vel alio quolibet modo, a propriis ſe ſubtrahere maluerit mandatis Epiſcopi, canonicis eum decer-*

16.q.7.c.33. Monaſterium.
Anſ. lib. 5. c. 73.
Caſ. lib. 8. c. 43.

 ni-

nimus ultionibus ſubjacere. C. Horum verborum pars eſt apud Anſelmum. A. Ex his facile cognoſces quantum interſit ex fonte haurire, aut ex rivulis & ſtagnis ac lacubus. (2) B. Caput XXIII. non ad Gratianum, ſed ad veterem illam Bernardi Papienſis tui collectionem primam Decretalium pertinet. Quod enim ſub titulo de religioſis domibus ex decretis Eugenii Papae refertur, hujus Concilii eſt. A. Recita mihi Concilii verba: ſunt enim in noſtris libris parum apte ſcripta. B. *De xenodochiis & aliis ſimilibus locis. Eugenius in titulo. De xenodochiis, ptochotrophiis, noſocomiis, & orphanotrophiis, eremocomiis, & monaſteriis tam monachorum quam ſanctimonialium. Leo quartus*. C. Legi nuper in Juliani epitome Novellae VII. horum nominum differentiam: illud ſolum *eremocomiis* illic non eſt. A. Fortaſſe *gerontocomiis* ſcribi oportet, quod illic eſſe non dubito. B. Quid ſi haec vox ad eremitas educandos referatur? A. Non recte compoſita videtur. Sed perge tu, & quod coeperas refer. B. Capitis ipſius verba ſunt haec: *Per ſollicitudinem Epiſcoporum hæc, quorum diœceſeos exiſtunt, ad eaſdem utilitates quibus conſtituta ſunt ordinentur, ut debiti panes atque curæ pertinentibus revertantur*. In his ultimis verbis eſt aliqua varietas: *dediti panes aquæ* eſt alicubi: *debitis atque curæ revertantur* alibi, omiſſa voce *pertinentibus*: *recitantur* pro *revertantur* invenio etiam ſcriptum. Mihi *reddantur* non ineptum videretur. A. Ego vocem *curæ* in *rogæ* muta-

cap. 2. de relig. dom. in 1. collect. c. 3. e. tit. Greg. IX.

Capit. lib. 2. c. 29. Ivo part. 17. c. ult. decret. Ceſ. lib. 7. c. 80.

tarem. C. Quid ea vox ſignificat? A. Ita dicebatur quod erogari ſolebat, ut ex Pontificali & Anaſtaſii hiſtoria cognovimus. Sic igitur lego: *ut debiti panes atque rogæ pertinentibus reddantur*, ſeu *revertantur*. B. Mihi id vehementer placet. Sequuntur Leonis verba: *qualiter Deo vacantes inopia vel neceſſitatibus nullatenus occupentur; ſed omni expulſa cura, purius in Dei ſervitio valeant mentibus permanere*. A. *Purioribus* pro *purius* mutandum cenſeo. (3) B. Caput XXVI. refert Gratianus *a* ut ex Concilio Leonis Papae. Quarti addit Anſelmus *b* non male. A. In libro Caeſarauguſtano *c* eſt: *Ex Concilio Gregorij primi Papæ*. ineptiſſime; ſed varietatem audiamus. B. *Superpoſita* pro *ſuppoſita*, *proſpector* pro *perſpector*; & pro illis, *non illicitis exactionibus opprimantur*, in eo Concilio eſt, *quam illicitis exactis dationibus opprimantur*. C. Anſelmus habet *ſuper poſita* & *perſpectos*, cetera ut Concilium. A. Vide librum Caeſarauguſtanum. C. Convenit cum Anſelmo, una excepta voce: eſt enim illic, *quam illicitis exactis vel dationibus opprimantur*. A. Vox *quam* pro *magis quam*, vel *potius quam*, poſita eſſe videtur. B. Ita exiſtimo; ut illud: *Bonum eſt ſperare in Domino quam ſperare in Principibus*. & alia ſexcenta, quae in emendationibus refers. Leonis verba ſunt illa: *Quia Dominus paſcere & docere nos docuit*. & quae ſequuntur. (4) Caput XXIX. ex decreto Eugenii Papae refert Gratianus *d*, ex decretis ejuſdem liber Tarraconenſis *e*. capite XXVIII. ad-

a 16. *q.* 1. *c.* 62. Nulli.
b *Anſ. lib.* 6. *c.* 166.
c *Ceſ. lib.* 4. *c.* 89.

Pſ. 117. *b.*

d 27. *q.* 1. *c.* 31. Mulieres.
e *Tarra. li.* 6. *c.* 232.

f Burc. lib. 8. c. 74. g Ivo par. 7. c. 72. dec.

addit Burchardus *f* cap. XXVI. Ivo *g* in excerptionibus. Omnes epitomen, non verba referunt, quae ita initio concepta ſunt: *Feminæ vero quæ habitum religioſum aut velamen obtentu religioſitatis ſuſceperunt, cum eſſent viri potentes, deinceps viro ſociari non permittantur; ſed eligentes monaſteria regulariter vivant, aut in domibus ſuſceptum habitum caſte obſervent. contra autem turpes inventæ providentia Epiſcopi emendentur*. His

20. q. 1. c. 9. Sicut qui.

Eugenii minoris verbis addit alia Leo non contemnenda. (5) Caput XXXII. a Gratiano

Caeſ. lib. 9. c. 12.

refertur ex ſynodo habita ab Eugenio Papa. A. Eidem Eugenio adſcribit partem ejuſdem capitis liber Caeſarauguſtanus. B. Pro illis verbis, *qui inviti ſine juſta offenſionis cauſſa ſunt intromiſſi*, illic eſt, *qui in monaſterio inviti, & injuſte ſine oſtenſione ſunt intromiſſi*; aut ut alius liber habet, *qui invite ſine juſtæ oſtenſionis crimine monaſteriis ſunt intromiſſi*. A. Vide quid in Caeſarauguſtano ſit. C. *Si qui ſine oſtenſo crimine inviti in monaſterium mittuntur*. A. Sententia eadem eſt in omnibus. Illud tamen eligo: *qui invite ſine juſtæ oſtenſionis crimine monaſteriis ſunt intromiſſi*. Sed quid eſt quod extremo capite dicitur: *ſicut in decreto ſanctiſſimi Leonis Papæ continetur libro ſexto*. Quis ille ſextus Leonis liber eſt? B. Recte Contius notam addidit illis verbis, *libro ſexto*: quae nulla ſunt in Concilio Eugenii. Videtur autem Leonis mentio fieri quia Leo capite XXVI. & XXVII. (ut in Corpore canonum eſt) ex epiſtola XC. ad Ruſti-

ſticum Narbonenſem Epiſcopum cap. XII. & XIII. idem ſtatuiſſet. (6) Caput XXXIII. Clementi adſcribit Gratianus *b*, quod a te credo eſſe relatum *i*. Quod dicitur, *a laicorum loco*, illic eſt, *a laicorum*, voce tertia omiſſa; & pro verbis extremis, *ſacra officia exercere*, habet id Concilium in margine, *ſacra officia celebrari*. Adduntur poſtea a Leone quarto plura non inutilia. Hujus capitis mentio fit a Sigiberto hiſtorico, ſed falſo Leo V. appellatur auctor. In libro Caeſarauguſtano Eugenio Papae aliis verbis eadem ſententia adſcribitur. (7) Venio ad XXXIV. caput, quod inſcribitur de ſcholis reparandis pro ſtudio literarum. Id Gratianus ex ſynodo Eugenii Papae refert diſtin. XXXVII. Non recte Eugenio tertio Contius adſcripſit, a quo neſcio an aliquid Gratianus acceperit. Ivo Carnotenſis ita inſcripſit: *Synodus Eugenij Papae tempore Ludovici*. Pro illis verbis, *ab univerſis Epiſcopis, ſubjectis plebibus*, ſcriptum invenio in Concilio & apud Ivonem: *univerſis Epiſcopis ſubjectiſque plebibus*, voce *ab* omiſſa. At in Gratiani libro Thomaſiano, *univerſis Epiſcopis ſubjectiſque plebibus*. A. Mutatio placet. B. Quod vero poſtea eſt, *qui ſtudia litterarum liberaliumque artium dogmata aſſidue doceant*, plenius eſt in his duobus Conciliis: *qui ſtudia litterarum liberaliumque artium ac ſancta habentes dogmata, aſſidue doceant*. A. Haec recipienda eſſe oſtendunt quae ſequuntur verba. *Quia in his maxime divina manifeſtantur. atque declarantur man-*

h *De conſec.* d.2. c.30. *Sacerdotum.*

i *Dial.* 13.

Ceſ. lib. 8. c. 27.

Diſt 37. c 12. De quibuſdam.

Ivo par. 4. c. 214.

mandata. Sed quid apud Ivonem eſt? C. Poſt vocem *artium* tantum eſt: *habentes dogmata doceant*. B. Vide quid Leo addiderit: *Et ſi liberalium artium praeceptores in plebibus, ut aſſolet, raro inveniuntur, tamen divinae ſcripturae magiſtri & inſtitutores eccleſiaſtici officij nullatenus deſint &c.* A. Haec omitti non debuerunt. (8) De ceteris cras aut perendie videbimus.

ADDITIONES.

(1) INSCRIPTIO capitis ultimi 5. q. 3. in editione Romana haec eſt: *Item Anacletus Papa. Quia epiſcopus &c.* In Notis haec ſunt: *Hoc capitulum, quod ex Anacleto citatur, habetur in Concilio Eugenij Papae ſecundi tempore Ludovici ac Lotharij Imperatorum habito c. 19. Quod etiam a Leone quarto eſt repetitum. Ex quo canone Lotharius lib. 2. legum Longobard. tit. de Advocatis & Vicedominis octavum Capitulare compoſuit. In verbis nihil eſt mutatum.*

(2) Capitis 33. *Monaſterium.* 16. q.7. haec in eodem libro inſcriptio eſt: *Item ex Romana ſynodo Eugenij II. & Leonis IV. c.* 21. Nulla varietas notatur, praeter ad vocem *invito*, *al. invite*, in margine. Anſelmi vero nomen non eſt adjectum.

(3) Haec inſcriptio eſt capitis tertii de relig. domib. *Ex decretis Eugenij Papae. De xenodochiis & aliis &c.* In margine eſt: *Hoc reperi in* 1. *compilatione e. tit. c.* 2. *& hic, non alibi.* Fons omittitur.

(4) Ante caput 62. *Nulli Epiſcopor.* 16. q.1. haec verba ſunt in libro Romano: *Vnde in Concilio Leonis Papae IV. cap.*26. *ſtatutum eſt.* In margine haec ſunt: *Polyc. l.* 4. *tit.* 21. *Anſelm. l.* 6. *c.* 166. Ad verba *ſuperpoſita in angariis* eſt in margine: *In vulgatis erat* ſuppoſita] & ad vocem *proſpiciat*, *al. perſpiciat.* & ad vocem *exactionibus*, *al. exactis dationibus.*

(5) In

(5) In eodem libro inſcriptio cap. 31. *Mulieres obtentu.* 27. q. 1. haec eſt : *Item ex decreto Eugenij Papæ ſecundi in Concilio Romano c. 29.* Et in margine eſt : *Polyc. l. 4. tit. 34. Burch. l. 8. c. 54. Ivo part. 7. c. 72.* Et in Notis : *In Concilio quod extat in bibliotheca Vaticana hæc ſunt ipſa decreti verba . Feminæ vero &c.* uſque ad verbum *obſervent*, ut in dialogo.

(6) Gratiani verba ſunt ante caput 9. *Sicut qui.* 20. q. 1. in eodem libro : *Sic & illud intelligendum eſt quod eſt ſtatutum in ſynodo habita ab Eugenio Papa II. c. 32.* In verbis nulla varietas notatur . *Qui inviti ſine juſtæ offenſionis cauſa ſunt intromiſſi* . Et poſtea : *ſicut in decreto ſanctiſſimi Leonis Papæ manifeſtiſſime continetur* . .

(7) De inſcriptione capitis 30. *Sacerdotum*. de conſecrat. diſt. 2. ſcriptum eſt in dialogo 13. addit. 1.

(8) Caput 12. *De quibuſdam*. diſt. 37. in eodem libro ita inſcribitur : *Item ex ſynodo Eugenij Papæ ſecundi* . In margine eſt : *Ivo p. 4. c. 214. Anſelm. lib. 7. c. 2. Polyc. l. 4. tit. 32.* In Notis : *Eugenij*] *Apud Anſelmum citatur ex ſynodo habita Romæ in conſiſt. Lateran. a Beato .... In Polycarpo eodem modo, & additur nomen Eugenij ; ex quo etiam citat Ivo. Inventum vero eſt in ſynodo Eugenij Papæ II. & in ſynodo Leonis IV. quarum ſynodorum , ut alibi dictum eſt , exemplaria ſunt in Vaticana bibliotheca. In indice etiam ſynodi a Gregorio VII. Romæ habitæ talis cujuſdam capitis hæc ponitur ſumma :* Ut omnes Epiſcopi artes litterarum in ſuis Eccleſiis doceri faciant .] In verbis nulla eſt varietas . Editum autem eſt : *Idcirco in univerſis epiſcopiis ſubjectiſque plebibus* . Et poſtea: *Qui ſtudia litterarum liberaliumque artium dogmata aſſidue doceant* .

DE EADEM RE.

Dialogus tertius.

A. Qua de re nunc inter vos agebatis? B. De tempore quo haec duo Eugenii & Leonis Concilia habita ſunt. A. Quid igitur certi eſt? Dixiſti enim heri Ivonem Carnotenſem tempore Ludovici affirmaſſe habitam eſſe Eugenii ſynodum. Eum Ludovicum exiſtimo Pium cognomento eſſe dictum, Caroli Magni filium. B. Ita eſt ut exiſtimas. Namque ſub Leone tertio Pontifice Maximo Carolus moritur. Leoni Stephanus, Stephano Paſchalis, Paſchali Eugenius hic ſuffectus eſt. Et in ipſo Eugenii Concilio dicitur anno XIII. Ludovici Aug. Indict. IV. menſe Novemb. haberi Concilium. Sed & Lotharii filii novi Imperatoris mentio fit: annus omiſſus eſt. Si numeros Panuinii ſequamur, Chriſtianae ſalutis annus eſt DCCCXXVI. pontificatus Eugenii minoris annus tertius. A. Ex Indictione videtur unus annus detrahendus. Leonis quarti ſynodus quo anno habita eſſe dicitur? B. Anno ſeptimo Leonis, Lotharii vero & Ludovici Imperatorum anno quinto & triceſimo ſeptimo, (quod ex alio loco ſic intelligitur ut vox *quinto* referatur ad Ludovicum, cetera ad Lotharium) menſe Decembri, Indictione ſecunda. Panuinius anno quarto Leonis, Lotharii vero anno XI. Chriſti

ſti DCCCL. ſynodum Romanam habitam eſſe ſcribit. At Ex Indictione & anno ſeptimo pontificatus apparet annum fuiſſe DCCCLIII. Lotharii decimum quintum. C. Eſtne Ludovicus ejuſdem Lotharii filius qui eidem ſucceſſiſſe dicitur, an Pius ille Lotharii pater? B. Apud Sigibertum invenio hunc Ludovicum Lotharii filium a Sergio minore Pontifice Maximo Regem Longobardorum factum eſſe, eundemque poſtea Imperatorem fuiſſe appellatum. Idem anno Chriſti DCCCXLVII. anno ſeptimo Lotharii decretum hujus Concilii, de quo heri locuti ſumus, refert. A. Redeundum eſt tibi ad ea capita quae reliqua ſunt. B. Caput XXXV. apud Ivonem, non apud Gratianum inveni cum hac inſcriptione: *Ex ſynodo Eugenij Papæ tempore Ludovici & Lotharij Auguſtorum cap.* XXXV. In libro Caeſarauguſtano eſt: *Ex ſynodo Eugenij Papæ cap.* XXXII. Imperfecte autem utrobique eſt. Omittuntur enim Leonis verba maxime neceſſaria. Capitis XXXVI. pars refertur a Gratiano *a* ex ſynodo Eugenii Papae; cui addunt haec *tempore Ludovici & Lotharij cap.* XXXVI. Ivo *b* & liber Caeſarauguſtanus *c*. Omiſſum eſt initio: *Nulli liceat, excepta cauſſa fornicationis, adhibitam uxorem relinquere & deinde aliam copulari. alioquin tranſgreſſorem priori convenit ſociari conjugio.* C. An ſi fornicationis cauſſa relinquat, poterit aliam ducere? B. Minime gentium. Sed exceptio illa ad priorem partem eſt referenda, *ne quis uxorem relinquat*, ut

Ivo par. 11. c.77. decr.

Caſ. lib. 8. c. 82.

a 27. q.2.22. Si vir & uxor

b *Ivo libr. 6. tit. 5. c.2. panorm. & par. 8. c. 227. decr.*

c *Caeſar. lib. 10. c. 98.*

d *Matt. 5.*

ut in verbis Domini *d*. Extremo capite addebantur Leonis verba: *ut diſtricta pœnitentia coërceantur qui religionis cauſſa ſeparati ex utriuſque conſenſu fidem fregerint*. (1) Caput XXXIIX. refert Ivo ut Zachariae Papae verba. Neque omnino fallitur. Nam in ſynodo Romana Zachariae, de qua alio die locuti ſumus, capite ſexto pars eorundem verborum eſt. Quae poſt hoc caput ſequuntur, Leonis quarti tantum ſunt capita quatuor, ex quibus nihil invenio apud Gratianum. Poſtea dicitur acclamatum fuiſſe ab omnibus, & deinde Theodorum Notarium & Scriniarium legiſſe depoſitionem Anaſtaſii Presbyteri Cardinalis Tituli ſancti Marcelli hoc initio: *Imperantibus Dominis piiſſimis perpetuis Auguſtis Lothario a Deo coronato pacifico & magno Imperatore anno* XXXVII. *ſed & Ludovico a Deo coronato ejus filio novo Imperatore anno quinto, menſe Decembrio, die octava, Indictione ſecunda, in civitate nova cujus vocabulum Leoniana eſt, intra Eccleſiam ubi corpus beatiſſimi Petri Apoſtolorum principis conditum eſt, Leo Epiſcopus ſervus ſervorum Dei &c.* A. Haec igitur eſt illa depoſitio, cujus mentio fit in Gregoriana collectione, titulo de Clericis non reſidentibus, de qua pluribus verbis agit Bernardus Circa Papienſis in prima collectione: ſed male tertio Leoni adſcribebatur quod ad quartum pertinebat. B. Bernardi verba ſunt: *Ex geſtis Romanorum Pontificum. Leo tertius natione Romanus conſilio Lotharij & Lodovici Im-*

Ivo par. 9. c. 22. decr.

c. 2. de cler. non reſ. in 1. collect. & apud Gregor.

Imperatorum ſanctam & venerandam LXVII. *Epiſcoporum in Eccleſia beati Petri ſynodum congregavit. In hac ſynodo Anaſtaſius &c.* C. De numero Epiſcoporum ex Caeſaraugustano libro dictum eſt fuiſſe LXVI. (2) Urbem Romam Leonianam dictam fuiſſe nunc primum audio. B. Non tota urbs ita dicta eſt, ſed ea pars, quae ultra pontem & molem Hadriani eſt, quae Tranſtiberina dicebatur, in qua Vaticanus mons fuit, nunc aedes ſacra beato Petro, & magna domus pontificia conſiſtit. Invenies ea de re multa in Pontificali volumine de vitis Pontificum; in quo etiam de hac depoſitione Anaſtaſii in Concilio LXVII. Epiſcoporum agitur. A. Quo pacto XXXVII. annus eſt Lotharii & quintus Ludovici, cum Ludovicus Pius Lotharii pater Imperatoris nomen acceperit & coronam a Stephano quarto anno DCCCXVI. ut Panuinius ſcribit, qui eſt XXXVII. a ſeptimo anno Leonis quarti. An eodem anno pater & filius Imperium obtinuerunt? B. Segefredus de Ludovico idem dicit, ſed Paſchalem ait Stephani ſucceſſorem Lotharium Imperatorem appellaſſe anno DCCCXXIII. Quod ſi non eo anno, ſed primo, id geſtum eſt a Paſchali, minus laboraremus. A. Malo huic Concilio credere quam ceteris ſcriptoribus. Habeſne aliud ſive ex hoc ſive ex alio libro veteri quod ad Gratianum pertineat? B. Ex Bonifacii martyris Archiepiſcopi Maguntini epiſtolis duo capita ſunt apud Gratianum, quorum alterum inveni, alterum alibi quae-ren-

Caeſarau. lib. 7. cap. 61.

rendum eſt. Quod enim diſtinctione XL. *c* *ex dictis Bonifacij martyris* inſcribitur, & ab Ivone *f* *ex geſtis Bonifacij martyris Legati Romanæ Eccleſiæ*, a nobis repertum non eſt. (3) At quod eſt diſtinctione LVI. *g* ita inſcriptum *Bonifacius martyr ſcribens Regi Anglorum*, & apud Ivonem *h* *Bonifacius martyr Hiltribardo Regi Anglorum*, in bibliotheca Michaëlis Thomaſii invenimus in epiſtola integra Accheldobaldo Regi miſſa, cujus initium fuit: *Confitemur coram Deo*. Appellat autem ſe Bonifacium Archiepiſcopum Legatum Germanicum. A. Gratiſſimum eſt quod dicis, tum ob alia multa, tum quod inveneram nuper partem ejus epiſtolae libro ſeptimo Capitularium ſine ulla inſcriptione, & propter mentionem Hiſpanicae cladis verba ex fontibus ipſis accipere cupiebam. C. Quibus verbis ea de re Bonifacius egit? Totam enim epiſtolam perlegere aveo. B. Poteris id quidem poſtea facere, cum commodum erit: eſt enim lectu digna, ſed longior eſt, & magnam diei partem nobis auferret. Brevibus referam, quod in ea continetur. Initio laudat Regem quod multa pauperibus largiatur; laudat etiam quod furta, rapinas, perjuria, & alias iniquitates & crimina prohibeat, quodque viduarum & pauperum defenſor ſit, & pacis amator. Acriter autem eum reprehendit quod uxorem non accipiat, cum minus caſte vivat, & ſacrarum virginum violator eſſe credatur. Tum addit ea quae Ivo & Gratianus referunt, oſtendens quid

c *Dict.* 40. *cap.* 6. Si Papa.
f *Ivo par.* 5. *c.* 23. *decr.*
g *Diſt.* 56. *c.* 10. Si gens.
h *Idem Ivo par.* 8. *cap.* 224. *decr.*
Capit. lib. 7. *c.* 285. *in addit.*

quid periculi ex malo Regis exemplo ad populum perveniat, quod ex Anglorum & Hiſpanorum & Burgundionum clade propter libidinem earum gentium oſtendit. In verbis non magna varietas eſt: pro illis, *improperium nobis obicitur*, illic eſt, *improperium eſt*, & pro *nec bello*, *nec in bello*. pro *Hiſpaniæ & Provinciæ*, omiſſa voce &, *Hiſpaniæ provinciæ*. Sic autem fortaſſe non Galliae pars, quae Provincia dicitur, accipietur. Pro illis, *vindex talium*, illic eſt, *judex omnipotens talium*. A. Ego *vindex omnipotens talium* ſcriberem. B. Denique pro illis, *per ignorantes legem Dei, id eſt, per Sarracenos*, ſcriptum eſt, *per ignorantiam legis Dei & per Sarracenos*. A. Quid apud Ivonem fit videamus. C. Ivo *improperium eſt* habet, & *nec in bello*. Retinet tamen, *& Provinciæ*, atque voce *vindex* ſive vocibus *judex omnipotens* caret: ad extremum habet, *per ignorantiam legis Dei per Sarracenos*. A. Capitularia conferamus. C. Contuli. *Et Provinciæ* ſolum habent: cetera ut in ipſa Bonifacii epiſtola. (4) A. Habeſne aliquid ex Calliſti minoris Concilio, quod frequens fuiſſe traditur? B. Nihil omnino legi. Immo multis capitibus, quibus Calliſti nomen Gratianus adſcripſit, ſelecti viri Romae eam notam addiderunt, qua oſtenderent nuſquam eſſe reperta. A. Cras volo ut ex Anſelmi Lucenſis collectione id Concilium reſtituamus.

AD-

ADDITIONES.

(1) INSCRIPTIO capitis 23. Romanis 27. q. 2. haec eſt: *Item ex ſynodo Eugenij Papæ ſecundi in ſynodo Romana c. 36. Si vir & uxor &c.* In margine eſt: *Sent. ibid.* (hoc eſt, *Sent.* 4. *diſt* 27.) *Ivo p.* 8. *c.* 127. *Pann. l.* 6. *c.* 76. Numeri differentia oritur, quia a nobis non habetur ratio capitis *Quod conditio*, quod eſt Romanis 7. nobis inſcriptio capitis ſeptimi *Quicumque*.

(2) Haec etiam eſt in Romano libro inſcriptio capitis 2. de Clericis non reſidentibus: *Leo tertius. Ex geſtis. & infra. In ſynodo Anaſtaſius &c.* In margine eſt: *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.*

(3) Ante caput ſextum *Si Papa.* diſtin. 40. in Romana editione haec inſcriptio eſt: *Item ex dictis Bonifacij martyris.* Et in margine eſt: *Al. geſtis*, pro *dictis.* Et: *Ivo par.* 5. *c.* 23. In notis: *Dictus Bonifacij*] *Nauclerus gen.* 26. *teſtatur hoc fuiſſe dictum Bonifacij martyris. Verum Deus-dedit Presbyter Cardinalis tit. Apoſtolorum in Eudoxia tempore Victoris Papæ III. libros quatuor de rebus eccleſiaſticis compoſuit, qui in bibliotheca Vaticana ſervantur. Et lib.* 1. *c.* 231. *ex geſtis* [*ſic habent etiam multi Gratiani codices & Ivo*] *Bonifacij martyris & Archiepiſcopi Moguntini ſedis Apoſtolicæ Legati hæc ſanctiſſimi illius viri de Romano Pontifice ac ſede Apoſtolica verba refert; in quibus eſt hoc caput. & quidem ex antecedentibus & ſequentibus valde illuſtratur.* Sancta Romana Eccleſia privilegio ſpecialis auctoritatis divinitus & humanitus caput omnium Eccleſiarum poſt Chriſtum Jeſum effecta, ſecundum antiſtitis vel rectoris ſui qualitatem & valitudinem afficit totius Chriſtianitatis membra &c.] In indice librorum eſt: *Deus-dedit Cardinalis collectio canonum, & libri quatuor de rebus eccleſiaſticis, ex Vaticana.*

(4) Diſtin. 56. cap. 10. in eodem libro ita inſcribitur: *Contra Bonifacius martyr ſcribens Echeldebaldo Regi Anglorum. Si gens Anglorum, ſicut &c.*

In

In margine eſt : *Ivo p.8. c. 224.* Verborum varietas nulla eſt in illis : *ſicut aliis gentibus Hiſpaniæ & Provinciæ & Burgundionum.* At in illis eſt ; *donec judex omnipotens talium &c. al. vindex*, pro *judex*. Et ad illa verba, *per ignorantes legem Dei, id eſt, per Saracenos &c.* in margine eſt : *al. etiam* pro *id eſt.* Et in Notis: *Per ignorantes*] *In epiſtola B. Bonifacij martyris* (*quæ una cum multis aliis extat manuſcripta in codice ſæpe memorato bibliothecæ Dominicanæ*) *legitur:* per ignorantiam legis Dei & per Saracenos &c. *cum qua lectione concordant aliquot vetuſta Gratiani exemplaria & fere etiam Ivo*] In indice librorum eſt: *Bonifacij martyris epiſtola ex bibliotheca monaſterij B. Mariæ ſupra Minervam.*

DE CALLISTI SECUNDI
Romana ſynodo.

Dialogus quartus.

A. Tria volumina ejus collectionis, quam Anſelmi Lucenſis appellamus, ad manus meas pervenerunt ſine nomine collectoris. Primum ex Ludovici Gometii Epiſcopi Sarnenſis, cui ego Romae ſuffectus fui ſacri Palatii auditor, bibliotheca accepi; idque contuli cum alio exemplo Nicolai Ormaneti Epiſcopi Patavini. Tertium nuper ex Michaëlis Thomaſii Ilerdenſis Epiſcopi libris nactus ſum; quod exemplum recens eſt ex bibliotheca Vaticana nuper, ut ſuſpicor, exſcriptum. Duo illa volumina ſatis antiqua viſa ſunt. In hoc igitur exemplo, poſt ea quae in aliis libris leguntur, ſunt quaedam in ſingulis libris addita, ut mihi videtur; a poſterio-

rioribus ſcriptoribus aut dominis ejus voluminis, ſive illius a quo id ſumptum eſt. In his ſunt canones Concilii Romani Calliſti minoris, de quibus hodie ſumus dicturi. Aperi C. hunc librum, & quaere librum quartum extremum. B. Cur Romani ſelecti viri ex hoc libro emendationem Calliſti capitum non fecerunt, praeſertim cum ipſe Thomaſius & Petrus Ciacconius ejus ſodalis eodem libro fuerint uſi? A. Cur id factum ſit, plane ignoro. In cauſſa tamen fuiſſe exiſtimo, quod ſine ulla inſcriptione canonum verba poſita ſint, ipſaque canonum diſtinctio nulla ſit, ut veſtris oculis inſpicere poteſtis. C. Qua igitur de cauſſa haec hujus Concilii eſſe dicis? A. De ſingulorum capitum diſtinctione videamus. Simul enim & de ſcriptore ipſo ſive canonum auctore cognoſcemus. Capitis primi verba ſunt: *Sanctorum patrum exempla ſequentes*, & quae ſequuntur. Haec Calliſti Papae verba eſſe Gratianus ſcribit. (1) Capitis ſecundi verba eſſe exiſtimo: *Nullus in Præpoſitum &c.* quae etiam Gratianus eidem Calliſto Papae adſcripſit. In verbis eſt aliqua varietas. Namque apud Anſelmum mendoſe ſcriptum videtur: *Nullus & in Præpoſitum, nullus in Archiepiſcopum, nullus in Decanum; nullus in Presbyter vel Diaconus*. Aptius apud Gratianum eſt: *Nullus in Præpoſitum, nullus in Archiepiſcopum, nullus in Archipreſbyterum, nullus in Decanum, niſi Presbyter vel Diaconus*. Mihi tamen videtur tollenda eſſe ab hac Gratiani ſcriptura illa verba, *nullus*

1. q. 1. c. 10. Sanctorum. *Diſt.* 60. c. 2. Nullus.

lus in Archiepiſcopum. Cur enim magis de Archiepiſcopis quam de Epiſcopis ſtatuatur, aut cur Archiepiſcopus poſt Praepoſitum ſcribatur, cauſſa nulla eſt. B. In Anſelmi verbis vocem *Archiepiſcopum* ex compendio vocis *Archipresbyterum* confectam arbitror. Hac de re agitur in ſynodo Innocentii minoris capite octavo. Illa autem verba, *nullus in Decanum*, Urbani minoris in Concilio Claromontano eſſe videntur. Haec duo capita Calliſti minoris videri notarunt ſelecti viri. Nihil enim, inquiunt, Calliſtus primus ſcripſit, & tertius Gratiano multo poſterior fuit. A. Calliſti primi epiſtolas cui rejiciunt? B. Cauſſam nullam accepi. (2) A. Capitis tertii verba eſſe exiſtimo: *A Presbyteris, Diaconibus &c.* quod apud Gratianum non inveni. Capitis quarti initium eſt: *Praeterea juxta beatiſſimi Papae Stephani ſanctionem ſtatuimus ut laici &c.* Hoc quoque caput non inveni apud Gratianum. Sed Stephani Papae verba ſunt epiſt. II. cap. IX. & Eulalii Epiſcopi Syracuſani in ſynodo tertia Romana contra Symmachum, cujus verba poſuit Gratianus *a* non ſemel, Trosleianum Concilium cap. III. Paſchalis minor cap. II. vel IV. Capitulare Caroli & alior. lib. V. & VI. *b* Burchardus *c*, Ivo *d*, Deus-dedit *e*, Anſelmus *f*, & liber Caeſarauguſtanus *g*, & Tarraconenſis *h*. (3) Quod ſequitur *ſed ſecundum Apoſtolorum canones &c.* ad caput XXXIIX. Apoſtolorum refertur, quod in ſeptima ſynodo cap. XII. inſertum eſt. Id apud Gratianum *i* refertur quaſi ex hiſto-

a *Diſt.* 96. *c.* 1. *p.* Eulalius. & 16. *q.* 7. *c.* 24. Laicis.
b *Cap. lib.* 3. *c.* 249. & *lib.* 6. *c.* 294.
c *Burc. lib.* 15. *c.* 35.
d *Ivo par.* 16. *c.* 36. *decr.*
e *Deus-de.* *c.* 4.
f *Anſ. lib.* 5. *c.* 10.
g *Caeſ. lib.* 7. *c.* 112.
h *Tarrac. lib.* 1. *c.* 59.
i 12. *q.* 2. *c.* 19.

ſtoria Euſebii Epiſcopi Caeſarienſis cap. XII. ut aliquando diximus *k*. Illa autem verba *Si quis ergo Principum &c.* Calliſti Papae eſſe Gratianus *l* auctor eſt; eaque conſcripſit poſt verba Eulalii, quem falſo Gelaſium appellat Syracuſanum, de quibus nunc dicebamus. Sumpſiſſe videtur haec Calliſtus minor ex decretis Paſchalis minoris capite quinto. In verbis Gratiani & Anſelmi hoc intereſt: quam *dominationem* Gratianus appellat, alter *donationem* vocat. (4) Quinti capitis initium eſſe exiſtimo: *Conjunctiones conſanguineorum fieri prohibemus &c.* B. Haec Calliſti primi verba ſunt in epiſtola ſecunda ad Epiſcopos Galliae, Iſidoro Mercatore teſte & aliis collectoribus, Burchardo *m*, Ivone *n*, Anſelmo *o*, & Gratiano *p*, & libro Tarraconenſi *q*. A. Negaſſe viros ſelectos Romae dicebas quicquam Calliſtum primum ſcripſiſſe; fortaſſe quia Iſidoro parum credendum putarent, cujus auctoritate illae epiſtolae fulciuntur. Quod ſi Calliſti epiſtolas rejicimus, haec verba poſterioris tantum ſunt. Sed malo credere ſecundum Calliſtum a primo verba hujus capitis ſumpſiſſe. B. Idem mihi videtur, praeſertim cum eo tempore jam Iſidori collectio recepta eſſe videretur. A. Inepte apud Gratianum eſt *probibentur, quare; quia has &c.* Melius in hoc canone, *prohibemus, quoniam eas.* & apud Iſidorum, *prohibentur; quando has.* Quod etiam Gratianus habet, *Leges ergo divinae*, & poſtea, *Leges ergo ſaculi*, quod etiam apud Iſidorum eſt, melius hic noſter

k *Dialo.* 9. *lib.* 1.

l 16. *q.* 7. *c.* 15. Si quis.

m *Burc. lib.* 7. *c.* 1.

n *Ivo part.* 9. *c.* 22. *decret.* & *in ep.* 39.

o *Anſ. lib.* 11. *c.* 84.

p 35. *q.* 2. *c.* 2.

q *Tarrac. lib.* 5. *c.* 71.

noſter ſcripſit: *Leges enim divinæ.* & poſtea, *Leges vero ſæculi.* (5) Venio nunc ad ſextum caput, quod hujus Calliſti eſſe negaverit nemo, *Ordinationes*, inquit, *quæ a Burdino hæreſiarcha, poſtquam a Romana Eccleſia eſt damnatus, quæque & a pſeudoepiſcopis per eum poſtea ordinatæ ſunt, nos eſſe irritas judicamus.* C. Quis hic Burdinus haereſiarcha fuit? A. Sic appellare ſolent Romani Pontifices eos qui in ſchiſmate electi ſunt, & ſe adverſus veros Pontifices Epiſcopos Romanos ſive Papas vocari paſſi ſunt. Hic Burdinus Archiepiſcopus olim Bracarenſis, in ſchiſmate adverſus Gelaſium minorem factione Henrici IV. Imperatoris electus eſt; & cum prius Mauritius Burdinus diceretur, mox ſe Gregorium VIII. appellavit. Gelaſio mortuo, a Calliſto captus, & quaſi in triumpho in urbem ductus eſt. B. Non dubium eſt quin haec aut Gelaſii, aut Calliſti ſint. A. Calliſti nomen vides ſuperioribus capitibus additum. Sic etiam additur verbis capitis ſeptimi: *Nullus omnino Archidiaconus &c.* In verbis paene convenit cum Gratiano. Tantum pro *ſicut a ſanctis* ſcribi debet *ſicut ſanctis*; & pro *contra hoc*, *contra hæc.* (6) Capite IIX. de poſſeſſionibus Eccleſiae Romanae agitur. Quam ob rem facile credis hoc fuiſſe Concilium Romae habitum. Capitis IX. verba ſunt: *A ſuis Epiſcopis excommunicatos ab aliis Epiſcopis, Abbatibus, & Clericis in communionem recipi proculdubio prohibemus.* Caput X. apud Gratianum invenietis Calliſto adſcribi diſtinct.

16. q.7.c.11. Nullus.

Diſtin.62. c. ult.

LXII. *Nullus in Epiſcopum niſi canonice electum conſecret &c.* (7) Alio die de ceteris agemus.

ADDITIONES.

(1) CAPITIS decimi *Sanctorum patrum.* 1. q. 1. haec inſcriptio eſt in Gregoriana editione: *Item Calixtus Papa.* In Notis additur: *Eſt Calixti ſecundi, qui paulo ante Gratianum vixit, & aliquot Conciliis a ſe habitis contra Simoniam & inveſtituras Eccleſiarum., quas Germanici Imperatores uſurpaverant, multa decrevit. de quibus Abbas Urſpergenſis ab anno Domini* 1118. (*in quo electus eſt Pontifex*) *uſque ad annum* 1124. *accurate ſcribit.* Calliſti II. omnia capita imperfecte edita ſunt. Et in toto volumine Gratiani, cum ſolum nomen eſt Pontificis aut ſynodi, neque additur epiſtola vel caput, ſignum eſt fontes non fuiſſe repertos.

(2) In eodem libro inſcriptio capitis 2. diſtin. 60. haec eſt: *Item Calixtus Papa. Nullus in Præpoſitum, nullus in Archipresbyterum, nullus in Decanum, niſi Presbyter, nullus in Archidiaconum niſi Diaconus ordinetur.*

(3) Gratianus diſtin. 96. cap. 1. ita inſcripſit, ut in libro Romano eſt: *Unde Symmachus Epiſcopus catholicæ Eccleſiæ urbis Romæ ſynodo præſidens dixit: Bene quidem fraternitas veſtra &c.* In margine eſt: *In ſynodo Rom. 3. ſub Symmacho c.1. & ſeq.* Inſcriptio capitis 24. *Laicis.* 16. q.7. eſt haec: *Item ibidem* [hoc eſt, *in ſynodo Romana tertia Symmachi Papæ*] *Eulalius Epiſcopus Syracuſanæ Eccleſiæ dixit.* Et in margine eſt: *Ex epi.2. Stephani I. c.9. & in decretis Paſchalis II. manuſcrip. Pol. l.6. tit.1, Deus-dedit p.* 4. In Notis: *Facultatibus*] *Antea legebatur* dignitatibus. *Emendatum eſt ex originali* [*ut ſup. diſt.96.* Bene quidem) *epiſtola Stephani primi & decreto Paſchalis II. manuſcripto. quibus locis hoc idem repetitur.*

(4) Haec etiam inſcriptio in eodem libro eſt capitis 25. *Si quis principum.* 16. q.7. *Item Calixtus Papa.*

pa. In margine pro voce *dominationem* eſt, *al. donationem.* Et in Notis: *Inter decreta Calixti, ex quo citatur, non eſt inventum. Habetur in decretis Paſchalis II. manuſcriptis c.5. Sed non eſt mutatum nomen Calixti, quia Pontifices iſti, qui iiſdem fere temporibus fuerunt* (De Calliſto ſecundo & Paſchali intellige) *frequenter eadem decreta ſuorum anteceſſorum repetebant.*

(5) Quod ad caput ſecundum attinet 35. q.2. & 3. ejus inſcriptio in eodem libro eſt: *Item Calixtus Papa epiſtola ſecunda ad Epiſcopos Galliae. Conjunctiones conſanguineorum fieri prohibete, quando has &c. Leges ergo divinae &c. Leges vero ſeculi &c.* In margine haec ſunt: *Poly. ibid.* (hoc eſt, *Poly. l.6. tit.4.*) *Burc. l.7. c.1. Ivo p 9. c.22.* Et verſ. *Nos vero. Simile in Concilio Innocentij II.* Et ad vocem *Imperatorum, al. Imperator Romanorum.*

(6) Ante caput 11. *Nullus omnino.* 16. q.7. haec in eodem libro verba ſunt: *Item Callixtus Papa.* In margine eſt: *al. Ex Concilio Rothomagenſi.* In verbis nulla varietas. *Sicut ſanctis canonibus* editum eſt, & *contra hoc facere.*

(7) Inſcriptio capitis ultimi diſt. 62. in eodem libro eſt: *Unde Calixtus PP. II. Nullus in Epiſcopum &c.* In margine eſt: *In Pontificali eſt mentio hujus decreti.*

DE EADEM RE.

Dialogus quintus.

C. Licet ne paucis antequam alia Calliſti capita percurras? A. Et paucis & multis licet. C. Cur haec Calliſti capita, ut Gratiani verbis confirmaſti, non ſic etiam Burchardi & Ivonis & aliorum collectorum locis confirmas? A. Si Burchardus & Ivo &

ceteri antiquiores ſunt, qui poſſunt Calliſti verba referre? C. Apud Ivonem in extrema Panormia Innocentii minoris verba referuntur, qui Calliſto poſterior fuit. A. Negare poſſum Ivonis eum librum eſſe. Sed malo hoc affirmare, additum eſſe Concilium Innocentii Panormiae, non eſſe partem ejus collectionis. Oſtendere poſſum veterem librum, in quo neque id Concilium, neque nomen Ivonis, neque excerptionum praefatio continetur. Et in epiſtolis Ivonis ea praefatio temporibus Paſchalis minoris ſcripta eſt. Deusdedit Urbani ſecundi tempore ſcripſit, item Anſelmus Lucenſis, ſive is cujus collectionem habemus. In libris Caeſarauguſtano & Tarraconenſi nihil ſcimus ex Calliſto & Innocentio ſumptum eſſe. Itaque ſolus Gratianus utriuſque Pontificis verba refert. C. His contentus ſum. Redde cetera. A. Initium undecimi capitis ad bellum ſacrum pertinet, quod tempore Urbani minoris inchoatum eſt. *Eis*, inquit, *qui ad Hieroſolymam proficiſcuntur, &c. ſuorum peccatorum remiſſionem concedimus &c. ſicut a Domino noſtro Papa Vrbano ſtatutum fuit*. Et poſtea non ſolum Hieroſolymitani belli, ſed etiam Hiſpanici, facit mentionem. Habuit autem in Hiſpania Calliſtus fratrem Raimundum Comitem Alfonſi Regis generum & alterius Alfonſi patrem, qui Imperator Hiſpaniae appellatus eſt, a quo Reges omnes originem ducunt. B. Exſtare librum audio Calliſti de miraculis beati Jacobi Apoſtoli, cujus ſepulchrum is quaeſitum

Digitized by Google

ſitum in Hiſpaniam venit. C. Verba mihi recitare libet, ſi pateris, de Hiſpanico bello. A. Recita C. *Eos autem qui vel pro Hieroſolymitano vel pro Hiſpanico itinere cruces ſibi in veſtibus poſuiſſe noſcuntur &c.* A. Capitis duodecimi ſententiam non potero vobis explicare. Verba ſunt haec: *Illam vero pravam defunctorum porticanorum conſuetudinem, quæ hactenus ibi fuit, ex fratrum noſtrorum & totius curiæ conſilio, necnon & voluntate atque conſenſu Præfecti, removendam cenſemus &c.* Fratres interpretor Cardinales & Epiſcopos, curiam vero, curiam Romanam, non Clericorum, ſed civium Romanorum, Praefectum autem, urbis Romae Praefectum. Sic hoc fuiſſe Concilium Romae habitum comprobatur. Porticanos ſuſpicor fuiſſe inepte dictos, non a porticibus, ſed a portu Oſtienſi & aliis, qui portoria exigerent. Conſuetudo prava fuiſſe videtur ut eis morientibus ſine heredibus, eorum bona diriperentur. Caput decimumtertium de induciis ſcriptum eſt, quas treuguas appellabant: *Si quis treugam diffregerit &c.* Eadem fere verba ab Innocentio ſecundo & Alexandro tertio repetita ſunt. Caput XIV. Gratianus Calliſto Papae adſcribit. Ejus initium eſt: *Sanctorum patrum canonibus conſona ſentientes, oblationes &c.* Agitur autem de Eccleſiis urbis Romae. *ſentientes* melius eſt quam *ſancientes*, ut apud Gratianum. Pro *aut aliis* apud Anſelmum eſt *aut de aliis.* (1) Capite XV. agitur de falſa moneta: *Quicumque monetam falſam ſe ſcien-* 10.q.1.c.14. Sanctorum.

te fecerit &c. Hoc apud Gratianum non inveni. Caput xvi. invenio Calliſto Papae ab eodem adſcribi: *Si quis Romipetas & peregrinos & Apoſtolorum limina &c.* Hac de re quotannis interdicitur. Pro *teloneorum & pedagiorum* eſt apud Anſelmum *teloneorum & pedaticorum*. (2) Sic etiam caput xvii. Gratianus Calliſto Papae adſcripſit: *Interdicimus & Abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare &c.*] *etiam Abbatibus* habet Gratianus, & *conſecrationeſque altarium*. Anſelmus, *conſecrationes altarium*. B. Hoc etiam Calliſti minoris eſſe videri, adſcriptum a ſelectis viris inveni. (3) A. Caput xviii. non inveni, cujus initium eſt: *In parochialibus Eccleſiis Presbyteri per Epiſcopos conſtituantur &c.* Urbano tamen ſecundo adſcribit Gratianus illa verba: *Decimas & Eccleſias a laicis &c.* qui addit vocem *monachi*. ea omiſſa, ad Presbyteros refertur. (4) Sic initium capitis xix. non inveni: *Servitium quod monaſteria aut eorum Eccleſiæ a tempore Gregorij Papæ ſeptimi uſque ad hoc tempus Epiſcopis facere & nos concedimus.* Quae ſequuntur Urbano ſecundo Gratianus adſcribit: *Poſſeſſiones Eccleſiarum & Epiſcoporum triennales &c.*] *tricennales* tamen ſcribit. (5) Sequitur caput xx. quod Urbano Papae inſcribitur apud Gratianum: *Paternarum traditionum exemplis commoniti &c.* B. Vidi in quibuſdam ſchedis Urbano ſecundo adſcribi, addito numero capitis primi. A. Fieri poteſt ut idem ambo decreverint, ut Eugenius & Leo, de

Marginal notes: 24. q. 13. c. 23. Si quis. — 16. q. 1. c. 10. Interdicimus. — 16. q. 7. c. 39. Decimas. — 16. q. 4. c. 1. — 24. q. 3. c. 24. Paternarum.

de quibus a te relatum eſt. Duae illae voces, *vel commiſſos*, neque in veteribus Gratiani libris, neque apud Anſelmum ſunt. Ex ſcholiis, ut fit, addita ſunt. B. Idem ſelectis viris placuiſſe, ut rejicerentur, inveni. (6) A. Capitis XXI. verba Calliſto Papae adſcribit Poenitentiale Romanum *a* meum & Gratianus *b*: *Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, & monachis concubinas habere penitus interdicimus &c.* B. Urbano ſecundo capita duo adſcripta ſunt in Romanis ſchedis veteribus, quae a Pariſeto docto viro inventae ſunt. C. Antonius Gontius Calliſti ſecundi verba eſſe exiſtimat. A. Illa verba Gratiani & Poenitentialis ſunt, *ſeu matrimonia contrahere*. apud Anſelmum non inveni. Vox quoque *perſonas* ab eodem omittitur. (7) Initium extremi capitis, hoc eſt, *Alienationes quae ſpiritualiter* (*ſpecialiter* malo) *per Othonem, Guidonem & Hieremiam, ſeu forte Philippum ubilibet de poſſeſſionibus Ravennatis Exarchatus factae ſunt damnamus.* B. Suntne haec nomina Archiepiſcoporum Ravennae? A. Id mihi incertum eſt. Quae ſequuntur inveni apud Gratianum Urbano Papae adſcripta: *Generaliter autem omnium per intruſionem &c.* B. Hoc etiam caput tertium in illis ſchedis Urbano minori adſcribitur, & ſine nomine eſt in extremo hoc Anſelmo Romano; in quo pro Othone eſt Attone, & *ſpecialiter* pro *ſpiritualiter*. A. Gratianus ſcribit: *Alienationes omnium per intruſionem &c.* & mox *alienationes dico.* Sed apud Anſelmum non eſt vox *di-*

a *Poen. Rom.* *tit.*8. c.8.
b *Diſt.*27. c. 8. Presbyteris.

12. *q.*2.*c.*37. Alienationes.

co

co utrobique. Ab illis verbis *Illud etiam per omnia &c.* initium capitis quarti eſt in Anſelmo extremo. In verbis nulla varietas eſt. (8) Haec de Calliſti Concilio dicere habui. Fuiſſe autem frequens apparet ex verbis Pandulfi in Pontificali: *Illo anno* DCCCCXCVII. *Epiſcoporum ſive Abbatum numero Laterani Concilium celebravit, in quo vir regali ſtirpe progenitus fere jam deperditam mundo pacem reſtituit*. In chronicis additis Sigeberto id actum fuiſſe dicitur anno Chriſti MCXXIII. in quo pax inter regnum & ſacerdotium reformatur, & jus inveſtiturarum epiſcopalium ab Imperatore exfeſtucatur; his enim verbis utitur. C. Feſtuca quid ſit, ſcio: ſed exfeſtucari, ſputatilicum verbum videtur; ut illud apud Ciceronem. A. Finge feſtucam ſignificare furcam vel furcillam, & exfeſtucari eſſe furcillis expelli; vel translatione ſumpta a paleis vel feſtucis a tritico ſeparatis, furcis adhibitis, exfeſtucari eſt feſtucas tolli. C. Nunc demum intelligo. A. Velim ſcire B. de octava ſynodo quid attuleris. Habebam enim Romae exemplum canonum ſane mendoſum. Neque ei auxilio fuit epitome Conciliorum Toletani Archiepiſcopi, quam ſecutus eſſe videtur Surius in editione Conciliorum. In indice librorum Michaëlis Thomaſii erat octava ſynodus Hadriani tempore Conſtantinopoli habita interprete Anaſtaſio Bibliothecario. Hanc ſuſpicor te attuliſſe. B. Ita eſt ut dicis: Sed & Graecum librum audio in Hiſpania eſſe qui ad te deferat. C. Veniſſe accepi Grae-

Graecum ſcriptorem hodie cum libris. Is fortaſſe eſt. A. Omnes libros alio die adferamus, & Gratiani capita conferre poterimus. B. Ita fiet. Sed non ſolum de octava, ſed etiam de nona ſynodo, quae octava quoque dicitur, ſub Joanne octavo, erit agendum. A. Recte admones.

ADDITIONES.

(1) CAPUT 14. *Sanctorum patrum.* 10. q. 1. in Romana editione ita inſcribitur: *Item Calixtus Papa ſecundus.* In margine eſt: *Poly. l.3. tit.9.* Et in Notis: *Secundus*] *Additum hoc eſt ex pleriſque vetuſtis. Neque vero primus eſſe poteſt, cujus tempore nondum Pantheon vocabatur templum ſanctae Mariae rotundae. Bonifacius enim fuit, qui tempore Phocae Imperatoris illud beatae Mariae & omnibus ſanctis dicavit.* Eſt autem editum *ſancientes*, & *aut aliis*, ſine ulla varietate.

(2) Haec in eodem libro inſcriptio eſt capitis 23. *Si quis Romipetas.* 24. q. 3. *Item Calixtus Papa.* Ad illa verba, *teloneorum & pedagiorum*, additum eſt in margine. *Al. pedaticorum.*

(3) Ante caput decimum *Interdicimus etiam.* 16. q. 1. haec in eodem libro inſcriptio eſt: *Item Calixtus Papa II.* Pro voce *ordinationes* eſt in margine: *Al. ordines.*

(4) In eodem libro inſcriptio capitis 39. *Decimas.* 16. q. 7. haec eſt: *Unde Urbanus Papa II.* Vox *monachi* retinetur ſine ulla varietate.

(5) Capitis primi 16. q. 4. inſcriptio in eodem libro eſt: *Quod Urbanus Papa II. prohibuit dicens: Poſſeſſiones Eccleſiarum & Epiſcoporum tricennales &c.*

(6) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 24. *Paternarum traditionum.* 24. q. 3. *Item Urbanus Papa.* In Notis: *Converſos*] *In codicibus impreſſis ſequebatur*, vel commiſſos. *quae ſunt expuncta, quia abſunt a pleriſque manuſcriptis Gratiani exempla-*

plari-

pluribus & vetuſto quodam codice. in quo quidem extremo & hic & alij tres canones deſcripti ſunt tanquam fragmentum alicujus Concilij.

(7) Inſcriptio capitis octavi *Presbyteris.* diſtinctione 27. in Romano libro haec eſt: *Item Calixtus Papa II.* In Notis additur: *Hic canon inventus eſt in codice Vaticanæ Bibliothecæ in fragmento cujuſdam Concilij ab Vrbano ſecundo habiti c.2. Ex eodem vero Concilio ſunt canones* Alienationes. 12. *q.2. &* Patenarum. 24. q. 3.] Illa verba ſine varietate edita ſunt, *ſeu matrimonia contrahere.* & *perſonas &c.*

(8) Gratiani verba ſunt in eodem libro ante caput 37. *Alienationes.* 12. q. 2. *Item Vrbanus Papa.* In Notis haec ſunt: *Poſt collectionem Anſelmi in codice perantiquo habetur fragmentum cujuſdam Concilij Vrbani ſecundi, in cujus initio hæc leguntur:* Alienationes quæ ſpecialiter per Ottonem, Guidonem, Hieremiam, ſeu forte Philippum ubilibet de poſſeſſionibus Ravennatis exarchatus factæ ſunt damnamus. Generaliter autem omnium per intruſionem ſeu canonice electorum ſub Epiſcopi nomine vel Abbatis .... Eccleſiæ ſuæ conſecrandus eſt, alienationes quocumque modo factas &c. *uſque ad finem hujus capitis ſine ulla varietate.*

DE DUPLICI OCTAVA ſynodo.

Dialogus ſextus.

C. ET Graecos libros duorum Conciliorum & Latinos attulimus. Sed prius velim ſcire abs te cur utrumque octavum appelletur. Nonum enim qui dicunt quòd poſterius eſt, ordinem temporum ſequuntur. A. Tertiam opinionem omittis. Sunt qui Florentinum Concilium octavum quoque generale

rale vocent, illis duobus, ut opinor, rejectis. Qui vero Hadriani minoris pro Ignatio contra Photium Concilium ut a poſteriori Joannis ſynodo abrogatum rejiciunt, octavam generalem ſynodum hanc appellant. Illam tamen octavam fuiſſe, antequam ab hac improbaretur, negare non poſſunt. B. Qui Florentinum Concilium octavum dicunt, quo pacto interpretantur verba profeſſionis Romanorum Pontificum apud Ivonem *a* & Gratianum *b* relata, & in Concilio Conſtantienſi ſeſſione XXXIX. *Sancta octo univerſalia Concilia, primum Nicænum &c. octavum quoque Conſtantinopolitanum, uſque ad unum apicem immutilate ſervare profiteor*. A. Non video quid dicere poſſint. (1) Sed major difficultas ex eiſdem verbis naſcitur, num de priore octavo ſub Hadriano minore, an de poſteriore ſub Joanne, quod illud prius abrogat, intelligantur. C. Si utrumque Concilium generale eſt, ex auctoritate Romani Pontificis habitum, & prius Concilium a poſteriore abrogatur, poſterius ſolum obtineat neceſſe eſt. A. In Graeco libro nuper ex Italia ad me perlato multa continentur contra Photium a Romanis Pontificibus acta poſt utramque octavam ſynodum. Quae me facile in eam ſententiam trahunt ut credam non confirmaſſe Joannem ſynodum a Legatis Conſtantinopoli habitam. B. Hoc ipſum teſtatur Joannes de priore ſynodo, non fuiſſe ab Hadriano confirmatam. A. Quid ſi hoc falſum eſt & a Photio efficṫum, ut in aliis fictis

a *Ivo lib.* 2. *tit.* 11. *c.* 15. *panorm. &* *par.* 4. *c.* 132. *decr.*
b *Diſt.* 16. *c.* 8. Sancta.

fictis ſubſcriptionibus & falſis legatis Patriarcharum a ſynodo convincitur? Huc accedit quod ſi totam eam ſynodum Hadriani rejicimus, quae Photius contra Nicolaum Pontificem & Ignatium Patriarcham egit approbari videntur. Sunt igitur magis conſentanea & veri magis ſimilia, ut quae pro auctoritate Romanae Eccleſiae a prioribus Pontificibus, non ſolum Nicolao & Hadriano, ſed & ante eos a Leone quarto & Benedicto tertio, contra Photium & Gregorium Syracuſanum Epiſcopum Photii conſecratorem acta & ſcripta ſunt, eadem a Joanne VIII. Marino, Hadriano tertio, Stephano ſexto, & Formoſo comprobata ſint: quod Graece ſcriptum invenio; verbis reſcriptorum eorundem Pontificum allatis. Quibus adduntur Joannis noni literae ad Stylianum Neocaeſarienſem: qui cum multa contra Photium ad Stephanum ſextum Pontificem ſcripſiſſet, poſtea mutare ſententiam viſus eſt aliis literis ad hunc Joannem datis. In illis ad Stephanum miſſis ait deceptos eſſe a Photio Paulum & Eugenium Epiſcopos a Joanne VIII. miſſos ad Ignatium de Bulgarorum regione; quem cum mortuum inveniſſent, a Photio donis, ab Imperatore minis perſuaſi ſunt ut coram clero & populo CP. dicerent ſe miſſos eſſe contra Ignatium, & ut Photium abſolverent. Poſtea Petrum ab eodem Pontifice miſſum eſſe, & hunc cum Paulo & Eugenio Photium receptum eſſe a ſede apoſtolica Romana publice dixiſſe. B. Horum trium Legatorum nomina

in-

inveni ab Ivone *c* & Gratiano *d* eſſe relata. A. Quaerantur eorum verba. B. Ivonis verba ſunt: *Ex actione* v. *ſynodi Conſtantinopolitanæ* CCCLXXXIII. *patrum ſub Ioanne Papa* VIII. *cui præfuit Petrus Presbyter Cardinalis & Paulus Anconitanus Epiſcopus & Eugenius Oſtienſis Epiſcopus Apocriſarij Papæ dixerunt: Hoc nequaquam apud nos habetur &c.* C. Eadem fere verba Gratianus refert: *Vnde in quinta actione CP. civitatis ſynodo &c. Apocriſarij Papæ dixerunt et c.* A. In libro Caeſarauguſtano ita eſt: VI. *ſynodi CP.* CCCLXXXIII. *patrum ſub Ioanne Papa* VII. *Apocriſarij Papæ dixerunt et c.* Haec mendoſa ſunt. Neque enim haec ſexta ſynodus eſt, ſed octava, vel nona habita ratione aliarum generalium, aut quarta vel quinta habita loci ratione. (2) C. Non ſatis intelligo cur eam quartam vel quintam dicas. A. Fuere ante hanc generales ſeptem, quae vel a locis nomen habent, ut Nicaena, Conſtantinopolitana, Epheſina, Chalcedonenſis, & quinta CP. iterum, & ſexta item CP. tertium, & ſeptima Nicaena poſterior. Vides ante hanc tres Conſtantinopolitanas. Quarta eſt quam octavam ſub Hadriano appellant, quinta haec ſub Joanne octavo, non ſeptimo. Quod ſi illa octava ut abrogata tollitur e medio, haec erit octava generalis, & ratione loci quarta Conſtantinopolitana. C. Jam recte haec mihi explanata ſunt. Sed incidi in librum Dominici Jacobatii de Conciliis; in quo referebat veterum canoniſtarum (ſic enim

c Ivo par. 7. c. 149. decr.
d 7. q. 1. c. 45. Hoc nequaquam.

Caeſ. lib. 9. c. 62.

enim dicere ſolet) opinionem fuiſſe nihil differre octo an quatuor dicas fuiſſe generalia Concilia. Et quod Gregorius *e* ait, *ſicut ſancti evangelij quattuor libros , ſic quattuor Concilia ſuſpicere & venerari me fateor* , (quod repetit Gregorius VII. lib.VII. regiſtri) & Ivo *f* & Anſelmus *g* & Gratianus *h* & alii *i* referunt. Et beatus Iſidorus *k* ait: *Quattuor ſunt venerabiles ſynodi , quæ totam principaliter fidem complectluntur , quaſi quattuor evangelia vel totidem paradiſi flumina.* Haec , inquiunt , verba non ad ſola quatuor priora Concilia pertinent , ſed etiam ad quatuor poſteriora. Octo enim eſse generalia Concilia fatentur ex verbis profeſſionis Romani Pontificis, de quibus hodie dictum eſt. B. Quò pacto Gregorius & Iſidorus , qui ſexta, ſeptima , & octava ſynodo fuerunt priores, de his cogitare potuerunt? C. Ratione & auctoritate moventur . Rationem adferunt , quod quatuor loca fuerint generalium Conciliorum , in quibus quatuor locis octo generalia Concilia habita ſunt , Nicaea , Conſtantinopolis , Epheſus , & Chalcedon . Ut cum dicimus quatuor eſse Patriarchas , Conſtantinopolitanum , Alexandrinum , Antiochenum , & Hieroſolymitanum , nullam habemus rationem ſucceſſionis perſonarum , quae permultae fuerunt . B. O plumbeum pugionem ! Hac ratione generalia non erunt Lateranenſia Concilia , Lugdunenſia , Viennenſe , Conſtantienſe , Florentinum , Tridentinum , quod non eiſdem locis habita fuerint , quibus illa

e *Lib.1.epiſt. 24. regiſtri.*

f *Ivo par.4.c. 117. decret.*
g *Anſ. lib. 6. c.52.*
h *Diſt.15. c. 2.*
i *Caeſ.lib.1.c. 36. Tarrac. lib.1.c.150.*
k *Iſid. lib.6. 16. etymol. Grat. diſt. c. c. 1.*

illa quatuor prima. (3) A. Dic de auctoritate. C. Utuntur auctoritate Innocentii tertii, quae utrique veſtrum maxima eſt; cujus verba tam in tertia collectione quam in Gregoriana inveniuntur; quos etiam libros rejicere non licet. A. Magnam tu quidem moves exſpectationem. Recita verba. C. *Verum poſtulationi hujuſmodi videbatur Concilij Conſtantinopolitani capitulum obviare, in quo ſtatutum eſt ut quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ locum deſcenderit, nequaquam ulterius ad pontificatum reſurgat.* B. Hoc idem caput eſt Concilii octavi ſive noni, cujus verba referunt Ivo *l* & Gratianus *m* & Caeſarauguſtanus *n* liber. Et vere Innocentius ait eſſe hoc Concilii Conſtantinopolitani capitulum. C. Audi reliqua: *Unde contra dictum Concilium, cum ſit unum ex quattuor principalibus, quæ ſicut quattuor evangelia Eccleſia catholica veneratur, nullatenus videbatur eorum poſtulatio admittenda.* Vides hic Gregorii verba ad hoc poſterius Concilium referri. Audis hoc Concilium, de cujus auctoritate dubitabamus, quaſi unum ex quatuor evangeliis eſſe venerandum. B. In reſcriptis Pontificum multa ſunt ex Advocatorum allegationibus accepta. Sic hoc fuit ab Innocentio ſcriptum, quod putaret illum verum dicere qui abuſus eſt illa veterum canoniſtarum tuorum opinione. Canones autem Concilii Conſtantinopolitani primi non erant Latinis noti, ut Nicolaus ad Michaëlem ſcribit, licet in Cor-

De renun. cap. 5. Poſt translationem. in 3. collect. & c. 11. e. tit. Gregor. IX.

l Ivo d. par. 7. c. 149.
m 7. q. 1. c. 45. hoc nequaquam.
n Caeſar. d. lib. 9. c. 62.

pore canonum inveniantur. Unde facile impoſitum eſt huic Pontifici, ut crederet id caput eſſe ejus Concilii, cum ſciret eſſe alicujus Conſtantinopolitani. C. Ivo & Gratianus aperte dicunt eſſe Concilii Conſtantinopolitani ſub Joanne octavo, non ſub Damaſo.

(4) A. Hoc etiam confirmatur ex Graeca ſynodo & ex Nomocanone Joannis Zonarae & Theodori Balſamonis & Alexii Ariſteni, in quibus tres canones ſunt hujus Concilii, quod in templo ſanctae Sophiae habitum eſſe dicitur. Illic etiam ſunt XVII. canones alterius Concilii Conſtantinopolitani in templo beatorum Apoſtolorum habiti, quod ex prima & ſecunda ſynodo dicunt. Credo propter duas quaſdam ſynodos contra Ignatium habitas, quae improbatae ſunt a Nicolao & Hadriano minore, licet in poſteriore interfuerint Rodoaldus & Zacharias Legati Nicolai, quos ut praevaricatores Nicolaus in ſynodo Romana depoſuit. Ex his XVII. capitibus nihil eſt apud Gratianum, quod ſciam. Ex illis vero tribus primum caput vix ferendum eſt de Italis excommunicatis a Joanne Papa non recipiendis a Photio, item ut excommunicati a Photio non recipiantur a Joanne Papa, neque a Romana Eccleſia, ſalvis privilegiis Romanae Eccleſiae & ejus Pontificis. Alterum caput eſt id de quo agitur, plenius apud Graecos ſcriptum quam apud Latinos: *Et ſi antea*, inquit, *aliqui Epiſcopi in monach. habitum demiſſi, in pontificali coacti ſunt permanere, & id agentes contemnebantur, ſancta ſynodus de-*

decernit hac eſſe corrigenda juxta eccleſiaſticam diſciplinam. Statuit igitur ut, ſi quis Epiſcopus aut alius antiſtes ad monachorum vitam velut pervenire &c. B. Quae Latini referunt, non ex verbis canonis initio concepta eſſe videntur, ſed ex actione quinta & ex verbis Apocriſariorum ſive Legatorum. A. Sic etiam eſt ante verba canonis in Graeco libro. Interrogante enim Photio Legatos Romanos, ipſi reſpondent, quos non Apocriſarios, ſed τοποτηρητὰς Graecus vocat liber: ὥστε παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν &c. Nunc, ſi placet, varietatem trium librorum Latinorum videamus. Pro voce *habeatur* Ivo & Caeſarauguſtanus *habetur* ſcribunt aptius. Graece eſt, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ σώζεται. Quod Gratianus ſcribit *ordine & habitu*, illi ſcribunt *ordine*, aliis omiſſis: Graeci σχήματος. Quod Gratianus, *ad monachorum*, addunt illi, *id eſt, pœnitentium.* Graeci, τουτέστι τῶν μετανοούντων. Pro voce *vitam*, qua Latini utuntur, Graeci χώραν, hoc eſt, locum ſcribunt. Pro *in epiſcopatum reverti*, Ivo & Caeſarauguſtanus habent *ad pontificatum reverti.* Graeci τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἑαυτῷ διεκδικεῖν ἀξίωμα. *Item praecepit ſancta ſynodus &c.* Haec ſunt ex canone ſecundo ita ſcribenda: *Item. Praecepit &c.* ut Ivo & Caeſarauguſtanus notant. Quod Gratianus ait, *de pontificali dignitate habituque*, in Caeſarauguſtano eſt *de pontificatu*, apud Ivonem *de pontificali dignitate*, aliis omiſſis. Graece eſt, τὸ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος. Pro illis, *& pœnitentiae deſcenderit locum*, in Caeſarauguſtano eſt *deſcenderit*, apud

Ivonem, *& ad pœnitentiæ deſcenderit locum*, Graeci habent, καὶ τὸν γὰρ μετανοίας τόπον ἀναλαμσει. Pro voce *nequaquam* habet Caeſarauguſtanus *ne jam*, & Ivo *nequaquam jam*. Graeci μηκέτι. & pro *reſurgat*, ἀντιποιεῖσθαι. Quod ſequitur, *Monachorum enim vita ſubjectionis habet verbum*, ſubobſcurum efficit vox *verbum* pro ratione poſitum., quod vox λόγος utrumque ſignificet. Ivo *vitam* pro *vita* non recte habet. In libro Caeſarauguſtano. haec verba deſiderantur. Illud Gratiani eſt: *Hoc ad pœnitentiam &c.* quae Ivo non habet. Apud Graecos alia quoque ſunt, ex quibus videtur hoc idem confirmari. Tertio canone anathema dicitur laico verberanti aut capienti ex quacumque cauſſa Epiſcopum. De capitibus octavae ſynodi ſub Hadriano cras agemus, quamvis ordine perturbato.

ADDITIONES.

(1) DE inſcriptione capitis octavi *Sancta* diſt. 16. inſcriptum eſt lib. 1. dial. 20. addit. 14.

(2) Ante caput 45. *Hoc nequaquam*. 7. q. 1. haec verba ſunt in eodem libro: *Vnde in quinta actione Conſtantinopolitanæ ſynodi* CCCLXXXIII. *patrum ſub Ioanne Papa octavo, cui præfuit Petrus Presbyter Cardinalis & Paulus Anconitanus Epiſcopus & Eugenius Oſtienſis Epiſcopus. Apocriſarij Papæ dixerunt.* In margine eſt: *Ivo p. 7. c. 149.* Et in Notis: *In quinta*] *Apud Ivonem par. 7. c. 149. pro indice hujus capituli leguntur hæc*: Ex actione quintæ ſynodi Conſtantinop. CCCLXXXIII. patrum ſub Joanne Papa VIII. cui præfuit Petrus Presbyter Cardinalis. & Paulus Anconitanus Epiſcopus & Eugenius Oſtienſis Epiſcopus. *Initium vero ipſius capitis eſt*: Apocriſarii

rii Papæ dixerunt : Hoc nequaquam.] In extremo hoc capite additur etiam in Notis : *Hæc ſynodus ſub Ioanne octavo extat Græca in Vaticana bibliotheca. Cujus ſynodi tres tantum canones cum explanatione Balſamonis editi ſunt Lutetiæ, & apud ipſum inſcribitur*, Synodus in templo ſapientiæ habita ſub Photio Patriarcha. *In ſecundo autem trium illorum capitulo habetur ſententia hujus capitis. Viſum autem eſt, ut omnia melius percipiantur, locum hunc Græce & cum nova interpretatione eſſe adſcribendum.* φώτιος ὁ πατριάρχης, &c. id eſt : *Photius Patriarcha dixit &c.*

(3) Initium capitis primi diſt. 15. in eodem libro eſt : *Canones generalium Conciliorum (ut Iſidorus ait lib. 6. etymol. c. 16.) a tempore Conſtantini cœperunt &c.* In margine eſt ; *Pann. l. 2. c.* 104. Ante caput 2. ead. diſt. haec ſunt : *De quattuor vero Conciliis ſcribit B. Gregorius ita dicens lib. 1. regeſti epiſt. 24. Sicut ſancti evangelij &c.* In margine eſt : *vero*) *Al. quoque.* In ſcholio capitis 8. *Sanctæ octo.* diſt. 16. haec ſunt : *Sancta*] VIII. (mendoſe pro *Sancta octo*) *hæc Concilia dicuntur octo, quia octies ſunt celebrata, ut hic dicuntur ; & quattuor, quia in quattuor locis celebrata, ut ſup. diſt. proxi. Sicut.* Haec cenſura carent.

(4) Haec inſcriptio eſt capitis undecimi *Poſt tranſlationem.* de renuntia. in editione Romana : *Idem* (Innocentius III.) *Epiſcopo Faventin. in Archiepiſcopum Raven. electo.* In margine eſt : *Cap.* 5. *eod. tit. in 3. compilatione.* In ſcholiis, ad illa verba, *cum ſit unum ex quattuor principalibus &c.* Ex quatuor] *Et ſunt hæc, ſcilicet Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum primum, & Chalcedonenſem*, (ſcribe, *Chalcedonenſe*) 15. *diſt. Sicut.*

T 3 DE

DE EADEM SYNODO

octava Hadriani.

Dialogus ſeptimus.

B. Nolui te heri interpellare. Sed hodie peto abs te, cur putes Petrum Preſbyterum ante duos Epiſcopos Legatos Joannis nominari; quorum alter Oſtienſis eſt, cui datum eſt ut Pallio utatur cum Pontificem Maximum conſecrat. Nunc eum Decanum Cardinalium appellant, & princeps totius ordinis eſt. A. Quaerendum etiam erit cur poſtremus Oſtienſis appelletur. Fortaſſe tunc Epiſcopi non dicebantur Cardinales, ſed ſoli Presbyteri & Diaconi. Et ſi quis eorum Epiſcopus eligeretur, non amplius ex collegio Cardinalium erat; ſed Epiſcopus, Anconitanus puta, vel Bononienſis, vel alterius civitatis dicebatur. Et inter Epiſcopos ordo temporis ſervabatur. Quod dixi de Cardinalibus Epiſcopis electis, Innocentii tertii exemplo comprobatur, qui noluit Ravennatem Archiepiſcopum fieri eum qui Tituli ſanctae Praxedis Presbyter Cardinalis erat, ne ab Eccleſia Romana diſcederet. Sed videamus quid in Graeca ſynodo ſit. In ea enim & Joannis literae ſunt & ſaepius nomina horum Legatorum. C. De numero quoque Epiſcoporum velim ſcire, an Graeca cum Latinis conveniant. B. In prima actione ante adventum

c. 3. de poſtul. prael. in 3. collect. & apud Gregor. IX. incip. Pone mem.

tum Legatorum erant cum Photio & Legato Hieroſolymorum Patriarchae CCCLXXVI. Epiſcopi, niſi a me erratum eſt. Poſſumus igitur fidem adhibere Latinis Ivoni & Gratiano, qui omnes CCCLXXXIII. numerant. In eadem actione Petrus Presbyter Cardinalis prius quam Paulus & Eugenius nominatur. Is quoque prius ad Photium alloquitur nomine Joannis Pontificis. A. Heri dicebamus hunc miſſum fuiſſe a Joanne ad Photium, illos duos ad Ignatium. Idem oſtendunt Joannis literae, in quibus Eugenius ante Paulum nominatur. Sed in commonitorio dicitur: *Commonitorium fratribus Paulo & Eugenio Epiſcopis & Petro Presbytero Cardinali, miſſis Conſtantinopolim.* Ita autem cetera ſcripta ſunt ut videantur omnes ſimul mitti. In actione quoque quinta Paulus & Eugenius Epiſcopi ante Petrum Presbyterum appellantur. Et in ſubſcriptione Concilii primus Paulus Epiſcopus Anconitanus, poſtea Eugenius Epiſcopus Oſtienſis, poſtremus Petrus Presbyter Cardinalis ſubſcripſerunt: omnes ut Legati, ſed non ut Cardinales. B. Quando haec duo conveniunt, commonitorium Joannis, & ſubſcriptio, malo his credere quam Ivoni & Gratiano. A. Canones octavae ſynodi ſub Hadriano videamus. Et omiſſis aliis, de his quae apud Gratianum ſunt dicamus. Caput xv. quod in Graeco libro deſideratur, & a Gratiano *a* ſextae ſynodi univerſalis eſſe dicitur, in libro Caeſarauguſtano *b* ſeptimae ſynodi CCXL. pa-

a 12. q. 2. c. 13. Apoſtolicos.
b *Caſ. lib. 7. c. 74.*

c Anſ. lib. 6. c. 259.

patrum actione x. apud Anſelmum c recte octavae ſynodo univerſali adſcribitur. C. De numero actionis & patrum convenitne cum Graecis? A. In actione convenit. Sed Stylianus, de quo heri diximus, centum & duos patres fuiſſe ſcribit. Nos de varietate verborum videamus. Mendoſe eſt apud Gratianum *venerabilis ſynodus* pro *univerſalis ſynodus*, quod alii habent. Pro *cimilia & vaſa ſacrata*, quod etiam Anſelmus habet, *cimilia, id eſt, vaſa ſacrata* Caeſarauguſtanus. *civilia* pro *cimilia* eſt in quodam Anaſtaſii libro, non recte. Ego nihil muto, ſed Graecis literis ſcribo κειμήλια, aut Latinis *cimelia*, unde cimeliarchus eſt, ut Demochares notat, qui cimeliis vel theſauro Eccleſiae aut Principis praeeſt. Quod Gratianus ait *pro redemptione captivorum*, alii habent plenius, *quae accipiuntur in redemptionem captivorum*. Quod dicitur, *ſed non tradere ſalaria Eccleſiarum in emphitheotica pacta*; non facile intelligitur. nec pro *non* habent alii. *pauca* pro *pacta*. Caeſarauguſtanus mendoſe. *neophitae ubi compacta*, Anaſtaſii mendoſus liber. *emphyteutica pacta*, Anſelmus aptius. *Solaria* pro *ſalaria* ſcribendum puto. Sic enim ſcio appellari a Juriſconſultis quae pro ſolo penduntur. Simile erratum eſſe quidam putant cap. VII. de uſufructu. Sed id incertius. B. Mihi vox *ſalaria* magis placet. Sed poſtea eadem vox *ſalaria* bis eſt. A. Eadem ratione mutari poterit. Pro illis verbis; *& poſt pauca*, quae habent etiam Anſelmus & Caeſarauguſtanus, ſunt

Vide lib. 1. dial. 9. ad. 8.

cap. 2. p. Si quis domine. L. Ne quid in loco &c. 15. D. Qui potior.

ſunt alia in Anaſtaſii libro non inutilia. *Omnem vero eccleſiaſticarum rerum poteſtatem habentem, & has meliorare ac dilatare, prout oportuerit, eccleſiaſtica loca, quae per † redditus fiant, & inſuper propriarum rerum diſpoſitionem diſtribuere ac committere ſeu conferre quibuſcumque voluerit & judicaverit, juxta propriam poteſtatem ac dominatum. Quiſquis autem apparuerit poſt hanc &c.* Vox *apparuerit* a Gratiano eſt omiſſa: habent alii. Illud quoque ineptum eſt, *huic ſanctae ſedi.* Tollenda eſt vox *ſedi*, quam ſolus Gratianus habet; item vox *tentaverit*, quae irrepſit pro illa *apparuerit*, de qua diximus. Pro *divinarum rerum* ſcribi debet *divinarum legum*, ut omnes habent praeter Gratianum. Pro *cimiliorum & ſalariorum locorum* eſt apud Anſelmum *cimiliorum ſcilicet & ſalariorum locorum. ſalarium* pro *ſalariorum* habet liber Caeſarauguſtanus: cetera ut Anſelmus. *ſed* pro *ſcilicet* liber Anaſtaſii. Ego malo *cimeliorum & ſolariorum & locorum.* De omnibus enim ſupra dictum fuerat. B. Idem fiet ſi ſcripſeris, *cimeliorum ſcilicet, ſolariorum, & locorum.* C. Vox *locorum* poſtea omiſſa eſt. Ex quo fit ut hic ſignificare poſſit ſolaria locorum. A. Non magnopere repugno. Pro illis, *Qui vero ceperit aut emerit*, alii habent. *Qui vero emerit aut perceperit*, non male. Pro *cimiliis vel ſalariis* ſcribo *cimeliis vel ſolariis. &* pro *vel* eſt in Caeſarauguſtano. In extremo capite deſiderantur haec verba, ab Anſelmo etiam & Caeſarauguſtano omiſſa: *Si vero de propriis rebus*

† per quae ſ.

bus aut de aliis quibuſdam conventionibus; habeat id ſecundum propriam poteſtatem & voluntatem omni vita ſua & poſt finem vitæ ſuæ dimittat & conferat hoc quibuſcumque voluerit; non tamen ſæculare diverſorium fiat. (1) Nunc de capite XVII. videamus, quod etiam in Graeco libro deſideratur. Id Ivo *d* & Gratianus *e* Gelaſio Papae adſcribunt, Anſelmus *f* recte ſynodo octavae univerſali. In verbis non magna varietas eſt. Pro *etiam ſive a diva & ſive a piæ* habet Anſelmus, *& ſive a diva* Anaſtaſius & Ivo. Pro *præſulum eorum* ceteri habent *præſulum earum.* Pro *ac juſſu præſulis*, quod habent Ivo & Gratianus, *ac uſu præſulis* Anaſtaſius & Anſelmus. Quod Gratianus ſolus ſcribit, *Quiſquis ergo Clericorum vel ſæcularium*, in aliis libris eſt, *Quiſquis ergo ſæcularium.* Poſt verbum *reſtituerit* eſt in ſolo Concilio Anaſtaſio interprete, *& reſervaverit.* (2) Caput XXI. (quod Graecis eſt XXII. non recte) Gratianus *g* poſt Anſelmum *h* & Deus-dedit *i* octavae ſynodo adſcribunt; ſed Anſelmus omnia verba refert, Gratianus aliquot verba ſumpta ex priore parte hujus capitis. Deus-dedit alia quaedam ex poſteriore cum hac inſcriptione: *In ſynodo universali* CCXL. *patrum habita pro Ignatio Patriarcha, quæ quibuſdam octava dicitur* C. Convenit in numero patrum cum Caeſaraugustano. *k* A. Certiora poteris ex ipſa ſynodo cognoſcere. (3) Mihi enim canere receptui neceſſe eſt propter quaſdam occupationes.

d Ivo in ep. 71. vel 30. ad Decan. Belvacen.
e 16. q. 3. c. 9. Placuit.
f Anſ. lib. 4. c. 30.
g Diſt. 22. c. ult.
h Anſelm. li. 2. c. 72.
i Deus-de. c. 3. diviſione 4.
k Caſ. lib. 7. c. 74.

AD-

ADDITIONES.

(1) CAPUT 13. *Apoſtolicos.* 12. q. 2. in eodem libro ita inſcribitur : *Item ex octava ſynodo univerſali c.* 15. In margine eſt : *Anſ. l.* 6. *c.* 171. Et in Notis : *Octava*] *Sic eſt emendatum ex Anſelmo, cum antea legeretur* ſexta. *Eſt autem canon decimus quintus ſynodi octavæ habitæ tempore Hadriani Papæ ſecundi contra Photium ex verſione Anaſtaſij Bibliothecarij. Videlicet pro redemptione*] *In Concilio ipſo & apud Anſelmum legitur*, quae accipiuntur in redemptionem captivorum. *Decernimus*] *In ipſo canone ſequuntur hæc : Omnem vero &c.* ut in dialogo, praeter voces *propriarum rerum*, pro quibus ſunt, *proprium rerum.* Ad illa, *cimelia & vaſa ſacrata*, eſt in margine : *κειμήλια Græce theſauri dicuntur, ope, ſpecuniæ repeſitæ*, (ſcribe, *opes, pecuniæ repoſitæ*) *inſtrumenta pretioſa, aurea vaſa, clinodia. Inde cimeliarchus C. de agri. & cenſi. l. lit.* 11. Vox *ſalaria* retinetur ſine ulla varietate.

(2) Ante caput octavum *Placuit huic.* 16. q. 3. in eodem libro ita ſcriptum eſt : *Vnde Gelaſius Papa ait.* In margine haec ſunt : *In ſynodo octava ſub Hadriano ſecundo capite decimooctavo.* Et : *Poly. lib.* 3. *tit.* 12. *Anſelm. lib.* 4. *cap.* 20. Ad illa, *& præſulum eorum; Abeſt ab orig.* Additur in margine vox *eorum*, ut puto. In Notis additur : *Quod hic tribuitur Gelaſio, habetur in ſynodo octava habita ab Hadriano II. c.* 18. *& ex ea citatur apud Anſelmum & Polycarpum. Sed manuſcripti codices Gratiani concordant cum vulgatis. Sæcularium*] *In vulgatis legebatur* : Quiſquis ergo Clericorum vel ſæcularium. *Sed abſunt illæ duæ voces*, clericorum vel, *ab aliquot vetuſtis & ab ipſo Concilio manuſcripto. In Concilio impreſſo legitur* : Qui contra fecerit, ut ſacrilegus judicetur, & donec talia privilegia &c.

(3) Diſtinctione 22 capitis ultimi inſcriptio eſt in eodem libro : *Vnde in VIII. ſynodo habita ſub Hadriano Papa II. can.* 21. *Diffinimus neminem &c.* In margine eſt : *Deus-dedit p.* 3. *Anſel. l.* 2. *c.* 72. Dictum eſt lib. 1. dialo. 9. addit. 6.

DE

DE EADEM RE, ET DE FALSA

inſcriptione quorundam capitum Gratiani ex octava & nona ſynodo inſcriptorum.

Dialogus octavus.

A. NUMERASTI centum Epiſcoporum nomina octavae ſynodi? C. Actionis decimae numeravi Archiepiſcopos L V. Epiſcopos X L I V. praeter Ignatium Patriarcham & Legatos Romanos & aliorum Patriarcharum Legatos. Subſcriptionum par numerus eſt. Graeci in additis ad octavam ſynodum hos centum & duos fuiſſe referunt, in ſynodo Nicolai contra Photium & Radualdum & Zachariam C L X X. interfuiſſe, in ſynodo Hadriani contra Photium centum viginti. In libro Deus-dedit Cardinalis ita ſcriptum eſt capite primo: *Ex* V I I. *ſynodo univerſali habita a quinque Patriarchis cum* CCCL. *patribus ſub primo Hadriano Pontifice Romano. Omnis electio Epiſcopi &c.* quod ſumptum eſt ex capite tertio ſeptimae ſynodi. (1) Mox ſequitur: *Ex* V I I I. *ſynodo item univerſali habita item a quinque Patriarchis cum patribus* CCXL. *ſub primo Nicolao Pontifice. Promotiones & conſecrationes Epiſcoporum &c.* ut cap. XXII. hujus ſynodi de qua agimus. Utriuſque capitis verba refert liber Tarraconenſis. A. Certiora mihi videntur quae ex ſubſcriptionibus retuliſti; & ex errore no-

Diſt. 63. c. 7. Omnis.

Diſt. 2. c. 2.

Tarrac. lib. 1. c. 46. & 47.

notarum facile pro CXI. ſcriptum eſt CCXL. Fient autem CXI. ſi Legatorum habeas rationem. Sed nos veniamus ad caput ipſum XXII, cujus tu mentionem feciſti. Id Gratianus bis poſuit, ut de ejus diligentia cognoſcatis diſtinct. LXIII. cap. I. & II. Namque Hadriano Papae adſcripſit illa verba : *Nullus laicorum, Principum &c.* Item illa : *Quiſquis ſæcularium Principum &c.* Mox addit : *Item ex octava ſynodo. Hadrianus Papa ſecundus, quod Nicolaus prædeceſſor ejus diſpoſuerat, Miſſos ſuos, Donatum ſcilicet Oſtienſem Epiſcopum, & Stephanum Nepeſinum Epiſcopum,* (Sic enim mutandum eſſe diximus) *& Marinum Diaconum S. R. E. ad Baſilium Imperatorem & ad filios ejus Conſtantinum & Leonem Auguſtos Conſtantinopolim direxit, cum quibus & Anaſtaſius Bibliothecarius Romanæ ſedis, utriuſque linguæ Græcæ & Latinæ peritus, perrexit.* B. Idem Anaſtaſius in præfatione ejuſdem ſynodi ad Hadrianum ait ſe miſſum fuiſſe a Ludovico Imperatore cum eadem celebraretur ſynodus. A. Reliqua perſequamur : *Et ſynodo congregata, quam octavam univerſalem ſynodum illuc convenientes appellaverunt, exortum ſchiſma de Ignatij depoſitione & Photij ordinatione ſedaverunt, Photium anathematizantes, & Ignatium reſtituentes. in qua ſic ſtatutum eſt. Conſecrationes & promotiones Epiſcoporum &c.* Photium autem, non Fotinum, ſcribendum eſſe aperta res eſt : quamvis in eodem nomine errent aliquot hiſtorici. C. Unde hanc hiſtoriam

c. 1. & 2. d. 63. Lib. 1. dialo-go 4.

riám didicit Gratianus? A. Res mihi incerta eſt. Sed videamus an meliora dicant Ivo & Anſelmus & alii collectores. C. In Panormia Ivonis ita ſcriptum eſt: *Ex canone Apoſtolorum VIII. ſynodus cap.* XI. *Promotiones & conſecrationes &c.* B. Cur hic de Apoſtolorum canone dicitur? A. In margine libri aliquis addiderat Apoſtolorum cap. XXX. cujus verba refert ſeptima ſynodus, non octava. C. Idem Ivo in excerptionibus ſic ait: *Octava ſynodus cap.* XI. *Promotiones &c.* Anſelmus ſcribit: *Hadrianus Papa univerſali octava ſynodo præſidens dixit. Promotiones & conſecrationes &c.* B. Quaſi vero haec praeſente Hadriano conſtituta ſint. C. Non meliora ſunt quae Deus-dedit & liber Tarraconenſis referunt, ſub Nicolao primo hanc ſynodum habitam eſſe, ut antea diximus. A. Vide Caeſaraugustanum a C. *In octava ſynodo cap.* XI. *Promotiones & conſecrationes &c.* A. Videtis, opinor, horum omnium negligentiam, qui neque fontes perquirunt, neque temporum hiſtoriam ſcire cupiunt, neque de auctoritate librorum laborant; ſed eis omnia pro oraculo ſunt, quaſi ea, ut Moſes, duabus tabulis exarata Dei digito perceperint. (2) C. Suntne alia ex hac ſynodo apud Gratianum? A. Falſae inſcriptiones permultae ſunt, de quibus certiora B. noſter dicet. Scio enim quaedam ſelectos illos viros Romae inveniſſe in regulis brevioribus Baſilii. B. Apud Iſidorum quaedam etiam invenerunt, nonnulla incerta relicta ſunt, quae ſeptimae, octa- vae,

Ivo lib. 3. tit. 2. c. 1. panor. & part. 5. c. 122. decr.

Anſ. lib. 6. c. 20.

a Caeſ. lib. 3. c. 63.

vae, aut nonae ſynodo Gratianus adſcripſit. Initium ſumamus a capite XXII. diſtinctionis LIV. *b* octavae ſynodo inſcripto. Sunt enim verba ejus capitis ab Iſidoro ſumpta in regula monachorum cap. XVIII. de familiari vita: ex quo mutandum eſt pro *non licebit*, *non licet*; & pro *dare non poteſt*, *dare non debet*. (3) Diſtinctione XXCI. *c* caput XXVI. ex ſeptima ſynodo inſcribitur; ſed in incertis ponendum eſt, quamvis capite extremo ejuſdem ſynodi ſint quaedam verba apta rei de qua agitur. (4) Diſtinct. XC. *d* caput quartum & quintum ex octava ſynodo ſunt apud Gratianum; ſed ex Concilio Maguntino eſt caput quartum apud Burchardum *e* & Ivonem *f* & in Poenitentiali Romano *g*: & caput quintum ex Concilio Agathenſi, & ex eodem Maguntino apud eoſdem. Tamen incerta etiam haec duo capita relinquantur. (5) Cauſſae primae caput nonum ex octava ſynodo eſt apud Gratianum *h*. Melius apud Anſelmum *i* & Deuſdedit cap. II. ex ultima epiſtola ſynodi ſeptimae; apud Ivonem *k* eſt ex cap. XX. ſynodi VII. & ex VII. ſynodo apud eundem Gratianum *l*. In libro Caeſarauguſtano ut apud Ivonem. Videnda Taraſii CP. epiſtola ad Hadrianum Papam contra Simoniacos, quae in Graeco libro eſt poſt ſeptimam ſynodum. (6) A. Non magnum erratum eſſet ſi quod ex ſeptima ſynodo erat, aut ei conjunctum, octavae ſynodi eſſe diceretur. B. Non ſatis certus ſum an eadem illic verba ſint. (7) Illud Paleae caput extremae cauſſae quintae, quod etiam

ex

b *Diſt.* 54. c. 22. Abbati.

c *Diſt.* 81. c. 26. In omnib.

d *Diſt.* 90. c. 4. Alienus. & c. 5. Si quis

e *Burc. li.* 16. c. 52. 53. 54. & 62.

f *Ivo par.* 13. c. 53. 54. 55. & 63. *decret.*

g *Pen. tit.* 6. c. 9. & 10.

h 1. q. 1. c. 9. Qui per pecuniam.

i *Anſel. libr.* 6. c. 80.

k *Ivo par.* 5. c. 121. *dec.*

l 1. q. 7. c. 2. p. Sed quoniam.

Caſar. lib. 4. c. 9.

5. q. 6. c. 7. Si quis.

Digitized by Google

ex octava ſynodo inſcribitur, nuſquam repertum eſt. Inveni tamen Paleae non eſſe adſcriptum; & videndus Iſidorus in regula monachorum cap. XVII. (8) Quod vero eidem octavae ſynodo & Iſidoro adſcribit Gratianus cauſſa XI. *m*, ex dictis Iſidori Burchardus *n* & Ivo *o* eſſe ſcribunt. Non diſſimilis ſententia exſtat apud Iſidorum in monachorum regula cap. XVII. de excommunicatis, & apud Benedicti regulam cap. XXVI. cujus verba referunt Ivo *p* & liber Caeſarauguſtanus *q*. (9) Certius eſt quod in eadem cauſſa ex octava ſynodo eſſe dicitur *r*, Iſidori eſſe lib. III. cap. LIX. de ſummo bono. Ut quod ei proximum eſt Gregorio adſcriptum, ex eodem libro Iſidori eſt cap. LIIX. licet ex libro officiorum Iſidori eſſe dicatur apud Burchardum *ſ*. (10) C. Quamobrem dicemus in tam multis pro Iſidori aut alterius nomine abuſum Gratianum hac ſynodo? B. Inveni a ſelectis viris notatum, fieri potuiſſe ut in aliquo libro *Octava ſynodus* inſcripto, poſt verba ejus ſynodi alia capita eſſent ex variis ſcriptoribus relata ſine ulla inſcriptione, ita factum eſſe ut addita octavae capitibus pro verbis ejuſdem ſynodi haberentur. C. Apertius eſt cum Paullo cauſſam confiteri, quia ignorans feci. An eadem illa cauſſa eſt in Gregorio pro Iſidoro ſcripto? B. Minime gentium. Sed cetera videamus. Nonae ſynodi eſſe dicitur caput primum cauſſae XX. *t* quod ſelecti viri Baſilio adſcribunt in regulis cap. XV. & in epiſtola ad Amphilochium cap. XIIX. Ideo vero

m 11. q. 3. c. 28 Si quis. & c. 18. Cum excommunicato in fin.
n Burc. li. 11. c. 72.
o Ivo par. 14. c. 96. decret.
p Idem d. par. 14. c. 34.
q Caeſar. lib. 14. c. 35.
r 11. q. 3 c. 77. Non ſolum. & 78. Quatuor.
ſ Burc. li. 16. c. 28.
t 20. q. 1. c. 2.

vero ex nona ſynodo dictum eſſe putant quod canones Baſilii poſitos poſt canones octavae ſynodi crediderit aliquis eſſe ex nona ſynodo. A. Ludere mihi videntur qui haec dicunt. (11) De aliis dices cum libebit.

ADDITIONES.

(1) IN Gregoriana editione inſcriptio capitis 7. diſt. 63. eſt: *Item ex ſeptima ſynodo, quæ eſt ſecunda Nicæna 350. Epiſcoporum c. 3. Omnis electio Epiſcopi.* De eodem capite ſcriptum eſt lib. 1. dialo. 9. addit. 10.

(2) Ejuſdem diſtin. 63. capitis 1. & 2. inſcriptiones retulimus lib. 1. dialogo 4. addit. 1.

(3) Capitis 22. diſtin. 54. haec in eodem libro Romano inſcriptio eſt: *Probatur auctoritate octavæ ſynodi, in qua ſic ſtatutum legitur: Abbati vel monacho monaſterij ſervum non licebit &c. dare non poteſt &c.* In margine eſt: *Iſidorus Hiſpal. in reg. monach. de famil. vita.* Et in Notis, poſt alia: *Caput autem quod nunc a Gratiano citatur, alibi repertum non eſt quam apud Iſidorum Hiſpalenſem in reg. monach. c. de famil. vita.* Et verſ. *Vnde in alio capitulo præfatæ conſtitutionis hæc ratio redditur. Injuſtum eſt enim &c.* additur in Notis: *Injuſtum*] *Infra 17. q. 4. c.* In venditionibus, *verſ.* Injuſtum. *hoc ipſum citatur ex Concilio Agathenſi, ubi etiam extat c. 56.*

(4) Haec eſt in eodem libro inſcriptio capitis 26. *In omnibus.* diſtinctione 81. *Item ex* VII. *ſynodo.* In Notis eſt: *Caput hoc etiam in aliquot manuſcriptis citatur ex ſeptima ſynodo, in cujus ſane poſtremo capite aliqua huc ſpectantia habentur. Ceterum in pleriſque citatur ex octava. & ſententia videtur ſumpta ex c. 83. Aſceticorum beati Baſilij, cujus regulas ſub nomine octavæ ſynodi ſæpe citari alibi notatum eſt.*

(5) Antea caput quartum *Alienus ſit.* diſtinctione 90. in eodem libro haec verba ſunt: *Item ex octava ſynodo.* Et in margine eſt: *Burc. l. 10. c. 52. & 54.*

Ivo p. 13. *c.* 55. & 53. *ex Conc. Moguntino.* In Notis additur: *In libello B. Baſilij de inſtitutis monachorum Rufino interprete (qui nuper Coloniæ cum regula B. Benedicti eſt impreſſus) c.* 42. *in ultima reſponſione habetur prima pars hujus capitis uſque ad vor.* abjiciatur.] Qui murmurans] *Ejuſdem libelli c.* 50. *penultima interrogatio ſic habet :* Si vero etiam &c.] Juxta menſuram] *Hæc pars non habetur in eo Baſilij loco. Apud Burchardum vero & Ivonem (a quibus citatur ex Concilio Moghunti.) ſic legitur :* juxta menſuram opuſque peccati , quia in hoc ſententia &c.] Capitis quinti ejusdem diſtinctionis inſcriptio eſt : *Item ex eodem. Si quis monachus contentiones &c.* In margine additur : *Abeſt a multis exempl.* quod ad vocem *monachus* refertur. Eſt etiam in margine : *In regula Iſidori c.* 17. *Burc. l.* 10. *c.* 62. *Ivo p.* 13. *c.* 63. Et verſ. *Qui contentioſus* additur in margine : *In l. ſententiar. patrum c.* 96. *ex ſtatutis ſeniorum. Bur. l.* 10. *c.* 53. *Ivo par.* 13. *c.* 54. In Notis haec ſunt : Si quis monachus] *Hanc priorem partem Burchardus & Ivo citant ex Concilio Agathenſi , in quo etiam habetur ex codice librorum ſexdecim lib.* 5. *c.* 22. *Abeſt autem fere ubique , etiam in multis Gratiani exemplaribus , vox monachus.* Tam diu] Apud Burchardum *& Ivonem (qui citant hanc partem poſteriorem ex Moguntino , habetur autem in libro ſententiarum patrum c.* 96. *ex ſtatutis ſeniorum) legitur ,* ita pœniteat qualiter culpæ qualitas exſtat .

(6) Inſcriptio capitis noni *Qui per pecunias.* 1. q. 1. in eodem libro haec eſt : *Item ex octava ſynodo.* In margine eſt : *Novella* 6. *c.* 1. & *nov.* 123. *c.* 3. *apud Iulian. Antéceſſorem. Anſ. l.* 6. *c.* 7. *Ivo p.* 5. *c.* 121. Et in Notis : Octava] *In aliquot vetuſtis exemplaribus caput hoc citatur ex ſeptima ſynodo , in qua capitulo quinto refertur canon trigeſimus Apoſtolorum ad hanc rem faciens. In epiſtola autem Taraſij ad Hadrianum Papam (quæ in exemplaribus bibliothecæ Vaticanæ & aliis eſt in fine ipſius ſeptimæ ſynodi) refertur canon.* 22. *ſynodi quæ in Trullo , his verbis :* Eos qui per pecunias ordinati ſunt , ſive Epiſcopi , ſive quicumque Clerici , & non ſecundum probationem

&

& vitæ optionem, deponi præcipimus; ſed & illos qui hos ordinaſſe noſcuntur. *Extat etiam hac de re epiſtola Baſilij ad Epiſcopos ſibi ſubjectos.*

(7) Caput ſecundum *Si quis omnem.* 1. q. 7. in eodem libro ita inſcriptum eſt: *Item ex ſeptima ſynodo.* Et in margine eſt: *Ex actione* 1. *in* 7. *anathematis. Deus-dedit p.* 2. *Ivo p.* 4. *c.* 198. *Ex epiſt. Taraſij ad Ioannem. Ivo p.* 5. *c.* 121. *Anſ. l.* 6. *c.* 87. Haec erant ita diſtinguenda ut ab illis verbis *Ex epiſt.* ad verſ. *Omnis* pertinerent, non ad principium capitis. Id in Notis melius diſtinguitur in hunc modum: Si quis] *Caput hoc ex magna parte collectum eſt ex variis locis ſeptimæ ſynodi; ſed non ex verſione Anaſtaſij Bibliothecarij, qua alioqui ſæpe uti ſolet Gratianus. Initium quidem eſt in actione prima, anathematiſmo ſeptimo.* Omnis Epiſcopus] *Hinc uſque ad verſ.* Taraſius Patriarcha *ſumpta ſunt ex epiſtola Taraſij ad Ioannem Presbyterum, omiſſis tamen interdum nonnullis verbis. quæ quidem epiſtola in verſione Anaſtaſij eſt poſt actiones & canones ſeptimæ ſynodi; ſed in nova verſione impreſſa in tomis Conciliorum eſt ante ipſam ſynodum.* Taraſius] *Hæc videntur ſumpta ex epiſtola Taraſij ad Hadrianum* (*de qua dictum eſt ſup. q.* 1. *ad c.* Eos qui) *aut ex quinto capite ſeptimæ ſynodi: quib. locis refertur canon trigeſimus Apoſtolorum.* Quicumque per pecuniam] *Hæc habentur etiam novella* 123. *c.* 4. *apud Iulian. Anteceſſorem.* Si vero religioſam] *Hæc non ſunt in canone Apoſtolorum.* In eodem verſ. *Taraſius* in margine eſt: *In epiſt. Taraſij ad Hadrian. & in* 7. *ſyn. c.* 5. *ex can. Apoſt.* 30. Et verſ. Quicumq. per pecuniam: *In ea. ep. & c.* 5. *ex Conc. Chalc. c.* 2. *Novella* 123. *c.* 24. *apud Iulian. Anteceſ.* Et verſ. Qui poſt baptiſmum. *Conc. Neocæſ. c.* 9. Et verſ. Similiter. *Can.* 26. *al.* 28. *Apoſto. diſt.* 63. Omnis elec. *Can. Apoſt.* 29. *al.* 31. *& in ſept. ſyn. c.* 3.

(8) Haec eſt capitis ſeptimi *Si quis falſum* 5. qu. 6. in eodem libro inſcriptio: *Item ex octava ſynodo.* In margine eſt: *In regula Iſidori c.* 17. Et in Notis: *Capiti huic in vulgatis erat præpoſitum nomen Paleæ. quod ſublatum eſt auctoritate omnium vetuſtorum exemplarium, quotquot collata ſunt. Extat autem in*

regula monachorum B. Iſidori c. 17.

(9) Ante caput 18. *Cum excommunicato.* 11. q. 3. haec in eodem libro verba ſunt : *Item Iſidorus in regula monachorum cap.* 18. Et in margine eſt : *Polyc. ibid.* (hoc eſt, *l.* 7. *tit.* 1.) *Burc. l.* 11. *c.* 31. *&* 32. *Anſ. l.* 12. *c.* 16. *Ivo p.* 14. *c.* 95. *&* 96. In Notis : *Prior pars hujus capituli uſque ad verſ.* Si quis enim *habetur in regula ſancti Iſidori* (*quæ miſſa eſt ex Hiſpania*) *c.* 18. *ex qua citat hoc Smaragdus in expoſitione regulæ ſancti Benedicti c.* 26. *excepta tamen iſta clauſula,* niſi quæ ad eandem excommunicationem pertinent, *quæ neque in regula B. Iſidori legitur neque apud Smaragdum. Eſt tamen apud Burchardum & Ivonem.* Si quis enim] *Hæc uſque ad finem refert Smaragdus ex quodam Magiſtro monachorum. quod notabitur infra eadem c. Si quis frater.* Inſcriptio cap. 28. *Si quis frater.* ejusdem quaeſtionis haec eſt : *Item ex octava ſynodo.* In margine eſt : *Sup. eadem* Cum excommunicato, *Burc. l.* 11. *c.* 32. *Ivo p.* 14. *c.* 96. In Notis additur : *Canon hic neque habetur in octava ſynodo, quæ habita fuit tempore Nicolai primi,* (immo Hadriani ſecundi) *neque in alia quæ & ipſa nominatur octava ſub Ioanne octavo celebrata, quæ in bibliotheca Vaticana ſervantur. Multa vero quæ a Gratiano ex octava ſynodo citantur, in regulis Baſilij, Iſidori, & aliis ſcriptis ad monachos pertinentibus inventa ſunt. Hoc quidem ſup. ead.* Cum excommunicato. *fuit tributum Iſidoro, quemadmodum etiam a Burchardo & Ivone. Sed Smaragdus in expoſitione regulæ B. Benedicti c.* 26. *cum antea egiſſet de monacho a ſuo præpoſito excommunicato, hæc ſcribit valde ſimilia. Hinc quidam Magiſter monachorum ait :* Si quis vero frater aut palam aut abſconſe cum eo fuerit locutus aut conjunctus, communem cum eo excommunicationis contrahat pœnam. *quæ lectio convenit cum lectione Burchardi & Ivonis.*

(10) Quod attinet ad caput 77. *Non ſolum ille* ejuſdem quaeſtionis 3. in libro Romano inſcriptio haec eſt : *Item ex octava ſynodo.* Et in margine : *Iſidorus l.* 3. *de ſum. bono c.* 59. Et in Notis : *De hac inſcriptione octavæ ſynodi notatum eſt ſup. ead. q.* 3. *Si quis fra-*

ſrater. Inſcriptio capitis 78. *Quattuor modis.* ejuſdem quaeſtionis eſt : *Unde Gregorius ait.* In margine eſt: *Iſidorus l. 3. de ſum. bono c. 58. Burc. l. 16. c. 28.*] Ad illa , *animum alicujus corrumpimus* , additur : *Al. muneris alicujus corrumpitur. Iſid.* & pro voce *adverſarium* , *al. adverſa.* In notis eſt : *Apud Gregorium non eſt inventum* , *ſed apud Iſidorum* , *quemadmodum citat Burchardus* , *& paulo etiam plenius. & ſequitur nonnullis interjectis poſt caput* Qui recte. *ſupra eadem.*

(11) Gratiani verba ſunt ante caput primum cauſſa 20. q. 1. in eodem libro : *probatur auctoritate nonae ſynodi. Firma autem &c.* In Notis eſt : Nonae] *In nonnullis vetuſtis exemplaribus eſt*, octavae. *Verum in octava ab Hadriano II. habita non habetur* , *ſed in libro B. Baſilij de inſtitutis monachor. Ruffino interprete c. 8. Similia etiam ſunt apud eundem B. Baſilium in regulis fuſius diſputatis c.* 25. Ac perfecta] *Hæc non ſunt in eo B. Baſilij loco.*

DE EADEM RE.

Dialogus nonus.

C. CUM pontificalem librum non editum ad te nuper adlatum in manibus haberem , incidi in extrema tempora Innocentii tertii. Illic inveni mentionem Gratiani fieri his verbis , quae tibi melius in libro ipſo indicavero , quia ſunt quaedam mihi valde ignota. A. Oſtende locum. Neque enim ingratum erit de Gratiani vita aut tempore cognoſcere. C. *Hoc anno* (ſcilicet MCCXV.) *Gratianus monachus de Cluſa civitate Tuſciæ natus Decretum compoſuit* , *ut dicit Hugucon feria q. VI. c. for; Floret etiam Magiſter Pe-*

trus Lombardus, *qui ſententias compoſuit.* B. Si haec vera ſunt, cur in eo libro nihil eſt poſt Innocentium minorem conſcriptum? Certiora ſunt quae alii de Eugenio tertio referunt, & ab eodem Gratiano ſcribunt mentionem fieri anni MCL. A. Quaeratur locus in formulis appellationum & apoſtolorum. B. In libro Antonii Democharis ſic eſt: *Pridie Kalendas Maij*; *anno dominicæ incarnation.* MCLXI. *Indictione* IV. & in margine: *alias* MCV. *feria* IV. His addit Contius: *Sic in meo manuſcripto.* C. In alia veteri editione eſt etiam MCV. *fran.* IV. inepte pro *feria quarta.* & in ſcholiis: MCV. *Dicit H. quod hic eſt falſa littera*, *quia non ſunt tot anni quod liber iſte compoſitus fuit. Fuit enim editus docente Iaco. Bonon. in legib. & Alex. in theologia*, *qui fuit poſtea Papa Alex. III. & fuit anno domini* MCL. *ut ex chronicis patet.* A. Habeo alia ſcholia vetuſtiora. Cura ut liber adferatur. C. Eadem eſt ſcriptura numeri MCV. feria IV. & in margine haec ſunt: *Non currebat annus iſte incarnationis tempore Gratiani*, *cum & ipſe inſeruit huic operi capitula Innocentij ſecundi*, *qui paulo præceſſit Alexandrum contemporaneum Gratiano*. A. Ex his apparet deceptum fuiſſe illum hiſtoricum, & pro Hugone ſive Hugucione ſecunda quaeſt. VI. c. *Forma* illa monſtra peperiſſe. C. An, obſecro te, idem ille eſt qui H. notatur in ſcholiis? A. Ego eundem eſſe arbitror. (1) Sed nos ad octavam ſynodum revertamur. B. Cauſſa XX. quaeſtione ſecunda

2. q. 6. c. 30. Poſt appellationem. §. Forma.

da extrema *a* ſunt quaedam verba, quae ex ſynodo noria Gratianus refert, ex Iſidoro liber Tarraconenſis *b*; ſed Baſilii verba ſunt in monachorum inſtitutis cap. IIX. interprete Rufino. (2) Cauſſa XXVI. quaeſt. VII. *c* multa capita ſunt octavae ſynodo inſcripta, quae Baſilio inſcribi debuerunt, primo excepto, quod incertum eſt. Sine inſcriptione refert Poenitentiale Romanum *d*. Videtur eſſe epitome capitis XXXI. Concilii Carthaginenſis tertii; ut in Notis tuis inveni. Aliud caput *e* ſelecti viri Baſilii eſſe exiſtimant in epiſtola ad Amphilochium capite LXXIII. Sine inſcriptione eſt in eodem Poenitentiali. (3) Tertium caput *f* ex dictis Baſilii Epiſcopi inſcribunt Burchardus *g* & Ivo *h*. & in margine Ivonis legi, *In regulis brevioribus reſpon. ad interrog.* VIII. Hoc idem ſelectis vitis probatur. Quartum caput *i*, cujus initium eſt *Affectum*, eiſdem regulis adſcribunt capite quinto. Quintum caput *k* Burchardus *l* & Ivo *m* ex dictis Auguſtini inſcribunt, Romani Baſilio in regulis breviorib. cap. IX. (4) A. Laudanda eſt maxime horum patrum diligentia. B. Adhuc audies alia eadem ratione recte mutata. Cauſſa XXVII. quaeſt. II. *n* ex octava ſynodo caput illud inſcripſerat Gratianus, cujus initium *Si quis conjugatus*. Ex dictis Baſilii Epiſcopi Burchardus *o*; Ivo *p*, & Anſelmus *q*. Baſilii tantum nomen eſt in libro Caeſarauguſtano *r*. Pars epiſtolae Alexandri ſecundi ad Landulſum eſt in Panormia & in excerptionibus Ivonis *ſ*, cujus initium *Notificaſti*, & poſt alia

a 20. *q.* 2. *c. ult.*
b *Tarrac. l.* 6. *cap.* 260.
c 26. *q.* 7. *c.* 7. Pro qualitate.
d *Poenit. Rom. tit.* 9. *c.* 10.
e *d. q.* 7. *c.* 8. Hoc ſit.
f *d. q.* 7. *ca.* 9. Paenitentem.
g *Burc. li.* 19. *c.* 39.
h *Ivo par.* 15 *c.* 55. *dec.*
i *c. q. c.* 10. Affectum.
k *c. q. c.* 11. Erga eum.
l *Burch. l.* 19. *c.* 64.
m *Ivo par.* 15. *c.* 78. *dec.*
n 27. *q.* 2. *c.* 21. Si quis.
o *Burc. lib.* 9. *cap.* 45.
p *Ivo par.* 8. *c.* 183. *dec.*
q *Anſ. lib.* 10. *c.* 20.
r *Caſ. l.* 10. *c.* 65.
ſ *Ivo l.* 6. *t.* 5.

c. 11. panor. & par. 8. c. 220. decr. c. 33. q. 5. c. 2.

a Gratiano ? etiam relata haec ſunt: *Sanctus enim Baſilius de hac re taliter dicit. Si quis conjugatus &c.* Selectis viris placuit: *Baſilius in regulis fuſius diſputatis cap.* XII. C. Quid eſt quod in margine Ivonis legitur: *Ex ſynodo* VIII. *ſub Photio Conſtant. celebrata penultimo canone, cui aliquot interfuere Epiſcopi Baſilij nomine?* B. Unde haec ſumpta ſint ignoro.

De pœn. d. 2. c. 1.

(5) Caput primum diſt. II. de poenitentia non octavae ſynodi eſt, ut Gratianus refert, ſed Baſilii in regulis brevioribus capite CCXCIX. Extremum eſt caput XXV. de conſecrat. diſt. II. quod Gratianus ita inſcripſit *Ex octava ſynodo Baſilius Epiſcopus dixit.* Id etiam inveniri in regulis brevioribus Baſilii teſtantur. A. Quoto capite? B. Id etiam ignoro, quia is liber nondum a me lectus eſt; ſed in quadam ſcheda eſt cap. 172. (6) A. Non omnia poſſumus omnes. Hactenus de octava ſynodo. Habeſne aliquid ex Capitularibus Imperatorum praeter ea quae ante diſceſſum tuum ibi oſtenderam miſſa mihi a Latino Latinio & a Petro Ciacconio? B. Volumen attuli Capitularium quorundam Imperatorum poſt ſeptem illos libros, quos noſti, editorum. Sed exceptis duobus ad Gratiani emendationem non pertinent. A. Duo illa quae ſunt? B. Ex Concilio Treceнſi ſub Joanne octavo, item ex Fulberto Epiſcopo Carnotenſi de forma fidelitatis, quem Philibertum Epiſcopum Gratianus appellat; ſed Fulbertus dicitur in Panormia veteri Ivonis, Silibertus in edita, Fulbertus recte dicitur

De confec. d. 2. c. 25. Timorem.

22. q. 5. c. 18. De forma. Ivo lib. 8. tit. 8. c. 33. panor. & par. 12. cap. 76. decr.

tur in Ivonis excerptionibus & in libro Caeſarauguſtano. Illud quoque didicimus ex hoc libro Capitularium, ad quem haec epiſtola Fulberti miſſa ſit, & nomen Eccleſiae cujus Epiſcopus erat, quae ceteri omiſerant. A. Recita verba. B. *De forma fidelitatis inter dominum & fidelem ſuum. Glorioſo Duci Aquitanorum Vuillelmo Fulbertus Carnotenſis Epiſcopus orationis ſuffragium. De forma fidelitatis aliquid ſcribere monitus &c.* C. Suntne haec ſumpta ex libro feudorum, an poſt Gratianum illic ſcripta? B. Joannes Trittenhemius hunc Fulbertum ſive Fulpertum ait fuiſſe ſub Henrico primo Imperatore anno plus minus Chriſti milleſimo decimo. Sic apparet antiquiorem fuiſſe Ivone Carnotenſi & Gratiano, poſt quos fuerunt Gerardus & Obertus, qui librum feudorum ſcripſerunt ſub Friderico primo, qui anno Chriſti MCXC. mortuus eſſe dicitur. A. Gratum eſt haec reperta eſſe, quae me diu quaerentem fefellerunt. Et memini a me doctum virum in Sicilia petiiſſe ut ſi quid de hac Philiberti epiſtola comperiſſem, ſic enim appellari putabamus, eum certiorem facerem. (7) De Concilio Trecenſi videamus, de quo in libro Aimoini de geſtis Francorum ſcio aliquid referri. B. Ita eſt ut dicis. Sed apud Gratianum non multa verba ſunt, ſi cum Ivone & aliis conferamus; in veteri autem libro aliis verbis Concilii ſententia conſcripta eſt. Eſt autem operae pretium conferre ſingulorum capitum inſcriptiones. *Vnde Ioannes Papa VIII. ſcri-*

Caſ. lib. 8. c. 22.

Lib. 5. c. 37. 17. q. 4. c. 21. Quiſquis.

ſcribit omnibus Epiſcopis. Sic Gratianus. At Ivo *u*: *Ioannes VIII. in libro Gothicæ legis.* Sine inſcriptione liber Caeſarauguſtanus *x* initio libri ſeptimi. *Ioannes Papa VIII.* eſt apud Anſelmum *y*. In veteri libro haec inſcriptio legitur: *Lex ſagrilegum edita a Ioanne Papa coram ſereniſſimo Luduvico Imperatore & Epiſcopis* LIII. *in Concilio Trecacenſi, & eorum auctoritate juncta Gothicæ legi: Per defectum ſacrilegij.* Addam, ſi placet, initium ex eodem libro, ut certius teſtimonium habeamus: *Ioannes Epiſcopus ſervus ſervorum Dei omnibus Epiſcopis per Narbonenſem atque Hiſpanicas provincias conſiſtentibus Abbatibus, Presbyteris, cunctiſque ſimul ordinibus divino miniſterio mancipatis, nechon Comitibus, Vicecomitibus, Vicariis, Centenariis, Iudicibus, & omnibus in poteſtatibus conſtitutis, & omni populo, & cunctæ ſimul generali Eccleſiæ, ſalutem cariſſimam cum benedictione apoſtolica. Auctore omnipotenti Deo mediante, incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti (an.)* DCCCLXXXVIII. xv. *Kal. Sept. Indict. I. Domno videlicet Ludovico ſereniſſ. Rege an.* I. *actum eſt hoc a nobis apud urbem Trechas pro ſtatu ſanctæ Dei Eccleſiæ ſynodale Concilium &c.* A. Rectene anni cum Indictione conveniunt? B. Minime conveniunt; & ſuſpicor in utroque numero erratum eſſe, atque ita mutandum, *an.* DCCCLXXVIII. *Indict.* XI. quod exiſtimo Aimoini verbis confirmari libro V. cap. XXXVIII. Apud Ivonem in excerptionibus ita eſt: *Ioannes Epiſcopus S. S. D.* om-

u *Ivo lib.* 2. *tit.* 8. *c.* 1. & 2. *panor.* & *par.* 3. *c.* 98. *decr.*
x *Caeſ. lib.* 7. *c.* 1.
y *Anſ. lib.* 5. *c.* 40. & 46.

omnibus Epiſcopis, Comitibus, Vicecomitibus, Centenariis, Iudicibus catholicis in Hiſpania & Gothia & provinciis degentibus, omnique populo occidentali catholico ſalutem & apoſt. bened. Noveritis, dilectiſſ. filij, quia nos pro ſtatu ſanctae Dei Eccleſiae juſſimus congregari ſynodale Concilium apud urbem Trecbas; ubi ſedentibus nobis in corona venit &c. Sineboldus ſanctae primae ſedis Narbonenſis Epiſcopus cum ſuis ſuffraganeis Epiſcopis, & detulit nobis librum Gothicae legis, ubi nihil habeatur de ſacrilegiis &c. In libro Caeſarauguſtano Ivonis verba ſunt, his exceptis, *& Gothia provincia degentibus.* Item. *Sigeboldus* pro *Sineboldus*, & *habebatur* pro *habeatur*. Multa in utroque libro ſunt omiſſa, & haec ipſa aliis verbis dicuntur, quorum initium eſt: *Inter cetera autem oblatus eſt in eodem nobis Concilio primum a Segebodo Narbonenſis Eccleſiae Metropolitano proclamationis libellus &c.* A. Magna varietas eſt. Sed de verbis a Gratiano relatis videamus. Sequiturne Gratianus Ivonis an alterius libri editionem? B. Ivonis; cujus nomine duo libri nuncupantur, quos te video Panormiam & excerptiones appellare, & dubitare utrum ejuſdem ſint ſcriptoris. Panormia uſus fortaſſe eſt Gratianus; excerptiones non vidiſſe exiſtimo. In hoc capite excerptionum libri ordinem ſecutus videtur, cum praepoſtere eſſent duo capita in Panormia collocata. Initium primi capitis eſt: *Sacrilegium enim committitur*: quae verba Contius Gratiani eſſe credidit. Initium ſecundi: *Inſpectis legibus* Ro-

Romanis. Ante vocem *ſacrilegium* in excerptionibus eſt; *Hucuſque Lex Papæ*. quae in fine capitis poſterioris ſunt in Panormia. In libro Caeſarauguſtano vox *Hucuſque* ſola eſt. In veteri libro omnia aliis verbis explanantur; & illa omittuntur, *Sacrilegium enim committitur &c.* De varietate poenarum ſive multarum in raptores agitur: triplicem fuiſſe dicitur, ante Juſtinianum XII. auri librarum, a Juſtiniano v. auri obryzi librarum, a Carolo XXX. librarum examinati argenti conſtitutam. Haec leniſſima poena, ſed uſu abrogata, reſtituitur, & DC. ſolidorum eſſe declaratur. *Præſenti*, inquit, *ideo confirmamus edicto ut cujuſcumque ſit homo gentis vel ordinis, cujuſcumque ſit legis vel patriæ judex, ſi in pervaſores aut violatores eccleſiaſticarum rerum legem ſuperius taxatam, id eſt, DC. ſolidorum ſummam judicare noluerit, aut pervaſor ſive violator, ſi pulſatus ab Epiſcopo vel Abbate ſeu Advocatis Eccleſiæ, perſolvere noluerit, primum tertio ſecundum Domini vocem admoniti, ſi non emendaverint, a ceterorum Chriſtianorum communione ſint ſeparati &c.* Apud Ivonem poſt relatas multas Juſtiniani & Caroli, *videlicet*, inquit, *in triginta libras argenti examinati, id eſt, ſexcentorum ſolidorum ſummam argenti puriſſimi; ideoque quiſquis inventus fuerit reus ſacrilegij, iſtam leniorem compoſitionem emendet ipſis Epiſcopis vel Abbatibus ſive perſonis ad quos † querimonia ſacrilegij juſte pertinuerit &c.* Eadem ſunt in libro Caeſarauguſtano. Videtis igitur Gratianum horum

† quæ

rum verborum partem retuliſſe, partem omiſiſſe. de triginta enim libris retulit, de DC. ſolidis nihil dixit, neque de excommunicatione. In fine hujus capitis in veteri libro eſt: *Et ſubſcripſerunt Ioannes Epiſcopus ſervus ſervorum Dei cum decem Archiepiſcopis & XLI. Epiſcopis.* (8) A. De ceteris aliud erit dicendi tempus. Nunc nobis ſurgendum eſt.

ADDITIONES.

(1) VERBA Gratiani ſunt in Gregoriano libro cap. 31. Romanis, *Poſt appellationem.* verſ. *Forma apoſtolor.* 2. *q.* 6. *Pridie Kal. Maij anno Domini incarnationis* MCXLI. *Indictione quarta.* In Notis eſt: MCXLI.) *In vulgatis erat* MCLXI. *qui numerus, ut recte in gloſſa dicitur, conſtare non poteſt. Quod etiam confirmatur, quia quarta indictio, de qua hic eſt mentio, non convenit cum anno illo. In manuſcriptis autem cum varia ſit lectio, hæc viſa eſt melior, quæ notarum tantum tranſpoſitione reſtitui potuit, & quarta Indictio cum hoc anno concurrit.* In ſcholiis: MCXLI.] *Dicit Hugo quod hic eſt &c.* ut in dialogo. In admonitione, ante Gratiani verba, praeter ea quae retulimus lib. 1. addit. 1. haec ſunt: *In Chronico quod inſcribitur Pomærium Eccleſiæ Rhavennatis, qui liber in bibliotheca Vaticana ſervatur, hæc de Gratiano leguntur.* Anno Chriſti MCLI. Gratianus Monachus de Claſſa (in margine eſt: *Alij Cluſio, alij Cinſa*) civitate Thuſciæ natus, Decretum compoſuit apud Bononiam in monaſterio ſancti Felicis. *Idem teſtatur Hugutio vetuſtiſſimus hujus codicis interpres ſecunda quæſtione ſexta cap.* poſt appellationem. *& Vincentius in libro hiſtoriarum bis, ſemel libro vigeſimo tertio cap. 31. loquens de Iſidoro, & iterum lib. 25. c. 84. agens de Ivone & aliis decretorum collectoribus, & ſanctus Antoninus par. 3. hiſtor. tit. 18. c. 6. Tritemius vero in libro de ſcriptoribus eccleſiaſticis Gratianum agnoſcit hujus collectionis* au-

auctorem; itemque in libro ſecundo de viris illuſtribus ordinis ſancti Benedicti. quo tamen loco addis (ipſum fortaſſe operis inceptionem ſpectans) fuiſſe ab eo compoſitum anno Domini MCXXVII. *Hanc collectionem Innocentius tertius in epiſtola ad Archiepiſcopum Compoſtellanum vocat Copus Decretorum.*

(2) Capitis quarti ſive extremi *Oportet infantes.* 20. q. 2. in eodem libro haec inſcriptio eſt: *Vnde in nona ſynodo legitur.* In margine eſt: *Al. octava.* Et in Notis: *Eſt in eodem libello B. Baſilij, & eod. capite, in quo eſt c.* Firma. *ſupra ead. q.* 1. *& ſequitur continenter poſt illud.* Vide paullo ante dial. 8. addit. 11.

(3) Inſcriptio capitis 7. *Pro qualitate.* 26. q. 7. in eodem libro haec eſt: *Vnde in octava ſynodo legitur.* In Notis eſt: *Videri poteſt ſumptum ex regulis brevioribus B. Baſilij c.* 106. *quod notatum alibi eſt evenire in iis capitibus quæ ex octava ſynodo citantur.* Capitis 8. *Hoc fit.* ejuſdem quaeſtionis inſcriptio ſola voce *ITEM* conſtat. In margine eſt: *Smaragdus in regulis B. Benedicti c.* 24. In Notis: *Caput hoc habetur in libello beati Baſilij de inſtitutis monachor. Rufino interprete c.* 90. *Ibi enim ultima interrogatio eſt hæc:* Qualib. correptionib. &c. *Reſponſio.* Hoc fit &c. *Itaque ex interrogatione & reſponſione confectum eſt hoc caput, ſicut & duo ſequentia, quæ apud eundem Ruffinum leguntur.*

(4) Ejuſdem quaeſtionis caput nonum *Pœnitentem* in eodem libro haec pro inſcriptione habet verba: *Ex eadem ſynodo evidenter oſtenditur, cum dicitur.* In margine eſt: *Burc. l.* 19. *c.* 39. *Ivo par.* 15. *c.* 55. In Notis: *Burchardus & Ivo citant ex dictis Baſilij Epiſcopi, & in regulis illius brevioribus numero* 8. *eſt ſententia hujus capitis. quod tamen acceptum videtur ex c.* 24. *ejuſdem libelli de inſtitutis monachorum, ubi ſecunda interrogatio ſic habet:* Poenitentes &c. *Reſponſio.* Sicut Dominus &c.] Ante caput 10. *Affectum illum.* ejuſdem quaeſtionis eſt vox *ITEM* pro inſcriptione. Et in Notis eſt: *Sententia hujus capitis eſt in regulis brevioribus num.* 5. *Acceptum tamen videtur ex c.* 19. *ejuſdem commemorati libelli, in quo hæc eſt interrogatio:* Quomodo quis debet &c. *Reſponſio.* Affectum illum &c.] Caſtos] *Antea legebatur* cautos. *Emendatum eſt*

ex

ex libello Ruffini. In vulgata eſt contaminatos. *Graece* ἁγνεῖς. Ante caput 11. *Erga eum.* ejuſdem quaeſtionis eſt etiam vox *ITEM.* Et in margine eſt: *Burc: l. 19. c. 64. Ivo par. 15. c. 78.* Et in Notis: *Hoc etiam habetur in regulis brevioribus num. 9. In eodem vero libello c. 24. ultima interrogatio eſt haec*: Erga eum &c. *Reſponſio.* Sicut præcepit &c. *Apud Burchardum & Ivonem, qui hoc citant ex dictis Auguſtini, initium ſic habet:* Erga eum qui pro peccato commiſſo non poenitet tales &c. *quod magis convenit cum prædicta interrogatione quam quomodo eſt apud Gratianum.*

(5) Haec etiam eſt inſcriptio capitis 22. Romanis, cujus initium eſt *Si quis conjugatus.* 27. q 2. *Item ex octava ſynodo.* In margine haec ſunt: *Sent. ibid.* (hoc eſt, *Sent. 4. diſt. 27.*) *Poly. ibid.* (id eſt, *l. 6. tit. 4.*) *Anſ. l. 10. c. 20. Burc. l. 9. c. 45. Ivo p. 8. c. 183. & 220. Pann. l. 6. c. 85.* In Notis eſt: Si quis conjugatus] *Hæc uſque ad verſ.* Nam ſi illo *habentur apud B. Baſilium in regulis fuſius diſputatis c. 12. Burchardus quidem, Polycarpus, & Ivo par. 8. c. 183. citant totum hoc caput ex dictis Baſilij. Idem vero Ivo c. 220. & auctor Pannormiæ citant epiſtolam Alexandri ſecundi Landulpho ſcriptam, in qua hoc idem ex B. Baſilio refertur. Et pars prior illius epiſtolæ refertur infra 33. q. 5. Notificaſti.* Inſcriptio capitis ſecundi *Notificaſti.* de quo ſupra, haec eſt: *Item Alexander Papa II. Landulpho in Corſica.* Et in margine eſt: *Ivo p. 8. c. 220. Pann. l. 6. c. 85.*

(6) De poenitentia diſtinctionis 11. capitis 1. inſcriptio in eodem libro Romano eſt: *Item ex octava ſynodo. Si quis ſemel &c.* In Notis eſt: *Habetur in libro de inſtitutis monachorum interprete Ruffino c. 22. ex Baſilio in regulis brevioribus numero* 289. Inſcriptio capitis 25. de conſecratione diſtinctione ſecunda haec eſt: *Item ex octava ſynodo. Baſilius Epiſcopus dixit: Timorem docet nos &c.* In margine haec ſunt: *Ex Baſilij regulis brevioribus c. 172.* Et in Notis: *Hoc Baſilij caput eſt ex verſione Ruffini c. 70. quibuſdam tamen omiſſis. Ex hac autem citatione, quam nunc affert Gratianus, & aliis ejuſdem locis, ut alibi dictum eſt, videtur poſſe colligi regulas illas B. Baſilij poſt octavam ſynodum in*

co-

codice quo Gratianus uſus eſt fuiſſe collocatas.

(7) Gratianus ante caput 18. *De forma.* 22. q. 5. in eodem libro ita ſcribit: *De forma vero fidelitatis &c. Sic invenitur in epiſtola Fulberti Epiſcopi.* In margine haec ſunt: *In uſib. feudor. l. 2. tit. 6. Ivo par. 12. c. 76. Pan. l. 8. c. 122.* Et in Notis: *Epiſtola haec Fulberti miſſa eſt e Gallia, deſcripta ex vetuſto codice Eccleſiæ Belvacenſis, cujus hic eſt titulus: Glorioſo Duci Aquitanorum VV. Fulbertus Carnotenſis Epiſcopus orationis ſuffragium.*

(8) Caput 21. *Quiſquis inventus.* 17. q. 4. in eodem libro ita inſcribitur: *Unde Ioannes Papa octavus ſcribit omnibus Epiſcopis.* In Notis haec ſunt: *In epiſtola manuſcripta Ioannis octavi ſcripta Epiſcopis & Abbatibus per Narbonenſem & Hiſpanicas provincias conſtitutis præcipitur obſervari lex contra ſacrilegos in Concilio Trecaſenſi edita coram Ludovico Imperatore & quinquaginta tribus Epiſcopis. Diverſa autem ſunt iſtius epiſtolæ verba ab iis quæ recitantur & a Gratiano & a ceteris collectoribus; ſed eadem ſententia.* In margine eſt: *Anſ. l. 8. c. 40. Poly. l. 6. tit. 10. Ivo par. 3. c. 98. Pann. l. 2. c. 80. & 79.* Et verſ. *Idem. Si quis domum. ſupra 11. q. 3.* Ad menſam. *Anſ. l. 5. c. 52.* Et verſ. *Si qui monaſteria. Anſ. l. 5. c. 47. Burc. l. 11. c. 22. Ivo p. 3. c. 124. & p. 14. c. 96. Simile in Meldenſi c. 60.*

DE

DE CAPITULARIBUS CAROLI & Ludovici & aliorum Imperatorum,

Dialogus decimus.

C. LEGIS Gothicae heri mentio facta eſt Joannis octavi tempore, quo jam Gothi in Hiſpania regnare deſierant ante annos fere centum ſeptuaginta. Annon, amiſſo regno, leges etiam abrogatae ſunt? Cur in hoc jubetur Concilio ut in Hiſpania & Gothia hoc decretum addatur legi Gothicae? Quid Gallis cum Gothia commune fuit? A. Nonne vides Narbonenſem antiſtitem hoc petere? Narbonenſis Gallia aliquando Gothia dicta fuit, & Gothorum Regibus paruit, poſtea ſe in libertatem vindicavit, & a Francis poſſeſſa eſt. Ea quoque Hiſpaniae pars quae Narbonenſi conjungitur, Gothicis legibus diu uſa eſt, quibus & Galli Reges, quorum erat tunc ſuprema poteſtas, & Comites Barcinonenſes utebantur, qui poſtea ſoli imperium in his locis obtinuerunt. Neque etiam credas in reliqua Hiſpania leges Gothicas fuiſſe abrogatas. Servabantur enim a Chriſtianis; hodieque exſtat is liber, quod *Forum judicum* appellatur. C. Eum librum editum eſſe audivi a Petro Pithœo; & habere te ſcio aliquot hujus libri antiquiora exempla. Eſtne aliquid ex hoc libro ſumptum apud Gratianum? A. Unius tantum loci memini *a*, in quo de gradibus cognationum agitur *b*; quem

a *Viſigo. lib.* 4. *tit.* 1.
b 35. q. 5. c. 6. Primo gradu.

quem Iſidori nonnulli eſſe crediderunt. Eſt autem ex Pauli ſententiis, & ex earum veteri interprete. Id caput non credo Gratianum ex Gothicis legibus accepiſſe, ſed ex Burchardo *c* aut Ivone *d* aut aliis collectoribus *e*. (1) C. De ſeptem libris Capitularium ſcire cupio a quo ſcripti ſint, & qua auctoritate, & quid auxilii ex eis Gratiano adferri poſſit. A. Quatuor libros Capitularium Caroli Magni & Ludovici Pii ejus filii, atque Lotharii Ludovici filii Caroli nepotis Anſegiſus Abbas Lobienſis, qui poſtea Senonenſis Archiepiſcopus fuit, edidit anno DCCCXXVII. imperii Ludovici Pii anno XIII. Indictione quinta. Primo & tertio libro continentur Caroli Capitularia, ſecundo & quarto Capitularia Ludovici & Lotharii. Libri ſinguli ita diſtinguuntur, ut primo & ſecundo libro agatur de rebus eccleſiaſticis; aliis duobus de ceteris rebus. Sequuntur tres libri a Benedicto Levita adjecti, quibus praetermiſſa ab Anſegiſo Capitularia eorundem trium Imperatorum continentur. Ordinem noli ab eo expoſcere, contenti ſimus ipſo collectionis opere; &, ut ajunt, quod dant accipiamus. Omnia fere ſine ulla inſcriptione proponuntur, etiamſi ex aliis libris intelligimus cujus ſint. Haec ait fuiſſe apoſtolica auctoritate confirmata: nomina Pontificum ſubiicuit, praeter Leonem, Sergium, & Gregorium. Sumpſit autem ea ex Maguntina bibliotheca; quae tribus filiis Ludovici Imperatoris miſit, Ludovico, Lothario, & Carolo Regibus.

C.

c Burc. lib. 7. c. 28.
d Ivo lib. 7. tit. 12. c. 1. panorm. par. 9. c. 64. decr.
e Tarrac. lib. 1. c. 272.

C. Quae a te dicta ſunt, eiſdem libris confirmantur, an aliorum auctoritate? A. Utrumque proferre poſſum. Vide praefationem Anſegiſi libro primo Capitularium, & alteram Benedicti Levitae libro quinto, cujus partem refert Ivo *f* libro ſecundo Panormiae & parte quarta excerptorum, & liber Caeſarauguſtanus *g*. Adde Sigebertum in chronicis & Joannem Trittenhemium. Et quia de auctoritate Capitularium dubitabas, licet verum ſit haec fragmenta eſſe conſtitutionum trium Imperatorum a privatis hominibus collecta, tamen, ut Benedictus ait *h*, apoſtolica auctoritate confirmata ſunt. Lege etiam verba Concilij Meldenſis cap. LXXIX. *Ut capitula eccleſiaſtica a Domno Carolo Magno Imperatore necnon & a Domno Ludovico Pio Auguſto promulgata obnixè obſervari praecipiatur, ſicut & legalia obſervanda eſſe noſcuntur.* & cap. LXXX. ad Carolum Calvum Ludovici Pii filium: *Capitula patris veſtri ſine refragatione de cetero conſerventur, ac capitulis veſtrae religionis ab exiguitatis noſtrae miniſterio oblatis hoc diploma, ſi complacet, adnectatur.* Sic multa capita referuntur hujus collectionis in Concilio Troſleiano, in Ticinenſi, & in Colonienſi ſub Carolo tertio. Leonis quarti ex epiſtola ad Lotharium Auguſtum verba referunt Ivo *i* & Gratianus *k* & liber Caeſarauguſtanus *l*: *De Capitulis veſtris veſtrorumque praedeceſſorum irrefragibiliter cuſtodiendis & conſervandis, quanto valuimus & valemus Chriſto propitio & nunc &* in

f Ivo lib. 2. tit. 12. c. 11. panor. & par. 4. cap. 124. decr.

g Caeſar. lib. 2. c. 33.

h Lib. 7. c. 478. Capitul.

i Ivo lib. 2. tit. 12. c. 12. panor. & par. 4. cap. 176. decr.

k Diſt. 10. c. 9. De Capitulis.

l Caeſar. lib. 1. c. 61.

in ævum conſervaturos modis omnibus profitemur. (2) B. Exſtantne integri ſeptem libri Capitularium? A. Multa deſiderantur, ut notatur in triplici appendice poſt librum quartum, & libro ſexto poſt caput CCLXXXIIX. uſque ad CCCXXX. & libro ſeptimo poſt caput CCCCLXXIIX. ad DLIIX. Adjecta ſunt poſtea duabus collectionibus capita XXVIII. & capita CCXCVI. Ex quo evenit ut non omnia quae Ivo & Anſelmus & Deus-dedit & alii collectores in Capitularibus eſſe referunt inveniantur. Sed tempus eſt ut Gratiani capita cum hoc libro conferamus. B. Quae in legibus Longobardorum eſſe dicuntur ex Carolo & Ludovico & aliis Regibus ſumpta, eiſdem verbis ſcripta ſunt quae in Capitularibus inveniuntur? A. Inveni nonnulla. Sed melius ſunt in illis legibus, quod habent ſingula inſcriptiones ſuas, & certis titulis collocata ſunt. Non pauca etiam ex his Capitularibus inveni in Conciliis Maguntino, Pariſienſi, Vormacienſi, & aliis: Et ſuſpicor fontem hunc Capitularium fuiſſe ipſa Concilia, atque conventus, in quibus Imperator cum Epiſcopis & aliis Conſiliariis de rebus tam eccleſiaſticis quam profanis agebat. Sic in Concilio Troſleiano appellantur Conciliorum pediſſequa haec Capitularia Principum. Apud Gratianum diſtin. LXIII. hanc inſcriptionem invenietis: *Ex primo libro Capitulorum Caroli & Ludovici Imperatorum*. Eiſdem fere verbis utuntur Deus-dedit Cardinalis & Anſelmus Lucenſis. Exſtat lib. 1. Capitular. Caroli cap. LXXXIV.

Diſt. 63. cap. 34. Sacror. Deus-de. c. 1. Anſ. lib. 4. c. 41.

LXXXIV. & in additis poſterioribus cap. I. In verbis non magna varietas eſt. Pro *ut Dei nomine* illic ſcriptum eſt *ut in Dei nomine*; & pro *potiatur*, *potiretur*; & pro *præbemus*, *præbuimus*. (3) Ante hoc caput poſitum eſt quod Gratianus cauſſa XVI. retulit ex libro Capitulorum Caroli & Ludovici. Id Anſelmus *m* quoque proximum ſuperiori collocavit. Illic tamen eſt Caroli caput LXXXIII. & in additis poſterioribus in praefatione. Varietas non eſt contemnenda. Pro *verum etiam Deo opitulante conferre optamus* ſcribe *verum etiam multa Deo opit. con. optamus.* Vocem *multa* habet Anſelmus; ſed pro *optamus* ſcribit *temptamus*, quod rejicio. Pro illis, *Vt autem ab eccleſiaſticis officiis de dividendis rebus Eccleſiæ ſuſpicionem*; Anſelmus habet, *tamen ut ab eccleſiaſticis de non dividendis rebus Eccleſiæ ſuſpicionem.* Libro primo Capitularium eſt: *tamen ut ab eccleſiaſticis de non dividendis rebus illius ſuſpicionem.* & in additis eadem verba ſunt, excepta voce *illius*, pro qua eſt, *illius Eccleſiæ*, aptius. B. Non dubium eſt quin vox *officiis* tolli debeat: cetera ferre poſſem. A. Poſt vocem *temporibus* deſiderantur haec: *qui noſtram vel progenitorum noſtrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint.* quae etiam Anſelmus omiſit. (4) Quod apud Gratianum ita inſcribitur, *Vnde in libro Capitulorum* CLXXV. *cap. legitur*: *Si quem pœnituerit &c.* ex interprete Codicis Theodoſiani ſumptum eſt lib. IX. tit. de abolitionib. conſtit. I. quae ſecunda eſt in Codice

16. q. 1. cap. 59, Quia juxta.

m *Anſ. d. lib.* 4. c. 42.

2. q. 3. c. 8. Si quem.

Juſtiniani. Apud Ivonem quoque inſcriptio mendoſa eſt cap. xx. Pro *ſi cum accuſato* ſcribendum *ſi ei cum accuſato*. Pro illis, *per obreptionem convenerit de colludio &c.* illic eſt *per corruptionem de abſolutione reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto concludio pœnam excipiat &c.* Haec etiam verba non recte Ivo retulit. Cetera dicentur alio die. Hodie penſum abſolvimus.

ADDITIONES.

(1) LIBRO priori, dialogo 6. addit. 4. retulimus quid in editione Romana de inſcriptione & Notis c. 6. *Primo gradu.* 35. q. 5. ſcribatur.

(2) De inſcriptione capitis noni *De capitulis.* diſtin. 10. actum eſt lib. 1. dial. 19. addit. 12.

(3) Inſcriptio capitis 34. *Sacrorum canonum.* diſtin. 63. in eodem libro haec eſt: *Item ex primo libro capitulorum Caroli & Ludovici Imperatorum. c. 84.* In margine eſt: *Al. Capitularium.* Et: *Anſ. l. 6. c. 6.*

(4) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 59. *Quia juxta.* 16. q. 1. *Item ex libro primo capitulorum Caroli & Ludovici Imperatorum c. 83.* In margine eſt: *Deus-dedit p. 5. Anſ. l. 4. c. 43.* Pro *Ut autem* eſt, *Al. Tamen ut.* In Notis eſt: Eccleſiaſticis] *Sequebatur* officiis. *quæ vox neque in vetuſtis neque in ipſo capitulari eſt. Refertur enim ad homines, non ad officia.* Dividendis.] *In capitulari impreſſo legitur*, non dividendis. *In capitulis autem manuſcriptis, quæ ab Epiſcopis provinciarum Rhemenſis & Rhothomagenſis Ludovico Regi miſſa fuerunt, hæc habentur ad hunc locum pertinentia*: Quia vero Carolus Princeps, Pipini regis pater, qui primus inter omnes Francorum Reges ac Principes res Eccleſiarum ab eis ſeparavit atque diviſit, pro hoc ſolo maxime eſt æternaliter perditus. Nam ſanctus Eucherius Aurelianenſis Epiſcopus &c. *Hujus hiſtoriæ mentio etiam* eſt

eſt in vita beati Eucherij Epiſcopi Aurelianenſis & beati Rhigoberti Archiepiſcopi Rhemenſis. Qualis vero eſſet hujuſmodi eccleſiaſticorum bonorum diviſio, quam Carolus Martellus induxit, Pipinus autem & Carolus Imperator prohibuerunt, eodem libro primo capitularium ante capitulum iſtud 83. *ſic exponitur:* Tempore Hadriani Papæ & Caroli Magni Imp. &c.]

(5) Ante caput octavum *Si quem pœnituerit.* 2.q. 3. in eodem libro haec verba ſunt: *Unde in libro capitularium c.* 175. *legitur.* Et in margine eſt: *Cod. Theod. lib.* 9. *tit.* 27. *c.* 1. *in interpretatione.* Et *Ivo p.* 16. *c.* 251. In Noris eſt: Per obreptionem] *Apud Ivonem legitur:* Factum per corruptionem conſenſum, de colludio pœnam excipiat legib. conſtitutam. *Sed in interpretatione legis primæ, quæ eſt in Codice Theodoſiano, hoc modo;* per corruptionem de abſolutione reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto conludio pœnam excipiat legibus conſtitutam.

DE EADEM RE.

Dialogus undecimus.

C. LATINAMNE vocem, an barbaram eſſe dicemus Capitulare ſive Capitularia? A. Annon recte deducitur a capite capitale crimen & capitalis homo? C. Recte. A. Sic igitur a capitulo *capitularis* & *capitulare* pro *capitulalis*, quod ineptum eſſet. Sic etiam a ſaeculo ſaecularis, ab angulo angularis dicitur. C. Quis ex veteribus Latinis hac voce uſus eſt? A. Non omnium veterum libros habemus. Ex illis deperditis exiſtima hanc erutam vocem fuiſſe. Acta Capituli multi capitularia dicunt, & ſyndicum capituli capitularem. Non ineptiſſimum id qui-

dem videtur. C. Qui librum capitularem dicunt, quod Capituli ſit, minus peccare videntur quam qui ideo volumen capitulare dicunt, quod in multa dividatur capitula, & quaſi collectio ſit multorum capitulorum. A. Non igitur de voce ipſa quaerendum fuit an eſſet Latina, ſed de uſu vocis in hac notione. Et mihi quidem a barbaris inductum eſſe
11. q. 1. c. 38. Volumus. arbitror Caroli & Anſegiſi & Theodulfi temporibus. Sed ut ad Gratianum redeamus, is hac voce uſus eſt cauſſa XI. cap. XXXIIX. Nam poſt duas conſtitutiones relatas ſic ait: *Hac ſi quis antiquata contendat, quia in Iuſtiniani Codice non inveniuntur ita inſerta, per Carolum renovata cognoſcat; qui in ſuis Capitularibus ait inter cetera. Volumus atque praecipimus &c.* Sic etiam Anſelmus inſcripſit: *In*
Anſ. lib. 3. c. 105. *Capitularibus Caroli Imperatoris.* In libro Caeſarauguſtano inſcriptio deſideratur. Exſtant
Cæſ. lib. 5. c. 13. haec verba in lib. VI. Capitular. cap. CCLXXXI. B. Caroli eſſe hoc caput ego dubito, cum liber ſextus, ut heri dicebas, Benedicti Levitae ſit, qui Caroli, Ludovici, & Lotharij capita collegit ab Anſegiſo praetermiſſa, neque diſtinxit ſingula cujus eſſent. A. Si nolis fidem habere Anſelmo & Gratiano hoc dicentibus, ego te aliis probationibus non convincam; niſi forte multitudine nominum urgearis, qui Carolo potius quam ceteris ſubditos ſe eſſe patiantur. Romani, Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Thuringii, Freſones, Galli, Burgundiones, Britones, Langobardi, Vaſcones, Beneventani, Gothi, Hi-

Hiſpani. B. De Lothario facile cedam hac in re. At de Ludovico difficilius, in primis praeſertim imperii annis poſt mortem patris. Sed cur hic Franci a Gallis ſeparantur, & a Romanis Longobardi & Beneventani, inter quos Vaſcones interponuntur? A. Romanos omnibus praeferri ab Imperatore Romanorum mirandum non eſt. Francos Germanos fuiſſe creditur, & regale nomen diu in Gallia obtinuerunt, unde Reges Francorum dicebantur atque dicuntur, ut Gothi in Hiſpania Reges Gothorum. Gallos fortaſſe vocat Italos ex Gallia togata. Cur Vaſcones poſt Langobardos poſuerit, bellorum ordinem ſecutum fuiſſe credo. Illis enim victis, male pugnavit cum Vaſconibus. Extremi ponuntur Beneventani, Gothi, & Hiſpani, ut qui longius a ſede imperii abeſſent. B. Beneventum a Romana urbe propius abeſt quam Vaſcones. A. Non hanc ſedem imperii ſtatuo, ſed Pariſiorum urbem aut Aquiſgranum. C. Gothos intelligis Gallos, an Hiſpanos, an ex ultima Gothia, quae olim Scandinavia dicebatur? A. Ex Narbonenſi provincia & illi conjuncta parte Hiſpaniae, ut heri diximus. Sed de varietate verborum videamus. Pro *ditioni noſtrae* illic eſt *noſtrae ditioni Deo auxiliante*. Pro *quocumque* eſt *licet quocumque*. Pro voce *aſtricti* & voce *annexi*, illic eſt *conſtricti* & *connexi*. Pro *ex* XVII. (quod etiam eſt in Capitularibus) videtur ſcribendum *ex* XVI. ut eſt in Codice Theodoſiano Cujacii. Pro *Blavij* ſcribe *Ablavij*. Pro illis, *quam illi &*

om-

omnibus per ſcripturam miſimus, illic eſt, omiſſa voce *quam*, *illi & omnibus reſcriptam ſumpſimus*. Ante verbum *poſuimus* adde *tam Clericorum quam & laicorum*. Pro *lege cunctis perpetua teneant*; illic eſt; *lege cunctis perpetua tenendam*. Sed utrumque diſplicet. Anſelmi & Caeſarauguſtani varietatem cognoſcamus. B. Haec poſtrema verba Gratiani adgnoſcunt. Illud recte utrobique eſt, *Deo auxiliante* & *ex* XVI. & *Ablavij* & *conſtricti* & *connexi*. in ceteris favent Gratiano. Sed quid tu pro illis verbis extremis ſubſtitueres? A. *Imp. Conſtantinus Aug. Ablavio P. P. Quicumque itaque &c.* B. Quae ſimilitudo eſt inter has & illas voces? A. Nulla prorſus, niſi forte aliud C. noſtro videatur. C. Id cogitabam. Pro *lege cunctis*; *Imp. Conſt.* ferri potuit; praeſertim ſi *l.* pro *lege* ſcribas: vox *perpetua* in P. P. converti poteſt. Voci *teneant* aut *tenendam* non video eſſe locum; niſi ex voce fiat extrema *Conſtantinus*. A. Finge fuiſſe ſcriptum *tenendam perpetua*, aut pro P. P. *Pr. Praet.* (i) B. Cur Theodoſius appellatur a Gratiano *a* hujus conſtitutionis ſcriptor? A. Quia in Codice Theodoſiano eſt. Sed melius Ivo *b* & Anſelmus *c* ex Capitularibus ſumpſerunt; quamvis numerus mendoſus ſit. B. Cur dividuntur illa verba *d Omnes itaque cauſſae &c.* a ſuperioribus, cum in conſtitutione Conſtantini conjuncta ſint? A. Inepte factum exiſtimo. Sed & ſeparata Ivo *e* in Panormia retulit, Imp. Theodoſii nomine adſcripto. C. Cur cap. XI. appellatur quae con-

a 11. *q.* 1. *c.* 36. Quicumque.

b *Ivo par.* 16. *cap.* 312. *decr.*
c *Anſel. d. c.* 105.
d *c.* 37. *e. q.* Omnes.

e *Ivo lib.* 5. *tit.* 2. *c.* 1. *panor.*

conſtitutio prima eſt ſub tit. XII. de epiſcopali judicio? A. Cujacius fatetur extra ordinem eum titulum ſe inveniſſe. Carolus fortaſſe non capitulum XI. ſed titulum ſcripſit. (2) Alia capita perquiramus. Cauſſa XVII. quaeſt. IV. duo capita ſunt ex Capitularibus ſumpta. Prioris inſcriptio eſt: *Item ex libro V. Capitularium.* Poſterioris: *Item ex eodem lib. VI.* Caput illud eſt libro tertio cap. XXV. hoc lib. VI. cap. XC. Capitularium. Caroli legem eſſe illam conſtat tum ex Anſegiſo, qui eam libro tertio retulit, tum ex lib. I. tit. IX. de homicidiis liberorum hominum legum Langobardicarum. Utrumque caput refert Ivo in Panormia & in excerptionibus & liber Caeſaraugúſtanus *f* ex Capitularibus, ſed aliis verbis. Ex Concilio apud Theodoniſvillam, quod exſtat, Burchardus *g* & Ivo *h* in excerptionibus. Varietas in Gratiani & aliorum verbis haec ſola eſt, quod in Capitularibus additur, poſt illa *Qui monachum*, CCCC. *ſolid. culp. jud.* quae mihi interpretari non licuit. Forte ſcribi debuit *comp. jud.* pro *compoſitione judicetur.* B. Quod de Presbytero occiſo dicitur, ut DC. ſolidis componat, ſimile eſt illi quod Joannes VIII. Carolum conſtituiſſe referebatur *i*. A. Recte admones. Sed in Concilio apud Theodonis-villam, non de occiſo, ſed de vulnerato id ſtatuitur. Et ut C. noſter novum verbum diſcat, recitet ex Burchardi libro, quem habere video, Concilii verba. C. *Si quis Presbyterum calumniatus fuerit. & ſpaſſaverit &c.* Et alio capite

17. q. 4. c. 27. Qui ſubdiaconum. &c. 28. Qui occiderit.

Ivo lib. 8. *tit.* 2. & 2. *panorm.* & *par.* 10. *c.* 9. & 10. *detr.*

f *Caſ. libr.* 7. *c.* 7.

g *Burc. lib.* 6. *c.* 5. & 6.

h *Ivo par.* 10. *c.* 134. & 135. *detr.*

i *Dial.* 9.

pite: *Si Presbyterum quis male tractaverit & ſpaſſaverit &c.* Monſtri genus videtur haec vox: quae ſi a ſpatha deducitur, *ſpathaverit* ſcribi debuit. Ego *vulneraverit* maluiſſem aut *ſauciaverit*. A. Sit ita, per me licet. (3) De illo videamus quod eſt de conſecratione diſt. IV. *k* *Monachi ſibi compatres commatresve non faciant; nec oſculentur feminas.* Id ex libro Capitulorum inſcripſit Gratianus, & Capitulorum lib. VI. cap. CCCCXXIV. Ivo *l* in Panormia veteri. In edita eſt, *epiſtolarum tit.* VII. *cap.* XV. & in excerptionibus *Capitularium lib.* VII. *cap.* CCCCXCIV. Sic etiam eſt in libro Caeſarauguſtano *m* & in titulis capitum libri VII. Capitularium. Ipſius enim capitis verba deſiderantur. (4) In eadem diſtinctione caput CXXVI. *n* ita inſcribitur: *Item Capitulorum libro* V. *cap.* LXXVI. & apud Ivonem *o* in Panormia edita Cypriano adſcribitur libro VI. cap. LXXVII. Sed in veteri eſt: *Capitulor. lib.* VI. *cap.* LXXVII. & in excerptionibus, excepta prima voce, pro qua eſt *Capitularium*. Id confirmatur ipſo libro Capitularium. (5) Extremum ſit diſtinct. V. cap. XXXIV. *p* quod Gratianus inſcripſit: *Item libro* V. *Capitulorum.* & Ivo *q*: *Libro* V. *Capitulorum cap.* CLXXXV. Sed in ipſo libro Capitularium bis eſt lib. V. cap. CXV. & libro VII. in additis cap. CLXXIII. Eadem verba ſunt Concilii Maguntini cap. IX. quod ſub Carolo Magno Imperatore habitum eſt. Ejus Concilii XXV. capita ſunt in Capitularibus. (6) Haec ſint de Capitularibus dicta. Cras velim

de

k *De conſecr. d.* 4. *c.* 104. Monachi.

l *Ivo lib.* 3. *tit.* 2. *c.* 74. *panorm.* & *part.* 1. *cap.* 133, *decr.*

m *Caeſ.lib.* 9. *c.* 42.

n *De conſecr. d.* 4. *c.* 126. In Sabbato.

o *Ivo lib.* 1. *tit.* 2. *c.* 96. *pan.* & *par.* 1. *c.* 112. *dec.*

p *De conſecr. d.* 5. *c.* 34. In omnibus.

q *Ivo par.* 6. *c.* 402. *decret.*

de Nicolai Papae primi epiſtolis agamus. Te enim attuliſſe quaſdam ex veteri libro deſcriptas cognovi.

ADDITIONES.

(1) GRATIANI verba ſunt ante caput 37. Romanis, cujus initium *Volumus.* 11. q. 1. *Hæc ſi quis antiquata contendat &c.* ut in dialogo. *per Carolum renovata cognoſcat, qui in ſuis capitularibus lib. 6. cap. 281. ait inter cetera.* In margine eſt; *Anſ. ibid.* (hoc eſt. *l.* 3. *c.* 108.) In Notis eſt: Reſcriptam ſumpſimus] Sic eſt emendatum ex Capitulari. *Antea legebatur*, per ſcripturam miſimus.] Ad illa verba, *lege cunctis perpetua teneant*, additur in margine: *lege cunctis perpetuo tenendam*] *orig.* In ſcholiis: Capitularibus] *Id eſt, in Longobarda, non tamen invenitur, quæ in ea nunc eſt, ſed in Gallia.* Gentium nomina haec ſunt: *tam Romani quam Franci, Alemani, Bavari, Burgundiones, Saxones, Turingi, Friſones, Galli, Brittones, Longobardi, Guaſcones, Beneventani, Ghoti, Hiſpani.* De aliis verbis videatur editio Romana.

(2) Eadem quaeſtione prima, inſcriptio capitis 25. *Quicumque litem.* in eod. libro eſt: *Vnde Theodoſius Imperator.* In margine haec ſunt: *Cod. Theodoſ. l.* 16. *de epiſcopali judicio l.* 1. *par.* Quicumq. *ext. de judic. c.* Novit. *Capitul. l.* 6. *c.* 281. *Anſ. l.* 3. *c.* 108. *Ivo p.* 16. *c.* 312. In extremo capite additur in Notis: Dirigatur] *In Cod. Theodoſiano lib. 16. tit. de epiſcopali judicio. l. prima, quæ repetitur lib. 6. capitul. c. 281. & in Concilio tertio Valentino ſub Lothario, & apud Ivonem & Anſelmum ſequuntur hæc: Multa enim quæ in judicio captioſæ præſcriptionis juricula non patiuntur inveſtigat & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas.* ac ſtatim adnectitur caput ſequens: *Omnes itaque cauſæ.* Ante caput 36. *Omnes.* eadem quaeſtione eſt tantum: *Item ibid.* Et in margine: *Capitul. ibid. Anſ. ibid. Ivo ibid. Pann. l.* 5. *c.* 23.

(3) Capitis 27. *Qui Subdiaconum.* 17. q. 4. in eodem

dem libro inſcriptio eſt : *Item ex lib. 3. Capitul. c. 25.* In margine ſunt haec : *Et in Conc. Trosleiano c. 13. & inter leges Longobard. tit. de homicid. lib. hominis, l. 27. Pan. l. 8. c. 7. Burc. l. 6. c. 5. Ivo p. 10. c. 9. & 134. ſimilia quedam.* Inſcriptio capitis 28. *Qui occiderit.* eadem quaeſtione eſt : *Item ex lib. 6. capitul. c. 90.* Et in margine : *Ivo p. 16. c. 10. Pann. l. 8. c. 8.*

(4) In eodem Romano libro inſcriptio capitis 104. *Monachi ſibi.* de conſecr. diſt. 4. haec eſt : *Item ex libro Capitulorum.* In margine eſt : *Ivo par. 1. c. 133. Pann. l. 1. c. 81.* In Notis : *In indice ſeptimi libri Capitularium numero 494. (nam capita ipſa a 475. uſq. ad 558. in volumine quod ex Gallia habitum eſt deſiderantur) hæc leguntur : Ne ſibi compatres & commatres monachi faciant.*

(5) Ante caput 126. *In ſabbato.* eadem diſtinctione haec in eodem libro verba ſunt : *Item Capitularium lib. 6. c. 77.* In margine eſt : *Ivo par. 1. c. 112. Pann. l. 1. c. 103.*

(6) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 34. *In omnibus.* de conſecr. diſt. 5: *Item in lib. 5. Capitul. c. 115.* In margine eſt : *Et in Mogunt. ſub Carolo c. 9. Ivo p. 6. c. 402.* In Notis : Miniſtris] *In originali & apud Ivonem eſt* magiſtris. *Sed ob gloſſam non eſt emendatum.*

DE NICOLAI PRIMI
epiſtolis & reſponſis.
Dialogus duodecimus.

A. In Conciliis Coloniae editis duae tantum Nicolai epiſtolae ſunt ; quarum prior eſt ad omnes catholicos, cujus initium *Quæ apud Conſtantinopolitanam urbem*, poſterior ad Michaëlem Imperatorem, cujus initium *Propoſueramus quidem.* Sequitur has col-

collectio fragmentorum Nicolai reſcriptorum ex Gratiano in XX. titulos diviſa. In epiſtolis Nicolai in urbe Roma editis XVI. epiſtolas inveni & alia quaedam fragmenta. Repetitae ſunt illae duae & aliae XIV. ad cauſſam Ignatii & Photii pertinentes. Omnes, ſex exceptis, exſtant Graece & Latine in octava ſynodo; quamvis Graeca ſunt breviora, Latina pleniora. In fragmentis editis cum illis XVI. epiſtolis agitur de abroganda Metenſi ſynodo, de depoſitione Thietgandi Treverenſis & Guntharii Colonienſis Archiepiſcopi ob cauſſam Lotharii Regis, & duarum mulierum Thietbergae & Vualdradae, & ob ſententiam in Engeltrudem uxorem Buſonis non ſervatam. Item de reliquis Epiſcopis dictorum Archiepiſcoporum complicibus, & de eadem Engeltrude, quae a viro diſceſſerat. Poſtremo de ſententiis & interdictis apoſtolicae ſedis. Additur his epiſtolis & fragmentis ex Reginone, & Sigeberto hiſtoria, & ex Othone Epiſcopo Friſingenſi. Inſeritur pars epiſtolae Nicolai ad Carolum Regem de eadem cauſſa Regis Lotharii & Thietbergae Reginae, item pars epiſtolae ad omnes Epiſcopos Germaniae & Galliae de excommunicatione Vualdradae pellicis, & pars epiſtolae ad eundem Lotharium Regem de eadem cauſſa. Nunc quid tu adferas ſcire cupio. B. Reſponſorum Nicolai ad conſulta Bulgarorum capita centum & ſex. C. Edita ſunt nuper cum Clementis conſtitutionibus Latinis, & cum Arabicis Nicaenae ſynodi capitibus octuaginta.

ta. B. Conferri poterit uterque liber. Alio volumine continentur Nicolai epiſtolae plus minus ſexaginta, in quibus nonnullae ſunt de cauſſa eadem Lotharii Regis. Primae autem ad cauſſam Rothadi Epiſcopi Sueſſionenſis male ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo depoſiti pertinent. C. Hac quoque de re nuper editae ſunt ſexdecim Nicolai epiſtolae in appendice bibliothecae ſanctorum patrum. A. Ex his omnibus videndum nobis eſt quam opem Gratiano adferamus. Et percurramus, ſi placet, titulos XX. ex Gratiano cum Conciliis, ut dictum eſt, editos. Titulo I. duo capita ſunt, de quibus aliquando egimus *a*. Cap. I. diſtin. X. *b* quod eſt in appendice epiſtola quarta. B. In veteri libro epiſtola ſecunda. Deſiderantur enim epiſtola prima ad Hincmarum & pars epiſtolae ſecundae ad eundem & epiſtola tertia ad Carolum Regem. A. Diſtinctionis XII. caput V. *c* inveniri C. dicebat in epiſt. LIIX. Nicolai ad Hincmarum Archiepiſcopum & alios, cujus initium, *Omnium nos portare*. B. Is numerus convenit cum hoc veteri libro. In appendice ea epiſtola non eſt. (1) A. Titulo II. tria capita ſunt. Primum eſt diſtin. IIX. cap. III. quod ex epiſtola ad eundem Hincmarum eſſe dicitur. B. Id inveni epiſt. XXXII. cujus initium, *Epiſtulam beatitudinis tuae*, quae longior eſt, prope finem. Ex ea pro *impiis* ſcribendum *improbis*. & vox *compreſſe* in *compreſſae* mutanda eſt; & pro *abiciendа & vitanda eſt* tantum legi *vitanda eſt*. A. Quid Ivo *d* & liber Caeſa-

a *Lib. 1. dialog. 19. & 20.*
b *c. 1. diſt. 10.*
c *Diſt. 12. c. 5.* Ridiculum.
Diſt. 8. c. 3. Mala.
d *Ivo lib. 2. tit. 12. c. 29. panor. & par. 4. cap. 203. decr.*

ſarauguſtanus *e* habent? B. Ivo in Panormia voce *abicienda* caret, vocem *impiis* retinet, & *compreſſe*. Idem in excerptionibus vocem *compreſſæ* habet, cetera ut in Panormia. C. In Caeſarauguſtano vox *abicienda* non eſt, neque illa *ab impiis*: vox *compreſſe* eſt. Sed in eo libro diphthongorum ratio non habetur. Cur in margine addunt Demochares & Contius; *Auguſtin. lib.* III. *cap.* VI. *contra Donatiſtas.* B. Erratum eſt in Contianis libris. Nam Demochares recte prope caput IV. *Veritate* addi juſſerat. (2) A. Secundum caput eſt de quo G. dixerat *f* caput tertium diſtin. XII. *g* cujus pars incerta eſt, pars ſumitur ex epiſtola Nicolai ad Photium edita Romae, quae etiam lecta eſt in ſynodo octava. (3) Caput tertium eſt diſtinctionis XXI. caput ſextum *h* ex epiſtola Nicolai ad Michaëlem Imperatorem, cujus initium *Propoſueramus*, quam exſtare diximus in Conciliis & in editione Romana. Hoc etiam caput referunt Ivo *i* & Anſelmus *k* & liber Caeſarauguſtanus *l*. Tituli tertii capita XVI. ſunt. Primum eſt ejuſdem XXI. diſtinct. caput IV. *m* quod non recte Gratianus adſcribit Nicolao ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum. Eſt enim ex eadem epiſtola ad Michaëlem Imperatorem, ut etiam Demochares notat; & aliqua verba ſunt Ennodii a Nicolao relati, quem vocat Ticinenſem Epiſcopum. B. Is eſt Ennodius qui laudatur in ſynodo Romana contra Symmachum Papam. A. Idem eſt, ut ex hac epiſtola Nicolai & ex dictato Gregorii VII. elici po-

e *Caſ. libr.* 1. *c.* 14.

f *Lib.* 1. *dial.* 20.

g *Diſt.* 12. *c.* 3. Scit ſancta.

h *Diſt.* 21. *c.* 6. Denique.

i *Ivo par.* 5. *c.* 17. *& par.* 6. *c.* 359 *decr.*

k *Anſ. lib.* 7. *c.* 144.

l *Caſ. lib.* 8. *c.* 26.

m *Diſt.* 21. *c.* 4. Inferior.

 teſt.

teſt. Alterum caput *n* ex eadem epiſtola eſt, ut recte Demochares notat, licet tantum adſcripſerit Gratianus vocem *Idem* cap. v. ejuſdem diſtinctionis. Tertium quoque caput *o* ex eadem eſt, & Gratianus poſt Ivonem *p* & Anſelmum *q* Nicolao ad Michaëlem Imperatorem adſcribit. Quartum etiam & quintum ex eadem eſt, & a Gratiano *r* in eadem diſtinctione conſcriptum. C. Poterat, ſi ex fonte hauſiſſet, uno capite omnia verba referre. Sic ordinem quoque epiſtolae ſervaſſet, quod minime fecit. A. In extremo quarto capite, quod Gratiano eſt octavum, *Praeſtolandum* eſt in Conciliis, quod malo quam *Poſtulandum*. Quintum refert, praeter Ivonem *ſ* & Anſelmum *t*, Hadrianus minor in epiſtola ad Ignatium CP. lecta in octava ſynodo actione tertia. (4) Caput ſextum ſumitur ex cauſſa 11. quaeſt. 11. capite etiam 11. *u* quod Gratianus Nicolao Papae adſcribit: addit Joannes Cochlaeus Carolo Regi Francorum. Alibi *x* idem Gratianus Carolo Imperatori ſcripſerat in ſimili re, atque adeo in eadem. Sed malo credere utrumque falſum eſſe, & utriuſque capitis verba eſſe Iſidori Mercatoris in praefatione Conciliorum. (5) Septimum caput *y* ex illa ad Michaëlem Imperatorem epiſtola eſt, ut Gratianus refert. (6) Octavum & nonum *z* incerta ſunt, licet Gratianus inſcripſerit: *Nicolaus Papa, Galloni Archiepiſcopo Senenſi*. Decimum caput *a* incertum etiam eſt, male *Nicolao ad Iſmarum Remorum Archiepiſcopum* inſcriptum

n *Diſt.* 21. c. 5. Nolite.

o *Diſt.* e. c. 7. Nunc autem.

p *Ivo lib.* 4. *tit.* 1. c. 6. *Panor.* & *par.* 5. c. 8. *decr.*

q *Anſel. lib.* 2. *cap.* 67.

r *Diſt. ea.* c. 8. Submittitur. & c. 9. In tantum.

ſ *Ivo lib.* 4. *tit.* 1. c. 6. *Panor.* & *par.* 5. [illegible] *decr.*

t *Anſ. lib.* 2. c. 67.

u 2. q. 2. c. 2. Omnes.

x 33. q. 2. c. 3. H[illegible]

y 3. q. 5. c. *ult.*

z 3. q. 7. c. 12. Revera & c. 14. Indicas.

a 6. q. 6. c. *ult.*

tum a Gratiano. Semper autem eſt Hincmarus in veteribus libris ſcriptus. (7) Verior eſt inſcriptio capitis XI. apud Gratianum *b* & Ivonem *c* & Anſelmum *d*, cum ſit ex illa epiſtola Nicolai ad Michaëlem Imperatorem; ex qua etiam eſt caput duodecimum *e*. (8) Quod ſequitur caput XIII. Gratianus *f* Nicolao Papae adſcribit; additque Cochlaeus, *Carolo Regi Francorum*. Vide an ſit in veteri libro. B. Eſt epiſtola XX. ad Carolum Regem incipiens *Nunquam*, vel *Nil aeque*; ex qua alia capita ſunt apud Gratianum. In verbis nulla eſt varietas. (9) A. Caput XIV. ſumitur ex illa magna epiſtola ad Michaëlem, quod etiam Ivo *g* & Gratianus *h* notant. Sed Nicolaus refert Caeleſtini Papae epiſtolam ad Epiſcopos Orientis cap. XII. Graece, cap. VII. Latine in Concilio Epheſino relatam. (10) Caput XV. *i* diximus Iſidori eſſe Mercatoris verba in praefatione Conciliorum, & non eſſe Nicolai ad Carolum Regem. Caput XVI. ex Reginone didicimus ſumi ex epiſtola Nicolai ad Carolum. Et quia eſt hoc caput proximum ſuperiori apud Gratianum *k*, veriſimile videtur inſcriptionem hujus capitis in illud recidiſſe. B. Ita eſt ut ſuſpicaris. Namque haec eſt illa ad Carolum epiſtola XX. ex qua dixi alia quoque eſſe capita apud Gratianum. Id etiam Burchardus *l* & Ivo *m* notant. A. De varietate videamus. B. Pro illis *judicium agitandum ſit*, *nulla ratio patitur*, illic eſt, *judicium ſit agendum nulla ratione patet*. Pro *Thebergam* eſt *Theupergam*. Pro

b 4. *q.* 1. *c.* 2. Quod autem.
c *Ivo lib.* 4. *tit.* 7. *c.* 20. *Panor. &* *part.* 14. *c.* 70. *decr.*
d *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.
e 4. *q.* 4. *c. ult.*
f 6. *q.* 4. *c.* 6. Quod bene.
g *Ivo lib.* 5. *tit.* 5. *c.* 11. *Panor. &* *part.* 14. *c.* 58. *decr.*
h 24. *q.* 1. *c.* 35. Att.
i 33. *q.* 2. *c.* 3. Hiſtoria.
k *c. q. c.* 4. Sive.
l *Burc. lib.* 9. *c.* 52.
m *Ivo par.* 8. *c.* 116. *decr.*

illis, *poſſe inire certamen*, illic plura ſunt, *poſſe legalem inire conflictum vel legitimum controverſiæ ſubire certamen*. Pro illis, *Itaque etiam locus*, illic eſt, *Inter quos etiam locus*. Pro *nulla vis multitudinis formidetur*, eſt, *nulla ſit vis multitudinis formidanda*. A. Quid ex his Burchardus recipit? C. *Judicium ſit agitandum*, *nulla ratio patet*, *Thietbirgam*, & *poſſe inire conflictum vel legitimum controverſiæ inire certamen*, & *Inter quos etiam locus*, & *nulla ſit vis multitudinis formidanda*. A. Ivo videatur & Reginon. B. *Patitur*, *Theibergam*, habet Ivo: cetera ut Burchardus. *agitandum* pro *agendum* Reginon libro II. Chronicorum. *Thietbergam* pro *Theupergam*, & *nulla vis* pro *nulla ſit vis*: cetera ut in epiſtola XX. (11) A. De aliis titulis poſtea agendum erit. Nunc valetudini conſulamus.

ADDITIONES.

(1) DE inſcriptione capitis 1. diſtin. 10. ſcriptum eſt lib. 1. dial. 19. addit. 10. & de capite 5. *Ridiculum*. diſt. 12. lib. eod. dial. 20. addit. 8.

(2) Caput tertium *Mala*. diſt. 8. in eodem libro Romano ita inſcribitur: *Item Nicolaus Papa Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo*. In margine eſt: *Ivo p. 4. c. 203. Pan. l. 2. c. 28.* Et in Notis: *Caput hoc eſt ex epiſtola Nicolai quæ incipit* Epiſtolam beatitudinis tuæ; *extatque una cum aliis ejuſdem & aliorum Pontificum epiſtolis manuſcriptis Romæ in bibliotheca monaſterij Dominicanorum, ex qua hoc caput emendatum eſt.* Voces *vitanda* & *improbis* & *compreſſa* editæ ſunt.

(3) Li-

(3) Libro 1. dial. 20. addit. 7. ſcriptum eſt de inſcriptione capitis 3. *Scit ſancta.* diſt. 12.

(4) Inſcriptio capitis ſexti *Denique.* diſtinct. 21. in eodem libro haec eſt : *Idem Nicolaus Papa eadem epiſtola.* Eſt autem capite quarto *Inferior.* ſcriptum: *Vnde Nicolaus Papa ad Michaëlem Imperatorem in epiſtola cujus initium eſt Propoſueramus.*] In margine eſt : *Anſ. l. 7. c. 144. Ivo par. 5. c. 17. & par. 6. c. 355.* Capitis quinti *Nolite nos.* inſcriptio eſt : *Idem eadem epiſtola.* Et capitis ſeptimi *Nunc autem : Idem ead. epiſtola.* In margine haec ſunt : *Poly. l. 1. tit. 20. Anſ. l. 2. c. 67. al. 65. Ivo par. 5. c. 8. Pann. l. 4. c. 6.* Capitis octavi *Submittitur* inſcriptio haec eſt : *Idem Nicolaus eadem epiſtola.* In margine eſt : *Poly. l. 1. tit. 20. Anſ. l. 2. c. 65. Ivo par. 5. c. 8. Pan. l. 4. c. 6. & 7.* Et in extremo capite additur in margine : *In Concilio Chalcedonen. actione 5.* Et in Notis : In contumacia] *Hinc uſque ad verb.* ponens *addita ſunt ex originali.*

(5) Ante caput ſecundum *Omnes.* 2. q. 2. in eodem libro ita ſcriptum eſt : *Item Nicolaus Papa.* Et in margine eſt : *33. q. 2. Hiſtoria. p. Hæc omnes. In præfatione Iſido. in collectionem ſuam.* Inſcriptio capitis 3. *Hiſtoria.* 33. q. 2. haec eſt : *Item Nicolaus Papa Carolo Regi.* In margine eſt : *In præfatione Iſidori in volumen Conciliorum.* In Notis : *Hujus mulieris meminit Iuſtinus in primo Apologetico pro Chriſtianis & Euſebius eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 4. c. 16. Verba quidem hujus capitis in epiſtolis Nicolai impreſſis aut manuſcriptis non ſunt inventa ; ſed habentur fere eadem in præfatione Iſidori in ſuam canonum collectionem. Præſtat tamen Iuſtinum & Euſebium adire. Fortaſſe autem in hoc caput translatus eſt titulus ex ſequenti.*

(6) Extremi capitis, cujus initium eſt *Quod ſuſpecti.* 3. q. 5. in eodem libro inſcriptio eſt : *Vnde Nicolaus Papa ſcribit Michaëli Imperatori in epiſtola quæ incipit Propoſueramus.* In margine eſt : *Ivo p. 5. c. 55.* In Notis multa ſunt animadverſione digna. Vid. dial. 2. lib. 1. add. 9.

(7) Caput 12. *Revera.* 3. q. 9. in eodem libro ita inſcribitur : *Item Nicolaus Papa Gallioni Archiepi-*

ſcopo Senenſi. In margine eſt: *Al. Senonenſi*. *Sententia habetur in epiſtola Nicolai ad Epiſcopos qui in Convicinum convenerant, nuper impreſſa*. Inſcriptio capitis 14. eſt: *Idem Nicolaus Papa Gallioni Senenſi Archiepiſcopo. Indicas Hermannum. &c.* In margine eſt: *Al. Senonenſi*, & *Al. Herimannum*. Capitis extremi inſcriptio eſt haec: *Item Nicolaus Papa Hincmaro Rhemorum Archiepiſcopo. Neceſſe eſt &c.*

(8) Haec inſcriptio eſt in eodem libro capitis 2. *Quod autem* 4. q. 1. *Item Nicolaus Papa in epiſtola ad Michaëlem Imperatorem, cujus initium eſt Propoſueramus*. In margine eſt: *Anſ. l.* 1. *c.* 71. *Ivo p.* 14. *c.* 70. In Notis multa ſunt optime addita. Inſciptio capitis extremi *Contra ritum*. 4. q. 4. eadem eſt. *Unde Nicolaus Papa ad Michaëlem Imperatorem epiſtolâ, cujus initium eſt Propoſueramus*. In Notis eſt: *Caput hoc emendatum eſt ex ipſo originali Romæ impreſſo.*

(9) Gratiani verba ſunt in eodem libro ante caput 6. *Quod bene*. 6. q. 4. *Unde Nicolaus Papa ait in epiſtola ad Carolum Regem, cujus initium, Nunquam dolorem generat*. In margine eſt: *Burch. l.* 9. *c.* 49.

(10) In eodem libro Romano inſcriptio capitis 35. *Ait Cæleſtinus*. 24. q. 1. haec eſt: *Item Nicolaus Papa ſcribit Michaeli Auguſto epiſt.* 7. In margine eſt: *Ivo par.* 14. *c.* 58. *Pann. l.* 5. *c.* 134. In Notis: *Nicolaus hic citat epiſtolam Cæleſtini Papæ ſcriptam Ioanni, Iuvenali, &c. Epiſcopis per orientem, prout eſt in Concilio Epheſino Vaticanæ bibliothecæ & Lutetiæ impreſſo.*

(11) De inſcriptione capitis 3. *Hiſtoria*. 33. q. 2. ſcriptum eſt in additione quinta. Inſcriptio capitis 54. *Sive de conjugij*. eadem quaeſtione haec eſt: *Item Nicolaus Papa in epiſtola Carolo Regi*. In margine haec ſunt: *Polyc. l.* 6. *tit.* 4. *Burch. l.* 9. *c.* 22. *Ivo. p.* 8. *c.* 116. *Regino l.* 2. *Chronographiæ*. In Notis eſt: *Epiſtola ex qua acceptum eſt hoc caput habetur Romæ in codice monaſterij Dominicanorum, & ex ea aliqua ſunt addita & emendata.*

DE

DE EADEM RE.

Dialogus decimustertius.

C. De duobus mihi ſatisfieri velim, quis ille Carolus eſt ad quem Nicolaus ſcripſit, (Carolum enim Magnum eſſe tempora non patiuntur) & qui ſunt hi tituli viginti, quorum tres peracti ſunt, qua de re ſinguli conſcripti, & a quo ſunt collecti. A. De Carolo recte ais Calorum Magnum non eſſe. Mortuus eſt enim ſub Leone tertio Pontifice. Quadrageſimo quarto anno poſt mortem Caroli Nicolaus eligitur anno Chriſti octingenteſimo quinquageſimo octavo. Carolo Ludovicus Pius filius ſucceſſor fuit. Huic tres filii fuerunt, Lotharius Imperator & Ludovicus & Carolus. Ludovicus Germanorum, Carolus, qui cognomento Calvus dicitur, Francorum Rex poſt patris mortem dicebantur. Lotharius Imperator filios quoque tres reliquit, Ludovicum minorem Imperatorem, & Lotharium, & tertium Carolum. Hi quoque duo, alter Lotharingiae, alter Provinciae praefuit, & Regum nomen acceperunt. Calvus, poſt Ludovici minoris mortem, Imperator appellatus eſt anno Chriſti octingenteſimo ſeptuageſimo ſexto. Hujus fratri Ludovico, quem Germanis imperaſſe diximus, filii fuerunt Carlomannus & Carolus. Sed quae de Nicolai verbis accepimus, ad Carolum

lum Regem cognomento Calvum pertinere putamus, qui tunc Francorum Rex dicebatur. C. Lotharius autem quis eſt ex ſupra dictis, an Lotharius Lotharii Imperatoris filius? A. Is ipſe eſt, de cujus ſcelere agitur, qui Reginam Thietbergam à ſe depulerit, fictis apud ſynodum criminibus, ut Vualdradam concubinam loco uxoris teneret. De titulis non eſt quod magnopere labores. In Conciliis enim a Joanne Cochlaeo collecti exſtant. Primo titulo de conſtitutionibus Eccleſiae agitur, altero de conſuetudine, tertio de judiciis. Sequitur quartus de Romana Eccleſia & ſede apoſtolica, in quo ſunt capita undecim. Primum caput a Gratiano diſtinctione XXII. ita inſcribitur: *Vnde Nicolaus Papa ſcribit Mediolanenſibus.* Anſelmus tamen refert hoc pacto: *Ex epiſtola Nicolai Papae junioris Mediolanenſibus miſſa.* B. Selecti viri notarunt Petri Damiani verba eſſe, qui Legatus fuit Nicolai ſecundi, & orationem ad Mediolanenſes inſcriptam reliquit. C. Quid reſpondebimus Demochari & Contio ita in margine adſcribentibus: *Ex epiſtola ad Michaelem poteſt oſtendi, quae ſola exſtat.* B. Nec ſolam exſtare, nec in ea haec eſſe quaerenda. (1) A. Vereor ne etiam alterum caput ad eundem Nicolaum minorem pertineat, ut recte Demochares arbitratur, quamvis Nicolai tantum nomen adſcripſerit Gratianus. *Nicolai in Concilio XIII Epiſcoporum* Anſelmus mendose. Melius eſt in libro Caeſaraugustano *a*: *Nicolaus junior in Concilio* CXIII. *Epiſcoporum.*

Diſt 22. c. 1.

Anſel. lib. 1. c. 63.

Diſt. 79. c. 1.

Anſ. lib. 6. c. 12. *in addit.*
a Caeſ. lib. 3. c. 9.

rum. Id Concilium bis editum eſt cum aliis Coloniae. In priori editione Nicolao primo adſcribitur, in poſteriori Nicolao ſecundo. C. Utra verior eſt? A. Vetus eſt, poſteriores cogitationes eſſe meliores. Sed res erat aperta, cum in eo Concilio de Berengarii Andegavenſis palinodia agatur, quae apud Ivonem *b* & Gratianum *c* exſtat, & apud Lanfrancum in libro de Sacramento Euchariſtiae, & in regiſtro Gregorii ſeptimi, coram quo iterum eandem haereſim damnavit, & in libro Tarraconenſi *d*. Non potuit autem idem coram Nicolao primo & coram Gregorio VII. palinodiam canere, cum ducentorum annorum intervallum ſit. Hoc autem caput, de quo agimus, in eo Concilio plenius ſcribitur, & a Gratiano iterum refertur in eadem diſtinctione LXXIX. cap. IX. *e* & ab Ivone *f* & Anſelmo *g*, & eſt in libro Caeſarauguſtano *h* ſuperiori conjunctum cum hac inſcriptione: *Idem in eodem*. Demochares eidem capiti adſcripſit in margine: *Nicolaus Papa II.* C. Ab Ivone accipere potuit, qui ita inſcripſit: *Nicolaus junior ſynodo præſidens in Conſtantinopolitana Eccleſia cap.* II. Sed fuitne Nicolaus unquam Conſtantinopoli in ſynodo? A. Nunquam, quod ſciam. Sed Romae id Concilium habitum eſt in baſilica Conſtantiniana. C. Erratum igitur eſt in ſimili nomine? A. Ita exiſtimo. Non male Cochlaeus cap. I. & IX. conjunxit cum hac inſcriptione: *Nicolaus in Concilio præſidens*. Male autem Nicolao primo utrumque caput ad-

b *Ivo lib.* I. *tit.* 4. c. 4. *Panor.* & *par.* 2. c. 10. *dec.*
c *De conſecr.* *d.* 2. c. 42. Ego B.
d *Tarrac. lib.* 5. c. 58.
e *Diſt.* 79. c. 9. Si quis.
f *Ivo par.* 5. c. 80. *dec.*
g *Anſ. lib.* 6. c. 13.
h *Caſ. lib.* 3. c. 10.

adſcripſit. Quid ſelecti viri ſtatuunt? B. Caput nonum Nicolao ſecundo in Concilio Romano adſcribunt. Caput vero primum inſcribunt: *Nicolaus in Concilio Romano cap.* I.

Diſt. 97. c. *ult.* (2) A. Nos ad caput tertium tituli quarti veniamus. Id Gratianus Nicolai tantum nomine inſcripſit: addit Cochlaeus: *Ludovico Imperatori.* Tu quid habes ex tuis epiſtolis? B. Nihil omnino. (3) Caput quartum bis Gratianus *i* poſuit. Eſt in epiſtola magna ad Michaëlem Imperatorem, ut idem, & Anſelmus *k* notant. (4) Caput quintum ejus argumenti eſt, de quo alio die dictum eſt epiſtolas XVI. inveniri in bibliothecae appendice, & eaſdem eſſe in veteri libro cum aliis permultis. Apud Gratianum *l* in inſcriptione Hincmari Remenſis Archiepiſcopi nomen deſideratur, & pro Rothado Rotardus Epiſcopus ſcribitur. Apud Anſelmum recte ille Hincmarus dicitur, hic non recte Rothardus. B. Haec eſt in appendice epiſt. XIII. in veteri libro epiſt. x. cujus initium, *Si coram.* In utraque *Hincmarus* eſt, *Rothaldus* in appendice, *Rothadus* in veteri libro. A. De aliis varietatibus videamus. B. Pro illis, *accepto fomite judicij materiam*, in appendice eſt, *accepta fomitem judicij & materiam*, in veteri, *accepta fomite judicij & materiam.* A. Placet mihi appendicis ſcriptura. B. Pro verbo *removit* in illis eſt *revocavit.* Pro *& infra. Privilegia tamen &c.* in appendice eſt, *cum etiam ſi nullus a veſtro judicio provocaſſet, privilegia tamen &c.* In veteri eſt: *Quem etiam ſi ullis*

i 1. *q.* 1. 123. & 9. *q.* 3. *c.* 21. Per principalem.

k *Anſ. libr.* 1. *c.* 72.

l 2. *q.* 6. *c.* 13 Argura.

ullis pateret indiciis , a veſtro illum ad noſtrum judicium provocaſſet , privilegia tamen &c. A. Mutandum eſt in veteri *cum* pro *quem*, & *ille* pro *illum*. B. Pro , quod iterum dicitur , *& infra* , in utroque libro multa ſcribuntur quae referre non eſt neceſſe. Pro *Hoc quippe* illic eſt *Hæc quippe* ; & pro *noveritis*, *noveris*. Poſt verbum *videbantur* , haec omiſſa ſunt , *& a nobis tot impenſis laboribus veſtra reſiſtente contumacia recuperari non poterant.* Pro *canonica* in libro Michaëlis Thomaſii eſt *cana.* quod alii duo libri non agnoſcunt. Pro *ingenio* eſt *genio* in veteri libro. Deſideratur in appendice ; in qua eſt *decoraretur* pro *decorentur* . A. Quid ex his probat Anſelmus? C. Quae ſunt ante illas voces duas & infra poſteriores , ab Anſelmo videtur Gratianus accepiſſe. Ante illa verba *Hæc quippe* , quae etiam is habet , nonnulla ſunt a Gratiano praetermiſſa. *Noveris* autem adgnoſcit , non vero quae poſt verbum *videbantur* addunt alii: vocem *canonica* , & *ingenio* , & *decorarentur* retinet. (5) A. De capite ſexto videamus. Et mendoſe in Conciliis eſt VI. *quæſt.* III. pro IX. *quæſt.* III. Recte autem & a Cochlaeo & a Demochare dicitur eſſe ex epiſtola Nicolai ad Michaëlem ſaepe repetita. Idem referunt Ivo & Anſelmus *m* ; qui non Innocentium ſed Bonifacium ſcribunt , ut eſt in Conciliis. Locus tamen quaerendus apud Bonifacium, cui etiam adſcribi partem horum verborum video relatam ab Hadriano minore in Concilio Romano , cujus mentio fit in octava ſyno-

9. q. 2. c. 10. Patet. *Ivo lib. 4. tit. 1., c. 10. panorm. & par. 5. c. 19. decr.*

m *Anſ. lib* 1. c. 72.

25. q. 6. c. 2. Auctoritatem.

nodo CP. actione VII. (6) Caput ſeptimum ex epiſtola ad Epiſcopos Galliae eſſe dicitur, apud Petrum Ciaconium in incertis collocatur. B. Nuſquam exſtare adſcripſerunt Romani, qui notant ex ea probari auctoritatem epiſtolae primae Alexandri primi. A. Debuiſſent prius, cujus eſſet hoc caput, probare; nam ex incertis incerta probatio elicitur. Nicolaum relatas epiſtolas ab Iſidoro Mercatore non improbare dubium non eſt. (7) Caput octavum ex epiſtola omnibus Epiſcopis miſſa Gratianus *n* & Cochlaeus, ex epiſtola ad Michaëlem Imperatorem Demochares, Ivo *o* & Anſelmus *p* ut Gratianus. Quid ſelecti viri cenſent? B. Sententiam potius quam verba eſſe in illa epiſtola ad Michaëlem. A. Mihi incertum adhuc hoc erit caput. (8) Caput nonum non recte in Conciliis editum fuit apud Gratianum inveniri XXXV. quaeſt. II. cum XXV. cauſſa *q* inveniatur. De inſcriptione varietas eſt inter collectores. Anſelmus *r* & Gratianus: *Nicolaus univerſali ſynodo praeſidens.* Liber Caeſarauguſtanus *ſ* habet: *Nicolaus & Leo IV. in Concilio Epiſcoporum* LXXXII. *cap.* IV. Deus-dedit *t* & Ivo *u*: *Leo IV. in Conciliorum* LXXII. *cap.* V. Eſt in fragmentis editis Romae poſt XVI. epiſtolas Nicolai, ex aliquo fortaſſe Concilio, caput quintum. B. Selecti viri inſcribunt: *Nicolaus civibus Conſtantinopolitanis*, quae eſt inſcriptio extremae epiſtolae editionis illius Romanae. A. Non placet ea inſcriptio. Nam quinque illa capita aliena ſunt ex ſynodo, ut

n 17. q. 4. c. 30. Nemini.

o *Ivo lib.* 4. *tit.* 1. *c.* 9. *panor.*

p *Anſ. lib.* 4. *c.* 9.

q 25. q. 2. c. 18. Si quis.

r *Anſ lib* 4. *c.* 26. & *lib.* 12. *c.* 3.

ſ *Caeſ. lib.* 2. *c.* 39.

t *Deus-de.* c. 4.

u *Ivo par.* 5. *c.* 35. *dec.*

ut ſuſpicor, contra Metenſem ſynodum, & illos duos antiſtites Treverenſem & Colonienſem, qui divortium Lotharii conſtituerunt. Hujus ſynodi Romanae Nicolai mentio fit apud Reginonem in Chronicis anno Chriſti DCCCLXV. Pro illis verbis, *pro catholica fide vel eccleſiaſtica diſciplina, pro correctione imminentium vel futurorum malorum*, illic eſt, *pro catholicæ fidei diſciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione ſceleratorum, vel interdictione imminentium ſeu futurorum malorum.* (9) Capitis decimi fons eſt magna illa epiſtola ad Michaëlem, ut Cochlaeus & Demochares notant; licet Gratianus x Nicolai tantum nomen adſcripſerit. Sed Ivo y & Anſelmus z rectius Michaëlis etiam nomen retinent. (10) Extremum caput, quod nobis quoque hodie extremum erit, Gratianus a Nicolai clero & plebi Viennenſis Eccleſiae eſſe ſcribit. Sed Anſelmus b ita inſcripſit: *Nicolaus Epiſcopus clero & plebi Nonenſis Eccleſiæ.* In libro Veronenſi eſt: *Electo & clero Eccleſiæ Nonenſis.* Quid tu ex Romanis libris habes? B. Libri cujuſdam tui mentionem vidi in Thomaſiano libro. Eum eſſe exiſtimo quem tu Veronenſem appellaſti. Eadem enim ſcriptura eſt in utroque libro. A. Incertum igitur hoc relinquamus hodie caput. (11) De ceteris alio die agemus.

x 35. *q.* 9. *c.* 6. Sententiam.
y *Ivo par.* 5. *c.* 19. *dec.*
z *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.
a *De conſ. d.* 1. *c.* 7. Eccleſia.
b *Anſel. li.* 5. *c.* 42. *in addit.*

AD-

ADDITIONES.

(1) ANTE caput primum diſtinctionis 22. haec in eodem Romano libro verba ſunt: *Vnde Nicolaus Papa II. ſcribit Mediolanenſibus per Petrum Damianum Legatum ſuum.* In margine, poſt vocem *Papa* eſt *junior. Anſ.* Et: *Anſ. l. 1. c. 63. al. 64.*

(2) Gratianus in eodem libro ante caput 1. diſtinctionis 79. his verbis utitur: *Vnde Nicolaus Papa II. ait in epiſtola qua ſynodum a ſe Romæ habitam refert cap. 1. Si quis apoſtolicæ &c.* In margine eſt: *Poly. l. 1. tit. 4. Anſ. l. 6. c. 15. infra ead. c. Si quis pecunia.* Et in Notis: Si quis] *Verba Nicolai in epiſtola quæ in voluminibus Conciliorum impreſſis poſt decreta Nicolai primi habetur, hæc ſunt:* Primo nam. &c. *Idem fere habetur ad finem illius ſynodi, & refertur infra c.* Si quis pecunia] Ante caput 9. *Si quis pecunia* haec verba ſunt: *Vnde Nicolaus Papa II. in Concilio Romano ſtatuit dicens.* In margine additur: *in fine.* Et: *Supra fere idem diſtin. ead. c.* Si quis apoſtolicæ. *Anſ. l. 6. c. 16. Poly. l. 1. tit. 4. Ivo par. 4. c. 8.*

(3) Capitis extremi diſtin. 97. in eodem libro inſcriptio eſt: *Vnde Nicolaus Papa. Nobiliſſimus vir &c.*

(4) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 123. *Per principalem.* 1. q. 1. *Vnde Nicolaus Papa Michaeli Imperatori in epiſtola quæ incipit Propoſueramus.* In margine eſt: *Infra 9. q. 3. c.* Per principalem. *Anſ. l. 1. c. 75. & l. 2. c. 14.* Dicti capitis 21. *Per principalem.* 9. q. 1. inſcriptio eſt eadem: *Item Nicolaus Papa Michaeli Imperatori in epiſtola cujus initium Propoſueramus.* In margine eſt: *Supra* 1. q. 1. *Anſ. l. 1. c. 72. & l. 2. c. 14.*

(5) Ante caput 13. *Arguta.* 2. q. 6. haec in eodem libro verba ſunt: *Item cum Nicolaus Papa in Hincmarum Rhemenſem Archiepiſcopum invehatur, qui Rhotandum Epiſcopum appellantem apoſtolicam ſedem damnare auſus eſt, ita dicens.* In margine haec ſunt: *Al. Rothadum. In appendice bibliothecæ ſanctor. patrum.*

trum. Anſ. l. 1. *c.* 67. Ad vocem *removit* eſt in margine : *Al. revocavit. orig.* Ad verſ. *Hæc quippe. Anſ. l.* 2. *c.* 85. In Notis : Cana] *Cum antea legeretur* canonica . *Emendatum ſic eſt epiſtola ipſa, quæ habetur manuſcripta, & nuper eſt impreſſa in appendice bibliothecæ : & in libro Ennodij pro Symmacho legitur.* cana miracula, & canum genium , *juxta illud Virgilij :* Cana fides , & Veſta , Remo cum fratre Quirinus, Jura dabant .

(6) Inſcriptio capitis decimi *Patet profecto.* 9. qu. 3. in libro Romano haec eſt : *Vnde Nicolaus Papa ad Michaëlem Imperatorem in epiſtola cujus initium Propoſueramus.* In margine eſt : *Anſelm. lib.* 4. *c.* 75. *Ivo. p.* 5. *c.* 19. *Pann. l.* 4. *c.* 11. Et verſ. *Nec de ejus.* additur : *infra ead.* Ipſi ſunt. p. *nec de ejus.*] In Notis eſt : *Caput hoc apud ceteros etiam collectores multis verbis omiſſis in ſummam quandam reductum eſt.* Innocentius] *In epiſtola Nicolai & apud reliquos collectores eſt* Bonifacius. *Verum neque in Bonifacij neque in Innocentii epiſtolis inventum eſt quod hic affertur. In ea vero epiſtola Nicolaus refert etiam alia quædam ex epiſtola Bonifacij ad Epiſcopos per Theſſaliam.*

(7) Caput ſecundum *Auctoritatem.* 15. q. 6. in eodem libro ita inſcribitur : *Item Nicolaus Papa Epiſcopis Galliæ.* In margine eſt : *Poly. l.* 6. *tit.* 11. Et in Notis : Alexandri] *Nicolaus citat epiſtolam Alex. I. de qua re notatum eſt ſupra diſt.* 19. Si Romanorum.

(8) Quod attinet ad caput 30. *Nemini.* 17. q. 4. ejus inſcriptio in eodem libro eſt : *Vnde Nicolaus Papa omnibus Epiſcopis.* In margine eſt : *Anſ. l.* 1. *c.* 21. *Pann. l.* 4. *c.* 10. In Notis haec leguntur : *Epiſtola ex qua hoc caput eſt ſumptum non extat. Aliquid tamen ſimile habetur in epiſtola prima ad Michaëlem Imperatorem .*

(9) Ante caput 18. *Si quis dogmata.* 25. q. 2. in eodem libro haec ſunt ; *Item Nicolaus Papa univerſali ſynodo præſidens dixit in Concilio Romano c. ultimo.* In Notis additur : *Caput hoc extat in Concilio Romæ habito , in quo Nicolaus Papa primus Thietgandum & Guntarium Epiſcopos depoſuit. Quod Concilium impreſſum eſt Romæ poſt epiſtolas ipſius.* In margine

gine eſt: *Poly. l. 1. tit. 17. Deus-dedit p. 45. Anſ. l. 4. c. 26. & l. 12. c. 3. Ivo p. 5. c. 35.* Edita ſunt verba ſynodi.

(10) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 6. *Sententiam.* 35. qu. 9. *Item Nicolaus Papa ad Michaëlem Imperatorem in epiſtola ſeptima.* In margine eſt: *Anſ. l. 1. c. 7. Ivo par. 5. c 19.* Voluerit]. *Sic etiam in originali impreſſo. Sed Anſelmus & Ivo habent* renuerit.] Vid. dial. 19. add. ult.

(11) In eodem libro inſcriptio capitis 8. Romanis de conſecrat. diſt. 1. haec eſt: *Item Nicolaus Papa electo & clero Nonenſis Eccleſiae. Eccleſia, id eſt, catholicorum collectio &c.* In margine eſt: *Anſ. l. 5. c. 42.*

DE EADEM RE.

Dialogus decimusquartus.

C. LAETOS nos fecit recens ex Urbe tabellarius, qui attulit aliquot Gratiani pagellas ad te G. miſſas, ut cognoſcere poſſes qualis eſſet, quae prope diem finem accipiet, Romana juris pontificii editio. Eas igitur ad te pagellas adferimus, ut quid tibi videatur, ſcire poſſimus. A. Pergratum mihi eſt perque jucundum quod dicis. Ipſas igitur pagellas videamus. C. Cur idem caput vario genere literarum ſcriptum eſt? A. Sic diſtinguuntur, ut opinor, Gratiani verba a verbis aliorum. Sed & aliis literis verba ſelectorum virorum conſcripta ſunt, aliis ſcholia Ioannis Teutonici & aliorum interpretum. B. Numeros addunt ſingulis capitibus; ſed an ſequantur Contii editionem, ignoro. Illud videntur retinuiſſe ex aliorum vulgari uſu, quod ſin-

ſingulis paginis addunt, *Decreti ſecunda pars.* A. Conferte has pagellas cum meis libris, & ad me poſtea varietatem referre poteritis. Hodie de Nicolai titulis agemus. C. Ita fiet. A. Titulo quinto de decretis Romanorum Pontificum agitur. Caput primum ab Ivone *a* & Gratiano *b*. & Cochlaeo & Dempchare Nicolai eſſe dicitur ad Michaëlem Imperatorem. Ego ad Photium CP. ſcribendum cenſeo, ex epiſtola ſexta regiſtri Romae editi, cujus initium eſt *Poſtquam beato Petro*, quae lecta eſt in octava ſynodo CP. actione quarta. (1) Alterum caput apud Ivonem inſcribitur: *Nicolaus Archiepiſcopis per Gallias*; apud Gratianum vero; *Archiepiſcopis & Epiſcopis per Galliam conſtitutis.* Id confirmatur ex epiſtola XIV. in appendice bibliothecae, cujus initium *Quamvis ſingularum*; in qua eſt *apud Gallias* pro *per Galliam.* Ejus exemplum unus ex ſelectis viris ante aliquot annos ad me miſit, quod ea confirmari putaret omnium veterum Romanorum Pontificum epiſtolas, quas Iſidorus Mercator refert. B. In veteri libro, qui Achillis Statii fuiſſe dicebatur, eadem exſtat; cujus exemplum cum aliis attuli. Sed nihil illic inveni de Iſidori collectione ſcriptum. Adfine tamen huic argumentum tractatur: Non eſſe rejiciendas pontificias epiſtolas, licet in Corpore canonum non inveniantur. A. Ita eſt ut dicis. Sed & illud verum eſt, Nicolaum referre non uno in loco verba earum epiſtolarum, quod a tempore Hadriani Pontificis & Caroli Ma-

a *Ivo par. 4. c. 211. decr.*
b *diſt. 21. c. 2. Ivo par. 5. c. 33. decr.*

Diſt. 19. c. 33.

gni Imperatoris fieri coeptum eſt. Prioribus ſcriptoribus ignotae fuiſſe videntur. Sed ad varietatem veniamus; de qua paucis agemus, quando totam epiſtolam legere licet. Initio vox *vere* tollenda eſt, cum Gratianus ait; *ita ut quod vere ſedes apoſtolica probavit, hodie teneatur acceptum.* Id appendice eſt: *ita ut quod ſedes apoſtolica probat hodie, teneatur acceptum.* Ivo tollit vocem *vere*: cetera ut Gratianus habet. B. Idem eſt in veteri libro. A. Illa quoque tollenda ſunt: *& ideo inter canones non eſſe aſſumenda,* quae neque apud Ivonem ſunt, neque in appendice. B. Interpretis fortaſſe verba fuerunt. In veteri libro nulla ſunt. A. Pro *Cum & ipſi &c. in omnibus illis* ſcribendum, *cum ipſi &c. illis.* Ivo tamen *vel pro illis* ſcribit. B. In veteri eſt ut in appendice, & *imminutis* pro *diminutis* ut apud Ivonem. A. Pro illis, *qui ante ipſum fuit, vel poſt ipſum eſt, ad aliquod inſtitutum vel reſcriptum recipiendum eſt*, ſcribendum ex appendice: *qui ante vel poſt ipſum fuit, eſt aliquod inſtitutum vel ſcriptum recipiendum.* Ivo *aliquod* pro *ad aliquod*, & *ſcriptum* pro *reſcriptum*. cetera ut Gratianus habet. B. In veteri eſt ut in appendice. A. Quod poſt alia dicitur caput eſſe decimum Leonis in Corpore canonum, quintum pro decimo ſcribendum eſt, tum ex ipſo libro, tum ex Ivone & appendice. In Conciliis eſt caput extremum epiſtolae primae. B. In veteri libro eſt: *Ait enim capitulo quinto ſuorum Decretalium.* A. Mox in Leonis verbis pro *bonae*

recordationis ſcribendum *beatæ record.* & pro illis, *ita noſtra declaratione cuſtodiri mandamus*, ſcriptum in Conciliis eſt: *ita veſtram dilectionem cuſtodire debere mandamus.* Idem etiam eſt in libro Caeſarauguſtano. In appendice eſt: *ita veſtræ dilectioni cuſtodiri mandamus.* In Corpore canonum: *ita a veſtra dilectione cuſtodire debere mandamus.* Vox *debere* apud Ivonem deſideratur, cetera ſunt. B. In Achillis libro duplex ſcriptura cognoſcitur. Altera eſt Ivonis, altera Conciliorum, omiſſo eodem verbo *cuſtodire.* A. Ego Conciliorum ſcripturam magis probo, mox illam quae in corpore canonum eſt. In extremo capite pro illis, *per ſingula corporum volumina*, ſcribendum, *per ſingula voluminum corpora*, ut in omnibus illis libris eſt, appendice, Ivone, & Caeſarauguſtano. B. Sic etiam eſt in veteri illo libro. (2) Venio ad caput tertium Cochlaei, cujus initium, *Si decreta*, quod eſſe ait extremum diſtin. xx. clero Conſtantinopolitano. Sed neque extremum eſt, neque clero inſcribendum, ſed Photio Conſtantinopolitano, ut apparet ex regiſtro Romae edito epiſt. VI. cujus initium, *Poſtquam beato*, quam lectam eſſe diximus in ſynodo VIII. actione quarta. In libro Caeſarauguſtano Michaëli Imperatori, apud Gratianum clero Conſtantinopolitano, non recte eſt inſcriptum. (3) Nunc ad titulum ſextum de Imperatoribus veniamus; ſub quo ſunt capita ſex ex epiſtola ad Michaëlem Imperatorem. Caput primum mendoſe dicitur eſſe apud Gra-

Cæſ. lib. 1. c. 32.

Cæſ. lib. 2. c. 18.
Diſtin. 20. c. 2.

Cæſar. lib. 2. c. 48.

Diſt. 10. c. 5. Imperium.

tianum diſtinctione decima caput primum, cum ſit caput quintum, cujus initium *Imperium.* Quatuor capita habet Gratianus diſtinctione XCVI. *c* de quibus hoc tantum dicam, ex Gelaſii Pontificis verbis in tomo de anathematis vinculo (ſic enim in Conciliis inſcribitur) ſumpſiſſe Nicolaum illa verba, *Cum ad verum ventum eſt, &c.* & Cypriano adſcribere Gratianum diſtin. X. *d* poſt Ivonem *e.* Verborum varietas non eſt cotemnenda. Non enim recte diſtinctione XCVI. ſcripta ſunt, cum ante illa, *actibus propriis,* deſideretur vox *ſic*; & pro illis, *& ut Chriſtiani*, ſcribi debeat, *ut & Chriſtiani:* quae recte Ivo & Anſelmus *f* ſcripſerunt. Quod etiam alio capite, cujus initium *Satis evidenter*, ex Theodoſio minore ad ſynodum Epheſinam refertur, id eſſe opinor actione prima capite XXXI. in eadem ſynodo relatum. Apud Gratianum pro *ſynodum noſtram* ſcribendum eſt *ſynodum veſtram*, ut in Conciliis eſt & apud Anſelmum. (4) Caput ſextum, cujus initium *Non quales*, apud Gratianum *g* eſt cauſſa prima, & apud Ivonem *h* & Anſelmum *i* ex eadem epiſtola ad Michaëlem Imperatorem. (5) Nunc ad titulum ſeptimum de Regibus veniamus: cujus ſeptem capita Cochlaeus refert, ex quibus quatuor habent hanc inſcriptionem: *Nicolaus Lothario Regi.* De his hodie dicemus. Caput primum refert Gratianus diſtinctione LXIII. *k* de quo ſcire cupio quid ſelecti viri ſentiant. Ego tantum invenio in libro Caeſaraugustano *l* eandem in-

c *Diſt.* 95. *c.* 4. Ubinam. *c.* 5. Denique. *c.* 6. Cum ad verum. *c.* 7. Satis evidenter.

d *Diſt.* 10. *c.* 8. Quoniam.

e *Ivo par.* 4. *c.* 188. *in decr.*

f *Anſ. lib.* 1. *c.* 72.

g 1. *q.* 1. *c.* 86. Non quales.

h *Ivo par.* 5. *c.* 18. *dec.*

i *Anſ. d. c.* 72.

k *Diſt.* 63. *c.* 4. Porro.

l *Caeſ lib.* 3. *c.* 65.

inſcriptionem. B. Notant ſelecti viri exſtare epiſtolam ad Lotharium, item aliam de eadem re ad Epiſcopos regni Lotharii; ſed ego diu quaeſitam neutram inveni. (6). A. Quid illam ex qua ſumitur caput quartum, cujus initium *Præcipue Gualdradæ?* B. In veteri libro exſtat; & principium ejus epiſtolae eſt, *Audito revertente Miſſo*. Magna quoque pars ejus exſtat in hiſtoria Reginonis; cujus pars edita eſt Romae poſt Nicolai epiſtolas. Pro *Gualdradæ* illic eſt *Vualdradæ*. C. Antonius Contius notat vocem *Præcipuæ* cum *æ* ſcribendam in fine, quod nomen fuerit proprium ejus mulieris. Eſtne hoc in aliquo ex his libris? B. Nullum veſtigium exſtat. Sed neque apud Anſelmum, qui hujus capitis verba refert. Pro verbo *declina*, quo Gratianus & Anſelmus utuntur, eſt in veteri libro & apud Reginonem *declinans*; & addunrur haec: *& ejus conſortium perpetuæ oblivioni contradens.* Poſt vocem *ſequeſtrata*, alia quoque verba omiſſa ſunt; ſed & poſt vocem *paſſione*, haec addi poſſunt, *& breviſſimi temporis deſiderio.* Pro illis, *ad perenne trahatis exitium*, eſt illic, *ad ſulphureos fetores & ad perenne traharis exitium.* Pro illis, *ut ait beatus Gregorius*, plura ſunt in veteri libro: *Sed ut manifeſtius vera nos dicere ſcias, beatum Papam Gregorium audi, qui ait.* Sunt autem verba Gregorii parte III. Paſtoralis cap. v. (7) A. Nunc de alio capite tibi dicendum eſt, cujus initium *Ita corporis m*, quod Ivo & Gratianus eſſe Nicolai ad Lotharium Regem

11. q. 3. c. 3. Præcipue.

Anſel. lib. 12. c. 36.

m 11. q. 3. c. 96. Ita corporis.

gem prodiderunt, & ex eadem epiſtola idem Ivo *n* eſſe ait aliud caput, cujus initium eſt *Annon diſtricta o.* B. De his duobus capitibus nihil certi accepi. (8) A. De ceteris agemus cum licebit.

n *Ivo par.* 8. *c.* 227. *decret.* & 24. *q.* 3. *c.* 19. Annon.

ADDITIONES.

(1) DISTINCTIONIS II. capitis 2. in Gregoriana editione haec inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa I. Michaëli Imperatori. Conſequens eſt &c.* In margine haec ſunt: *Sententia elicitur ex epiſtola cujus initium* Propoſueramus. *Ivo p.* 4. *c.* 211. Fons omittitur. Vid. lib. 1. dial. 20. add. 1.

(2) Gratiani verba ſunt ante caput 1. diſtinctionis 19. in eodem libro: *De hit ita ſcribit Nicolaus Papa Archiepiſcopis & Epiſcopis per Gallias conſtitutis. Si Romanorum Pontificum &c.* In margine eſt: *Ivo p.* 5. *c.* 33. Et ad verba illa, *capitulum ſancti Papæ Innocentii*, additur: *Innoc. PP. I. ad Exuperium epiſt.* 3. *c. ult.* Et ad illa, *unum beati Leonis capitulum*, additur: *Leo PP. I. epi.* 1. *in fine.* Et ad verba, *cap. decimo*, additur: *al. quinto ſuor. decr.* Et ad illa, *Papa Gelaſius.* haec adduntur: *Gelaſius Papa I. cum* 70. *Epiſcopis. Habetur ſup.* 15. *diſt. c. Sancta Romana. p. Item decretales.* In Notis eſt: Cum ipſi] *Locus fuit emendatus ex ipſa epiſtola Nicolai, quæ Romæ manuſcripta habetur, & nuper impreſſa eſt in appendice bibliothecæ ſanctorum patrum; ut dictum eſt ſupra diſt.* 10. *c.* Leges. (*ſcribe*, lege) *in qua epiſtola multa alia habentur ad epiſtolas decretales etiam antiquiſſimas pertinentia.*

(3) Capitis ſecundi *Si decreta.* diſtinctione 20. in eodem libro inſcriptio haec eſt: *Item Nicolaus I. Photio in epiſtola cujus initium eſt: Poſtquam beato Petro.* In margine haec ſunt: *Eſt eadem epiſt.* 6. *ex qua ſumptum eſt c.* Quod dicitis. *ſupra diſt.* 16. *Anſ. l.* 3. *c.* 33.

(4) Ante caput quintum *Imperium veſtrum* diſtinctione 10. haec in eodem libro verba ſunt: *Item Nicolaus Papa I. in epiſtola ad Michaëlem Imperatorem,*

rem, *cujus initium eſt: Propoſueramus.* Capitis 8. *Quoniam idem.* eadem diſtinctione inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa I. in epiſtula 7. ad Michaëlem Imperatorem.* In Notis additur: *Huic capiti in codicibus impreſſis erat præpoſitus hic titulus*: Cyprianus Juliano Imperatori. *quod eſt contra omnem temporum rationem. In manuſcriptis omnibus, excepto undecimo Vaticano, abeſt dictio* Imperatori, *quemadmodum & apud Ivonem. Nonum autem habet*, Juliano Epiſcopo. *Aliud pervetuſtum*, Jubiano. *Ceterum integrum hoc caput eſt in epiſtola Nicolai ad Michaëlem Imperatorem, quæ incipit* Propoſueramus; *ex quo refertur infra diſt. 96. c.* Cum ad verum. *una cum aliis verbis ejuſdem epiſtolæ ex quibus hæc pendent. Et ſumptum eſt ex Gelaſio in tomo de anathematis vinculo.* Propria] *In originali eſt* propriam volens medicinali humilitate ſurſum efferri. *Ivo habet ut Gratianus hic in pleriſq. codicibus. In nonnullis tamen eſt*, propriam volens medicinali humilitare ſurſum efferri; *quemadmodum etiam infra diſt. 96. c.* Cum ad verum. *Apud Gelaſium loco indicato legitur*, ſic actionibus propriis dignitatibuſque diſtinctis officia poteſtatis utriuſque diſcrevit, ſuos volens medicinali humilitate ſalvari, non humana ſuperbia rurſus intercipi, ut & Chriſtiani &c.] In margine eſt: *Ivo p. 4. c. 188. infra diſt. 96. c. Cum ad verum.* In Caſu: *Iulianus Imp. vendicabat ſibi imperium & pontificatum. quod locum habuit in veteri teſtamento. Sed dicit Cyprianus &c.* Diſtin. 96. capitis 4. *Vbinam legiſtis.* inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa in epiſt. ad Michaëlem Imp. quæ incipit Propoſueramus.* In margine eſt: *Anſ. p. 1. c. 75.* Capitis 5. ejuſdem diſtinctionis, cujus initium eſt *Denique hi.* inſcriptio eſt: *Idem in eadem epiſtola.* Et in margine: *Anſ. ibid.* Capitis ſexti *Cum ad verum.* inſcriptio hæc eſt: *Idem paulo inferius.* In margine eſt: *ſupra diſtinc. 10. c.* Quoniam. *Anſ. ibidem.* Et in Notis: Ad verum] *Poſt ultima verba capitis antecedentis ſequitur continenter in eadem Nicolai epiſtola:* Fuerunt hæc ante adventum Chriſti &c. Sed cum ad verum ventum eſt eundem Regem atque Pontificem, ultra ſibi &c. *Nihil autem mutatum eſt, & ob gloſſam,*

& quoniam eſt initium capitis. Nonnulla vero alia huc pertinentia notata ſunt ſupra diſt. 10. c. *Quoniam.* Inſcriptio capitis 7. *Satis evidenter.* ejuſdem diſtinctionis eſt ; *Idem in ead. paucis interjectis.* In margine eſt: *Anſ. l.* 1. *c.* 71. Et verſ. *Sed & Theodoſius: Rufinus in hiſt. lib.* 1. *c.* 2. In Notis eſt : Theodoſius minor] *Verba hæc ſunt accepta ex epiſtola Theodoſij ac Valentiniani Imperatorum ſynodo Epheſinæ per Candidianum miſſa, quæ eſt in extremo primæ actionis ipſius ſynodi. In verſione antiqua, quæ ſervatur in bibliotheca Vaticana, & quæ Lutetiæ edita eſt, eadem plane hoc loco habentur verba cum his quæ refert Nicolaus, & optime conveniunt cum Græcis.*

(5) Inſcriptio capitis 86. *Non quales.* 1. q. 1. in eodem libro Romano haec eſt : *Item Nicolaus Papa Michaëli Imperatori in epiſt. quæ incipit Propoſueramus.* In margine eſt : *Anſ. l.* 1. *c.* 75. *Ivo par.* 5. *c.* 18.

(6) Haec etiam eſt inſcriptio in eodem libro capitis quarti *Porro ſcias.* diſtinctione 63. *Item Nicolaus Papa I. Lothario Regi.* In margine eſt : *Ivo p.* 5. *c.* 357.

(7) Quod ad caput tertium attinet, cujus initium *Præcipue Gualdradæ.* 11. q. 3. haec eſt in eodem libro ejus inſcriptio : *Item Nicolaus Papa ad Lotharium Regem in epiſtola cujus initium Audito.* In margine eſt : *Anſ. l.* 3. *c.* 66. *Regino chron. l.* 2. Et ad verba, *ut ait beatus Gregorius*, additur : *Paſtor p.* 3. *c.* 5. Et in Notis : *Sumptum eſt caput hoc ex epiſtola Nicolai quæ incipit* Audito revertente Miſſo veſtro. *& extat Romæ in monaſterio Dominicanorum. Eſt autem quaſi in epitomen rad[illegible]ctum (* redacta ſcribo *) multis verbis omiſſis. Hujus epiſtolæ bonam partem refert Regino libro ſecundo Chronicorum.*

(8) Eadem quaeſtione tertia capitis 96. *Ita corporis* in eodem libro inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Papa Lothario Regi.* In margine haec ſunt : *Ivo p.* 8. *c.* 227. Et verſ. *Probat.* additur : *ſupra ead. Teugualdum.* Inſcriptio capitis 19. *Annon diſtricta.* 24. q. 3. eſt : *Item Nicolaus Papa Lothario Regi.* In margine eſt : *Ivo p.* 8. *c.* 227.

DE

DE EADEM RE.

Dialogus Decimusquintus.

A. ECQUIDNAM lucri ex Romanis pagellis feciſtis? C. Sunt multa nobis grata, illud in primis, quod invenimus caput quoddam falſo Eutychiano adſcriptum, non a Gratiano *a* ſolum, ſed a veteribus quoque, Burchardo *b*, Ivone *c*, & Anſelmo *d*, & alio nobis ignoto Polycarpo *e*, recte vindicatum Theodulpho Aurelianenſi cap. XXVI. quod a te quoque fuerat animadverſum *f*. A. Polycarpus non eſt ſcriptoris nomen, ſed libri a Gregorio Presbytero collectore canonum conſcripti. Eſtne aliqua varietas inſignis? C. Poſt illa, *neque bibat*, addunt, *neque oret*, ex Theodulpho, Burchardo, & Ivone. (1) B. Alio capite *g* in verbis Ambroſii *h*, quorum pars eſt in Toletano Concilio *i*, pro illis, *quod & juratus inter ſaltantium choros promiſerat*, ſcribunt, *quod eviratus inter &* c. ex Ambroſio & Ivone in exceptionibus *k*; namque in Panormia *l ejuratus* editum eſt. A. Conſulite veterem Panormiae librum: facilis autem errandi occaſio eſt. C. In veteri eſt *eviratus*, ſed ita ſcriptum ut aliquis facile non admonitus *ejuratus* legat. A. *eviratus* placet, quaſi virum ſe eſſe oblitus. Sed quid in Concilio Toletano eſt, & apud Rabanum *m*, qui ejuſdem Concilii Toletani & Ambroſii verba refert? B. In utroque

a 22. q. 1. c. *ult.*
b *Burc. lib.* 12. c. 14.
c *Ivo par.* 12. c. 71. *dec.*
d *Anſ. lib.* 11. c. 65. *vel.* 72. *in Rom.*
e *Polyc. li.* 6. *tit.* 11.
f *Libr.* 1. *dial.* 13.
g 22. q. 4. c. 8. Unuſquiſque.
h *Amb. lib.* 3. c. 12. *de officiis.*
i *Tolet.* 8. c. 2.
k *Ivo par.* 12. c. 17. *dec.*
l *Idem lib.* 8. *tit.* 8. c. 16. *Pan.*
m *Raban.* c. 21. *pœnitent.*

que libro haec verba ſunt omiſſa. (2) Sed & Rabanum Romani non adſcripſerunt; quod etiam facere debuerant in margine capitis quinti & noni ejuſdem quaeſtionis. *n* (3). A. Fortaſſe imperfecte hae paginae conſcriptae ſunt. C. Ita eſt ut dicis. Namque alia invenimus mendoſa aut omiſſa. A. De his alia die agemus. Nunc ad Nicolaum revertamur. Caput ſecundum tituli ſeptimi, cujus initium *Quae Lotharius*, apud Gratianum hanc habet inſcriptionem: *Nicolaus Papa Carolo Regi*. quod ante eum Ivo in epiſtola LXII. ſive CXXVI. ad Hugonem Lugdunenſem ſcripſerat. Regem Francorum appellat Cochlaeus, Imperatorem Anſelmus, qui plenius verba Nicolai refert. Fons quaerendus eſt ex tuo veteri libro. B. Ludovico Regi inſcribitur epiſtola, cujus initium *Syllabarum veſtrarum*. In ea extrema Anſelmi & Ivonis & Gratiani verba inventa ſunt. In verbis varietas non eſt animadverſione digna. Recte Contius notat verba Gratiani eſſe illa: *In manifeſtis &c.* (4) A. Quod ſequitur caput, *Scelus quod Lotharius*, ex alia epiſtola ſumptum videtur, quae miſſa eſſe dicitur *Archiepiſcopis & Epiſcopis per Galliam, Italiam, & Germaniam conſtitutis*, apud Gratianum *o*, *atque per univerſas provincias* addit Ivo *p*. idemque eſt in libro Caeſarauguſtano *q*, in quo tamen vox *Galliam* deſideratur. A te expecto ut fontem aperias. B. Fruſtra expectas. Nullum enim habeo quem poſſim oſtendere; niſi forte ex Ivone conjectura ducamur; ut idem ſit fons qui

n 22. *q*. 4. *c*. 5. In malis. & *c*. 9. Incommutabilis.

2. *q*. 1. *c*. 16. Quae Lotharius.

Anſ. lib. 12. *c*. 35.

o 2. *q*. 1. *c*. *ult*.

p *Ivo par.* 8. *c*. 226. *decret*.

q *Caſ. lib.* 10. *c*. *ult*.

11. *q* 3. *c*. 10. Teugualdum.

qui eſt alterius capitis, cujus initium *Teugualdum*, quod eſt in extremo regiſtro Romae edito, & id fragmentum eſſe ſynodi Romanae exiſtimabas, quod etiam ſelectis Romae placuit. A. Non diſplicet conjectura; ſed certiora exſpectemus. (5) De illo videamus, cujus initium *Excellentiſſimus Rex Carolus*, quod ex epiſtola ad Hincmarum Remorum Archiepiſcopum ſumptum dicitur; licet in nomine ſit varietas, de qua alio die dictum eſt. Apud Ivonem eadem eſt inſcriptio quae apud Gratianum. Quid tu habes dicere? B. In incertis eſſe collocandum. (6) A. Sequitur titulus octavus de Patriarchis & Archiepiſcopis, cujus quatuor capita ſunt. Quartum autem eſt illud de quo agebamus, cujus initium *Teugualdum r*, ex epiſtola miſſa omnibus Epiſcopis Galliae & Germaniae apud Cochlaeum. Id Ivonis *ſ* verbis confirmatur, licet Gratianus Nicolai tantum nomen adſcripſerit; niſi quid ſelecti viri addiderunt. B. Addunt: *in ſynodo Romana contra ſynodum Metenſem capite ſecundo.* In extremo capite, illis verbis, *Prædictis autem depoſitis*, haec addunt: *Hæc non ſunt in eo Concilio, ſed ex aliqua epiſtula ſunt quam non habemus. Videndus Regino libro ſecundo chronicorum.* A. Ivo eadem verba omiſit; ſed & in fragmento Romae edito pro eis verbis alia ſunt. De aliis nos capitibus videamus. Caput primum *t* ex epiſtola ad Joannem Ravennatem Archiepiſcopum eſſe dicitur. Ad Nicolaum minorem pertinere in quodam Michaëlis Thomaſii

11. q. 3. c. 102. Excellentiſſ.

Ivo lib. 5. *tit.* 3. *c.* 26. *Pan.* & *par.* 14. *c.* 46. *decr.*

r d. c. 10. Teugualdum.

ſ Ivo d. c. 226.

t Diſt. 63. *c.* 13. Epiſcopos.

ſii libro inveni. B. In Pontificali de vitis Pontificum libro certius eſt Nicolaum primum in Concilio Romae habito in domo Leoniana de cauſſa hujus Joannis cognoviſſe, eique reſtituto dixiſſe *ut Epiſcopos per Æmiliam niſi poſt electionem de eis cleri & populi, atque per epiſtolas apoſtolicæ ſedis Præſulis, non habeas conſecrandi licentiam.* A. Haec meliora ſunt quam quae Gratianus refert. (7) Quid de altero capite dices, cujus initium *Hæc eſt ordinatio u*, ex epiſtola ad Salomonem Regem Britonum? B. Nihil habeo quod dicam. C. Contius addit Regem ultimum eum fuiſſe Britonum. (8) A. Caput tertium, cujus initium *Conqueſtus eſt x*, apud Ivonem *y* ſaepe relatum invenio, tam in excerptionibus & in Panormia quam in epiſtolis, ex epiſtola Nicolai ad Rodulphum ſive Radulfum Archiepiſcopum Bituricenſem, quem etiam Primatem Aquitaniarum vocat. Sic etiam inſcriptum eſt, ut apud Gratianum, bis in libro Caeſaraugustano *z*. B. Non exſtat in his quos attuli libris. A. Ex eadem epiſtola fortaſſe eſt caput prius tituli noni de ſacris ordinibus, cujus initium *Quæ in conſecrationibus.* Habet enim ſimilem inſcriptionem apud Ivonem & Gratianum, niſi tibi aliud videatur. B. Non habeo quod tuis verbis addam. (9) A. Poſterioris capitis, cujus initium *Simoniaci*, inſcriptio apud Ivonem *a* eſt *In decretis Nicolai cap.* 11. apud Gratianum *b Nicolaus Papa ſecundus.* Utram tu inſcriptionem veriorem putas? B. Nihil certi conſtitui poteſt. (10) A.

u 3. *q.* 6. *c.* 10. Haec quippe.
x 9. *q.* 3. *c.* 8. Conqueſtus.
y *Ivo* [illegible]4. *tit.* 4. *c.* 3. *Panor.* & *par.* 5. *c.* 56. *decr.* & *in epiſtol.* 77. *vel* 133. *Remenſis diœceſis Epiſcopis*, & *epiſtol.* 234. *vel* 238. *Lugd. Primati*, & *ep.* 54. *vel* 63. *Hugoni Lugdun. Archiepiſcopo*, & *epiſtol.* 58. *Urbano II. Pont. Max.*
z *Caſ. lib.* 2. *c.* 79. & *lib.* 3. *c.* 51. *Diſt.* 23. *c.* 12. Præterea.
Ivo par. 6. *c.* 121. *decr.*
a *Ivo lib.* 3. *tit.* 9. *c. ult. Panor.*
b 1. *q.* 1. *c.* 107. Statuimus.

A. Titulus decimus de Epiſcopis octo habet capita, ex quibus tria eandem habent inſcriptionem: *Nicolaus Alvino* vel potius *Albino Archiepiſcopo Januenſi.* Primi c initium, *Epiſcopi ab anni*, alterius d *Pontifices qui aliqua*, tertii e *Epiſcopos vero.* Haec apud Ivonem f in excerptionibus ita inſcribuntur: *Nicolaus Alvino Jovanenſi Epiſcopo*; ſed in margine: *Januenſi.* Mihi quidem mendoſum videtur *Januenſi Archiepiſcopo*; ſed & Contio *Jovanenſi* non diſplicet. Tibi optio permittitur, vel potius ut fontem oſtendas rogandus es. B. Hac quoque in re mei adhuc fontes ſitiunt. Januenſes autem vel Genuates ſub Nicolao Archiepiſcopum non habuiſſe crediderim. De Jovanenſi Epiſcopo quaerendum cenſeo. C. Quid ſi Lovanienſem vel Viennenſem ſcribamus? B. Incertum id quoque eſt. (11) A. Eſt aliud caput, cujus initium eſt *Epiſcopis diſpenſatio.* Id Gratianus Nicolai Papae tantum nomine inſcripſit. Cochlaeus & Demochares recte Michaëli Imperatori adſcripſerunt. Eſt enim in extrema illa epiſtola, cujus initium *Propoſueramus.* (12) In tertio capite *Si quelibet*, cujus initium apud Gratianum eſt *Denique Suffredus*, nihil addunt. Tuum auxilium implorandum eſt. B. Immo divinum. Humano enim deſtituti ſumus. (13) Idem dicturus ſum de ſexto capite *Sciſtitaris*, quod ex epiſtola miſſa Hunifrido Morinenſi Epiſcopo ſumptum dicitur. A. Haec igitur incerta relinquimus. C. *Humifrido* pro *Hunifrido* eſt apud Democharem

&

c *Diſt.* 34 c. 1.

d 7. q. 1. c. 4. Pontifices

e *d. c.* 4. *in fin.*

f *Ivo part.* 5. c. 352. & 356 *decr.*

Diſt. 43. c. *ult.*

6. q. 3. c. 3. Denique.

7. q. 1. c. 47. Sciſcitaris.

& Contjum. A. Cochlaei ſcriptura magis placet. (14) Cetera in alium diem differamus.

ADDITIONES.

(1) DE inſcriptione capitis extremi 22. q. 1. ſcriptum eſt lib. 1. dial. 13. addit. 14.

(2) Ante caput octavum *Vnuſquiſq.* 22. q. 4. in Romano libro inſcriptio eſt : *Item Ambroſius de officiis lib. 3. c. 12.* Et in margine eſt : *In Tolet. 8. c. 2. Ivo p. 12. c. 17.* Et verſ. *Sæpe pleriq.* additur : *Pann. l. 8. c. 101.* Et ver. *Non ſemper : Infra ead. Non ſemper.* In Notis eſt : Eviratus] *Emendatum eſt ex beato Ambroſio & Ivone. Antea enim legebatur , & juratus,* Rabanus omiſſus eſt.

(3) In eadem quaeſtione 4. capitis 5. *In malis.* in eodem libro haec inſcriptio eſt : *Item Iſidorus in Synonimis libro ſecundo.* In Notis additur : Secundo] *Etiam B. Braulius in vita Iſidori memorat duos ſynonimorum libros. Et in ſynonimis, quæ nuper cum aliis Iſidori operibus ſunt Pariſiis impreſſa, facile locum haberet diviſio in duos libros. Nam ex poſteriore parte videtur ſumptus libellus de norma vivendi, qui in eodem Pariſino codice habetur. Alter autem libellus de contemptu mundi, qui & ibidem & antea Antuerpiæ & olim Venetiis ſub hoc titulo* Iſidorus de homine & ratione deflente & de homine & ratione conſolante *impreſſus eſt , videtur epitome quædam ſynonimorum.* In margine haec ſunt : *Cap. de mendacio in impreſſo Pariſiis. Ivo p. 12. c. 12. In Tolet. 8. c. 2. & in Tribur. c. 21. & gloſſa ordinaria in c. 14. Matthæi in ver. juramentum.* Capitis noni ejuſdem quaeſtionis, cujus initium *Incommutabilis*, haec inſcriptio eſt : *Item ex Concilio Toletano 8. c. 2.* In Notis additur : *Initium hujus capituli emendatum eſt ex recentioribus editionibus Conciliorum Colonienſibus & codice Lucenſi regio. In vetuſtioribus autem editionibus & duobus codicibus Vaticanis , duobuſque monaſterij Dominicani , poſt verſ.* innectenda, *quod in ipſo Concilio antecedit huic capi*

capitulo, *ſequitur continenter* : Etenim immutabilis deitatis licet dicta ſint firmiſſima, crebro tamen &c. *intermediis omiſſis.*] Rabanus omittitur.

(4) Caput 16. *Quæ Lotharius.* 2. q. 1. in eodem libro ita inſcribitur : *Item Nicolaus Papa Ludovico Regi in epiſtola quæ incipit Syllabarum.* In margine eſt : *Anſ. l.* 12. *c.* 35. In Notis additur : *Sumptum eſt ex epiſtola quæ habetur in codice ſæpe memorato monaſterij Dominicanorum*, *in qua hæc præcedunt* : Accuſatorem autem habere Lotharium non niſi illum qui accuſator fratrum in Apocalypſi appellatur, & opera ejus, quæ & ipſa ejuſdem antiqui hoſtis inſtinctu patrantur, profecto comperimus. Quæ vero Lotharius Rex &c.

(5) Gratiani verba ſunt ante caput extremum 2. q. 1. in eodem libro : *Vnde idem Nicolaus Papa ſcribit Archiepiſcopis & Epiſcopis per Galliam*, *Italiam*, *& Germaniam conſtitutis. Scelus quod Lotharius &c.* In margine eſt : *Ivo p.* 8. *c.* 226. *Regino omnia hæc refert lib.* 2. *Chron. an.* 875. Capitis 10. *Teugualdum.* 11. *q.* 3. inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Papa.* In margine additur : *In ſynodo Romana c.* 2. Item : *Al. Thietgandum. Ivo p.* 8. *c.* 226. Et in Notis : *Caput hoc Ivo citat ex Nicolao Epiſcopis & Archiepiſcopis per Galliam*, *Italiam*, *Germaniam*, *atque per univerſas provincias conſtitutis* ; *in qua epiſtola videtur retuliſſe quid in Concilio a ſe Romæ habito de Metenſi ſynodo penitus abolenda & depoſitione Thietgandi & Guntharij ſtatutum fuerit. De quo quidem Concilio & horum Epiſcoporum depoſitione Regino lib.* 1. *Chronicor. accurate hæc ſcribit* : Interea Thietgandus &c.] Conſiſtere] *In ſecundo capite Concilij locus hic ita habet* : conſiſtere : Diffinientes &c. *Et ſunt verba ſumpta ex capite* Si quis Epiſcopus damnatus. *ſupra ead. ex Concilio Antiocheno.*

(6) Eadem quaeſtione capitis 102. *Excellentiſſimus.* in eodem libro inſcriptio haec eſt : *Vnde Nicolaus Papa Hincmaro Rhemorum Archiepiſcopo.* Et in margine eſt : *Ivo p.* 14. *c.* 46. *Pann. l.* 5. 106. Et ad verba *novit aliud eſſe &c.* additur : *B. Greg. l.* 34. *mor. c.* 16.

(7) Diſtinctione 63, capitis 13. *Epiſcopos per Æmiliam.*

tiam. inſcriptio eſt in eodem libro : *Item Nicolaus Papa Ioanni Ravennati Archiepiſcopo.* In Notis eſt: *In vetuſto codice Mutinenſi ſex Concilij Romæ habiti referuntur capitula , quorum ſecundum eſt hoc. Et de hac eadem re habentur multa in Pontificali manuſcripto in geſtis Nicolai primi.*

(8) Haec eſt in eodem libro inſcriptio capitis 10. *Hæc quippe.* 3. qu. 6. *Vnde Ioannes Papa Salomoni tertio & ultimo Regi Britonum.* In margine eſt : *Regino lib. 2. Chron.* In Notis : Subrogati poſt ſunt] *Sic reſtitutum eſt ex aliquot vetuſtis & valde emendatis codicibus. Antea legebatur* ſubrogari poſſunt.

(9) Ante caput octavum *Conqueſtus eſt* 9. qu. 3. haec in eodem libro verba ſunt : *Item Nicolaus Papa Rodulpho Bituricenſi Archiepiſcopo.* In margine eſt : *Ivo p. 5. c. 56. Pann. l. 4. c. 29.* Capitis 12. *Preterea.* diſtinctione 23. inſcriptio eſt : *De his ita ſcribit Nicolaus Papa Radulpho Archiepiſcopo Bituricenſi.* In margine eſt : *Ivo par. 6. cap. 121.* Et verſ. *Ergo. Inno. PP. I. ep. 1.*

(10) Inſcriptio capitis 107. *Statuimus.* 1. q. 1. in eodem libro haec eſt : *Hanc diſtinctionem innuit Nicolaus Papa ſecundus ſcribens omnibus Epiſcopis.* In margine eſt : *4. ſent. diſt. 25. Pann. l. 3. c. 127.*

(11) Capitis primi diſtinctione 34. in eodem libro inſcriptio eſt : *Vnde Nicolaus Papa ad Albinum Archiepiſcopum. Quorundam relatione &c.* In margine eſt : *Al. Alvinum. Ivo p. 5. c. 353.* Inſcriptio capitis 4. *Pontifices* 7. q. 1. haec eſt : *Item Nicolaus Papa Alvino Ianuenſi Archiepiſcopo.* In margine eſt : *Al. Albino Vienenſi. Ivo p. 5. c. 352.*

(12) Diſtinctione 43. capitis extremi in eodem libro inſcriptio eſt haec : *Item Nicolaus ad Michaelem Imp. in epiſtola cujus initium eſt Propoſueramus. Diſpenſatio eſt nobis &c.* In margine haec ſunt : *Diſpenſatione nobis. orig.*

(13) Haec etiam ſunt in eodem libro verba ante caput 3. *Denique Suffreaus.* 6. q. 3. *Item Nicolaus Papa.* Ad illa verba, *Quod quia omiſſum* , additur in Notis : *Locus hic emendatus eſt ex pleriſque vetuſtis Gratiani codicibus.*

(14) In

(14) In eadem editione inſcriptio capitis 47. *Sciſcitaris*. 7. q. 1. haec eſt: *Item Nicolaus Papa Humifrido Morinenſis Eccleſiæ Epiſcopo*.

DE QUIBUSDAM LOCIS GRAtiani Romanae editionis, & de aliis Nicolai capitibus.

Dialogus decimusſextus.

A. Veſtrum nunc eſt de Romanis pagellis dicere. B. Quod ex beati Auguſtini epiſtola CLIV. Gratianus refert de jurejurando Laban, mendoſum erat: *ſicut Laban per Deum Socbot*. Scribi enim debuit, *per Deum Nachor*, ut in ſacris libris eſt, licet in Auguſtini editis libris ſit *Jacob*. A. Vidiſtis quid Ivo & Anſelmus & liber Caeſarauguſtanus ſcripſerint? B. Ivo *a* in Panormia habet: *Laban per Deos ſuos Socbot vel Nachor*. Idem in excerptionibus, *per Deum Nachor*, ut etiam Romani referunt. In Anſelmi libro *b* omiſſa ſunt haec verba. In Caeſarauguſtano *c* eſt, *per Deum Sabaoth*. quod etiam invenimus in veteri Gratiani libro. In alio tamen non minus veteri eſt *Socbot*. C. Romani referunt in vetuſto Gratiani libro inveniſſe *Nachor*. A. Id igitur retineamus quod in ſacris libris eſt. B. In eodem capite verba Gratiani ſunt: *ſicut Joſeph, qui per Pharaonem jurando, hoc in eo veneratus eſt quod Dei judicio poſitus erat in infimis*. In margine eſt: *Alias Memphis*. Et in ſcholio: *In infimis*] *Alias*

22. q. 1. c. 16. Movet. §. Alia.

Gen. 21. *vel* 31.

a *Ivo lib*. 8. *tit*. 8. *c*. 28. *Panor*. & *par*. 12. *c*. 35. *dec*.

b *Anſ. lib*. 11. *c*. 69.

c *Caeſ. lib*. 4. *c*. 19.

Alias Memphis, *quae erat caput regni Pharaonis*, & in alio ſcholio: *Poſitus erat*] *ſcilicet Pharao. In infimis*] *id eſt*, *in mundanis*. *Vel poſitus erat*, *ſcilicet Princeps*, *in mundanis*, *vel in Memphis*, *quae civitas erat vel caput regni*. Haec in Romano edita ſunt ut jam pridem habebamus. In duobus quoque veteribus tuis Gratiani libris illa ſunt, *in infimis*, & in altero eorum hoc ſcholium: *id eſt*, *in mundanis*, *vel terrenis*, *& erat praepoſitus aliis*, & in voce *poſitus* additur in margine: *Pharao*. In ſacris libris, cum de Pharaone agitur, Memphis nulla mentio eſt. A. Ego pro *in infimis* malo *in ſummis* ſcribere: *in Memphis* dicere per Grammaticos non licet. C. *Barbara pyramidum ſileat miracula Memphis*, ait Valerius Poeta. Quibus verbis apparet Memphin claram fuiſſe illa pyramidum mole, quas Ægypti Reges feciſſe conſtat ex Herodoto & Diodoro Siculo. A. Invenies, ut opinor, apud Euſebium quis fuerit ille Rex Ægypti, cui Moſes ſervierit, eumque fuiſſe ante Memphim conditam ab Epapho Jovis filio. (1) B. Mendoſe editum invenimus capite altero quaeſtionis quartae ejuſdem cauſſae in margine, *Matth.* 4. pro *Matth.* 14. & *Ivo par.* 12. *c.* 3. pro *c.* 10. Et capite quinto deſiderantur haec: *Raban. c.* 21. *paenit. & Burch. lib.* 12. *c.* 29. *& Ivo p.* 12. *c.* 12. *&* 84. C. Ego in ſcholio capitis noni non recte editum eſſe credo, *Sententiam*] *id eſt*, *communicationem*; ſed melius alii habent *comminationem*. Quae vero ex Macrobio afferuntur, *tri-*

22. q. 4. c. 2. Et etiam.

c. q. c. 5. In malis.

tripliciter contingit deos loqui, in ſomnio Scipionis reperiri aliis verbis exiſtimo: *Sed non advertunt banc babere legem omnia ( ) vel ſigna vel ſomnia ut de adverſis oblique aut denuntient aut minentur aut moneant.* & quae ſequuntur. (2) A. Imperfectas eſſe iſtas pagellas exiſtimo, & mendoſas. Integras & ſine iſtis mendis habebimus alias. Interea Nicolai capita perſequamur. Caput ſeptimum decimi tituli, cujus principium eſt *Reprehenſibile valde d*, Nicolai ad Carolum Imperatorem eſſe ait Gratianus poſt Ivonem e & librum Caeſarauguſtanum f. Regem Francorum vocat Cochlaeus. Eſtne in aliquo veteri libro? B. Inventa eſt Ludovico & Carolo Regibus miſſa epiſtola, cujus initium *Credimus ex Dei dono.* Ex ea mutandum eſt pro *cum omnibus aliis*, *cum aliis*, voce *omnibus* omiſſa (3). A. Capitis octavi inſcriptionem ad Radulphum ſive Rodulfum Bituricenſem Archiepiſcopum vidimus, cum de capitibus tituli octavi ageremus. Eadem eſt apud Ivonem. B. Ita eſt ut dicis. Sed fontes adhuc quaerimus. (4) A. Titulus undecimus eſt de Presbyteris; cujus ſex capita ſunt. Primum caput non recte Nicolao primo omnibus Epiſcopis adſcribitur, cum ſit Nicolai minoris in Concilio Romano capite tertio. Neque male Ivo in Pannormia inſcripſit: *Decretum Nicolai junioris & Alexandri.* quod etiam Demochares notat. Alexandri autem minoris verba refert, praeter Ivonem, Gratianus g & liber Caeſarauguſtanus h. (5) Caput alte-

e 4. c. 9. Incommutabilis.
( ) omina f.
d 23. q. 8. c. 19. Reprehenſibilis.
e *Ivo par.* 5. *c.* 334. *decret.*
f *Caſ lib.* 4. *c.* 84.
De conſec. d. 1. *c.* 55. Porrò.
Ivo par. 5. *c.* 20. *decret. Diſt.* 32. *c.* 5. Nullus.
Ivo lib. 3. *tit.* 11. *c.* 8. *Pan.*
g c. 6. Praeter. *diſt. cap.*
h *Caſ. lib.* 8. *c.* 44.

rum, cujus initium *Sacerdotes*, ex epiſtola miſſa *Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis* Ivo *i* & Gratianus *k* adſcribunt, *Carolo Archiepiſcopo Maguntino* Cochlaeus, *in geſtis Concilij Vormacienſis* Demochares. Id confirmatur ex libro Conciliorum cap. XI. & XII. ejuſdem Concilii. (6) Incertior eſt inſcriptio tertii capitis, cujus initium *Si presbyter*. Eſt enim apud Ivonem *l*: *Nicolaus Hosbaldo Epiſcopo Quadrantino. Coëpiſcopo* pro *Epiſcopo* habet Gratianus *m*, *Chorepiſcopo* Contius ex veteri libro. *Oſualdo coëpiſcopo* Joannes Cochlaeus. Mihi *Oſualdo Epiſcopo* magis placet, niſi tu certiora adferas. B. Nihil habeo de ea re dicere. Oſualdi Epiſcopi nomine vidi libellum *Martyrologium* inſcriptum. A. Idem Oſuvaldus appellatur; fuitque ejus nominis ſanctus vir Epiſcopus Vintonenſis & poſtea Eboracenſis in Britannia: in qua inſula ego veterem librum Oſuvaldi Martyrologii titulo inſcriptum inveni. (7) Caput quartum, *Presbyter iſte*, ex epiſtola miſſa Gerardo ſive Girardo Turonenſi Archiepiſcopo Gratianus *n* inſcripſit. Ivo *o* eum Airardum appellat. Quid tu ais? Fuitne aliquis hoc nomine Archiepiſcopus, ad quem Nicolaus ſcripſerit? B. Nihil habeo quod dicere poſſim. (8) A. Certior eſt inſcriptio capitis quinti, cujus initium *Sciſcitantibus*. *p* *Nicolaus ad conſulta Bulgarorum*. quae melius eſt apud Gratianum & Ivonem *q* in Panormia, quam apud eundem in excerptionibus. Sine inſcriptione eſt in libro Tarraconen-

i *Ivo lib.* 3. *tit.* 11. *c.* 4. *Panor.*
k *Diſt.* 50. *c.* 32. Sacerdotes.
l *Ivo par.* 10. *c.* 24. *decret.*
m *Diſt.* 50. *c.* 39. Studeat.
n 2. *q.* 1. *c.* 20. Notum.
o *Ivo par.* 6. *c.* 429. *decret.*
p 15. *q.* 8. *c.* 5. Sciſcitantib.
q *Ivo. lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 11. *Panorm.* & *par.* [illegible] *c.* 83. *decr.*

nenſi *r*. Eſt in editis capitibus cap. LXXI. ex quo poſſunt addi verba a Gratiano praetermiſſa. Aliter Lucius tertius refert hujus capitis verba, cum ſcribit *ſ*: *ſacramenta quæ purgatoria cunctarum cogitationum exiſtunt. contagionum* enim habet Nicolaus, non *cogitationum*, neque *pollutionum*, ut eſt in quadam collectione *t* poſita poſt Concilium Romanum Alexandri tertii. (9) Sextum caput *u* inſcribitur *Nicolaus Thadoni* vel *Tadoni Archiepiſcopo Mediolanenſi*, apud Ivonem *x* & Gratianum. Quid tu his addis? B. Hoc tantum, de Presbyterorum flagellatoribus agere Nicolaum, non Clericorum; ut eſt in epitome. (10) A. Nunc ſurgendum cenſeo.

r *Tarrac. lib.* 1. *c.* 168.

ſ *De robabil. cler. c.* 7. Veſtra. *apud Greg. IX l.* 1. *de vita & hon. cler. in* 2. *collect.*

t *Par.* 50. *c.* 38.

u 17. *q.* 1. *c.* 23. De Preſbyteror.

x *Ivo par.* 10. *c.* 20. *decr.*

ADDITIONES.

(1) GRATIANUS ita ſcribit in eodem Romano libro ante caput 16. *Movet te.* 22. q. 1. *De his ita ſcribit Auguſtinus eadem epiſt.* 154. *ad Publicolam.* Et in margine eſt: *Sent.* 3. *diſt.* 39. *Anſ. l.* 11. *c.* 75. *Ivo par* 12. *c.* 35. *Pann. l.* 8. *c.* 117. *Polyc. l.* 6. *tit.* 11. In Notis haec ſunt: *Quia ille*] *In epiſtolis B. Auguſtini excuſis legitur*, quam ille qui ei jurat falſos Deos colit. *In codice earundem Vaticano*, quando ille qui ei jurat falſos Deos colit. *In editione Frobeniana & apud Ivonem*, quia ille qui ei jurat falſos Deos colit. *Nachor*] *Sic eſt emendatum ex loco ipſo Geneſis, Ivone, & uno vetuſto Gratiani codice, in cujus quidem vulgatis erat* per Deum Sochot, *in beati Auguſtini autem* per Deum Jacob.] Verba Gratiani *ſicut Ioſeph* &c. & ſcholii ut in dialogo.

(2) Eadem cauſſa quaeſt. 4. cap. 2. *Eſt etiam.* haec in eodem libro inſcriptio eſt: *Item Ambroſius de officiis lib.* 1. *c.* 50. In margine eſt: *Ibidem in Tole.* 8. (adde *c.* 2.) *ſent.* 3. *diſt.* 39. *Ivo par.* 12. *c.* 3. [ſcribe *c.* 10.) *Pann. l.* 8. *c.* 91. *Matth.* 4. (ſcribe 14.) In Notis

tis eſt : *Cuſtodire*] *Addita eſt vox iſta ex originali & Concilio Toletano, in quo refertur.* De inſcriptione capitis 5. *In malis.* eadem quaeſtione ſcriptum eſt dial. 15. addit. 3. hujus libri. Scholium *Sententiam, id eſt, communicationem c. 9. Incommutabilis.* eadem quaeſtione ſic eſt editum ut in dialogo refertur.

(3) Quod attinet ad caput 19. *Reprehenſibile.* 23. q.8. in eodem libro id ita inſcribitur : *Sed objicitur illud Nicolai ad Ludovicum & Carolum Reges.* In margine eſt : *Ivo par. 5. c. 334.* Et in Notis : *Epiſtola ex qua ſumptum eſt hoc caput extat Romæ in monaſterio Dominicanorum ſcripta Ludovico & Carolo Regibus, cujus initium eſt* Credimus ex Dei dono ; *in qua de Carolo, ſermonem proprie ad ipſum convertens, queritur Pontifex ob quaſdam excuſationes, & hanc præcipue, quæ hoc capite continetur, nullos Epiſcopos Romam ad ſynodum, quam ipſe habere volebat, miſſos fuiſſe. Propterea mutatus eſt titulus, qui antea erat : ad Carolum Imperatorem.* In caſu relictum eſt : *Carolus Imperator ſcribit &c.*

(4) De conſecrat. diſtinctione 1. c. 56. Romanis, cujus initium eſt *Porro Gloria.* haec inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Papa Rodulpho Archiepiſcopo Bituricenſi.* In margine eſt : *Ivo par. 5. c. 20.* Et in Notis : *Apoſtolico*] *Vox iſta abeſt ab aliquot Vaticanis codicibus. Ivo tamen habet.*

(5) Ante caput quintum *Nullus Miſſam.* diſtinctione 32. haec in eodem libro verba ſunt : *Item Nicolaus Papa omnibus Epiſcopis.* In margine eſt : *In ſynodo Romana* CXIII. *Epiſcoporum in baſilica Conſtantiniana.* Et : *Pann. l. 3. c. 135.* In extremo capite haec verba ſunt. [*Quicumque Sacerdotum & Diaconorum &c.*] [*Sicut in ſubſequenti capitulo Alexandri ſecundi continetur.*] *Sicut in ſubſequenti*] *Hæc clauſula eſt Gratiani omittentis referre ex capite Nicolai ea, quæ proxime ex Alexandro relaturus erat. Sunt enim eadem verba. Nam Nicolaus ſecundus in epiſtola, quæ extat, omnibus Epiſcopis catholicis ſcripſit ſe in Concilio quod Romæ habuit centum tredecim Epiſcoporum hunc canonem edidiſſe, quem poſtea Alexander ſecundus* (*ut ipſe etiam teſtatur in epiſtola manuſcripta*) *in*

Con-

Concilio a ſe habito iiſdem verbis repetivit. Quare in Pannormia appellatur decretum Nicolai junioris & Alexandri. Inſcriptio capitis 6. *Præter hoc.* eadem diſtinctione: *Item Alexander ſecundus.* Et in margine eſt: *In epiſt. proxima notat. indicata. Pann. ibid. & l.8. c.* 142. Et ad verba, *Papæ Leonis*, additur: *Leo IX. in Concilio Romano.* In Notis eſt: *Et rogantes*] *Hæc uſque ad verſ.* deinde *addita ſunt ex epiſtola manuſcripta Alexandri; quorum aliqua etiam ſunt in Concilio Nicolai, in quo eſt præterea ſequens verſiculus,* Deinde, *qui in epiſtola Alexandri non eſt.*

(6) In eodem libro inſcriptio capitis 33. *Sacerdotes.* diſtinctione 50. haec eſt: *Unde Nicolaus Papa Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis.* In margine eſt: *In geſtis Concilij Vormacienſis c.*11: *Vide Ivonem par.*10. *c.*180. *Pann. l.*3. *c.*136.

(7) Eadem diſtinctione caput 39. *Studeat.* in eodem libro ita inſcribitur: *Unde Nicolaus Papa ſcribit Hoſbaldo Chorepiſcopo Quadrantino.* In Notis additur: *Chorepiſcopo*] *Antea legebatur* coëpiſcopo. *Emendatum eſt ex omnibus, quæ collata ſunt, vetuſtis Gratiani exemplaribus; optimeque convenit verbis Nicolai.* In margine eſt: *Ivo p.*10. *c.*24.

(8) Capitis 10. *Notum ſit.*2. q.3. in eodem libro inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa Girardo Turonenſi Archiepiſcopo.* In margine eſt: *Al. Airardo. Ivo p.*6. *c.* 429.

(9) Gratiani verba ſunt ante caput 5. *Sciſcitantib.* 15. q.8. in eodem libro Romano: *Item Nicolaus ad conſulta Bulgarorum c.*71. In margine eſt: *Extra. de cohab. cler. & mul. c. Veſtra duxit. Ivo par.*2. *c.*83. *Pann. l.*5. *c.*13. Et in Notis: *Et cetera*] *Antea legebatur* &c. *Reſtitutum eſt ex originali, ex quo alia etiam ſunt emendata & addita. Hieronymo*] *Eſt in epiſtola de ſeptem gradibus; quemadmodum & quod ſequitur* Priuſquam audias &c. *eſt ibidem ſuperius.* Caput 7. *Veſtra duxit.* de cohabit. cleric. & mul. ita inſcribitur: *Lucius III.* In margine eſt: *c.*1. *eo. tit. in* 2. *compil. & poſt Concil. Lateran. ſub Alexan.*III: *par.* 50. *c.*18. Vox *contagionum* edita eſt. Retinenda igitur eſt in ea collectione.

(10) Quod attinet ad caput 23. *De Presbyterorum.* 17. q.4 ejus inſcriptio in editione Romana eſt: *Item Nicolaus Papa Thadoni Archiepiſcopo Mediolanenſi*. In margine eſt: *In Chronico Mediolan. Ivo p.*10. *c.* 20.

DE ALIIS NICOLAI PAPAE capitibus.

Dialogus decimusſeptimus.

A. TITULUS duodecimus de Clericis inſcribitur. Tria tantum habet capita. Primi capitis initium *Clericus qui*. Ejus inſcriptio apud Gratianum *a*: *Nicolaus Papa Odoni Viennenſi Archiepiſcopo*. apud Ivonem *b*: *Stephanus Adoni Viennenſi Archiepiſcopo*. Eſt etiam varietas in illis verbis: *De illo Clerico Alverico*. Eſt enim *Alvico* pro *Alverico* apud Ivonem, *Albino* apud Contium, qui *Othoni Colonienſi* in margine adſcripſit, & *Adoni Viennenſi* ex Ivone. Stephani non habuit rationem. B. In veteri libro exſtat Nicolai epiſtola Odoni Archiepiſcopo miſſa, ut in indice ſcriptum eſt, Adoni in verbis plene relatis. In eadem hoc non inveni caput, ſed illud quod aſibi poſuit Gratianus *c* ita inſcriptum: *Nicolaus Papa Adoni Viennenſi Archiepiſcopo*. Eadem inſcriptione utitur Ivo *d* in excerptionibus & in epiſtolis. A. De eo capite poſtea erit agendum. (1) Caput alterum, cujus initium *Clericum*, quod apud Gratianum *e* ſolo Nicolai Papae nomine inſcribitur, apud Ivonem *f* *Nicolaus Vuilfredo Morinenſis Eccleſiæ*

a *Diſt.* 32. *c.* 4. De illo.
b *Ivo par.* 6. *c.*219. *decret.*
c 12. *q.*2. De reb. 22.
d *Ivo par.* 3. *c.* 152. *& in epiſt.* 71. *vel* 90. *Belvac. Decano.*
e *Diſt.* 90. *c.* 5 Clericum.
f *Ivo par.* 6. *c.*219. *decret.*

ſiæ Epiſcopo, ſed & plenius ſcriptum eſt. Sic etiam in libro Caeſaraugustano *g* plenius ſcribitur, & eodem modo inſcriptum legitur una excepta voce *Vuilfredo*; pro qua eſt, *Guifredo*. Similis eſt inſcriptio cujuſdam capitis *h*, de quo egimus cum de titulo decimo dictum eſt, licet illic Hunilfredus diceretur. Hoc loco apud Cochlaeum eſt *Oſualdo coëpiſcopo Quadrantino*, ut capite tertio tituli undecimi *i*: quae etiam inſcriptio eſt cujuſdam capitis proximi apud Gratianum *k* huic noſtro, & in libro Caeſarauguſtano *l*, in quo tamen eſt *chorepiſcopo* pro *coëpiſcopo*, ut apud Contium & in veteri libro meo eſt. B. Inſcriptionem eandem utrique capiti convenire putavit. Sed cur non invenimus alterius capitis verba in his viginti titulis? C. Quid ſi poſterius caput non eſſe Nicolai credidit, aut utrumque ejuſdem eſſe ſententiae? A. De tertio capite videamus, cujus initium *Hi qui arborem m*. Hoc ſolum Nicolai nomen habet apud Gratianum & Cochlaeum. De eo quid ſelectis viris placuit? B. Incertum eſſe, & nuſquam repertum. (2) A. Sequitur titulus XIII. de votis monaſticis, ſub quo ſunt capita tria. Primi initium eſt: *Femina quæ poſt obitum.* Ejus inſcriptio apud Gratianum *n* eſt: *Nicolaus ad Albinum Viennenſis Eccleſiæ Archiepiſcopum.* Hic *Adalvvinus* appellatur a Burchardo *o* & *Vivenenſis Eccleſia.* & ab Ivone *p* in Panormia *Vivacenſis Eccleſia*, & *Adalvvinus Archiepiſcopus.* Sic etiam in excerptionibus. Adalvvinus, eſt Archiepiſcopus.

g *Caſ. lib.* 15. *c.* 35.

h 7. *q.* 1. *c.* 47. Sciſcitaris.

i *Diſt.* 50. *c.* 39. Studeat.

k *Diſt. e. c.* 6. De his.

l *Caſ. lib.* 15. *c.* 34.

m *Diſt.* 50. *c.* 49. Hi qui arborem.

n *Diſt.* 97. *c.* 6. Quod interrogaſti.

o *Burc. lib.* 8. *c.* 47.

p *Ivo lib.* 3. *tit.* 17. *c.* 18. *Panor.* & *par.* 7. *c.* 65. *&c.* 152. *dec.*

pus. Sed Eccleſia Viennenſis, vel Vinanenſis, ut in alio capite eſt, ſic inſcribitur, *Nicolaus Alumino Junarienſi Epiſcopo*. Ex hac varietate orta mihi haec opinio eſt, ut hic idem ille ſit Albinus quem alii Januenſem Archiepiſcopum, alii Jovanenſem Epiſcopum vocabant, ut in capitibus tituli decimi invenimus *q*. B. Opinioni tuae facile ſubſcribo. *Alumino* enim & *Aluvino* ſimiles voces ſunt: & *Januenſi* ſive *Jovanenſi* cum *Junarienſi* maxime convenit. Eſt quoque titulo decimo octavo aliud caput, cujus initium *Inter haec r*, ita inſcriptum apud Gratianum & Ivonem *ſ*: *Nicolaus Alvino Archiepiſcopo*. Sed idem Ivo alibi *t* ita inſcripſit: *Nicolaus Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis*. A. Video incerta eſſe haec omnia. C. Quid de illis verbis dicturus es quae Palea ſuperiori capiti *u* addidit, quae a Burchardo & Ivone ſumere potuit, ſi modo aliquid ab eis ſumpſit? An ea dicemus ab Joanne Cochlaeo eſſe omiſſa, cum tamen Nicolai eſſent? A. Omiſſa eſſe conſtat. Cur omiſerit, incertum eſt. (3) Alterius capitis, cujus initium *Praeſens Clericus*, inſcriptio eſt apud Gratianum *x* & in libro Caeſaraugustano *y*: *Nicolaus omnibus Epiſcopis in regno Ludovici*. Apud Ivonem *z* additur: *Nicolaus Papa primus*. Quid habes ex Romanis libris quod addas? B. Nihil omnino. (4) Sed ne de illo quidem capite *Vidua quidem a*, cujus inſcriptio eſt apud Ivonem *b* & Gratianum *Nicolaus Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis*. A. Cochlaeus ad-

q *Dial.* 15. *hujus libri*.

r 33. q. 2. c. 6. Inter haec.

ſ *Ivo lib.* 7. *tit.* 2. *c.* 1. *Panorm. & par.* 8. *c.* 333. *dec.*

t *Idem d. par.* 8. *cap.* 124.

u *Diſt.* 27. *c.* 7. Nam ſi.

x 20. *q.* 3. *c.* 4. Præſens.

y *Caſ. lib.* 9. *c.* 48.

z *Ivo par.* 6. *c.* 356. *decret.*

a 27. *q.* 1. *c.* 34. Vidua.

b *Ivo lib.* 3. *tit.* 17. *c.* 12. *panor. & par.* 7. *c.* 145. *dec.*

addit, *Carolo Archiepiſcopo Maguntino*, ut in alio capite tituli undecimi, quod in Vormacienſi ſynodo inventum eſt. Quaerite in eodem Concilio. C. Caput eſt XXI. in quo extremo haec verba ſunt, a Gratiano & Ivone omiſſa: *Quod ſi præſumpſerit, a liminibus ſanctæ Eccleſiæ ſegregetur, donec ad emendationis remedia confugiat.* A. Poteris hoc addere Romanae editioni, ſi in ea fuerit omiſſum. (5) Tituli XIV. de laicis duo capita ſunt. Prioris initium eſt *De Preſbyteris* c. Sumptum eſt ex capite LXX. ad conſulta Bulgarorum, ut etiam Ivo d notat. In libro Tarraconenſi e Nicolao tantum Epiſcopo adſcribitur. (6) Poſterioris *In ſcripturis* f apud Gratianum haec inſcriptio eſt: *Nicolaus Ludovico Imperatori.* Addit Cochlaeus, *Ludovico ſecundo Imperatori*. Demochares & Contius, *Michaëli Imperatori.* Sed nobis res incerta eſt, licet de Conſtantini verbis aliquid in epiſtola magna ad Michaëlem dicatur, & apud Deus-dedit capite tertio. B. Idem ſelectis viris placet. (7) A. Tituli XV. de Eccleſiis capita tria ſunt. Primi initium, *Nulla ædificia* g, licet nomen habeat Nicolai Papae, melius inſcriberetur Concilii Salegunſtadienſis cap. XII. ut eſt apud Burchardum h & Ivonem i; & pro *Clericorum* ſcribendum eſt *Preſbyterorum.* (8) Alterius capitis, *De rebus quæ ſemel*, inſcriptio eſſe debent *Nicolaus Adoni Archiepiſcopo*, ut a te dictum eſt hodie. De varietate nunc dices. B. Dixi exſtare Nicolai epiſtolam. Ejus initium eſt: *Quia ſancti-*

c *Diſt.* 28. c. *ult.*

d *Ivo lib.* 5. *tit.* 1. c. 11. *Pann.* & *par.* 2. c. 82. *decr.*

e *Tarrac. lib.* 1. c. 167.

f *Diſt.* 96. c. 8. In ſcripturis.

g 12. q. 1. c. 4. Nulla.

h *Burc. in fine decretorum.*

i *Ivo par.* 15. *cap.* 178 *dec.* 12. q. 2. c. 22. De reb.

ctitatis veſtrae. In ea pro *conceſſionis Principum* eſt *ſucceſſionis.* quod non aeque placet: & pro *conſulatis Principem*, illic eſt *conſulto Principe.* Cetera ſunt leviora. (9) A. Tertii capitis initium eſt: *Sicut antiquitus.* inſcriptio: *Nicolaus omnibus Epiſcopis*, apud Gratianum *k* & Ivonem *l* & Anſelmum *m* & in libro Tarraconenſi *n*. C. Duplex inſcriptio eſt in Panormia, Agathenſis Concilii cap. XXIIX. & Nicolai. In eo Concilio haec verba non invenio. A. Conſule veterem Panormiae librum. C. *Ex Concilio Antiocheno cap.* V. *Nicolaus &c.* A. Hoc etiam mendoſum eſt. Quid in veteribus tuis eſt? B. Varietas notata eſt a ſelectis viris. LX. *paſſus* pro XL. & *confinia earum*, pro *confinia eorum.* (10) A. Tituli XVI. de baptiſmo duo capita ſunt. De priori, cujus initium *A quodam Judeo o*, dictum a nobis eſt *p*. Alterius initium, *Catechiſmi baptizandorum.* inſcriptio apud Gratianum, *q Nicolaus Papa*; apud Ivonem *r*, *Nicolaus Papa Joanni Archiepiſcopo Ravennatenſi.* Quid tu addis? B. Nihil habeo quod addere poſſim. (11) A. Sequitur titulus XVII. de poenitentia, de quo cras agemus.

k 17. q. 4. c. 6. Sicut.
l *Ivo lib.* 2. *tit.* 8. *c.* 3. *Panorm. &* *par.*3. *c.*104. *decr.*
m *Anſ.lib.* 5. *c.* 74. *in addit. &* 46. *Rom.*
n *Tarr. lib.* 6. *c.* 244.

o *De conſec. d.* 4. *c.*24. A quodam.
p *Dial.*18 *lib.* 2.
q *c.*97. Catechiſmi *ejuſd. diſt.*
r *Ivo lib.* 1. *tit.* 2. *c.* 33. *Panorm. &* *part.* 1. *c.*87. *decr.*

ADDITIONES.

(1) ANTE caput quartum diſtinctionis 32. haec in Gregoriano libro verba ſunt: *Item Nicolaus Papa Odoni Viennenſi Archiepiſcopo. De illo Clerico Alverico &c.* In margine eſt: *Al. Adoni.* & *al. Alvico.* Et: *Ivo p.* 6. *c.* 119. Caput 22. *De rebus.* 12. q. 2. ita inſcribitur: *Item Nicolaus Papa Adoni Viennenſi Archiepiſcopo in epiſtola cujus initium Quia ſan-*

ſanctitatis veſtræ. In margine eſt: *Ivo p. 3. c. 152.* Et in Notis: *Extat epiſtola hæc in libro ſæpe citato bibliothecæ Dominicanæ, in qua reſpondet Nicolaus ad nonnullas quæſtiones ab Adone (al. Odone) ſibi propoſitas.*

(2) Diſtin. 50. caput 5. *Clericum.* in eodem libro ita inſcriptum eſt: *Item Nicolaus Papa.* Et in margine eſt: *Ivo p. 6. c* 120. Capitis ſexti *De his Clericis.* haec inſcriptio eſt: *Item Oſbaldo Chorepiſcopo Quadrantino.* De capite 39. *Studeat.* eadem diſtinctione ſcriptum eſt dial. 16. addit. 7. & de capite 47. *Sciſcitaris* 7. q. 1. dialogo 15. addit. 14. Capitis 49. *Hi qui arbores.* (ſic enim editum eſt: non *arborem*) eadem diſt. 50. inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa.*

(3) Inſcriptio capitis ſexti *Quod interrogaſti.* diſt. 27. in eodem libro haec eſt: *Item Nicolaus Papa ad Albinum Viennens Eccleſiæ Archiepiſcopum.* In margine eſt: *Valde variant hæc nomina in exemplaribus & Burc. & Ivone. Burc. l. 8. c. 47. Ivo par. 7. c. 65. & 152. Pann. l. 3. c. 205.* Capitis 7. *Nam ſi conſenſerimus.* eadem diſtinctione inſcriptio eſt: *Palea.* In margine haec ſunt: *Burchar. & Ivo ibidem. Pann. l. 3. c. 206.* In Notis eſt: *Caput hoc in multis Gratiani codicibus (in quibus habetur ſine nomine Paleæ) eſt conjunctum ſuperiori, quemadmodum & apud Burchardum & Ivonem. In panormia autem eſt ſejunctum.* Inſcriptio capitis 6. *Inter hæc* 33. q. 2. haec eſt: *Hinc idem Nicolaus ſcribit Albino Archiepiſcopo.* In margine eſt: *Sent. ibidem.* (hoc eſt, *Sent. 4. diſt. 38.*) *Polyc. l. 6 tit. 10. Ivo p. 8. c. 124. & 333. Pann. l. 7. c. 14.*

(4) Caput quartum *Præſens Clericus.* 20. q. 3. in eodem libro ita inſcribitur: *Vnde Nicolaus Papa ſcribit omnibus Epiſcopis in regno Ludovici.* In margine eſt: *Ivo p. 6. c. 356.*

(5) Haec eſt in eodem libro inſcriptio capitis 34. *Vidua.* 27. q. 1. *Item Nicolaus Carolo. Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis.* In margine haec ſunt: *Habetur in Concil. Vormacienſi c. 21. Ivo p. 7. c. 145. Pann. l. 3. c. 199.* In Notis: *Oblationes*] *In Concilio Vormacienſi, apud Ivonem, & in Pannormia legitur,* obla-

tio-

ſionem. *ſed gloſſa magis fere convenit voci* oblationes.

(6) Extremi capitis diſtin. 28. inſcriptio in eodem libro haec eſt : *Item Nicolaus ad conſulta Bulgarorum c. 70. Conſultandum decernitis &c.* In margine eſt : *Ivo p. 2. c. 82. Pann. l. 5. c. 12.* Et in Notis : *Presbyterum*]. *In ultimo capite harum reſponſionum referuntur Bulgarorum verba dicentium multos apud ſe eſſe Graecos & Armenos & alios qui diverſa docerent. Nondum enim a Romana ſede Epiſcopum aut Presbyterum acceperant. Quamobrem nihil mirandum ſi Presbyter, de quo in hoc capite agitur, conjugatus erat.*

(7) Diſtinctione 96. capitis 8. *In ſcripturis.* in eodem libro inſcriptio eſt : *Idem* (Nicolaus) *Ludovico Imperatori.* In margine eſt : *Habentur aliqua in ead. epiſt. ad Michaëlem.*

(8) Ante caput quartum *Nulla aedificia.* 12. q. 1. haec in eodem libro verba ſunt : *Unde Nicolaus Papa.* Et in margine : *In Concil. Salegunſt. c. 12. Ivo p. 15. c. 178.* Et in notis : *Fere eadem leguntur in Concilio Salegunſtadienſi, c. 12. quod habetur in fine collectionis Burchardi, & refertur ab Ivone par. 15.* Vox *Clericorum* edita eſt.

(9) De inſcriptione capitis 22. *De rebus.* 12. q. 2. ſcriptum eſt addit. 1. hujus dialogi.

(10) Inſcriptio capitis ſexti *Sicut antiquitus.* 17. q. 4. in eodem libro haec eſt : *Item Nicolaus Papa omnibus Epiſcopis.* In margine haec ſunt : *Inter decreta Nicolai in codice Ormanetti. Anſ. l. 5. c. 74. Ivo p. 3. c. 164. Pan. l. 2. c. 81.* Ad voces XL. *paſſus* additur : *Al.* LX. Et ad illa, *confinia earum*, additur : *Al. eorum.*

(11) Capitis 24. *A quodam.* de conſecr. diſt. 44. inſcriptionem vide lib. 1. dialo. 18. additione prima. Capitis 57. *Catechiſmi.* eadem diſtinctione inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Papa.* In margine eſt : *Ivo par. 1. c. 82. Pann. l. 1. c. 40.*

DE

DE EADEM RE.

Dialogus decimusoctavus.

B. Non mihi videtur omnia Nicolai Pontificis capita, quae a Gratiano relata ſunt Joannes Cochlaeus collegiſſe. A. Quid ita? Habeſne aliam meliorem collectionem? B. Nullam habeo. Sed ex his quae a te dicta ſunt elicio aliquot eum capita praetermiſiſſe; ut de illis taceam quae falſo Nicolao inſcribuntur. C. Ex indice incertorum capitum a Petro Ciacone miſſo poterunt fortaſſe alia inveniri. A. Recte admones. Id a vobis alio die fieri poteſt. Sed nos prius quod coepimus peragamus. Caput primum tituli de poenitentia apud Gratianum eſt inſcriptum: *Nicolaus Frontario Archiepiſcopo Burdegalenſi.* In Poenitentiali Romano nuper edito Nicolai tantum nomen exſtat, & plenius quaedam ſcripta ſunt. Quid aliud Romae inventum eſt? B. Nihil aliud accepi. (1) Eſt igitur incertum, ut quod ſequitur *De his vero qui pro criminibus a*, in quo has varias ſcripturas notant ſelecti viri, *revertuntur* pro *convertuntur*, & *regionis* pro *religionis*. A. Placent. (2) De tertio capite dicendum eſt, cujus initium *Interfectores b.* Id ſumptum dicitur ex epiſtola miſſa Radulpho Bituricenſi Archiepiſcopo, ut Ivo *c* & Gratianus referunt; idemque eſt in libro Caeſarauguſtano *d.* B. Hoc etiam ca-

12. *q.* 2. *c.* 17. De viro. *Poenit. Roman. tit.* 8. *c.* 18.

a 26. *q.* 7. *c.* 3. De his.

b 33. *q.* 2. *c.* 5. Interfectores

c *Ivo lib.* 7. *tit.* 2. *c.* 2. *Panorm.* & *par.* 8. *c.* 125. *decret.*

d *Caſ. lib.* 10. *c.* 97.

caput incertum eſt. C. Quid eſt quod dicitur in hoc capite, *Beati Leonis Papæ XXV. regula decretalium?* A. Ex corpore canonum diſcere id licet. Eſt autem in eo caput XXV. quod in libris Conciliorum eſt caput XII. epiſtolae XC. ad Ruſticum Narbonenſem, cujus initium: *In adoleſcentia* e. Capitis quarti initium eſt *Latorem* f. Inſcriptio apud Burchardum g eſt: *Nicolaus Radoldo Epiſcopo ſanctæ Argenteæ Retenſis Eccleſiæ.* quod; licet ſit in edito & in veteri libro, mendoſum eſſe credimus, & ſcribendum, *Argentoratenſis Eccleſiæ.* Apud Ivonem h eſt, *ad Radulphum.* cetera, ut apud Burchardum. *Radaldo* eſt apud Anſelmum i, *Rodulpho* in libro Tarraconenſi k, *Ratholdo Epiſcopo ſanctæ Eccleſiæ Argentoratenſis* apud Gratianum. *Radulpho* placuit Cochlaeo. Nihil mutant Demochares & Contius. Quid habeant ſelecti viri, a te audire aveo. B. Nihil inveni praeter variam ſcripturam aliquot verborum. Caput quintum *Si quis cum duab.* l conjungitur ſuperiori cum hac inſcriptione: *Idem.* Apud Ivonem m ita inſcriptum invenio: *Nicolaus Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis.* & in margine: *Idem habet Concilium Vormacien. cap.* XXXIII. Id melius eſt quam quod Cochlaeus inſcripſit: *Ad conſulta Bulgarorum.* C. Idem error eſt qui in aliis deprehenſus eſt, ut quae Concilii Vormacienſis ſint, dicantur eſſe Nicolai ad Carolum. A. De alio capite ejuſdem Concilii Nicolao adſcripto in tituli XIX. cenſura videbimus. (3) Tituli

XIIX.

e c. 14. In adoleſcentia. e q. 2.

f c. 15. e q. Latorem.

g *Burc. lib.* 6. c. 46.

h *Ivo par.* 10. *cap.* 73. *decr.*

i *Anſ. lib.* 11. c. 70.

k *Tarrac. lib.* 1. c. 254.

l c. 16. e. q. Si quis.

m *Ivo par.* 9. c. 31. *decr.*

XIIX. de matrimonio capita novem ſunt. Primi initium eſt *Sufficiat ſolus n.* quod ſumptum eſſe ſcimus ex capite tertio ad conſulta Bulgarorum, licet apud Ivonem *o* aliam habeat inſcriptionem, & in libro Caeſarauguſtano. *p.* Nicolai tantum nomen habet apud Anſelmum *q* & Gratianum. Verba Nicolai ſunt haec: *Sufficiat ſecundum leges ſolus eorum conſenſus de quorum conjunctionibus agitur. qui conſenſus ſi ſolus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipſo coitu celebrata fruſtrantur.* De aliis verbis Nicolai aliud erit dicendi tempus. (4) Alterius capitis, cujus initium eſt *Scripſit nobis r*, inſcriptio apud Gratianum & Anſelmum *ſ* eſt: *Nicolaus Papa.* Apud Burchardum *t* additur: *in epiſt. ad Carolum Regem.* Item apud Ivonem *u* & in libro Caeſarauguſtano *x*. Regem Francorum vocat Cochlaeus. Alibi apud eundem Ivonem *y* inveni partem hujus capitis. *Nam licet ſit ſcriptum &c.* habere hanc inſcriptionem: *Nicolaus ad Lotharium.* Apud Burchardum *z* quoque, licet ſub eadem inſcriptione, aliis verbis conjunguntur haec, quae ſunt longe a ſuperioribus diviſa. B. Ita eſt ut dicis. Namque apud Gratianum ex epiſtola ad Carolum Regem, cujus initium *Nunquam* vel *Nil aeque*, ſumitur prior pars ejus capitis; poſterior vero ex epiſtola ad Lotharium Regem *Audito*, quae in hiſtoria Reginonis etiam relata eſt. E ti quis attente verba conſideret, videbit in priori parte Lotharii fieri mentionem, & in poſteriori ad eundem

n 27. q. 2. c. 2. Sufficiat.

o Ivo lib. 6. tit. 8. c. 6. Panorm. & par. 8. c. 17. decr. & epiſt. 130. & 143. & 241.

p Caeſ. lib. 10. c. 27.

q Anſel. lib. 10. c. 30. in Rom.

r c. 22. q. 9. Scripſit.

ſ Anſ. lib. 10. c. 21.

t Burc. lib. 9. c. 49.

u Ivo lib. 6. tit. 5. c. 3. Panorm. & par. 8. c. 128. decret.

x Caeſ. lib. 10. c. 99.

y Ivo c. 9. c. tit. 5. p. an. & c. 188. e. par. 8. d. c.

z Burc. d. lib. 9. c. 53.

verba illa dirigi, *mutuam ſeparationem veſtram prohibemus*. Initio pro *Theberga*, *Theuperga* ſcribendum; & pro illis *ſe regia dignitate &c.* illic eſt *regia ſe velle exui dignitate ſeu copula*: & pro *eſſe contentum*, ſcribendum; *fore contentam*; & pro *elegerit*, *elegiſſet*. (5) A. Capitis tertii, cujus initium *Vbi non eſt*., inſcriptionem non aliam inveni quam hanc, *Nicolaus Papa*, apud Ivonem *a* & Gratianum *b* & Bernardum Papienſem *c* & Raimundum. Fontem tu nobis oſtendes, B. Nili fontibus obſcurior eſt. (6) A. Sequitur caput quartum *Noſtrates tam mares d*, quod eſt ſumptum ex capite tertio ad conſulta Bulgarorum; quod Ivoni *e* & Gratiano haud fuit ignotum. Idemque eſt in libro Caeſarauguſtano *f*. Plura autem ſunt in dicto capite tertio quam in aliis collectionibus. (7) Ex eiſdem reſponſis ad conſulta Bulgarorum cap. XCVI. eſt caput ſextum, cujus initium *Quidquid mulier*, ut etiam Gratianus *g* & Ivo *h* notant. Sed plenius in archetypo ſcriptum eſt. Sic enim illic eſt: *Quidquid mulier tua contra te cogitaverit aut fecerit, vel ſi te accuſaverit &c.* Et in fine deſiderantur haec: *Quæ eſt, Apoſtolo præcipiente i, ſicut a Chriſto Eccleſia diligenda &c.* (8) Caput IX. *Nec uxorem ducere k* ex eiſdem reſponſis eſt cap. XLIIX. Sic etiam Ivo *l* & Gratianus & liber Caeſarauguſtanus *m* inſcripſerunt. Scriptum autem illic eſt, *nullatenus arbitramur*, pro *ullo modo arbitror*. (9) Redeo nunc ad caput quintum, cujus initium *Lotharius Rex*. Id

a *Ivo lib. 6. tit. 11. c. 3. Panor.*
b 30. q. 2. c. un.
c c. 4. *De deſpo. impu. in 1. coll. c. 2. e. tit. apud Greg. IX.*
d 30. q. 5. c. 3. Noſtrates.
e *Ivo lib. 6. tit. 1. c. 9. Panorm. & par. 8 c. 6. dec.*
f *Caſ. lib. 10. c. 7.*
g 32. q. 5. c. 22. Quidquid.
h *Ivo par. 8. c. 228. decret.*
i *Eph. 5.*
k 33. q. 4. c. 11. Nec uxorem.
l *Ivo lib. 6. tit. 1. c. 3. Panorm. & par. 8. c. 47. decret.*
m *Caſ. lib. 10. c. 26.*

Id caput hanc inſcriptionem habet apud Gratianum *n* : *Nicolaus Radualdo Portuenſi & Joanni Sicolienſi Epiſcopis. Phicolenſi* pro *Sicolienſi* eſt apud Ivonem *o*, *Ficulenſi* in veteri Gratiani libro. Quid tu auxilii adfers? B. Pro *Joanni* ſcribi poſſe *Haganoni*, ex Reginonis Chronicis. Sic enim illic eſt : *Anno dominicæ incarnationis* DCCCLXV. *miſſi ſunt Hagano & Rodoaldus apoſtolicæ ſedis Legati in Galliam &c.* Quod vero dicitur, *Lotarius Rex in commonitorio profitetur*, mendoſum eſſe putatur. Namque illud commonitorium non Regis fuit, ſed Pontificis ad Regem. Itaque ſelecti viri putant ex inſcriptione decidiſſe eam vocem, & poſt vocem *Epiſcopis* ſcribendum *in commonitorio.* & mox : *Lotarius Rex profitetur.* A. Eccleſiae nomen mendoſum videtur ; & cetera incerta ſunt. (10) Caput ſeptimum, cujus initium *Hi qui matrimonium p*, ita inſcripſit Gratianus : *Nicolaus ad Carolum Maguntien. Epiſcopum. Mogun.* pro *Maguntien.* eſt apud Burchardum *q*, *Magontienſem* apud Ivonem in Panormia *Maguntien.* in excerptionibus *r. Magnonenſem* eſt in libro Tarraconenſi *ſ.* At in Caeſarauguſtano *t* & apud Anſelmum *u*, Nicolai tantum nomen. Apud Cochlaeum eſt : *Carolo Maguntinenſi Archiepiſcopo.* Fons eſt, *Interpres Iulij Pauli libro ſecundo ſententiarum titulo* XIX. Eſt autem ſcribendum : *Si qui*, non *Hi qui.* (11) Caput octavum, cujus initium *Inter hæc*, hanc habet apud Gratianum inſcriptionem ; *Nicolaus Alvino Archiepiſcopo.* Eadem eſt

n 31. q. 2. c. ult.

o Ivo par. 8. c. 334. decr.

p 32. q. 7. c. 25. Hi qui.

q Burc. lib. 9. c. 28.

r Ivo lib. 6. tit. 6. c. 8. Panorm. & par. 8. cap. 266. decr.

ſ Tarr. lib. 1. c. 233.

t Caeſ. lib. 10. c. 75.

u Anſ. lib. 10. c. 25.

33. q. 2. c. 6. Inter hæc.

Ivo lib. 7. tit. 2. cap. 1. pan. & par. 8. cap. 333. decr. x *Idem d. par. 8. c. 124.*

apud Ivonem in utraque collectione. Sed alia quoque in excerptionibus x eſt : *Nicolaus Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis.* De his inſcriptionibus dictum eſt ; & quaedam capita in Vormacienſi Concilio inventa ſunt. B. Ita eſt ut dicis. Hujus tamen capitis ſententia illic non eſt. A. Eſt igitur in incertis numerandum. B. Ita plane exiſtimo. (12) A. De duobus reliquis titulis alio die agemus.

ADDITIONES.

(1) GRATIANI verba ſunt in Romano libro ante caput 17. *De viro nefando.* 12. q. 2. *Nicolaus Papa definit ſcribens Frontario Archiepiſcopo Burdegalenſi.* In Notis eſt : *Caput hoc alibi non eſt inventum quam in collectione canonum incerti auctoris.*

(2) Quod attinet ad caput 3. *De his vero.* 26. q. 7. ejus inſcriptio eſt in eodem libro : *Item Nicolaus Papa.* In margine eſt ad vocem *egerunt* , *Al. gerunt. aliquot manuſc.* & ad vocem *religionis* , *al. regionis. aliquot manuſc.*

(3) Haec etiam inſcriptio eſt , in eodem libro capitis 5. *Interfectores.* 33. q. 2. *Unde Nicolaus Papa ſcribit Rodulpho Bituricenſi Archiepiſcopo.* In margine eſt: *Sent. 4. diſt. 38. Ivo p. 8. c. 125. Pann. l. 7. c. 15.* Ad verba , *Leonis Papae XXV. regula* , additur : *Infra eadem ; In adoleſcentia. Sent. ibid.* Et in Notis : xxv.] *Hoc eodem numero habetur in codice canonum inter decreta ſeu regulas Leonis.* Capitis 14. *In adoleſcentia* , eadem quaeſtione inſcriptio eſt : *Item Leo Papa ad Ruſticum epiſtola 90. al. 92. c. 11.* Et capitis 15. *Latorem.* eadem quaeſtione haec inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Papa Rhatoldo Epiſcopo ſanctae Eccleſiae Argentoratenſis.* In margine haec ſunt : *Al. Rodulpho: Polyc. l. 6. tit. 10. Anſelm. l. 11. c. 52. Burchard. l. 6. c. 46. Ivo p. 10. c. 137.* Et verſ. *Si autem* : *Vide Rhenatum ad finem Tertulliani operum.* Ad vocem *converſionem* additur : *Al. converſationem.* In Notis eſt : *Poeniten-*

tia

Digitized by Google

tia parricidarum, quæ hic præcipitur, habetur in Concilio Vuormacienſi. c.30. Capitis 16. *Si quis cum duab.* eadem quaeſtione pro inſcriptione eſt vox *Item.* Et in margine: *Al. Idem.* Et: *In Concilio Vuormacienſi c. 33. idem habetur.* Et in Notis: *Ivo citat hoc, quemadmodum & ſequens, ex Nicolao ad Carolum Archiepiſcopum & ejus ſuffraganeos. Idem vero habetur in Concilio Vuormacienſi c.33. niſi quod pro illis verbis*, lapſa, ut fornicationis non perducatur ad chaos, *in eo legitur*, lapſa fornicationis,. liceat.

(4) Ante caput ſecundum *Sufficiat.* 27. q. 2. in eodem libro haec verba ſunt: *Item Nicolaus Papa ad conſulta Bulgarorum c. 3.* In margine eſt: *Sent. ibidem.* (hoc eſt, *Sent. 4. diſt.* 27.) Et in Notis: *Emendatum eſt caput hoc ex ipſis Nicolai reſponſis.*

(5) Eadem quaeſtione, capitis 26. Romanis, *Scripſit nobis Thietberga*, in eodem libro inſcriptio eſt: *Item Nicolaus Papa Carolo Regi.* In margine eſt: *Sent. ibidem.* (hoc eſt, *Sent. 4. diſt.* 27.) *Anſ. l.* 10. *c.* 21. *Burch. l. 9. c.* 49. *Ivo p.* 8. *c.* 128. & 188. *Pann. l. 6. c.* 77. Et in Notis: *Scripſit*] *Vſque ad verſ.* (ſcribe *verb.*) elegerit *ſunt ex epiſtola Nicolai primi Carolo Regi ſcripta, cujus initium eſt* Nunquam dolorem, *& extat in codice monaſterij Dominicanorum. Nam licet*] *Hæc uſque ad finem ſunt ex epiſtola ejuſdem Nicolai ſcripta Lothario, cujus initium eſt* Audito revertente Miſſo noſtro, *& extat in eodem codice.* Ante verſ. *Nam licet ſit*, additur: *Et in altera epiſtola ad Lotharium Regem.*

(6) Gratianus ante verba capitis unici 30. q. 2. his verbis utitur: *Teſtatur hoc idem Nicolaus Papa dicens: Vbi non eſt &c.* In Notis: *Vtraque*] *Sic eſt emendatum ex pleriſque vetuſtis, cum antea legeretur, alterutra. Vtriuſque enim conſenſus neceſſarius eſt.* Et poſtea: *In Decretalibus tit. de deſponſatione impub. c. 2. habetur initium hujus capitis; & adjiciuntur alia ex eo Nicolai reſcripto. Conſentiat*] *In vulgatis codicibus ſequitur*, nec eſt conjugium niſi ſit conſenſus utriuſque. *quæ verba abſunt a pleriſque manuſcriptis.* In margine eſt: *Extra. de deſponſ. impub. c. 3. Pann. l. 6. c.*122. Capitis 2. *Vbi non eſt.* de deſpon. impub. in-

 ſcrip-

ſcriptio eſt: *Nicolaus Papa.* In margine eſt: **Cap. 4.** *go. tit. in 1. compil. Pannormia lib. 6. tit. 11. c. 3. ſive c. 122. Gratianus 36. q. 2. c.* Ubi non eſt.

(7) Inſcriptio capitis tertii *Noſtrates.* 30. q. 5. in libro Romano haec eſt: *Item Nicolaus ad conſulta Bulgarorum c. 3.* In margine eſt: *Ivo par. 8. c. 6. Pann. l. 6. c. 9.*

(8) Capitis 22. *Quidquid.* 32. q. 5. in eodem libro inſcriptio eſt: *Nicolaus Papa ad conſulta Bulgarorum c. 96.* In margine eſt: *Ivo par. 8. c. 228.* Et in Notis: *Quæ eſt*] *Hæc uſque ad finem addita ſunt ex ipſis reſponſionibus.* In margine eſt: *Eph. 5.*

(9) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 11. *Nec uxorem.* 33. quaeſt. 4. *Item Nicolaus Papa ad conſulta Bulgarorum c. 48.* Et in margine eſt: *Sent. ibidem* (hoc eſt, *Sent. 4. diſt. 32.*) *Ivo p. 8. cap. 47. Pann. l. 6. c. 3.*

(10) Extremi capitis 31. q. 2. in eodem libro inſcriptio eſt haec: *Item Nicolaus Radoaldo Portuenſi & Ioanni Ficolenſi Epiſcopis: Lotharius Rex* (*in commonitorio*) *profitetur &c.* In margine eſt: *Ivo p. 8. c. 324.* Et in Notis: *In commonitorio*] *Hæc verba videntur accipienda quaſi pro titulo, & ſejuncta a ceteris, ut indicetur caput hoc ſumptum eſſe ex commonitorio quod Nicolaus Legatis ſuis Rodoaldo Portuenſi & Ioanni Ficolenſi Epiſcopis dederit. Nam totius capituli verba ſunt ipſius Nicolai Legatos monentis quomodo ſe in ea cauſa gerere debeant. Datum vero ab eo fuiſſe commonitorium his ipſis Legatis Nicolaus in epiſtola ad Epiſcopos in Convicinum congregatos in appendice bibliothecæ ſanctorum patrum teſtatur his verbis:* Porro quid de Lotharii &c. *Cum nec etiam*] *Hæc verba non ſunt hoc loco apud Ivonem; ſed paulo ſuperius, poſt illa verba* admiſiſſe ſe dicit, *multa interjiciuntur, in quibus & hæc continentur, licet alio ordine. Sed ob gloſſam non eſt mutatum.*

(11) Ante caput 25. *Hi qui.* 32. q. 7. in eodem libro haec verba ſunt: *Item Nicolaus ad Carolum Moguntinenſem Epiſcopum.* In margine eſt: *L. 2. ſent. Paulli tit. 19. in interpretatione legis 4. in Co. Theod. Sent. 4. diſt. 34. An. l. 10. c. 27. Burc. l. 9. c. 28.*

Pol.

Pol. l. 6. tit. 4. Ivo par. 8. c. 166. Pann. l. 6. c. 93. Inſcriptio capitis 26. *Neque furioſus.* eadem quaeſtione eſt : *Item Fabianus Papa.* In margine eſt : *Paullus ibidem. Sent ibid. Polyc. ibidem* (ſcribe *ibidem*) *Anſelm. l. 10. c. 28. Burc. l. 9. c. 30. Ivo par. 8. c. 168. Pann. l. 6. c. 92.*

(12) In eodem libro inſcriptio capitis 6. *Inter haec.* 33. q. 2. haec eſt : *Hinc ibidem Nicolaus ſcribit Albino Archiepiſcopo.* In margine haec ſunt : *Sent. ibidem* (hoc eſt, *ſent. 4. diſt. 38*) *Polyc. l. 6. tit. 10. Ivo p. 8. c. 124. & 333. Pann. l. 7. c. 14.* Vide dialogum 17. hujus libri additione tertia.

DE EADEM RE.

Dialogus decimusnonus.

A. UT ſuave eſt navigantibus, poſt varias multorum dierum agitationes, e longinquo portum videre, aut patriae ſuae moenia atque turres adgnoſcere, ſic mihi videor non injocunde portum videre poſt noſtrae peregrinationis curſum atque ſermonum, quibus de Nicolai incertis capitibus egimus, cum hodie undecim capitibus diſcuſſis, quae reliqua ſunt, finem facere licebit. Namque titulus XIX. de impedimentis matrimonii ſex habet capita, XX. titulus de bellis quinque. Primum igitur caput prioris tituli, cujus principium eſt *Noſſe deſideras* a, ita inſcribitur apud Gratianum, *Nicolaus Salonitano Epiſcopo.* *Salomonitano* apud Ivonem b in Panormia edita, *Salemonio* in veteri & in excerptionibus. *Saleminio* eſt in libro Caeſaraugustano c. *Nicolaus ad Salemoniam* in Tarraco-

a 30. q. 1. c. 3. Noſſe.
b Ivo lib. 6. tit. 11. c. 5. Panor. & par. 1. c. 136. dec.
c Caeſ. lib. 10. c. 71.

conenſi *d*. (1) Sed & fortaſſe verior eſt inſcriptio capitis quarti *Sciſcitatur e*, *Salomoni Conſtantienſi Epiſcopo*; quae tam apud Gratianum quam apud Ivonem *f* in utraque collectione & in libro Caeſarauguſtano *g* exſtat; quamvis in Tarraconenſi *h* vox *Conſtantienſi* deſideretur. B. Non diſplicet conjectura. Sed utrumque caput incertum eſt etiam ſelectis viris. (2) A. Capitis ſecundi, cujus initium *De his qui filiaſtros i*, inſcriptio apud Gratianum eſt: *Nicolaus Papa Rodulpho Bituricenſi Epiſcopo.* & apud Ivonem *k* non diſſimilis eſt. *Archiepiſcopo*, pro *Epiſcopo*, eſt in Caeſarauguſtano *l* & apud Cochlaeum. B. Hoc etiam caput in incertis numeratur. (3) A. Quod ſequitur, *Ita diligere debet m*, exſtat in reſponſis ad conſulta Bulgarorum capite ſecundo; idque etiam adfirmant Ivo *n* & Anſelmus *o* & Gratianus & Caeſarauguſtanus liber *p*, licet in numero capitis errent. Sed in verbis referendis multúm ſibi ſumunt, cum alia omittunt, alia adſcribunt, alia brevius dicunt. Nos id tantum dicamus quod pro illis eſt: *Item. Eſt inter fratres & filios ſpirituales gratuita & ſancta communio &c. Nulla vero inter eos & filios eorum conſanguinitas eſt, quoniam ſpiritus ea quæ ſanguinis ſunt neſcit. Caro enim, ſecundum Apoſtolum q, concupiſcit adverſus ſpiritum. Hæc enim invicem adverſantur. Eſt tamen alia inter eos gratuita & ſancta communio &c.* Ex his verbis apparet non recte *inter fratres* apud Gratianum ſcribi, ſed *inter patres* eſſe ſcribendum,

d *Tarrac. lib.* 6. *c.* 132.
e 30. *q.* 4. *c.* 1.
f *Ivo lib.* 7. *tit.* 9. *c.* 1. *Panorm.* & *par.* 1. *c.* 137. & *par.* 9. *c.* 35. *decr.*
g *Caſ. lib.* 10. *c.* 131.
h *Tarrac. lib.* 6. *c.* 268.
i 30. *q.* 1. *c.* 6. De his.
k *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 7. *Panorm.* & *par.* 1. *c.* 304. *decr.*
l *Caſ. lib.* 10. *c.* 135.
m 30. *q.* 3. *c.* 1. Ita.
n *Ivo lib.* 6. *tit.* 11. *c.* 4. *Pan.* & *par.* 1. *c.* 135. & *par.* 9. *c.* 34. *decr*
o *Anſ. lib.* 10. *c.* 72. *in addit.*
p *Caſ. lib.* 10. *c.* 130.
q *Gal.* 5. *c.*

dum,

dum, ut etiam Ivo habet & liber Caeſarauguſtanus. (4) Nunc ad quintum caput veniamus, cujus initium eſt *Si quis cum matre r*, quod Nicolao adſcribitur ab Ivone *ſ* & Gratiano. Sed Gratianus non adjecit ex qua epiſtola. Ivo addit *ex epiſtola miſſa Carolo Archiepiſcopo & ejus ſuffraganeis.* Hodie exſtat in Concilio Vormacienſi cap. XXXIV. quod recte in margine Ivonis eſt adſcriptum. Eſt autem in eo Concilio & apud Ivonem ſcriptum: *Si quis cum commatre ſpirituali fuerit fornicatus, uſque ad dignam pœnitentiam anathematis percutiatur ictibus.* (5) Capitis ſexti, cujus initium *De conſanguinitate t*, inſcriptio eſt apud Gratianum haec: *Nicolaus Papa Amalphitanæ Eccleſiæ ſuffraganeis.* Sed verius eſt ſcribendum eſſe *Nicolaus ſecundus in Concilio Romano* CXIII. *Epiſcoporum.* (6) Extremi tituli de bellis caput primum *Monomachiam u* Gratianus inſcripſit: *Ex decretis Nicolai Papæ.* Ivo *x* quoque in excerptionibus & in epiſtolis ſolum Nicolai nomen adſcripſit. Burchardus *y* videtur ad epiſtolam ad Carolum Regem referre. Tu nobis certiora oſtendes. B. In epiſtola ad Carolum Regem, cujus initium *Nil æque* ſive *Nunquam æque*, verba ejus capitis ſunt, quae ita ſcripta leguntur: *Monomachiam vero in lege aſſumi nuſquam præceptum fuiſſe reperimus: quia licet quoſdam iniiſſe legerimus &c.* (7) A. Caput ſecundum, cujus initium eſt *Quin etiam præfato z*, pars eſt capitis *Auctoritatem*, de quo diximus *a* cum de titulo quar-

r 33. q. 2. c. 17. Si quis.
ſ Ivo lib. 7. tit. 9. c. 2. Pan. & par. 1. c. 138. & par. 9. c. 36. decr.

t 35. q. 2. & 3. c. 17. De conſanguinitate.

u 2. q. 5. c. 22. Monomachiam.
x Ivo par. 8. c. 187. decret. & epiſt. 68. vel 31. ad Cenomanen. Epiſc. & epiſt. 200 vel 74. ad Gulielmum militem.
y Burch. lib. 9. c. 51.

z 15. q. 6. c. 2.
a Dial. 13.

quarto ageremus. (8) Tertium caput, *Omnium veſtrum b*, hanc habet apud Gratianum inſcriptionem: *Nicolaus exercitui Francorum.* Apud Ivonem *c* in excerptionibus Leoni quarto in epiſtola miſſa exercitui Francorum adſcribitur; ex qua aliud caput eſt apud Gratianum *d*. In Panormia Ivonis *e* Alexandro ſecundo videtur adſcriptum. Illud quidem certe conſtat, melius & plenius apud Ivonem in utraque eſſe collectione, quam apud Gratianum; niſi tibi aliud videatur. B. Hoc ipſum probo; nihilque habeo quod his addam. (9) A. Veniamus igitur ad quartum caput, *Si nulla urget neceſſitas f*, quod eſſe ex reſponſis ad conſulta Bulgarorum cap. XLVI. Ivo *g* & Gratianus ſcribunt; quod mendoſum eſt in libro Caeſarauguſtano *h*. Si quis integrum caput legerit, alia videbit a Nicolao dicta non contemnenda. (10) Extremum caput, cujus initium eſt *Illi qui peregrinos i*, ita inſcribunt Ivo *k* & Gratianus: *Nicolaus omnibus Epiſcopis.* Tuam de hoc capite ſententiam expecto. B. In incertis collocandum eſſe cenſeo. (11) A. Nos noſtrum penſum abſolvimus. Veſtrum eſt ut de aliis incertis capitibus Nicolai a Cochlaeo praetermiſſis dicatis. B. Non multa ſunt ab eo praetermiſſa. Initio quod a Gratiano dicitur diſtinctione XXIII. *l Item ex ſexta ſynodo. Unde Nicolaus Papa*, mendoſum eſt; ac melius Ivo in Pannormia *m* nihil de ſexta ſynodo ſcripſit. Sed ut ex Ivonis & Gratiani verbis relatis conſtat, a Nicolao minore ſynodus ea habita eſt Romae anno Chri-

b 23. *q.* 5. *c.* 46. Omnium

c *Ivo par.* 10. *c.* 87. *decr.*

d 23. *q.* 8. *c.* 9. Omni.

e *Ivo lib.* 8. *tit.* 4. *c.* 17. *Panor.*

f *d. q.* 8. *c.* 15. Si nulla.

g *Ivo lib.* 8. *tit.* 4. *c.* 23. *Panorm.* & *par.* 10. *c.* 93. *decr.*

h *Caeſ. lib.* 7. *c.* 11.

i 24. *q.* 3. *c.* 25. Illi qui.

k *Ivo lib.* 5. *tit.* 3. *c. ult. Panor.*

l *Diſt.* 23. *c.* 1.

m *Ivo lib.* 3. *tit.* 1. *c.* 1. *Panor.*

Chriſti M L I X. in qua fuerunt Epiſcopi octuaginta ſex. Fit etiam in ea mentio Henrici Imperatoris & Stephani Pontificis, quae a primo Nicolao aliena ſunt. Recte igitur Demochares Nicolao minori adſcripſit id caput, & Cochlaeus omiſit id in Nicolai primi capitibus. (12) De alio capite omiſſo diſtinctione XXVII. *n* a te dictum eſt *o*. Tertium caput eſt diſtinctione XXXIII. cujus initium *Clerici qui p.* id in incertis numerant ſelecti viri. Quarti capitis mentio a te facta eſt *q*; cujus initium eſt *De his Clericis r.* (13) De quinti capitis inſcriptione hodie actum eſt; licet cum aliqua varietate ſcripta ſit apud Gratianum cauſſa XV. quaeſtione quinta extrema *ſ*; *Nicolaus Saloni Conſtantienſi Epiſcopo.* Apud Ivonem *t* eſt *Salamoni* pro *Saloni*, tam in excerptionibus quam in epiſtola ad Hildebertum Cenomanenſem Epiſcopum. Sine inſcriptione eſt in libro Caeſaraüguſtano *u*. (14) Sextum caput *x* falſo Nicolao primo adſcribitur. Eſt enim Nicolai ſecundi in Concilio Romano, quod exſtat C X I I I. Epiſcoporum. Haec etiam verba Alexandri ſecundi eſſe dicuntur apud Gratianum *y* & in libro Caeſaraüguſtano *z*. (15) Caput ſeptimum nomen Nicolai habet apud eundem Gratianum. *a*. *Ex Concilio Arauſico* eſt apud Anſelmum *b*, quod illic non inveni. Incertum igitur relinquatur. (16) Duo his capita *c* addimus, quae in magna epiſtola ad Michaëlem Imperatorem, de qua ſaepius dictum eſt, inveniuntur. Sed eorum alterum ad-

n *Diſt.* 27. c. 7. Nam ſi.
o *Dial.* 17. *lib.* 1.
p *Diſt.* 33. c. 4. Clerici.
q *e dial.* 17.
r *Diſt.* 50. c. 6. De his.
ſ 15. q. 5. c. ult.
t *Ivo par.* 6. c. 122. *decr.* & *in epiſt.* 201. *ſive* 77.
u *Caeſ. lib.* 15. c. 36.
x 16. q. 2. c. 3. Praecipimus.
y *Diſt.* 32. c. 6. Praeter. *in fine.*
z *Caeſ. lib.* 8. c. 44.
a 16. q. 5. c. 1.
b *Anſ. lib.* 5. *cap.* 9. *in Rom.*
c 24. q. 1. c. 36. Aperte. & c. 37. Miramur.

adſcribunt Gratianus & Ivo *d* Nicolao ad clerum Conſtantinopolitanum, alterum ſolum habet Nicolai nomen apud Gratianum. Recte Démochares notat, in poſterioris margine, unde id ſumptum ſit. A Magna pars exſtat in Concilio Epheſino. B. Ita eſt ut dicis. (17) Ad extremum duo etiam capita videntur eſſe omiſſa, quae Gratianus poſuit cauſſa xxxv. quaeſtione ix. *e* quorum alterum incipit *Apoſtolicæ ſedis*, idque Gregorio inſcriptum eſt; alterius initium eſt *Sententiam Romanæ ſedis*, quod recte Demochares ait eſſe ſumptum ex epiſtola ad Michaëlem Imperatorem: quod etiam apud Ivonem *f* & Anſelmum *g* notatur. Illud non Gregorii eſt, ſed Nicolai in epiſtola ad omnes Epiſcopos in Ludovici regno exiſtentes, cujus initium *Gaudemus*, & in epiſtola ad Ludovicum Regem, cujus initium eſt *Epiſtolam ſerenitatis veſtræ*. Ex quibus pro illis verbis, *tanta patientia & maturitate decoquitur*, ſcribendum eſt: *tanta ſapientiæ maturitate decoquitur*; & pro illis, *ut nec immutari*, ſcribendum: *ut retractatione non egeat, nec immutari.* (18) Haec ſola ſunt a nobis inventa, quae dedita fortaſſe opera, aut, ut fit, humana negligentia praetermiſſa ſunt. A. Gratum mihi fuit quod dixiſti. Alio die de non editis Hiſpaniae Conciliis agemus.

d Ivo lib. 5. pit. 5. c. 12. Panorm. & par. 14. c. 59. decr.

e 35. q. 9. c. 4. Apoſtolicæ *& c. 6.* Sententiam.

f Ivo lib. 5. c. 12. decr.
g Anſ. lib. 1. c. 72.

ADDITIONES.

(1) GRATIANI verba ſunt in editione Gregoriana ante caput 3. *Noſſe deſideras.* 30. q. 1.

q. 1. *E contra vero ſcribit Nicolaus Salonitano Epiſcopo dicens.* Et in margine eſt : *Al. Salamonio. Sent. 4. diſt.* 42. *Ivo p.* 1. *c.* 136. *Pan. lib.* 6. *c.* 124. *Diſt.* 28. Si quis docuerit. *& diſ.* 31. Quicumque.

(2) Eadem cauſſa quaeſt. 4. ante caput 1. haec verba ſunt in eodem libro : *Vnde Nicolaus Papa ſcribit Conſtantienſi Epiſcopo Salomoni. Sciſcitatur a nobis &c.* In margine eſt : *Sent. ibidem* (hoc eſt, *Sent.* 4. *diſt.* 42) *Ivo p.* 1. *c* 137. *& p.* 9. *c.* 35. *Pan. l.* 7. *c.* 63.

(3) Quod attinet ad caput 6. *De his qui.* 30. q. 1. in libro Romano ita inſcribitur : *Item Nicolaus Papa Rodulpho Bituricenſi Epiſcopo.* In margine eſt : *Ivo p.* 1. *c.* 304. *Pann. l.* 6. *c.* 126.

(4) Caput primum 30. q 3. in eodem libro ita inſcriptum eſt : *Nicolaus Papa reſpondens ad conſulta Bulgarorum c.* 2. *teſtatur ita dicens. Ita diligere debet. &c.* In margine haec ſunt : *Sent.* 4. *diſt.* 42. *Ivo p.* 2. *c.* 135. *& par.* 9. *c.* 34. *Pann. l.* 6. *c.* 123. *Ivo ſerm.* 1. *de rebus eccleſiaſticis.*

(5) Haec eſt in eodem libro inſcriptio capitis 17. *Si quis cum matre.* 33. q. 2. *Item.* Et in margine eſt : *Al. Idem. In eodem Concilio* (Vuormacienſi) *c.* 34. *Ivo par.* 1. *c.* 138. *& part.* 9. *c.* 36. *Pann. l.* 7. *c.* 64. In Notis eſt : *Cum matre*] *Sic in Pannormia & apud Ivonem par.* 9. *c.* 36. *Sed apud eundem par.* 1. *c.* 138. *legitur* : Si quis cum commatre. *ſicut etiam in Concilio Vuormacienſi. Quos enim*] *Hac non ſunt in Vuormacienſi neque apud Ivonem, ſed fere eadem in Pannormia.*

(6) Ante caput 17. *De conſanguinitate.* 35. q. 2. & 3. in eodem libro haec verba ſunt : *Item Nicolaus Papa II. Amalphitanae Eccleſiae ſuffraganeis.* In margine eſt : *Habetur in ſynodo Epiſcopor.* 113. *in baſilica Conſtantiniana c.* 11. *&* 12. *Sent. ibidem* (hoc eſt, *Sent.* 4. *diſt.* 40.)

(7) Inſcriptio capitis 22. *Monomachiam.* 2. q. 5. in eodem libro haec eſt : *Item ex decretis Nicolai Papae.* In margine haec ſunt : *Burc. l.* 9. 51. *Ivo p.* 8. *c.* 187. Ad illa verba, *in lege non aſſumimus*, additur : *in legem aſſumi nuſquam preceptum reperimus. orig.* In Notis eſt : *Epiſtola ſcripta Carolo Regi patruo Lotha-*

rij (ex qua caput hoc eſt acceptum) extat Romæ in codice ſæpe citato monaſterij Dominicanorum : in qua inter alia refertur Lotharium, cum ſcire vellet an Theuperga ſive Thietberga (ut vocat Rhegino) ipſius uxor adulterium patraſſet, voluiſſe duos homines monomachiam committere ; ita ut ſi ille qui partes Theupergæ tueretur caderet, ipſa plane adulterij convicta cenſeretur. Hocque valde reprehendit Nicolaus, docens hanc non eſſe legitimam rationem probandi crimina, (quamvis in Longobardicis conſtitutionibus & in Capitularibus habeatur) ſed potius nihil aliud eſſe quam Deum tentare. Addit vero denegatam fuiſſe a Lothario Theupergæ juſtam purgationem his verbis : Sed de adulterio illa coram Miſſi noſtri praeſentia purgare ſe voluit : ſed ipſe non annuit. *Totam hanc hiſtoriam deſcribit Rhegino lib. 2. Chronicorum. Ex his vero oſtenditur rubricam hujus capitis apud Gratianum nimis eſſe generalem ; quippe cum Nicolaus hoc tantum velit demonſtrare, non eſſe utendum monomachia ad purgationem.*

(8) De inſcriptione capitis 2. *Auctoritatem.* 15. q. 6. ſcriptum eſt dialogo 13. hujus libri, additione ſeptima,

(9) Capitis 46. *Omnium.* 23. q. 5. in eodem libro inſcriptio eſt : *Item Nicolaus exercitui Francorum.* In Notis additur : *Ivo parte 10. c 87. verſ.* omnium veſtrum. *hoc idem citat ex epiſtola Leonis quarti ad exercitum Francorum ; ubi etiam affert id quod infra ead. q. 8. c.* Omni timore. *ex eodem Leone refertur.* In margine eſt : *Ivo par. 10. c. 87. Pann. l. 8. c. 30.* Capitis 9. *Omni timore.* 23. q.8. inſcriptio eſt : *Idem* (hoc eſt, Leo quartus) *exercitui Francorum.* In margine eſt : *Pann. l. 8. c. 30.* Addi debuit : *Ivo p. 10. c. 87.*

(10) Eadem quaeſt. 8. cap. 15. *Si nulla.* in eodem libro inſcriptio eſt haec : *Item Nicolaus Papa ad conſulta Bulgarorum c. 46.*

(11) Ante caput 25. *Illi qui.* 24. q. 3. haec in eodem libro verba ſunt : *Item Nicolaus Papa omnibus Epiſcopis.* In margine eſt : *Pann. l. 5. c. 114.*

(12) Gratiani verba ſunt ante caput 1. diſt. 23. in eo-

Digitized by Google

eodem libro : *Vnde Nicolaus Papa II. in Conc. Lateranenſi.* In margine eſt : *Pann. l. 3. c. 1.* In Notis: *Hujus decreti integrum exemplum eſt in vetuſtiſſimo libro abbatiæ monaſterij Farfenſis litteris Longobardicis ante annos pene quingentos ſcripto, & alibi.* Vid. lib. 1. dial. 9. add. 7.

(13) De inſcriptione capitis 7. *Nam ſi.* diſt. 27. ſcriptum eſt dialogo 17. addit. 3. hujus libri. Et de inſcriptione capitis 6. *De his.* diſt. 50. in eodem dialogo 17. addit. 2.

(14) Poſterioris capitis, cujus initium eſt *Presbyter.* 15. q. 5. in eodem libro inſcriptio eſt : *Item Nicolaus Salomoni Conſtantienſi Epiſcopo.* In margine eſt: *Ivo p. 6. c. 122.*

(15) Inſcriptio capitis tertii *Præcipimus.* 16. q. 2. in eodem libro haec eſt : *Item Nicolaus Papa II. epiſt. unica c. 5.* Et in margine eſt : *diſt. 32. Præter hoc. par. Deinde.*

(16) Ejuſdem cauſſae quaeſt. 5. caput. 1. hanc habet inſcriptionem in eodem libro : *Vnde Nicolaus Papa ait. Si quis Epiſcopor. &c.* In margine eſt : *Anſ. l. 5. c. 9.* Et in Notis : *Anſelmus citat ex Arauſico, in cujus 10. capite fere idem legitur.*

(17) Capitis 36. *Aperte.* 24. q. 1. in eodem libro haec inſcriptio eſt : *Item* (Nicolaus vel Caeleſtinus Papa) *ad clerum Conſtantinopolitanum.* In margine eſt : *Nicolaus ibidem* (eſt epiſt. 7. Michaëli Auguſto) *ex eodem Cæleſtino ad Clerum Conſtantinop.* Et : *Ivo par. 14. c. 59. Pann. l. 5. c. 135.* Et in Notis : *Hinc etiam citatur a Nicolao alia epiſtola ejuſdem Cæleſtini quæ eſt inter acta ipſius Concilij Epheſini. Intellexiſtis*] *Hic incipiunt propria Nicolai verba.* Capitis 37. *Miramur.* eadem quaeſtione inſcriptio eſt: *Idem Nicolaus Papa ibidem paulo inferius.* In margine eſt : *In can. Apoſt. 32. al. 34. & in Conc. Antioch. c. 7.*

(18) Haec etiam eſt in eodem libro inſcriptio capitis 4. *Apoſtolicæ.* 35. q. 9. *Item Gregorius.* In Notis eſt : *Apud Anſelmum & Polycarpum citatur ex epiſtola Nicolai Papæ ad Regem Carolum. Extat in codice ſæpe memorato monaſterij Dominicanorum in epi-* *ſtola*

ſtola Nicolai quæ inſcribitur ad Ludovicum Regem, & in altera ejuſdem ad Epiſcopos omnes in regno Ludovici, quæ incipit Gaudemus. In margine eſt : *Deusdedit ibidem* (hoc eſt, *p.* 1.) *Polyc. l.* 5. *tit.* 6. *Anſ. l.* 2. *c.* 69. Inſcriptio capitis 6. *Sententiam.* eadem quaeſtione eſt haec : *Item Nicolaus Papa ad Michaelem Imperatorem in epiſtola ſeptima.* In margine haec ſunt: *Anſ.* 1. *c.* 75. *Ivo par.* 5. *c.* 19. Et in Notis : *Voluerit*] *Sic etiam in originali impreſſo. ſed Anſelmus & Ivo habent tenuerit.* Vid. dial. 13. add. 10.

DE HISPANIAE CONCILIIS NON editis, & de aliis veteribus libris.

Dialogus vigeſimus.

C. QUAENAM ſunt ea quae dixiſti non edita Hiſpaniae Concilia? A. Septem Toletana Concilia, duo Caeſarauguſtana, duo Barcinonenſia, Emeritenſe, Oſcenſe, Egarenſe, & cum his conjungitur ex Gallia Narbonenſe. C. Praeclara quidem nomina & noſtris aequalibus ac praeceptoribus inaudita; nec ſat ſcio an Gratianus his unquam uſus fuerit; uno excepto Emeritenſe, quo illum
Dial. 3. *lib.* 1. mutato nomine inveniri dicebas uſum. Toletana autem, quae Gratianus ſaepe refert Concilia, & ex Caeſarauguſtano quaedam, omnia fere in editis voluminibus exſtant. A. Qua ratione Emeritenſe vidit & quaedam Toletana non edita, potuit etiam cetera legere. Sed age videamus capita quaedam ex his Toletanis accepta. Cauſſa XXVI. quaeſtione V.
26. *q.* 5. *c.* 13. Quicumque. caput illud, cujus initium *Quicumque ſacerdo-*

dotum, ex Toletano Concilio ſumi Gratianus fatetur. In editis Conciliis non invenies; ſed in his quae dixi non edita inventum eſt ex duobus capitibus duorum Conciliorum ſumptum. Initium enim ejus capitis eſt ex Concilio Toletano XII. capite ſeptimo. Poſterior pars, cujus initium *Plerique etiam*, eſt ex Toletano XVII. capite quinto. Sed multa in utroque capite relicta ſunt ſtudioſis viris legenda. Pro illis, *cauſſa doloris cujuſlibet*, illic eſt, *cauſa cujuſlibet doloris vel amaritudinis*. Pro *altare veſtibus ſacris* eſt *altare divinum veſtibus ſacratis*. Pro voce *accinxerit* eſt *accingi*, aut ut in alio libro eſt, *accingiſſe*. Sed ſcribendum eſt *accinxiſſe*. Pro illis, *& extingui præceperit*, plura ſunt: *vel extingui præceperit, aut quodcumque lugubritatis in templo Dei induxerit, atque, quod pejus eſt, occaſionem nutrierit unde templis Domini aut officia conſueta deſint aut oblatio ſingularis ſacrificij videatur in aliquo defraudari*. Pro illis, *loci ſui dignitate &c.* illic eſt: *ignobilitati perpetuæ mancipatus, juxta ſuperiorem ſententiam Domini, & loci ſui dignitate &c.* Pro illis *Plerique etiam ſacerdotum ſauciati &c.* multa ſunt alia praetermiſſa. Pro illis, *ipſum offertur ſacrificium, mortis incurrat periculum*, illic eſt: *idipſum offertur ſacrificium ipſius ſacroſancti libaminis interventu, mortis ac perditionis incurrat periculum; & quod cunctis datum eſt in ſalutis remedium, illi hoc perverſo inſtinctu, quibuſdam eſſe expetunt in interitum*. Pro illis, *ergaſtulo relegentur*, plenius illic eſt, *ergaſtulo*

religati, excepto ſupremo vitæ curriculo, cunctis vitæ ſuæ diebus ſacræ communionis eis denegetur perceptio, quia Domino ſe crediderunt fraudulento delibaſſe ſtudio. B. Multo meliora ſunt haec, in quibus & exilii & excommunicationis poena eſt, quam illa quae
10. q.3. c.3. Unic. exilium tantum continebant. (1) A. Ex Toletano XVI. capite V. illa ſunt quae Gratianus refert poſt aliud Emeritenſis Concilii caput. Omittuntur autem multa exordii verba, ut in ſuperioribus. Et in extremo capite, poſt verbum *perſolvere*, additur, *nec populis ſacerdotali jure occurrere, ſed nec rebus &c.* & poſt verbum *parvipenderit* haec adduntur: *ut quippiam exinde temerandum crediderit.* In fine ſunt haec verba non ſatis integra poſt verbum *multari*: *ita nempe ut poſtquam ab hoc excommunicationis interdicto ad ordinis ſui ſanctiones modis omnibus ſtudeat adimplere.* B. In libro Michaëlis Tomaſii legi cujuſdam docti viri ſcripturam, poſt vocem *interdicto, liber fuerit, ad ordinis ſui remeaverit locum, cunctas hujus canonis ſanctiones, modis omni-*
Diſtin. 18. *c. ult.* *bus &c.* A. Magna libertate is interpres utebatur. (2) Ex capite ſeptimo ejuſdem Concilii Gratianus ſumpſit extremum caput diſtinctionis XVIII. quod falſo Contius refert ex Toletano tertio capite decimo octavo. Varietas non magna eſt, his exceptis. Pro illis verbis *pleniſſime omnia referet &c.* illic eſt *publice omnia reſerata, de his quæ eodem anno in Concilio acta vel definita extiterint pleniſſime notiores efficiantur*; & poſt alia:

Quod

Quod ſi quiſpiam ea parvipendenda crediderit, aut contemnenda delegerit, aut contra hæc inobedientia tumidus, ſuſurratione plenus, invidia incenſus, & laceratione perfunctus, nec non potius earundem definitionum extiterit fautor benevolus, ſententia excommunicationis duorum menſium curriculo perſiſtet uſquequaque multatus. (3) Haec ſunt apud Gratianum aperte ex his Conciliis ſumpta. Sed quia incidi in verba quaedam Auguſtini apud Gratianum relata, quae in Toletano Concilio XVII. cap. IV. Cypriani eſſe dicuntur, de his videndum cenſeo. Auguſtini verba ſunt: *Fruſtra, inquit, quidam, qui ratione convincuntur, conſuetudinem nobis obiciunt &c.* In eo Concilio eſt: *Itemque præcellentiſſimus doctor & invictiſſimus martyr Cyprianus proſequens ait: Fruſtra qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponant &c.* Ivo Auguſtino eadem adſcripſit. Utrumque exiſtimo eiſdem fuiſſe verbis uſum, & Cyprianum, & Auguſtinum; atque in illo verbo, *inquit*, ad Cyprianum reſpexiſſe. Cypriani verba ſunt in epiſtola ad Jubaianum: *Proinde fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponunt &c.* Auguſtini libro quarto de baptiſmo contra Donatiſtas cap. V. *Proinde*, inquit, *fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis obiciunt &c.* C. Non igitur ſcribi debuit, *Fruſtra, inquit quidam*; ſed *Proinde, inquit, fruſtra quidam.* neque *convincuntur*, ſed *vincuntur*. Cur autem *obiciunt* habet Auguſtinus, *opponunt* Cyprianus? A.

Diſt. 8. c. 7. Fruſtra.

Ivo par. 2. c. 93. & par 4. c. 235. detr.

memoria fortaſſe lapſus eſt, & ſententiae ejuſdem verbum protulit. Ideo retinendum arbitror. (4) De aliis videamus quae ex aliis libris non editis ſumpta ſunt. Sed quid illud eſt quod puer ad vos attulit? C. Nuntiat veniſſe librarium cum jure pontificio tamdiu deſiderato Gregorianae editionis. A. Manum igitur de tabula, ut ajunt. Velim tamen interea ſcire quinam alii libri eſſent reliqui. De illis loquor, de quibus agebamus nondum in vulgus editis, cum quibus Gratianus conferri potuit. B. Eos nullo ordine referam, ſed ut ut venerint in buccam. Initium faciam a ſeptimi Gregorii regiſtro, in quo praeter epiſtolarum libros decem, multa ſunt Concilia Romae ab eodem Pontifice habita. Succeſſit huic Victor tertius; & poſt eum Urbanus minor. Utriuſque ſynodos habes, Victoris Beneventanam, Urbani Claromontenſem, Melfienſem, Placentinam; item Paſchalis minoris duo Romana Concilia, aliud Innocentii minoris Romanum Concilium, & horum trium Pontificum Urbani, Paſchalis, & Innocentii aliquot epiſtolas. Eugenii tertii Remenſe Concilium, falſo Eugenio minori a Colonienſibus inſcriptum. His omnibus antiquius eſt Concilium Ravennae habitum ab Joanne IX. Pontifice Maximo. Item epiſtolae aliquot Leonis minoris & Leonis quarti. Concilia provincialia Galliae addere poſſumus, Andegavenſe, Troſleianum, Lemovicenſe, Bituricenſe, Tullenſe, Pictavienſe, atque alia hujuſmodi. Vitae quoque addantur

Pon

Pontificum Romanorum ad Joannem XXII. Anaſtaſii Bibliothecarii hiſtoria, ex Georgio & Theophane, & interpretatio Concilii Nicaeni de imaginibus,& octavi CP. contra Photium. Fragmenta Hadriani Pontificis ad Carolum Magnum de imaginibus, quae in Suriana editione deſiderantur. Haec & alia plenius in Romano Gratiani volumine & in epitome veteris juris pontificii tua cognoſcentur. A. Habes igitur C. quod tantopere expetebas, juris pontificii emendationem, non ex ſordidis rivulis & lacunis, ſed ex ipſis fontibus ſplendidiſſimis, quaſi Venerem quandam e mari exorientem, quae omnium in ſe oculos convertat, & mirificos amores & cupiditates eliciat.

ADDITIONES.

(1) ANTE caput 13. *Quicumq.* 26. q. 5. in editione Gregoriana haec verba ſunt: *Quorum omnium maleficia nequiſſima Toletanum Concilium 13. condemnat dicens c. 7.* Et in Notis eſt: *Principium hujus capituli uſque ad verſ.* Pleriſq. *eſt ex 13. Concilio Toletano c. 7. Reliqua vero ſunt ex 17. Toletano c. 5. Quorum Conciliorum duo exemplaria ſunt habita ex Hiſpania, & inde nonnulla hic emendata & addita.*

(2) In eodem libro inſcriptio capitis 3. *Viſio.* 19. q. 3. haec eſt: *Item ex Concilio Toletano 16. c. 4.* In Notis haec ſunt: *Caput hoc eſt pars quarti canonis Concilii 16. Toletani, cujus duo exemplaria miſſa ſunt ex Hiſpania, ex quibus nonnulla ſunt in hoc capite emendata & addita. Habitum vero eſt Concilium hoc Aera* DCCXXXI. *cum illud Emeritenſe habitum fuerit Aera* DCCIIII. *Mulctari*] *In Concilio ſequitur*: ita nempe ut poſtquam ab excommunicationis interdicto ad ordinis ſui remeaverit locum,

 cur-

cunctas hujus canonis ſanctiones modis omnibus ſtudeat adimplere.

(3) Diſtinctione 18. capitis extremi inſcriptio in eodem libro haec eſt: *Vnde in Concilio Toletano 16. c. 6. Decernimus &c.* In Notis eſt: *Quatenus*] *In duobus exemplaribus hujus decimi ſexti Concilij Toletani locus hic ita legitur:* Quatenus coram eis publice omnia reſerata, de his quae eodem anno in Concilio acta vel definita extiterint pleniſſime notiores efficiantur.

(4) Caput ſeptimum diſtinctionis 8. in eodem libro ita inſcribitur: *Idem* (Auguſtinus) *in lib. 4. de baptiſmo contra Donatiſtas c. 5. Fruſtra, inquit, quidem, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis objicint &c.* In margine eſt: *Hic refert beatus Auguſtinus verba beati Cypriani in epiſt. ad Iubaia. Ivo p. 2. c. 94. & par. 4. c. 235.* Et verſ. *Hoc plane additur: Hic beatus Auguſtinus reſpondet.*

F I N I S.

TI-

TITULI DIALOGORUM
libri poſterioris.

I.	DE titulo libri Gratiani, & de mendis. pag.	3.
II.	*De Gratiani erratis in propriis nominibus.*	11.
III.	*De eodem erratorum genere.*	21.
IV.	*De eadem re.*	33.
V.	*De aliis mendis Gratiani.*	46.
VI.	*De Gratiani majoribus erratis.*	55.
VII.	*De capitibus ſumptis a ſexta ſynodo.*	77.
VIII.	*De eadem re.*	88.
IX.	*De eadem re.*	100.
X.	*De Martino Bracarenſi, & de Martini Papæ Concilio.*	108.
XI.	*De eadem re.*	120.
XII.	*De aliis Martini Bracarenſis capitibus, & de Gratiani erratis.*	137.
XIII.	*De falſis inſcriptionibus apud Gratianum, & de fragmentis quibuſdam Conciliorum & epiſtolarum pontificiarum.*	146.
XIV.	*De eadem re.*	156.
XV.	*De eadem re, & de aliis Gratiani erroribus.*	165.
XVI.	*De beati Antonini cenſura in Gratianum, & de Romanorum ſelectorum ſententia.*	178.
XVII.	*De aliis majoribus erroribus Gratiani ex beati Antonini ſententia.*	190.
XVIII.	*De eadem re.*	199.
XIX.	*De erroribus quibuſdam & mendis Gratiani in diſtinctionibus.*	211.
XX.	*De eadem re.*	225.

TITULI DIALOGORUM

libri poſterioris.

I.	*DE Gratiani emendatione ex Conciliis non editis.*	245.
II.	*De eadem re ex Concilio Eugenii & Leonis.*	256.
III.	*De eadem re.*	264.
IV.	*De Calliſti ſecundi Romana ſynodo.*	271.
V.	*De eadem re.*	277.
VI.	*De duplici octava ſynodo.*	284.
VII.	*De eadem ſynodo octava Hadriani.*	294.
VIII.	*De eadem re, & de falſa inſcriptione quorundam capitum Gratiani ex octava & nona ſynodo inſcriptorum.*	300.
IX.	*De eadem re.*	309.
X.	*De Capitularibus Caroli & Ludovici & aliorum Imperatorum.*	321.
XI.	*De eadem re.*	327.
XII.	*De Nicolai primi epiſtolis & reſponſis.*	334.
XIII.	*De eadem re.*	343.
XIV.	*De eadem re.*	352.
XV.	*De eadem re.*	361.
XVI.	*De quibuſdam locis Gratiani Romanæ editionis, & de aliis Nicolai capitibus.*	369.
XVII.	*De aliis Nicolai Papæ capitibus.*	376.
XVIII.	*De eadem re.*	383.
XIX.	*De eadem re.*	391.
XX.	*De Hiſpaniæ Conciliis non editis, & de aliis veteribus libris.*	400.

IN-

INDEX OMNIUM CAPITUM

Gratiani, quæ in his duobus libris continentur.

DIST. 1. lib. 1. dial. 1. Principium. l. 1. d. 19
cap. 7. Jus natur. l. 1. d. 19
cap. ultimum. l. 1. d. 19
Diſt. 2. cap. 7. Quædam. l. 1. d. 5
Diſt. 3. Principium. l. 1. d. 5
cap. 1. l. 1. d. 1.
cap. 2. l. 1. d. 1.
Diſt. 4. cap. 3. In iſtis. p. Leges. l. 1. d. 16
cap. 4. Statuimus. l. 1. d. 16
cap. 5. Quadrageſ. l. 1. d. 16
cap. ult. l. 1. d. 16
Diſt. 5. in principio. l. 1. d. 19
Diſt. 6. in fine. l. 1. d. 19
Diſt. 7. cap. 1. l. 1. d. 19
Diſt. 8. cap. 1. l. 1. d. 19
cap. 3. Mala. l. 2. d. 12
cap. 4. Veritate. l. 1. d. 19
cap. 5. Si conſuetud. l. 1. d. 19
cap. 7. Fruſtra. l. 2. d. 20
Diſt. 9. cap. 5. Ego. l. 1. d. 19
cap. 6. Ut veterum. l. 1. d. 4
cap. 9. Noli. l. 1. d. 19
Diſt. 10. cap. 1. l. 1. d. 19 l. 2. d. 12
cap. 3. Certum. l. 1. d. 19
cap. 5. Imperium. l. 2. d. 14
cap. 8. Quoniam. l. 2. d. 14
cap. 9. De capitulis. l. 1. d. 19. l. 2. d. 10.
cap. 10. Vides. l. 1. d. 19
cap. 11. Quis autem. l. 2. d. 19
cap. 12. Certum. l. 1. d. 19
cap. ult. l. 1. d. 19. add. 12. & 16
Diſt. 11. cap. 2. Conſequens. l. 1. d. 20. l. 2. d. 14
cap. 5. Eccleſiaſticar. l. 1. d. 20.
cap. 6. Conſuetudinem. l. 1. d. 13.
cap. 7. In his. l. 1. d. 20
cap. 8. Catholica. l. 1. d. 20.
cap. 10. Hoc veſtræ. l. 1. d. 20
Diſt. 12. cap. 2. Præceptis. l. 1. d. 20.
cap. 3. Scit ſancta. l. 1. d. 20. l. 2. d. 12.
cap. 5. Ridiculum. l. 1. d.

d. 20. l. 2. d. 12.
cap. 8. Non conſuetud. l. 1. d. 13. add. 5.
cap. 11. Illà autem. l. 1. d. 20.
cap. 12. Omnia l. 1. d. 20
Diſt. 13. In principio. l. 1. d. 17.
Diſt. 14. In principio. l. 1. d. 17
Diſt. 15. cap. 1. l. 2. d. 6
cap. 2. l. 1. d. 5. l. 2. d. 6
cap. 3. Sancta. p. Item venerabilis. l. 1. d. 4
d. cap. 3. Sancta. p. in primis. l. 1. d. 6
d. cap. 3. p. Ceterum l. 1. d. 20
Diſt. 16. Initium. l. 1. d. 6. add. ult.
cap. 1. l. 1. d. 6. & 20
cap. 3. Clementis. l. 1. d. 6. & 20
cap. 4. Placuit. l. 1. d. 6. add. 10. & 11
cap. 5. Sextam. l. 1. d. 7
cap. 6. Habeo. l. 1. d. 7. & 8. add. 1. & 2
cap. 7. Quoniam. l. 1. d. 1. 4. 6. 7. 8. 20
cap. 8. Sancta. l. 1. d. 20. l. 2. d. 6
cap. 9. Sexta. l. 1. d. 29. & d. 3. add. 7
cap. 10. Prima. p. quinta. l. 1. d. 3.
cap. 11. Prima. p. vigeſ. l. 1. d. 3.
cap. 12. Septuaginta. l. 1. d. 20
cap. 13. Viginti. l. 1. d. 20
cap. ult. l. 1. d. 20
Diſt. 17. cap. 6. Concilia. l. 1. d. 8. add. 9
Diſt. 18. cad. 4. Propter. l. 1. d. 11.
cap. 7. Quoniam. l. 1. d. 8
cap. 15. Propter. l. 1. d. 11
cap. ultimum. l. 2. d. 20
Diſt. 19. cap. 1. l. 1. d. 1. & d. 3. add. 5. l. 2. d. 14
cap. 1. Nulli. l. 1. d. 20
cap. 7. Ita domini. l. 1. d. 6. ad. 1.
cap. 8. Secundum. in fine. l. 1. d. 6
cap. 9. Anaſtaſius. l. 1. d. 6
Diſt. 20. cap. 1. l. 1. d. 1. 3. & 18
cap. 2. l. 2. d. 14.
Diſt. 21. In principio. l. 1. d. 15
cap. 4. Inferior. l. 2. d. 12
cap. 5. Nolite. l. 2. d. 12
cap. 6. Deniq. l. 2. d. 12
cap. 7. Nunc autem. l. 2. d. 12
cap. 8. Submittitur. l. 2. d. 12
cap. ult. l. 2. d. 12
Diſt. 22. cap. 1. l. 1. d. 8. add. 9. l. 2. d. 13.
cap. 3. CP. l. 1. d. 9. add. 5
cap. 6. Renovantes l. 1. d. 9
cap. ultimum. l. 1. d. 9. l. 2. d. 7
Diſt. 23. cap. 1. l. 1. d. 9. l. 2. d. 19
cap. 12. Præterea. l. 2. d. 15

Diſt. 24. cap.ult. l. 1. d. 10
Diſt. 27. cap. 1. l. 1. d. 10
cap. 6. Quod interrog. l. 2. d. 17.
cap. 7. Nam ſi. l. 2. d. 17. & 19
cap. 8. Presbyteris. l. 2. d. 5.
Diſt. 28. cap. 7. Præterea. l. 1. d. 10. & 15
cap. 8. Diaconi. l. 1. d. 10
cap. 12. Si qua. l. 1. d. 12
cap. 14. Si quis. l. 1. d. 8.
cap. 16. Presbyterum. l. 1. d 8
cap. ult. l. 2. d. 17.
Diſt. 31. cap. 9. Quicumq. p. 1. l. 1. d. 8.
cap. 11. Omnino. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 17. Quoniam. l. 1. d. 8
cap. ultimum. l. 1. d. 8
Diſt. 32. cap. 4. De illo. l. 2. d. 17
cap. 5. Nullus. l. 2. d. 16
cap. 6. Præter. l. 2. d. 16. & 19.
cap. 7. Si quis. l. 1. d. 8
cap. 10. Eos, qui. l. 1. d. 4
cap. 13. Placuit. l. 1. d. 8
Diſt. 33. cap. 3. Communiter. l. 1. d. 13
cap. 4. Clerici. l. 2. d. 19
Diſt. 34. cap. 1. l. 2. d. 15
cap. 4. Is, qui. l. 1. d. 15
cap. 11. Se cujus. l. 1. d. 10. & 11
cap. 12. Si laici. l. 1. d. 10
cap. 17. Si Subdiac. l. 1. d. 12.
cap. 18. Lector. l. 1. d. 12
Diſt. 37. cap. 12. De quibuſd. l. 2. d. 2.
Diſt. 38. cap. 13. Indignum. l. 1. d. 2
cap. 14. Locutio. l. 1. d. 2. add. 4
Diſt. 40. cap. 1. Non nos. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 6. Si Papa. l. 2. d. 3
Diſt. 43. cap. ult. l. 2. d. 15
Diſt. 44. cap. 3. Nulli. l. 1. d. 8
cap. 16. Non oportet. l. 1. d. 11
cap. ultimum. l. 1. d. 11
Diſt. 45. cap. 5. De Judæis. l. 1. d. 5
Diſt. 47. cap. 2. Quoniam. l. 1. d. 10
cap. ultimum. l. 1. d. 13
Diſt. 50. cap. 5. Clericum. l. 2. d. 17
cap. 6. De his. l. 2. d. 17. & 19
cap. 19. Cum exaudiero. l. 1. d. 4
cap. 22. Si quis. l. 1. d. 10
cap. 24. Sacerdos, p. quomodo. l. 1. d. 18.
cap. 28. Domino l. 1. d. 4
cap. 32. Presbyt. in fine. l. 1. d. 18.
cap. 33. Sacerdotes. l. 2. d. 16
cap. 39. Studeat. l. 2. d. 16. & 17
cap. 42. Eos. l. 1. d. 10
cap. 44. Si quis. l. 1. d. 10

cap.

cap. 43. Hi, qui ar. l. 2. d. 17
cap. 68 Placuit l. 1. d. 12
Diſt. 54. cap. 3. Magnus. l. 1. d. 2.
cap. 7. Si quis obligatus. l. 1. d. 12
cap. 11. Quis aut. l. 1. d. 19
cap. 12. Generalis. l. 1. d. 5
cap. 22. Abbati. l. 2. d. 8
Diſt. 55. cap. 7. Si quis a medicis. l. 1. d. 10
cap. 9. Si quis præ. l. 1. d. 10
cap. 10. Si quis in. l. 1. d. 4. & 15
Diſt. 56. cap. 1. & 2. l. 1. d. 6
cap. 10. Si gens. l. 2. d. 3
Diſt. 60. cap. 2. Nullus. l. 2. d. 4
Diſt. 62. cap. ult. l. 2. d. 4
Diſt. 63. cap. 1. l. 1. d. 4. l. 2. d. 8
cap. 2. l. 1. d. 4. l. 2. d. 8
cap. 4. Porro. l. 2. d. 14
cap. 6. Non eſt. l. 1. d. 11
cap. 7. Omnis. l. 1. d. 9. l. 2. d. 8
cap. 8. Non licet. l. 1. d. 11
cap. 13. Epiſcopos. l. 2. d. 15
cap. 16. Reatina. l. 1. d. 19
cap. 31. Inter nos. l. 1. d. 19
cap. 34. Sacrorum. l. 2. d. 10
Diſt. 64. cap. Primum. l. 1. d. 10
cap. 7. l. 1. d. 10
Diſt. 65. cap. 2. Non debet. l. 1. d. 11
cap. 3. Epiſcopus. l. 1. d. 11
Diſt. 71. cap. 6. Privatus. l. 1. d. 18
Diſt. 72. cap. 5. l. 1. d. 16. l. 2. d. 1
Diſt. 73. In principio. l. 1. d. 16.
cap. 1. & 2. l. 1. d. 16. add. 3.
Diſt. 77. cap. 4. Subdiaconus. l. 1. d. 8
Diſt. 78. cap. 1. l. 1. d. 11.
cap. 4. Presbyter. l. 1. d. 11
Diſt. 79. cap. 1. l. 2. d. 13
cap. 9. Si quis. l. 2. d. 13
Diſt. 80. cap. 1. & 2. l. 1. d. 15
Diſt. 81. cap. 2. Nemo. l. 1. d. 8. add. 9.
cap. 4. Si qui. l. 1. d. 10
cap. 7. Sacerdos. l. 2. d. 1.
cap. 19. Miniſtri. l. 1. d. 13
cap. 20. Clericus. l. 1. d. 13
cap. 21. Sed ſi. l. 1. d. 13.
cap. 22. Si quiſpiam. l. 2. d. 1.
cap. 26. In omnib. l. 2. d. 8.
Diſt. 82. cap. ult. l. 1. d. 14
Diſt. 83. cap. 3. Error. l. 1. d. 15. add. 7
Diſt. 84. cap. 3. Cum in. l. 1. d. 8.
cap. 4. Cum de. l. 1. d. 8
Diſt. 86. cap. 3. Facientis. l. 1. d. 15. add. 7. & diſl. 19 add. 13.

cap. ultimum. l. 1. d. 3
Diſt. 90. cap. 4. Alienus. l. 2. d. 8
cap. 5. Si quis l. 2. d. 8
Diſt. 92. cap. 4. l. 1. d. 11
cap. 5. Si quis. l. 1. d. 11
cap. 8. Si quis. l. 1. d. 11 add. 9
cap. ult. l. 1. d. 12
Diſt. 93. cap. 4. Juxta. l. 1. d. 13. l. 2. d. 1.
cap. ult. l. 1. d. 8
Diſt. 95. cap. 2. p. 1. l. 1. d. 17
cap. 5. Olim. l. 1. d. 15
cap. 8. Non oportet. l. 1. d. 11
cap. ult. l. 1. d. 4
Diſt. 96. cap. 1. p. Eulalius. l. 2. d. 4
cap. 4. Ubinam. l. 2. d. 14
cap. 5. Deniq. l. 2. d. 14
cap. 6. Cum ad verum. l. 2. d. 14
cap. 7. Satis evidenter. l. 2. d. 14
cap. 8. In ſcripturis. l. 2. d. 17
cap. 13. & 14. Conſtantinus. l. 1. d. 6
Diſt. 97. cap. ult. l. 2. d. 13
Diſt. 98. cap. Primum. l. 1. d. 15
1. q. 1. cap. 9. Qui per. l. 2. d. 8
cap. 10. Sanctorum. l. 2. d. 4
cap. 34. Sacramenta. l. 1. d. 3.
cap. 58. Spiritus. p. ecce. l. 1. d. 2
cap. 66. Non oportet. l. 1. d. 11
cap. 67. Non liceat. l. 1. d. 11
cap. 86. Non quales. l. 2. d. 14
cap. 96. Dictum. p. quod. l. 1. d. 6
cap. 100. Nullus. l. 1. d. 8
cap. 102. & 103. Placuit. l. 1. d. 14
cap. 107. Statuimus. l. 2. d. 15
cap. 117. Quibuſdam. l. 1. d. 4
cap. 123. Per principalem. l. 2. d. 13
e. q. 2. cap. 7. Si quis. l. 1. d. 4
cap. 8. Salvator. l. 1. d. 4
e. q. 7. cap. 2. p. Sed quoniam. l. 2. d. 8
2. q. 1. cap. 10. Notum. l. 2. d. 16
cap. 14. Prohibentur. l. 1. d. 17
cap. 16. Quæ Lotharius. l. 1. d. 17. l. 2. d. 15
cap. 20. Deus. p. Quando. l. 1. d. 17
cap. ult. l. 2. d. 15
e. q. 2. cap. 2. Omnes. l. 2. d. 12.
e q. 3. cap. 2. l. 1. d. 14
cap. 4. Si quis. l. 1. d. 14
cap. 8. Si quem. l. 2. d. 10
e. q. 4. & 5. cap. 7. Mennam. l. 1. d. 12
cap. 11. Super cauſſa. l. 1. d. 12

cap.

cap. 15. Nobilis. l. 1. d. 15
cap. 22. Monomachiam. l. 2. d. 19
cap. 23. Sæpe. l. 1. d. 15. & 16
cap. 25. Statuit. l. 1. d. 15
e. q. 6. cap. 11. Decreto. l. 1. d. 20
cap. 13. Arguta. l. 2. d. 31
cap. 22. Propter ſup. l. 1. d. 6
cap. 30. Poſt appellationem. p. forma. l. 2. d. 9.
e. q. 8. cap. 4. Qui crimen. l. 1. d. 14. add. 6
3. q. 5. cap. 14. Null. p. r. l. 1. d. 2
cap. 15. ult. Quod ſuſpecti. l. 1. d. 2. & l. 1. d. 12
e. q. 6. cap. 1. l. 1. d. 14. add. 6
cap. 10. Hæc quippe. l. 2. d. 15
cap. 17. Si quis. l. 1. d. 13
e. q. 9. cap. 12. Revera. l. 2. d. 12
cap. 14. Indicas. l. 1. d. 12
cap. ult. l. 2. d. 12
4. q. 1. cap. 2. Quod autem. l. 2. d. 12
e. q. 4. cap. 2. Nullus. l. 1. d. 14.
cap. ultimum. l. 2. d. 12
5. q. c. cap. ult. l. 1. d. 2
e. q. 3. cap. ult. l. 2. d. 2.
e. q. 6. cap. 7. Si quis. l. 2. d. 8
6. q. 3. cap. 3. Deniq. l. 2. d. 15
e. q. 4. cap. 1. & 2. l. 1. d. 11
cap. 3. Si inter. l. 1. d. 14
cap. 6. Quod bene. l. 2. d. 12
7. q. 1. In principio. l. 1. d. 15
cap. 4. Pontifices. l. 2. d. 15
cap. 15. Illud. l. 1. d. 13
cap. 16. Nihil. l. 1. d. 13
cap. 30. Remoto. l. 1. d. 2
cap. 41. In apib. l. 1. d. 4
cap. 45. Hoc nequaquam. l. 2. d. 6
cap. 47. Sciſcitatis. l. 2. d. 15. & 17
8. q. 1. cap. 3. & 4. Epiſcopo. l. 1. d. 11
e. q. 4. cap. Un. l. 1. d. 8. add. 9.
9. q. 3. cap. 1. l. 1. d. 11
cap. 2. Per ſingulas. l. 1. d. 11
cap. 8. Conqueſtus. l. 2. d. 15
cap. 10. Putet. l. 2. d. 13
cap. 11. Fuit. l. 1. d. 2.
cap. 14. Alior. l. 1. d. 8. add. 9
cap. 17. & 18. Cunct. l. 1. d. 12
cap. 21. Per principalem. l. 2. d. 13
10. q. 1. cap. 14. Sanctor. l. 2. d. 15
e. q. 2. cap. 8. Epiſcopus. l. 1. d. 11
e. q. 3. cap. 2. Priſcis. l. 1. d. 3
cap. 3. Unio. l. 2. d. 20.
cap. 8. Inter cetera l. 1. d. 4

11. q. 1. cap. 4. Judices. l. 1. d. 14. & 20
cap. 8. Nullos. l. 1. d. 14
cap. 26. Quicumq. l. 2. d. 11
cap. 37. Omnes. l. 3. d. 11
cap. 38. Volumus. l. 2. d. 11
cap. 43. Inolita. l. 1. d. 4
e. q. 2. cap. Unicum. l. 1. d. 4
e. q. 3. cap. 1. l. 1. d. 17
cap. 3. Præcipue. l. 2. d. 14
cap. 6. & 7. Si quis. l. 1. d. 11
cap. 10. Tenguald. l. 2. d. 15
cap. 18. Cum excommunicato. l. 2. d. 8
cap. 24. Ad menſam. p. Evidenter. in fine. l. 1. d. 17
cap. 28. Si quis. l. 2. d. 8
cap. 69. Cum apud. l. 1. d. 5.
cap. 77. Non ſolnm. l. 1. d. 17. l. 2. d. 8
cap. 78. Quattuor. l. 2. d. 8
cap. 96. Ita corporis. l. 2. d. 14
cap. 102. Excellentiſſ. l. 2. d. 15.
12. q. 1. cap. 2. l. 1. d. 15
cap. 3. Neceſſaria. l. 2. d. 1
cap. 4. Nulla. l. 2. d. 17
cap. 15. Futuram. l. 1. d. 6
cap. 23. Epiſcopus. l. 1. d. 11
cap. 24. Præcipimus. p. ſed notandum. l. 1. d. 17.
cap. 27. Nulli. l. 2. d. 1.
e. q. 2. cap. 3. Nulli. l. 1. d. 14
cap. 13. Apoſtolicos. l. 2. d. 7
cap. 17. De viro. l. 2. d. 18
cap. 19. Quiſquis. l. 1. d. 9. l. 2. d. 4
cap. 22. De rebus. l. 2. d. 17
cap. 25. Vulteranæ. l. 1. d. 11. add. 11
cap. 37. Alienationes. l. 2. d. 5, add. 7. & 8
cap. 42. Si qua. l. 1. d. 10
cap. 48. Non liceat. l. 1. d. 9
cap. 52. Sine exceptione. l. 1. d. 14
13. q. 2. cap. 15. Præcipiendum. l. 1. d. 15
14. q. 1. cap. 1. p. 1. l. 1. d. 67.
cap. ult. in fine. l. 1. d. 4
e. q. 2. cap. 2. l. 2. d. 1
e. q. 4. cap. 4. Si quis. l. 1. d. 10
cap. 8. Quoniam. l. 1. d. 10
15. q. 4. cap. 2. Placita. l. 1. d. 3.
e. q. 5. cap. ultimum. l. 2. d. 19
e. q. 6. cap. 2. Auctoritatem. l. 2. d. 13. & 19
e. q. 7. cap. 3. Si quis. l. 1. d. 2.
e. q. 8. cap. 1. l. 1. d. 11
cap. 4. Si quis. l. 1. d. 11. & d. 10. add. 3.
cap. 5. Sciſcitantib. l. 2. d. 16

16. q. 1. cap. 10. Interdicimus. l. 2. d. 5.
cap. 12. Qui vere. l. 1. d. 12
cap. 48. Et tempor. l. 1. d. 4
cap. 49. Poſtquam. l. 1. d. 5
cap. 59. Quia juxta. l. 2. d. 10
cap. 62. Nulli. l. 2. d. 2
e. q. 2. cap. 3. Præcipimus. l. 2. d. 19
e. q. 3. cap. 4. Quicumq. l. 1. d. 15
cap. 9. Placuit. l. 2. d. 7
cap. 13. Prima. l. 1. d. 4
cap. 15. Placuit. p. præſcript. l. 1. d. 17.
e. q. 4. cap. 1. l. 2. d. 5
e. q. 5. cap. 1. l. 2. d. 19
e. q. 7. cap. 11. Nullus. l. 2. d. 4
cap. 14. Si quis. l. 1. d. 9. add. ult.
cap. 15. Sane. l. 1. d. 15
cap. 24. Laicis. l. 2. d. 4
cap. 25. Si quis. l. 2. d. 4
cap. 33. Monaſterium. l. 2. d. 2
cap. 39. Decimas. l. 2. d. 5
17. q. 4. cap. 6. Sicut. l. 2. d. 17.
cap. 21. Quiſquis. l. 2. d. 9
cap. 23. De Preſbyteror. l. 2. d. 16
cap. 24. Qui Presbyterum. l. 1. d. 15
cap. 26. Omnes. l. 1. d. 5
cap. 27. Qui ſubdiaconum. l. 2. d. 11
cap. 28. Qui occiderit. l. 2. d. 11
cap. 29. Si quis. l. 1. d. 17
cap. 30. Nemini. l. 2. d. 13
cap. 37. & 38. Si quis. l. 1. d. 11
cap. 40. In venditionib. l. 2. d. 8. add. 3
18. q. 2. cap. 10. Quidam. l. 1. d. 12
20. q. 1. cap. 1. l. 2. d. 8.
cap. 9. Si qui. l. 2. d. 2
e. q. 2. cap. 3. Statuimus. l. 1. d. 13
cap. ultimum. l. 2. d. 9
e. q. 3. cap. 4. Præſens. l. 2. d. 17
21. q. 1. cap. 5. Relatio. l. 1. d. 2
cap. 6. Illud. l. 1. d. 2.
e. q. 2. cap. 1. l. 1. d. 8.
e. q. 3. cap. 1. & 2. l. 1. p. 13
e. q. 4 cap. 1. & 2. l. 1. d. 9
cap. 3. Epiſcopi. l. 2. d. 1
cap. 4. Sine. l. 2. d. 1
e. q. 5. cap. 2. l. 1. d. 11.
cap. 5. Si quis. l. 1. d. 11
22. q. 1. cap. 10. Si quis. l. 1. d. 13
cap. 12. Habemus. l. 1 d. 13
cap. 16. Movet. p. Alia. l. 2. d. 16
cap. ult. l. 1. d. 13. l. 2. d. 15
e. q. 4. cap. 2. Eſt etiam. l. 2. d. 16
cap. 5. In malis. l. 2. d. 15. & 16
cap. 8. Unuſquiſq. l. 2. d. 15

cap. 9. Incommutabilis. l. 2. d. 15. & 16
cap. ult. p. Unde datur. & p. Eſt etiam. l. 1. d. 17
e. q. 5. In principio. l. 1. d. 17
cap. 11. Humanæ. l. 1. d. 4
cap. 12. Juramenti. l. 1. d. 3
cap. 3. Qui. l. 1. d. 3. add. 4
cap. 14. Parvuli. l. 1. d. 13
cap. 15. Pueri. l. 1. d. 13
cap. 16. Honeſtum. l. 1. d. 13. & 16
cap. 17. Decrevit. l. 1. d. 16
cap. 18. De forma. l. 2. d. 9
23. q. 3. cap. 3. Noſtri. l. 1. d. 3
cap. 8. Qui poteſt. l. 1. d. 15
e. q. 4. cap. 29. Si illic. p. ſed. l. 1. d. 2
cap. 30. Guiliſarius. l. 1. d. 3
e. q. 5. cap. 44. Quali. l. 1. d. 2
cap. 46. Omnium. l. 2. d. 19
e. q. 8. cap. 9. Omni. l. 2. d. 19
cap. 15. Si nulla. l. 2. d. 19
cap. 19. Reprehenſibile. l. 2. d. 16
24. q. 1. In principio. l. 1. d. 18
cap. 1. & 3. Acacius. l. 1. d. 15
cap. 4. Audivimus. l. 1. d. 4. & 18
cap. 35. Ait. l. 2. d. 12
cap. 36. Aperte. l. 2. d. 19
cap. 37. Miramur. l. 2. d. 19
e. q. 2. c. ult. p. Item Rabanus. l. 1. d. 3
e. q. 3. cap. 19. An non. l. 2. d. 14
cap. 23. Si quis. l. 2. d. 5
25. q. 1. cap. 5. Violatores. l. 1. d. 14
cap. 24. Paternor. l. 2. d. 5
cap. 25. Illi qui. l. 2. d. 19
25. q. 2. cap. 18. Si quis. l. 2. d. 13
cap. 25. Ita nos. l. 1. d. 5
26. q. 2. In principio. l. 1. d. 2
e. q. 5. cap. 2. & 3. p. Si quis. l. 1. d. 10
cap. 12. Epiſcopi. l. 1. d. 14
cap. 13. Quicumq. l. 2. d. 20
e. q. 7. cap. 3. De his. l. 2. d. 18
cap. 7. Pro qualitate. l. 2. d. 9
cap. 8. Hoc fit. l. 2. d. 9
cap. 9. Pœnitentem. l. 2. d. 9
cap. 10. Affectum. l. 2. d. 9
cap. 11. Erga eum. l. 2. d. 9
cap. 14. Si quis. l. 2. d. 1
27. q. 1. cap. 6. Si quis. l. 2. d. 8
cap. 8. Viduas. l. 1. d. 12
cap. 29. De filia. l. 1. d. 12

cap. 27. Devotam. l. 1. d. 12
cap. 31. Mulieres. l. 2. d. 2
cap. 34. Vidua. l. 2. d. 17
cap. 37. Sciendum. l. 1. d. 15
cap. 38. Viduæ. l. 1. d. 15
e. q. 2. cap. 2. Sufficiat. l. 2. d. 18
cap. 21. Si quis. l. 2. d. 9
cap. 22. Si vir & uxor. l. 2. d. 3
cap. 25. Scripſit. l. 2. d. 18
cap. 46. Atho. l. 1. d. 3
28. q. 1. cap. 6. non ſolum. l. 1. d. 6
cap. 13. Nullus. l. 1. d. 8
30 q. 1. cap. 3. Noſſe. l. 2. d. 19
cap. 6. De his. l. 2. d. 19
e. q. 2. cap. Unicum. l. 2. d. 18
e. q. 3. cap. 1. Ita. l. 2. d. 19
e. q. 4. cap. Primum. l. 2. d. 19
e. q. 5. cap. 3. Noſtrates. l. 2. d. 18
31. q. 2. cap. 1. & 2. Tua. & 3. De neptis. l. 1. d. 5
cap. ult. l. 2. d. 18
32. q. 2. cap. ult. l. 1. d. 15
e. q. 5. cap. 22. Quidquid. l. 2. d. 18
e. q. 7. cap. 18. Quod propoſuiſti. l. 1. d. 6
cap. 24. Si quis. p. Illud. l. 1. d. 6
cap. 25. Hi qui. l. 2. d. 18
cap. 26. Neque. l. 2. d. 18. add. 11
33. q. 2. cap. 3. Hiſtoria. l. 2. d. 12.
cap. 4. Sive. l. 2. d. 12
cap. 5. Interfectores. l. 2. d. 18
cap. 6. Inter hæc. l. 2. d. 17. & 18
cap. 11. Hoc ipſum. l. 1. d. 4
cap. 14. In adoleſcentia. l. 2. d. 18
cap. 15. Latorem. l. 2. d. 18
cap. 16. Si quis. l. 2. d. 18
cap. 17. Si quis. l. 2. d. 19
e. q. 4. cap. 11. Nec uxorem. l. 2. d. 18
e. q. 5. cap. 2. l. 2. d. 9
34. q. 1. cap. 7. Ego dixi. l. 1. d. 6
35. q. 2. cap. 2. & 3. l. 2. d. 4
cap. 17. De conſanguinitate. l. 2. d. 19
e. q. 5. cap. 6. Primo gradu. l. 1. d. 6. l. 2. d. 10
e. q. 9. cap. 4. Apoſtolicæ. l. 2. d. 19
cap. 6. Sententiam. l. 2. d. 13. & 19
36. q. 2. cap. 3. Quis. l. 1. d. 4

DE PŒNITENTIA.

Diſt. 1. cap. 6. Si quis. l. 1. d. 4. & 18
cap. 19. Aut facta. l. 1. d. 18
cap. 30. Si cui. in fine. l. 1. d. 18
cap. 32. Facilius. p. Hoc. l. 1. d. 18
cap. 41. Non poteſt. l. 1. d. 3

c.

c.67. Si agamus. l.1.d.4
cap. 68. Quamobrem. p. Rurſus. l. 1. d.4
cap. 86. Quis aliquando. p. E contra auctorit. & p. Latentia. l.1. d. 18
cap. 88. Quamvis. p. Quib. l.1. d.18
cap. ultimum. l. 1. d.18
Diſt. 2. cap. 1. l.2. d.9
DE CONSECRATIONE.
Diſt. 1. cap. 7. Eccleſia. l. 2. d. 13
cap. 23. De fabrica.l.1. d. 14
cap. 30. Altaria. l.1.d.3
cap.33.Clericos. l.1.d.9
cap. 45. Conſulto. l. 1. d. 14
cap.46. Jacobus. l.1.d.9
cap. 48. Sacramenta. l. 1. d. 16
cap.55. Porro. l.2. d.16.
cap. 56. Nullus. l. 1. d. 4. l. 2. d. 1
cap. 57. Ut illud. l.1. d. 13.
Diſt. 2. cap. 6. Didicimus. l. 1. d. 9
cap. 7. Cum omne. l.1. d. 14
cap.13.Cotidie. l.1.d.16
cap. 16. In cœna. l.1.d. 13. & 16
c. 19.Sæculares.l.1.d.16
cap.21. Omnis. l.1.d.16
c.22. Triforme.l.1.d.16
cap.23. Tribus. l.1. d.16
c. 25. Timorem. l.2.d.9
cap. 30. Sacerdotum. l. 1. d. 13. l. 2. d.2
cap.42. Ego B. l.2.d.13
c. 54. Liquido. l.1. d.16
Diſt. 3. cap. 1. & 3. Rogationes. l.1. d.16
cap. 7. Non licet. l.1. d. 11. & 16
cap. 8. Non oportet. l. 1. d. 11. & 16
cap. 19. Crucis. l.1. d.6
cap. 21. Noſſe. l. 1. d. 6
cap. 29. Sextam. l.1.d.7
Diſt. 4. cap. 4. Non poteſt. l. 1. d.3.
cap. 10. Nunquam. l. 1. d. 3
cap. 22. Quicumq. l. 1. d. 12
cap. 24. A quodam. l. 1. d. 18. l. 2. d. 17
cap. 44. Ab antiqua. l. 1. d. 4
cap. 57. Catechiſmi. l. 2. d. 17
cap. 58. Baptizandor. l. 1. d. 11.
cap. 59. Non liceat. l. 1. d. 11
cap. 80. De trina. l.1. d. 2
cap. 94. Pleriq. l.1. d.5.
cap. 104. Monachi. l. 2. d. 11
cap. 124. Omni tempore. l.1.d.11. & 12
cap. 126. In ſabbato. l. 2. d. 11
cap.152.Placuit. l.1.d.2
Diſt. 5. cap. 8. Dictum. l. 1. d. 15
cap. 34. In omnib. l.2. d. 11

Index capitum Gregorii noni, & libri ſexti, & extravag.

De adulteriis. c.3. l.1. d.6.
ætate & qualitate. c. 9. l. 1. d.8
bigamis. c.4. l. 1. d. 8
cler. non reſ.c.2. l.2.d.3
cler. excomm. cap.1. & 2. l. 1. dial. 11. add. 5
cohabit.cler.c.2. l.2. d.1
eod.tit. cap.7. l.2. d.16
conſang. & affin. cap.8. l.1. d.16
deſponſ. imp.c.1. l.1.d.5 add.4. cap. 2. l.2. d.18
foro comp. c. ſi diligenti. l. 1. d. 4. add. 17
Hæret. cap. 9. & 13. l. 1. d. 18
his quæ fiunt a Præl. ſine conſenſ. cap.1. & 8. l.1. d.14
immun. eccleſ. cap. 2. l. 1. d. 2
jurejur. cap. 4. l. 2. d. 1
oblig. ad ratiocinia ordinandis. c.uni.l.1. d.2
De pœniten. c.2. l.1. d.15 eod. tit. cap.12. l.1. d. 16. & 18
pœnis. cap.2. l. 1. d. 5
poſtul. Præl. c.3. l.2.d.7
præſcriptionib. cap.ult. l.1. d. 17
privilegiis. c.23. l.2.d.1
purg. canon.c.1.l.1.d.15
Qui cler. vel vou. c.6. l.1. d.17
regularib. c. 4. l.1.d.12
religioſis dom. cap. 3. l. 2. d. 2
renuntiat. c.11. l. 2. d.6
verbor. ſignif. c. 15. in his. l. 1. dial.4
vita, & hon. cler. cap.1. l.1. d. 13. add. 1.
lectione lib. 6. cap. 17. Fundam. l. 1. d. 6. add. 6.
verb.ſignif.extrav.Cum inter. & extrav. Quia quorundam. l. 1. d. 12

Index capitum juris Cæſarei.

Cap. 10. Quæritur. D. de ſtatu hominum. l. 1. d. 20
cap. 15. D. qui potio. l.2. d.7
cap. 2. p. Si quis nemine. D. ne quid in loco pub. l. 2. d. 7
Conſt. 5. C. de Ep. & cler. l. 1. d.4
Conſt. litib. C. de agri & cenſ. li. 11. l.2. dial. 7. add. 1.

Digitized by Google

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
NOTÆ
AD
ANTONIVM AVGVSTINVM
ET GRATIANUM.

STEPHANI BALUZII
TUTELENSIS
NOTÆ
AD DIALOGOS
ANTONII AVGVSTINI
De emendatione Gratiani.

GRATIANI DECRETUM] Recte admonet Antonius Auguſtinus hunc librum falſo vocari Decretum Gratiani, cum ſit potius collectio decretorum, ut ſcriptum eſt in editionibus Democharis & Contii. Nam & in codice Sangermanenſi, in quo ad marginem textus poſita eſt a manu recentiore gloſſa Bartholomaei Brixienſis, haec ſcripta ſunt manu antiqua: *Explicit Apparatus Decretorum.* In Victorino autem antiquo, in pagina quae antecedit initium operis, ſcriptum eſt manu antiqua: *Liber dictus Decreta Graciani.* Quin & in antiqua editione Veneta *Decretorum codex* vocatur. Et in ipſa editionis illius fronte haec inſcriptio praepoſita eſt praefationi editoris. *Ad celeberrimos Iuriſconſultos ſuosque municipes Brixianos in novam Decretorum impreſſionem Petri Albignani Treci j præfatio feliciter.* Decretorum corpus vocavit Innocentius III. apud Odoricum Raynaldum ad annum 1202. §. 12. *quod eſt ultimum ſeptimæ cauſæ capitulum in corpore decretorum.* Item Vincen- Pag. 3.

tius Hiſpanus vetus Decretalium interpres, ex quo hunc locum deſcripſit Antonius Auguſtinus in ipſo ferme principio Notarum ad primam antiquam collectionem Decretalium. *Quia non omnia*, inquit Vincentius, *poterant comprehendi in Decretorum corpore, ideo magiſter B. Papienſis Præpoſitus hoc opus compilavit.* Reſpexiſſe autem videtur Vincentius ad verba Tancredi relata ab illuſtriſſimo Epiſcopo Monſpelienſi Franciſco Boſqueto in Notis ad epiſtolas Innocentii III. pag. 48. Haec ſunt verba Tancredi: *Poſt compilationem Decretorum factam a Gratiano, multæ a Romana Curia decretales epiſtolæ emanaverunt, quas magiſter Bernardus tunc Præpoſitus poſtmodum Epiſcopus Papienſis ad ſtudentium utilitatem ſub competentibus titulis compilavit.* Denique vir celeberrimus Iacobus Cujacius *ad cap. penult. & ult. de ſentent. & re jud.* ita omnino loquitur de Gratiano: *Collectio autem Decretorum facta a Gratiano fuit prima quæ præceſſit ſex collectiones Decretalium.* Hunc ſecutus eſt Franciſcus Florens, cujus haec ſunt verba ex praefatione tractatuum in novem priores titulos libri primi Decretalium pag. 3. *Secundo de collectione Decretorum Gratiani tractabimus.* Quin & Hieronymus Rubeus lib. 5. hiſtoriae Ravennatis pag. 246. loquens de epiſtola Stephani V. ad Romanum Archiepiſcopum Ravennatem, quae exſtat apud Gratianum, ita ait: *Id teſtatum litteræ faciunt quæ in Decretorum libris adhuc leguntur.* At ſi auctoritatem a veteribus libris & ab antiquitate editionum petere lubet, *Decretum Graciani* ſimpliciter ſcriptum eſt in pagina quae antecedit initium operis in recentiori codice Victorino, & *Gratiani Decretum* in calce veteris editionis Moguntinae. Neque aliter habent editiones Pariſienſes quae in initio poſtremi ſeculi prodierunt. Unde ſecutus eſt conſenſus generis humani. Eam ob cauſſam cenſeo retinendam eſſe inſcriptionem illam, non ſolum apud Gratianum, ſed etiam apud Burchardum & Ivonem. Sane Antonius ipſe Auguſtinus in Notis ad primam collectionem Decretalium, cum Decretum Ivonis citat, citat autem frequenter, exprimit opus illud in numero ſingulari. Decretum Ivonis vocat etiam Cujacius ad ti-

tu-

tulum Decretalium de vita & honeſtate Clericorum cap. 1. Atque haec de titulo libri dicta ſufficiant.

EXCEPTIONES] Aſſentior Antonio Auguſtino: Attamen nollem quicquam mutare apud Ivonem in hoc loco, cum vox *exceptiones* exſtet in omnibus antiquis Ivonis codicibus & editionibus. Quin & apud Hildebertum Cenomanenſem in epiſtola XLVIII. *exceptiones* diſerte ſcriptum eſt in omnibus vetuſtis exemplaribus. Ea enim erat ſeculi illius priſci ratio & uſus ut *exceptiones* dicere mallent quam *excerptiones*. Poſſent hujus rei plurima adſerri exempla, ſi res tanti eſſet. Sufficiet tamen, ut arbitror, auctoritas codicum Ivonis & Hildeberti. Addam nihilo minus etiam iſtud ex veteri codice MS. bibliothecae regiae: *Incipit prologus Petri viri diſertiſſimi in exceptionibus legum Romanarum.* Ex quo fortaſſis libro aut alio ſimili deſcripſit Ivo quae ſic ab eo referuntur libro quarto Pannormiae cap. 127. tam in editis quam in manuſcriptis codicibus: *Excepta de legibus Theodoſianis*. Pag. 4.

CANONICOS REGUL.] Feſtive & eleganter, ut ſolet, hanc tautologiam traducit D. Eraſmus in colloquio de peregrinatione religionis ergo. *Collegium eſt Canonicorum*, inquit, *ſed quibus a Latinis regulæ cognomen additur, medium genus inter monachos & Canonicos quos ſeculares appellant. In odioſis Canonici ſunt, in favorabilibus monachi. Si Romanus Pontifex fulmine feriat omnes monachos, tum Canonici fuerint, non monachi. Sin idem permittat omnibus monachis uxorem ducere, tum fuerint monachi.* Reſpiciebat videlicet Eraſmus ad perditiſſimos mores ſui ſeculi: qui ſi noſtro reviviſceret, videretque hodiernas Canonicorum regularium congregationes, abſtineret profecto ab eorum inſectatione. Recte Cujacius ad titulum Decretalium de praebendis & dignitatibus: *Et quamvis hæc duo, Canonici & regulares, idem ſignificent, & hoc tantum interſit quod una Græca, altera Latina appellatio ſit, tamen, quia ita loquendi mos eſt, ita loquimur vel diſcretionis gratia, ut ſcilicet diſcernantur a ſecularibus.* Pag. 7.

DUOR. ANTONIOR.] Democharis & Contii, Pag. 11.

tii, qui primi medicas manus admoverunt Gratiano. Poſt hos ſecutus eſt tertius Antonius Auguſtinus.

LIBER CÆSARAUG.] Quoniam auctor iſtorum dialogorum ſaepe laudat hunc librum, viſum eſt ſemel obſervare intelligi vetuſtam canonum collectionem MS. ad Antonium Auguſtinum miſſam ex monaſterio Carthuſianorum Caeſarauguſtano, quo pervenerat poſt obitum Hieronymi Suritae clariſſimi ſcriptoris annalium Aragonenſium; ut ipſe Auguſtinus docet in dialogo quinto libri prioris. Diviſa eſt illa in libros quindecim. Cum vero nullius Romani Pontificis, qui poſt Urbanum ſecundum vixerit decretis utatur illius auctor, recte judicatum eſt illam eo tempore ſcriptam fuiſſe. Uſus eſt autem iſtius collectionis auctor canonibus Conciliorum, decretis Romanorum Pontificum, & dictis ſanctorum patrum. Haec ex Antonio Auguſtino Ieſuita, ut opinor.

Pag. 16. COLLECT. CONC. TARR.] Neſcio quid his verbis intelligat Antonius; niſi ſi loqui vult de collectione conſtitutionum provincialium Tarraconenſium, quae Tarracone edita eſt. Verum tametſi editionem illam non viderim, non puto locum heic fuiſſe emendandi alicujus veteris canonis Africani, cum probabile ſit hanc collectionem non fuiſſe diverſam ab ea quae anno MDXCIII. recuſa Tarracone eſt ex decreto ſecundi Concilii provincialis celebrati ſub Ioanne de Teres Archiepiſcopo Tarraconenſi poſt Antonium Auguſtinum. Atqui in nova illa collectione nihil exſtat praeter nudas conſtitutiones abſque Notis.

PALEA] Inſtituti mei non eſt inquirere in originem hujus vocabuli. Sufficere arbitror Notam Correctorum Romanorum, quam invenies editam apud Antonium Auguſtinum pag. 20. Illud tantum dicam, non vidiſſe me hoc vocabulum in antiquis Gratiani exemplaribus manuſcriptis; niſi quod aliquando, ſed id tamen raro, diu poſtea ſcriptum eſt in notis marginalibus libro Sangermanenſi adjectis. Idem vocabulum non reperitur etiam in prima editione Moguntina in fronte capitum quae eo nomine praenotantur in vulgatis editionibus. Exſtat tamen, ſed non adeo

adeo frequenter ut in vulgatis editionibus, in antiqua editione Veneta. Iſtud vero non impedit quin antiquitus adſcriptum fuerit in libris Gratiani, cum ejus diſerta mentio exſtet apud Ioannem Andreae & alios veteres Iuriſconſultos.

TARRACONENSIS] Et hunc quoque librum ſaepe laudat auctor iſtorum dialogorum. Dono ad eum pervenerat ex celebri monaſterio Populeti, vulgo *Poblete*, ordinis Ciſtercienſis, haud procul Tarracone, ubi etiamnum exſtat optima bibliotheca veterum librorum manuſcriptorum. Quoniam autem is liber auctoris nomine carebat, placuit illum Tarraconenſem appellari ex dioeceſi. Continet decreta Romanorum Pontificum uſque ad Gregorii ſeptimi tempora, non vero poſtea; indicium non mediocre pro ea aetate conſcriptum eum eſſe paulo ante Caeſaraugustanum, ut eodem fere tempore hae duae collectiones prodierint. Haec rurſum ex Auguſtino Ieſuita. Pag. 33.

ZURITAE] Huoc virum plerique Zuritam Latine vocant. Sed ipſe ſe Suritam vocavit in Indicibus & in epiſtola dedicatoria veterum ſcriptorum rerum Siculárum ad Antonium Auguſtinum. Pag. 49.

MODESTIAM REQUIRO] Dictum adverſus Albertum Pighium & alios illorum temporum aſſertores & vindices effuſiſſimae poteſtatis Romani Pontificis. Sic Covarruvias lib. 4. variar. reſolut. cap. 13. notat eundem Pighium lib. 4. de eccl. hierarch. cap. 8. multam ex ea occaſione adverſus Gratianum candeſcere in iram, *pio quidem animo*, inquit, *& ferventiſſimo in apoſtolicæ ſedis majeſtatem zelo, quippe qui omni conatu contendat Summos Pontifices qui poſt Petrum ſedem illam obtinuere, a labe hæreſis prorſus immunes fuiſſe*. Itaque & Auguſtinus & Covarruvias damnant nimium Alberti Pighii zelum. Gaudeo vero idem eos dicere, quos veri inquirendi ſtudium conjunxit & amicitia non vulgaris, ut ipſa Auguſtini verba ponamus ex dialogo quinto libri prioris pag. 49. Pag. 56.

DE LIBRO PASTORIS] Certum eſt hunc librum eſſe apocryphum, quod extra canonem ab omnibus Eccleſiis collocetur. Antiquum tamen eſſe Pag. 64.

&

& magnae apud veteres auctoritatis oſtendit nuper eruditiſſimus amicus noſter Ioannes Baptiſta Cotelerius ſocietatis Sorbonicae Theologus in Notis ad hunc librum. Has tu conſule, lector, & mihi pro indicina gratiam habeto.

Pag. 66. PECCATOR APPELLATUR] Loquitur de Iſidori collectione, qui vulgo Mercator dicitur, cum in codicibus quibuſdam manuſcriptis legatur *Peccator.* Vide illuſtriſſimum Archiepiſcopum Pariſienſem Petrum de Marca in libro tertio de concordia ſacerdotii & imperii cap. 5. §. 2.

Pag. 82. SOLIUS EST ROM. PONT.] Loquitur heic Antonius Auguſtinus ex uſu poſteriorum temporum & ſui ſeculi. Nam antiquitus aliud obtinebat, ut cuivis paulo erudito manifeſtum eſt.

Pag. 102. LOCUM VACUUM] Optima eſt conjectura Antonii Auguſtini exiſtimantis locum vacuum relictum eſſe ſubſcriptioni Romani Pontificis in actis Concilii Trullani. Videndus autem omnino Marca libro quinto de concordia cap. 18. §. 4.

Pag. 104. IMAGIN. SCRIPTURAS] id eſt, imaginum picturas, ut recte paulo poſt loquitur Anaſtaſius. Hinc imaginarius ordo in canone tertio Concilii Turonenſis ſecundi: *Ut corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur.* Vide Notas ad Reginonem pag. 549.

Pag. 168. NON ARVERN.] Veriſſimum eſt quod ait Antonius Auguſtinus ſupra pag. 151. multa nos interdum falſa credere quae vera eſſe poſteri fortaſſe cognoſcent. Burchardus, Ivo, & Gratianus ex Concilio apud Arverniam celebrato retulerant decretum quoddam, quo cavetur ne quis viventi Epiſcopo ſuperponatur aut ſuperordinetur Epiſcopus. Id cum Antonius Auguſtinus non inveniret in vulgatis Concilii Arvernenſis canonibus, ſed inter canones Concilii quinti Aurelianenſis, ſibi viſus eſt juſte in hoc loco reprehendiſſe veteres illos canonum collectores. Non viderat nimirum Arvernenſem ſecundam Synodum, quam vir celeberrimus Iacobus Sirmondus poſtea bono publico vulgavit, in qua eadem circa Epiſcopos ſtatuunt quae decreta iu Aurelianenſi fuerant. In fi-

Digitized by Google

ſimilem poſtea errorem impegit idem Sirmondus, & quidem occaſione decretorum alterius ſynodi Arvernenſis. Gratianus 1. q. 3. caput *Quæſitum.* & 16. q. 2. caput *Sane quia.* retulerat ex Concilio Arvernenſi ſub Urbano ſecundo. Illa cum Sirmondus non inveniret inter canones editos Concilii illius Arvernenſis ſive Claromontani, legeret autem inter canones non editos Concilii quod anno poſt habitam ſynodum Arvernenſem ſequente Urbanus habuit apud Nemauſum in Gallia Narbonenſi, admonuit in Antirrhetico ſecundo adverſus Aurelium pag. 97. falſam eſſe inſcriptionem horum capitum apud Gratianum, adeoque reſtituenda illa eſſe Concilio Nemauſenſi. Quod etiam adnotaſſe illum manu ſua in exemplari impreſſo Gratiani,quod exſtat Pariſiis in bibliotheca collegii Claromontani ſocietatis Ieſu teſtis,eſt omni exceptione major Gabriel Coſſartius in tomo decimo Conciliorum pag. 590. ubi Sirmondum vere ac libere reprehendit. Nam duo illi canones poſtea reperti ſunt eſſe Concilii Claromontani in veteri codice monaſterii Anianenſis, unde editi olim a nobis ſunt in additionibus ad librum ſextum de concordia ſacerdotii & imperii multo ante quam intrarent in ampliſſimam Conciliorum collectionem.

ARANDI ANTE MISSAM] Refert iſta Antonius Auguſtinus ex Concilio Moguntino, id eſt, ex Concilio quod in ea urbe habitum eſt extremis Caroli Magni temporibus. Apud Reginonem lib. 1. cap. 378. ex Concilio apud Adriſphac in Bajoaria. De quo Concilio dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 573. Non exſtat enim in vulgatis editionibus Conciliorum; neque ulla illius alibi, quod ſciam, memoria ſupereſt quam apud Reginonem. Pag. 181.

PROPRIA HABUISSE] Ingens & difficilis controverſia emerſit aevo Ioannis XXII. inter eum & Franciſcanos de paupertate Chriſti & Apoſtolorum, habuiſſentne illi aliqua in proprio vel in communi: immo parum abfuit quin bellum propterea eſſet. Ea igitur quaeſtio extorſit duas conſtitutiones Ioannis, quarum heic mentio eſt. Prima incipit: *Cum inter nonnullos.* Alterius initium eſt: *Quia quorundam* Pag. 194.

dam mentes. Habeo ego veterem librum pulcherrime ſcriptum, in quo continetur magiſtri Petri Rogerii Doctoris Theologi Pariſienſis lectura, ut ipſe vocat, ſeu commentarius in ſecundam illam conſtitutionem, dictata publice Lutetiae eo tempore quo quaeſtio illa maxime incaluerat. In hoc libro bene multa notatu digna referuntur, & inter alia narratio de quodam Doctore Pariſienſi, cujus nomen proditum non eſt memoriae literarum, qui eodem quo Petrus tempore docebat Lutetiae doctrinam quae a Ioanne XXII. declarata erat catholica, contrariam impugnabat. Hic ergo, ut ſolebant tum nonnulli ſcholaſtici Theologi inſanire in novas cogitationes, eo uſque progreſſus eſt, ut doceret opinionem Franciſcanorum non ſolum eſſe haereticam, quod a Ioanne definitum erat, ſed magis haereticam eſſe quam eam quae aſſerit Chriſtum non fuiſſe incarnatum. Res eſt adeo demens ac ſtolida ut omnis huic narrationi fides deneganda foret niſi teſtimonio niteretur ejuſdem Petri Rogerii, cujus haec ſunt verba ſub finem operis: *Dico tamen hic, quod licet talis aſſertio ſit hæretica, non tamen eſt magis hæretica quam aſſertio qua aſſeritur Chriſtum non fuiſſe incarnatum. Quod dico propter dictum unius Doctoris, qui pridie oppoſitum, ut audivi, in ſua lectione aſſeruit, arguens ſic. Illud eſt magis hæreticum quod eſt contra majorem evidentiam fidei. Hæc videtur certa; quia quanto aliquid eſt magis evidens ſecundum fidem, tanto ipſum negare eſt magis abſurdum & erroneum. Sed aſſerere quod Chriſtus & Apoſtoli nihil habuerunt in proprio vel communi eſt contra majorem evidentiam fidei. Illi enim qui erant tempore Chriſti & Apoſtolorum clare videbant quod Chriſtus & Apoſtoli habebant aliqua vel in proprio vel in communi, non tamen ita clare videbant quod Deus eſſet incarnatus, quia non videbant clare Chriſtum eſſe niſi purum hominem. Ergo aſſerere Chriſtum & Apoſtolos nihil habuiſſe eſt magis hæreticum quam aſſerere Deum non eſſe incarnatum.* Refellit deinde Petrus ridiculam illam aſſertionem. Ceterum Petrus ille erat tum monachus Caſae-Dei & Prior ſancti Baudilii Nemanſenſis, poſtea vero factus eſt Romanus Pontifex, vocatus

tus

tus Clemens illius nominis ſextus. Initio operis praefixa eſt epiſtola dedicatoria ad Ioannem XXII.

SI QUID IN VET. LIBRO] Notat imperitorum hominum ſtultitiam, qui ſtolide abutuntur auctoritate veterum codicum, pravam lectionem manuſcripti codicis praeſerentes bonae lectioni librorum editorum, nullam aliam ob cauſſam quam ut emendaſſe videantur antiquas bonorum auctorum editiones. Et tamen certum eſt, ut ex Rigaltio jam alibi obſervavimus, etiam veterum codicum auctoritate falſiſſimas lectiones afferi. Magno uſui ſunt veteres libri ad emendandos auctores antiquos, nemo negat. Sed tamen multo judicio heic opus eſt, multo ſale, multa diligentia, & plurimo iſtarum rerum uſu. Pag. 199.

VINO ÆGR. BAPTIZARI] Certum eſt caput iſtud non eſſe Siricii, ut recte obſervat Antonius Auguſtinus. Neque tamen protinus verum eſt id ſcriptum fuiſſe a vano aliquo ſemipagano. Eſt enim ex reſponſo undecimo Stephani ſecundi Papae, ubi ſic legitur: *Si in vino quis propterea quod aquam non inveniebat, omnino periclitantem infantem baptizavit, nulla ei exinde adſcribitur culpa. Infantes ſic permaneant in ipſo baptiſmo. Nam ſi aqua adfuit praeſens, ille Presbyter excommunicetur & pœnitentiæ ſubmittatur, quia contra canonum ſententiam agere praeſumpſit.* In antiqua collectione canonum Andegavenſi caput illud ita ſcriptum eſt: IN EPISTOLA SANCTI SIRICI PAPÆ, HERA XIIII. *Preſbyter qui in vino baptizat proxima neceſſitate, ut æger non periclitetur, pro tali re nulla ei culpa adſcribatur. Si vero aqua aderat, & neceſſitas talis non urgebat, hic communione privetur & pœnitentiæ ſubmittatur. Infans vero ille, ſi in ſancta Trinitate baptizatus eſt, in eo baptiſmo permaneat.* Pag. 200.

LATENTIA PECCATA] Vide decreta Innocentii I. cap. 24. quae citantur a Rhabano in epiſtola ad Heribaldum Epiſcopum Autiſſiodorenſem cap. 21. a Reginone lib. 2. cap. 139. & a Burchardo lib. 9. cap 77. Pag. 205.

DE IOANNE VII. FEM.] Notiſſima eſt fabula, quam pueri & mulierculae norunt, extitiſſe Pag. 225.

olim

olim feminam, quae per biennium ſacroſanctam ſedem apoſtolicam occupaverit, detecta porro fuerit ob ſubitum puerperium. Sed nunc illa adeo putida viſa eſt, ut etiam ab adverſariis noſtris repudietur tanquam vaniſſima & opprobrium hiſtoriae. Anno MDCXLIX. David Blondellus eam confixit ſpeciali diſſertatione, in quam acriter invectus eſt Samuel Mareſius; adverſus quem cum Stephanus Curcellaeus anno MDCLVII. praefationem apologeticam edidiſſet, quae edita eſt in ſecunda editione libelli Blondellici, Mareſius impatienter ferens, ſe adverſus illum ultus eſt, rurſus incumbens refutationi diſſertationis Blondellicae. Pronuntiavit autem in initio Blondellus neminem ante Æneae Silvii tempora repertum fuiſſe, cui falſi ſuſpicio ſuboleret. Attamen ex vita Urbani V. ab auctore coaetaneo ſcripta, quam vir illuſtriſſimus Franciſcus Boſquetus Epiſcopus Monſpelienſis emiſit in publicum, colligi poſſe videtur jam tum in ſuſpicionem falſi veniſſe narrationem illam. Haec ſunt verba auctoris: *Abinde vero ad palatium remeavit pacifice & quiete, per urbem equitando, rectamque viam tenendo; nec obliquavit hinc & inde, etiam occaſione illius fatuæ mulieris quæ aliquandiu papatum dicitur occupaſſe, & in eadem via abortum faciendo pepetiſſe refertur.*

Pag. 231. M. Mendis purgasse] Praeſtitit illud Covarruvias in libro 4. variar. reſolut. cap. 14. & ſeqq. ubi multa docte & erudite pro ſuo more ſcribit digna quae legantur ab hominibus rei canonicae & eccleſiaſticae ſtudioſis.

Pag. 233. Pro Nicænis habiti] Loquitur de canonibus ſynodi Sardicenſis, quos manifeſtum eſt citatos fuiſſe a veteribus collectoribus ſub nomine Nicaenorum. Nolo heic enarrare totam eam hiſtoriam. Illud tantum moneo, pleroſque canones Sardicenſes, ac praeſertim eos qui tractant de judicandis Epiſcopis, ex Concilio Nicaeno referri in antiqua collectione canonum Andegavenſi, itemque in alia antiqua collectione quae exſtat in monaſterio ſancti Germani de pratis apud Lutetiam.

Is liber non exstat] Loquitur de libro

Digitized by Google

bro diurno, in quo vetus Romanorum Pontificum profeſſio deſcripta eſt. Hunc librum non exſtare putabat Antonius Auguſtinus. Et tamen varia ejus exemplaria etiamnum ſuperſunt, unum Romae in bibliotheca Vaticana, alterum Lutetiae in bibliotheca Collegii Claromontani Societatis Ieſu, ex quo nonnulli viri clariſſimi deſcripſerunt in ſuos uſus. Immo vir clariſſimus Ioannes Launoius aliud exemplar viderat; ut ipſe teſtatur in diſſertatione de Lazari & Magdalenae in Provinciam appulſu cap. 10. obſervat. 10. *Laudatum porro Romanæ Eccleſiæ diurnum*, inquit, *qui videre voluerit, apud eos videbit ad quos integra pervenit Caroli Montchalli Toloſatis Archiepiſcopi bibliotheca.* Vaticanum ediderat vir de antiquitate eccleſiaſtica optime meritus Lucas Holſtenius anno MDCLX. prioraque & poſtrema editionis folia miſerat ad illuſtriſſimum virum Petrum de Marea Archiepiſcopum ea tempeſtate Toloſanum; e cujus manibus illa recuperavit Coelius Picolomineus Nuntius tum apoſtolicae ſedis in Gallia, nunc vero eminentiſſimus Cardinalis. Suppreſſa autem ſtatim eſt editio illa Diurni, neſcio quam ob cauſam. Fortaſſis quia in initio nimium multa circa electionem Romani Pontificis tribuuntur Imperatori & Exarchae apud Ravennam commoranti.

MOLINÆI ESSE.] Reprehendit in hoc loco Franciſcus Florens Antonium Auguſtinum,* quod ſcripſerit verba paulo ante relata ſibi videri Molinaei eſſe, non Contii. *Sunt enim*, inquit Florens in pagina octava ejuſdem praefationis, *re vera Contii, & ipſe Contius ea ſibi aſſerit, ſi loca omnia quæ citavimus ſupra ex editione Antuerpiana diligenter comparentur.* Qua vero conjectura ductus Antonius Auguſtinus putaverit hoc ſcholium non eſſe Contii, ſed Molinaei, ſane non video. Tota enim latinitas ſcholii valde diverſa eſt a ſtilo Molinaei; neque in editione Gratiani a Contio procurata operae praeſtitae a Molinaeo ulla mentio eſt. Pag. 236.

INDEX SELECT.] Hunc indicem nos huc tranſtulimus, cum antea editus eſſet in fine additionum iſtius dialogi. Mutationis auctor nobis fuit Anto- Pag. 237.

 nius

nius Auguſtinus, qui in fine dialogi ait pag. 236. *Ecce tibi, minus tamen perfectum, indicem.* Vnde nos collegimus ſequi eum debuiſſe ſtatim poſt dialogum, non vero poſt additiones.

Pag. 238. EUSTACHIUS] Nos addidimus hanc vocem, cum lacuna heic eſſet in ſuperioribus editionibus. Neque puto quemquam aegre laturum hanc audaciam.

PAMPHILUS] Et hanc quoque vocem nos addidimus, quae deerat in aliis editionibus.

ARNALD. PONTACUS] poſtea Epiſcopus Vaſatenſis, vir doctiſſimus; de quo Franciſcus Florens in praefatione tractatuum, de qua ſupra diximus, agens de ſelectis viris emendationi Gratiani praefectis, ita loquitur pag. 8. *Doleo tamen, & moreo, nec abs re, unicum Galium Arnaldum Pontacum, & ſero adhibitum. Reliqui omnes fuerunt aut Itali aut Hiſpani.* Hujus viri diligentiæ debemus editionem Chronicorum Euſebii & aliorum veterum emendatam ad codices antiquos.

FR. PEGNA] Diu moleſtum me habuere quae heic dicuntur de Franciſco Pegna. Videbam virum fuiſſe doctiſſimum & laudatum, non ſolum ab hominibus qui eodem cum illo tempore vixerunt, ſed etiam ab illis qui ſecuti poſtea ſunt. Et tamen Antonius Auguſtinus ſubindicare videtur aliquid adverſum famae viri, dum ait eum templum Dianae incendiſſe viſum eſſe cum additiones Decretalium componeret, ac ſi Franciſcus, alioqui ignotus, famam ſibi comparare voluerit hoc labore, non ſecus ac Heroſtratus incendendo templum Dianae Epheſiae. Per additiones autem iſtas intelliguntur Notae marginales Decretalium in editione Gregorii XIII. quas nullus ferme ſcit eſſe Franciſci Pegnae, atque adeo ſunt ſine nomine. Scripſit ille varia opera, commentarium in Directorium Inquiſitorum Nicolai Eymerici, tractatum de extravagantibus, quem doctiſſimum tractatum vocat Franciſcus Florens, annotationes in Lucernam Inquiſitorum Bernardi Comenſis, ac nonnulla alia.

Pag. 250. SYNODIS NON EDITIS] Editae illae nuper

ſunt

ſunt à Luca Holſtenio bibliothecae Vaticanae praefecto, ex veteri codice MS. Franciſci Cardinalis Barberini.

Segefredus] Intelligit haud dubie Sigebertum, apud quem ad annos 816. & 823. reperiuntur quæ heic notat Antonius Auguſtinus. Sed nihil mutare voluimus. Ceterum quaeſtio quam hic movet auctor de annis Lotharii facile ſolui poteſt ſi recurramus ad originem imperatoriae dignitatis ejuſdem Lotharii. Nam ille in conſortium imperii adſcitus a patre eſt anno DCCCXVII. III. Kalendas Auguſti, uti diximus in Notis ad Agobardum pag. 109. & patet ex actis diviſionis imperii factae a Ludovico, quae apud nos exſtant. Itaque qui coepit imperare anno DCCCXVII. menſe Iulio, trigeſimum ſeptimum imperii annum agebat anno DCCCLIII. die octava Decembris, qua celebratum fuit Concilium a Leone quarto. Idem Concilium dicitur celebratum anno quinto imperii Ludovici filii Lotharii, quod verum eſt. Nam Ludovicus conſors imperii factus a Lothario eſt anno DCCCXLIX. exeunte. Probatur illud ex Præcepto ejus pro monaſterio Farfenſi apud Ducheſnium tomo III. pag. 667. quod datum eſt V Kal. Iunii anno XXIII. ejuſdem Ludovici, Indictione quinta, id eſt, anno DCCCLXXII. Ibidem pag. 690. exſtat aliud ejuſdem Præceptum datum III. Idus Iunii anno imperii ejus XVIII. Indictione XIV. id eſt, anno DCCCLXVI. Denique in Chartulario monaſterii Caſaurienſis leguntur acta quaedam, in quibus continetur donum Hirmingardis Auguſtae, quae data dicuntur *anno ſeptimo imperii Ludovici Imperatoris, menſe Iunio, Indictione quarta*, id eſt, anno DCCCLVI. Hinc ergo corrigas velim Chronicon Caſaurienſe editum in tomo quinto Spicilegii Dacheriani pag. 364. ubi annus dominicae incarnationis DCCCLIV. componitur cum anno tertio imperii Ludovici, XXXIV. Lotharii, & Indictione prima. Hæc omnia mendoſa ſunt. Melius in coventu Ticinenſi ejuſdem Ludovici apud Henricum Caniſium to. V. lectionis antiquae, ubi annus DCCCLIV. dicitur eſſe annus ſextus imperii Ludovici, nimirum incep-

Pag. 167.

 tus,

tus, ſed non exactus. Sed heic rurſum Indictio quarta mutanda eſt in tertiam. Emendandum eodem modo eſt aliud ejuſdem Ludovici Praeceptum apud Duchesnium to. III. pag. 666. quod datum dicitur Kalendis Decembris anno VIII. ejuſdem Ludovici, Indictione VIII. Indictio enim octava non congruit cum anno octavo Ludovici.

Pag. 173. STEPHANI SANCTIONEM] Canon eſt Concilii Lateranenſis a Calliſto ſecundo celebrati, in quo refertur decretum Stephani primi adverſus laicos ne ullam facultatem habeant diſponendi de rebus eccleſiaſticis. Idem decretum refertur etiam ab Hildeberto Cenomanenſi in epiſtola 54. ad A. Epiſcopum Claromontenſem ſcripta. Sed Alexander III. in epiſtola ad Archiepiſcopum Upſellenſem, quae eſt XIX. in appendice Petri Cellenſis, citare videtur ex ſynodo Symmachi Papae. Tum conſequenter adfert poſtremam clauſulam iſtius canonis Lateranenſis.

Pag. 178. LIBRUM CALLISTI] Non puto Antonium Auguſtinum iſta referre tanquam crederet, ſed ut referret ſimpliciter quae de Calliſto feruntur opinione vulgi Hiſpanici. Conſtat enim narrationem illam falſam eſſe, Calliſtum vero nunquam fuiſſe in Hiſpania. Fuit tamen ſtudioſiſſimus ſancti Iacobi Compoſtellani, ut ait Baronius, & de ejus miraculis volumen confecit. Is eſt ipſe Calliſti liber ab Antonio Auguſtino memoratus. Illius exemplar nos vidimus in veteri codice MS. bibliothecae ſancti Victoris Pariſienſis, ex quo decerpere viſum eſt elegantem jucundiſſimamque praefationem iſtam. INCIPIT ARGUMENTUM BEATI CALIXTI PAPÆ *de miraculis ſancti Iacobi Apoſtoli. Summopere pretium eſt beati Iacobi miracula ad decus Domini noſtri Ieſu Chriſti ſcripturæ tradere & memoriæ æternaliter commendare. Dum enim ſanctorum exempla a peritis narrantur, auditorum corda ad patriæ cœleſtis dulcedinem & amorem pie excitantur. Quod ego animadvertens, barbaras terras perambulans, quædam ex his miraculis in Galetia, quædam etiam ultra tria maria, diverſa ſcilicet in diverſis locis ſcripta repperi, quædam in oris barbaris quibus beatus Apoſtolus ea dignatus eſt operari, nar-*

ran-

rantibus illis qui ea viderunt vel audierunt didici, quædam propriis oculis vidi, quæ diligenter ad decus Domini & Apoſtoli litteris commendavi, quæ quanto magis pulcriora, tanto magis cariora. Nec quis putet me omnia quæ audivi de eodem miracula & exempla ſcripſiſſe, ſed quæ veriſſimis aſſertionibus veriſſimorum hominum vera approbavi fuiſſe. Si enim omnia miracula quæ de eodem in compluribus locis ſub multorum narratione audivi ſcriberem, magis deficeret manus ſtudiumque pergamenum quam ejus exempla. Quapropter præcipimus ut codex iſte inter veridicos & autenticos codices deputetur & in Eccleſiis & in refectoriis diebus feſtis ejuſdem Apoſtoli aliiſque, ſi placet, legatur. Stimulabat Calliſtus Anglos ad peregrinationem Compoſtellanam, ut ex Vvillelmo Malmesburienſi docet Baronius. Contra Hildebertus Cenomanenſis Epiſcopus in epiſtola LVIII. Comitem Andegavenſem dehortabatur ab eo itinere capeſſendo. Et omnino digna eſt epiſtola illa quae legatur ab hominibus ſacrarum peregrinationum ardore ſuccenſis.

INNOCENTII TERTII] Optime notat Antonius Auguſtinus falſum eſſe hoc loco Innocentium, qui crediderit canonem de quo heic agitur eſſe Concilii Conſtantinopolitani primi, cum ſit ex ſynodo quam Photius habuit Conſtantinopoli. Vide lib. 5. de concordia ſacerdotii & imperii cap. 21. §. 12. Pag. 289

REGNARE DESIDERANT] Legendum, *deſierant*. Error fuit typographi. Pag. 322.

FORUM IUDICUM] vulgo hodie *Fuero Iuzgo*. Editio commentariorum Alfonſi a Villadiego in eum librum cuſa Madriti anno MDC. ita habet in prima pagina. *Forus antiquus Gothorum Regum Hiſpaniæ, olim* LIBER JUDICUM, *hodie* FUERO JUZGO *nuncupatus*. Iacobus Cujacius ad titulum ſecundum *De foro competenti* in Decretalibus probat multis exemplis forum dici in genere maſculino, quo modo ſcriptum eſt ab Alfonſo. Antonius tamen Auguſtinus heic forum poſuit in neutro genere: quod eſſe aptius quam *forus* idem pronuntiavit in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 36. cap. 10. Recte autem ait Auguſtinus librum illum eſſe eum qui a

Petro Pithoeo editus eſt Pariſiis anno MDLXXIX cum hoc titulo : *Codicis legum Vviſigothorum libri* XII. Hunc codicem nos contulimus cum duobus antiquiſſimis exemplaribus manuſcriptis , uno monaſterii Moyſſiacenſis, altero Eccleſiae Albienſis. Rurſum duo illius antiqua exemplaria exſtant in bibliotheca Thuana , & aliud antiquiſſimum in monaſterio Rivipullenſi .

Pag. 322. ATQUE LOTHARII] Impoſuit Antonio Auguſtino editio Capitularium Ioannis Tilii , ubi in praefatione Anſegiſi ſcriptum eſt libris quatuor Capitularium contineri capitula quae domnus Carolus Imperator fecit, & ea quae domnus Ludovicus Imperator & Lotharius Caeſar filius ipſius ediderunt. Sane fatendum eſt ita pariter haberi in vetuſtiſſimis Capitularium exemplaribus Rivipullenſi , Camberonenſi , Trecenſi , & in editione Baſileenſi Ioannis Heroldi. Nihilo minus vir clariſſimus Petrus Pithoeus pronuntiavit heic perperam adjectum eſſe nomen Lotharii, cum nihil inter haec proprium ejus eſſe putaret. Haec ſunt Pithoei verba. *Sane quod in Anſegiſi præfationibus Lotharij nomen adjectum eſt , datum id ſcias exemplarium quorundam antiquitati , quæ ſub ejus ditione, ut veriſimile eſt , primum deſcripta , non hoc ſolum ipſius honori tribuerant.* At parte ex alia antiquiſſimi & optimi libri , Pithoeanus , Thuanus , Colbertinus, non habent nomen Lotharii. Praeterea certum eſt omnia quatuor iſtorum librorum capita ſumpta eſſe ex conſtitutionibus Caroli Magni & Ludovici Pii. Vide Concilium Meldenſe cap. 78.

SENONEN. ARCHIEPISC.] Et iſtud quoque falſum eſt , uti jam obſervaverunt viri eruditiſſimi. Nam Anſegiſus collector Capitularium diverſus omnino eſt ab Anſegiſo Senonenſi Archiepiſcopo .

A POST. AUCTOR. CONFIRMATA] Intelligendum iſtud non eſt de libris ſeptem Capitularium in univerſum , ſed tantum de tribus ultimis a Benedicto Levita collectis , ut ſapienter monuit illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis in libro ſexto de concordia cap. 27. §. 8. Nam collectio illa Benedicti Levitae diverſa prorſus erat a collectione Anſegiſi ,

giſi, neque unum ſemper corpus cum ea conſtituebat. Teſtis ſit Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus in opuſculo quod inſcripſit *De Preſbyteris criminoſis de quibus approbatio non eſt.* Illic enim referens caput 34. libri quinti Capitularium, qui eſt primus Benedicti Levitae, ita ait: *Quid de Presbyteris criminoſis, de quibus approbatio non eſt, agendum ſit, in libro primo capitulorum Domni Karoli Imperatoris Auguſti capite trigeſimo quarto ſcriptum eſt: Hoc nobis magno cum ſtudio retractandum eſt &c.* Denique Iſaac Lingonenſis Epiſcopus collectionem ſuam adornavit ex ſolis tribus libris Capitularium a Benedicto Levita editis. Quod evincit diviſos illos ut plurimum fuiſſe a collectione Anſegiſi. Unde factum ut in antiquiſſimis exemplaribus Capitularium nulli alii libri reperiantur praeter quatuor priores.

NON INVENIANTUR] Quia nimirum ingens capitulorum numerus ex tribus poſtremis libris Capitularium detractus eſt a Ioanne Tilio & Petro Pithoeo, vel quia jam edita erant aliis in locis Capitularium; vel fortaſſis quia ſuperflua & inutilia videbantur. Nos ſuis quaeque locis, ſi Deus firmam valetudinem nobis & otium dederit, reſtituemus ſecundum antiquas librorum illorum diviſiones, quarum veſtigia ſuperſunt in Capitulis Ludovici Pii & Caroli Calvi, apud Hincmarum, Iſaacum, Reginonem, in Concilio Troslejano, denique apud Fulbertum & Ivonem. Pag. 324.

IMPER. CUM EPISC.] Veriſſimum eſt quod heic obſervat Antonius Auguſtinus, fontem Capitularium fuiſſe ipſa Concilia atque conventus, in quibus Imperator cum Epiſcopis & aliis Conſiliariis de rebus tam eccleſiaſticis quam profanis agebat. Vnde capitula ſynodalia dicebantur quae in ſynodis inventa erant, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 542. Sapienter autem dixit Auguſtinus *Concilia atque conventus*; quia tametſi certum ſit magna partem horum capitulorum decretam fuiſſe in Conciliis, negari tamen non poteſt quid multa etiam a Principibus noſtris pro jure ſuo ſtatuta fuerint extra ſynodorum praeſentiam. Vide Marcam lib. 6. de concordia cap. 25.

Pag. 331. MIHI INTERPRETARI] Notanda eſt ſingularis modeſtia & ingenua confeſſio Antonii Auguſtini, qui non intellecta a ſe fatetur verba iſta abbreviata ex capitulis Caroli Magni, cccc. *ſolid. culp. jud.* conjicit vero ſcribi fortaſſe debuiſſe *comp. jud.* pro *compoſitione judicetur.* Legendum igitur eſt *ſolidis culpabilis judicetur*, ut ſcriptum eſt in capitulis quae idem Carolus addi praecepit legi Salicae, tum etiam in antiquo codice MS. ſancti Petri Pictavienſis, & in libro Capitularium Rivipullenſi. Attamen fatendum eſt in libro Petri Pithoei ſcriptum eſſe, cccc. *ſolid. componat.* quo etiam modo habetur in codice Colbertino & in Camberonenſi. At in regio & in Thuano legitur *componatur*.

Pag. 332. IN PANORMIA EDITA] tam in editione Baſileenſi quam in Lovanienſi. Sed in codice Victorino legitur: *Capitular. lib. cap.* CCXCIIII. Exſtat capitulum iſtud iiſdem verbis in Additione prima Capitularium cap. 16. quae ſumpta eſt ex conventu Aquiſgranenſi Abbatum Franciae cum monachis ſuis acto anno DCCCXVII. Sed in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae Iuliae Helmaeſtadienſis academiae, cujus exemplum ad me miſerunt viri clariſſimi Hermannus Conringius & Ioachimus Iohannes Maderus, ita legitur: *Ut ſibi compatres commatreſve non faciant, & nullam quamlibet mulierem oſculentur.* Centuriatores vero Magdeburgenſes centuria nona cap. 6. pag. 275. ſic ediderunt: *Ut ſibi compatres commatreſque non faciant, & nullam unquam quamlibet mulierem oſculentur.*

Pag. 336. ROTHADI EPISCOPI] Vide quae de hac cauſſa dicta ſunt in capite octavo, undecimo, & duodecimo praefationis noſtrae ad hos Antonii Auguſtini dialogos.

Pag. 337. PRAECIPUAE CUM AE] Contii haec verba ſunt in margine iſtius capitis: *Puto legendum* Praecipuae, *ut ſit proprium nomen.* Doleo hanc conjecturam excidiſſe viro doctiſſimo. Vide locum integrum tomo tertio Conciliorum Galliae pag. 329. in epiſtola Nicolai ad Lotharium, quae incipit *Audito, revertente Miſſo noſtro.*

NON

Non admonitus] Recte. Nam etiam in manuſcripto Pannormiae codice Victorino ſic ſcripta eſt vox illa ut facile dignoſci non queat utrum *evira-tus* legendum ſit an *eiuratus*. Attamen vetuſti correctoris diligentia effectum eſt, ut intelligeremus legendum eſſe *eviratus*, ut qui mucrone cultelli disjunxerit literas *u* & *i*. Pag. 361.

Osvvaldus] Vir fuit optimus & ſanctiſſimus, valde laudatus a Vvillelmo Malmesburienſi in libro tertio de geſtis Pontificum Anglorum & a ceteris ſcriptoribus Anglis, tum etiam a Franciſco Godvvino, licet illum is poſtea mordeat in cauſſa coelibatus Clericorum. At calidiſſimus Ioannes Balaeus omnes reverentiae & honeſtatis terminos heic exceſſit; huc etiam progreſſus ut Oſvvaldum Odonis Archiepiſcopi Cantuarienſis filium ex monacha fuiſſe impudenter inſinuaret, quia videbat eum dici nepotem Odonis, id eſt, fratris filium, ut interpretatur Godvvinus. Fuit autem primo Vvigornienſis Epiſcopus, (non Vvintonienſis, ut male credidit Antonius Auguſtinus) deinde Archiepiſcopus Eboracenſis. Retinuit tamen ſemper epiſcopatum Vvigornienſem, ne monaſtica profeſſio, quam ipſe illic recenter inſtituerat, evaneſceret per abſentiam ejus. Deceſſit die 27. Februarii anno 992. Vvigorniaeque in Eccleſia a ſe conſtructa ſepultus eſt, ubi ad tumulum ejus, ut ſcribit idem Godvvinus, multa patrata perhibentur miracula, propter quae a poſteritate credula ſanctorum numero adſcriptus eſt. Attamen Ioannes Pitſeus putat eum perveniſſe uſque ad annum decimum ſupra milleſimum. Scripſit nonnulla opuſcula quae a Balaeo & Pitſeo enumerantur. Nullus tamen eorum meminit Martyrologii ab eo ſcripti. Pag. 372.

Fuitne aliquis] Ingenue fatetur Antonius Auguſtinus neſcire ſe quis ſit hic Gerardus vel Airardus Archiepiſcopus Turonenſis. Vide infra in Notis ad Gratianum 2. q. 1. cap. 10. *Notum*.

Egarense] Habitum illud fuit ſub Siſebuto Rege Gothorum in Hiſpania. Egaram porro urbem fuiſſe Hiſpaniae Tarraconenſis, ſitam ubi nunc eſt Terracia, inter Barcinonem, Minoriſſam, & Au- Pag. 400.

ſo-

ſonam, oſtendimus olim in diſſertatione de epiſcopatu Egarenſi, quae nuper edita eſt in tomo quinto Conciliorum pag. 1645. Illud nunc addo, graviter heic lapſum eſſe Maurum Caſtellam Ferrerium, qui in libro ſecundo hiſtoriae ſancti Iacobi pag. 209. ſcribit Concilium Egarenſe celebratum fuiſſe in Gallia Narbonenſi, quae tum parebat imperio Regum Gothorum in Hiſpania regnantium.

STE-

STEPHANI BALVZII
TVTELENSIS
NOTÆ
AD GRATIANVM

INSCRIPTIO iſtius capitis haec eſt in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus: *Item Nicolaus Papa Higmaro vel Igmaro Remenſi Archiepiſcopo.* Male Sargemanenſis: *Ignatio Remenſi Epiſcopo.* Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 4. c. 1. *Di. 8. c. 3. Mala.*

In vulgatis editionibus legitur ſimpliciter: *Item Gregorius Vuimundo Averſano Epiſcopo.* Sed Correctores Romani adnotant in hoc loco in aliquot manuſcriptis & apud Ivonem eſſe *Gregorius* VII. Ivo parte 4. Decreti cap. 213. *Gregorius VII. Vuimundo Averſano Epiſcopo.* Idem in Pannormia edita Baſileae lib. 2. cap. 166. *Gregorius Guillimundo Averſano Epiſcopo.* In editione Lovanienſi: *Auguſtinus cap. 5. & 6. lib. 4. de baptiſmo.* In veteri codice Pannormiae Victorino: *Gregorius IIII. Vuimundano Averſano Epiſcopo.* In antiqua collectione canonum, quae fuit viri clariſſimi Claudii Puteani, nunc vero ſervatur in bibliotheca regia, ita legitur: *Gregorius VII. Vuimundo Averſano Epiſcopo.* Codex ſancti Germani Pariſienſis: *Item Gregorius VII. Guimundo Averſano Epiſcopo.* Vetus codex Victorinus: *Item Gregorius Papa VII. Guillimundo Averſano Epiſcopo.* Antiqua editio Moguntina: *Item Gregorius VII. Guilsimundo Averſano Epiſcopo.* Codex Colbertinus: *Item Gregorius VII. Simundo Adverſano Epiſcopo.* Ex voce *Adverſano* factum eſt poſtea *Adverſario.* Alter codex Victorinus: *Item Gregorius VII. Guimundo Adver-* *Ibid. c. 5. Si conſuetudinem.*

ſa-

ſario Epiſcopo. Vnde facile corrigas errorem qui exſtat apud Guillelmum Durandi in praefatione libri ſecundi de modo generalis Concilii celebrandi: *Gregorius VII. Gilmundo etiam adverſario Epiſcopo ſcribit.* Atque hoc mendum non eſſe typographorum erratum patet ex vetuſtiſſimo ejuſdem libri exemplari ſcripto diu ante typographicam artem inventam.

Di. 10. c. 3. Certum eſt. In codicibus Gratiani manuſcriptis & per typographos vulgatis legitur: *Item Felix Papa.* Apud Democharem: *Item Fœlix Papa loquitur Principi.* Ad quem vero Principem ſcripta ſit epiſtola illa, cujus Felicis, docet nos Sirmondi praefatio ad appendicem Codicis Theodoſiani, ubi monet ita reſtituendam eſſe inſcriptionem iſtius capitis: *Item Felix III. Zenoni Auguſto.*

Di. 15. c. 3. Sancta Ro. GELASIUS IN CONCILIO] Conſtat decretum iſtud de libris canonicis & apocryphis vulgo tribui Gelaſio Papae iſtius nominis primo. In veteri tamen codice MS. Eccleſiae Vrgellenſis, in quo continetur ſincera Iſidori collectio, & in pervetuſto codice monaſterii Iurenſis, ut monet R. P. Petrus Franciſcus Chiffletius in Notis ad Vigilium Tapſenſem, idem decretum tribuitur Hormiſdae Romano Pontifici, qui non multo poſt Gelaſium floruit. Sed & olim beneficio clariſſimi viri Lucae Dacherii vidi vetuſtiſſimum codicem collectionis Dionyſianae, in quo ſcriptum erat decretum hoc a Damaſo Papa, diu videlicet ante Gelaſii tempora, editum fuiſſe. Unde olim collegimus in Notis ad epiſtolam CXXVIII. Lupi Ferrarienſis, Damaſum fortaſſis primum omnium de hujuſcemodi libris publice ſtatuiſſe, deinde vero Gelaſium renovaſſe decretum Damaſi, illudque auxiſſe eorum auctorum nominibus qui poſt Damaſum vixere. Quod idem de Hormiſda quoque dici poteſt.

VENER. SUSCIPIENDÆ SUNT] Poſt haec verba nihil ex Gelaſiano iſto decreto legitur in antiquis Gratiani exemplaribus regio & Sangermanenſi. Quin & Nicolaus Cardinalis Cuſanus in libro tertio de concordantia catholica cap. 2. admonet antiqua Decreta (id eſt, veteres Gratiani codices) non

ha-

habere hunc textum niſi uſque ad verſ. *Item decreta Romanorum Pontificum* incluſive, nimirum uſque ad ultima verba a nobis relata. Sequentia tamen, quae in vulgatis Gratiani editionibus leguntur, exſtant in duobus Victorinis & in Colbertino, tum etiam in duabus antiquis editionibus Moguntina & Veneta.

HEROICIS VERSIBUS] Sic omnino habent antiqua Gratiani exemplaria Victorina & Colbertinum, tum etiam veteres editiones Moguntina & Veneta. Et tamen Ioannes Pierius Valerianus, in libello quem ſcripſit pro ſacerdotum barbis, docet vulgata hactenus exemplaria pro *heroicis verſibus* habuiſſe *hereticis verſibus*. Haec ſunt ejus verba, digna profecto quae heic deſcribantur: *At videte, obſecro, quae damna plerunque depravati codices afferant. Noſtris in ſacris legibus, diſt. xv. Gelaſij Papae ſententia eſt, venerabilis viri Sedulij paſchale opus, quod heroicis deſcripſit verſibus, inſigni laude proferendum. Vulgata tamen hactenus exemplaria*; *pro* heroicis verſibus, haereticis verſibus *habuere. Quod bonis quibuſdam legum profeſſoribus ſuſpicionem oggeſſit poëmata omnia eſſe haeretica; poëtaſque inter pios, etiamſi ſacra tractent, nequaquam adnumerari. id quod Hadriano VI. Pont. Max. uſque adeo perſuaſum vidimus ut hac de cauſa nullum hominum genus majori proſequeretur odio quam poëtas, id nominis nihil aliud prae ſe ferre arbitratus quam impietatem. Et adhuc aliqui, non mali quidem Praeſules, depravata illius lectionis hallucinatione & alterius hujus de raſitanda barba errore ducti, neminem ſacerdotio dignum putant qui vel barbam nutriat vel verſus faciat. Tanti eſt pravam ſemel opinionem imbibiſſe.*

HISTORIA EUSEBII PAMPHILI] Heic Gelaſius, ſive quis alius ſit auctor iſtius decreti, hiſtoriam Euſebii eccleſiaſticam numerat inter apocrypha. Et tamen idem, cum in initio ageret de opuſculis ſanctorum patrum, quae in Eccleſia catholica recipiuntur, eandem hiſtoriam inter probatorum auctorum lucubrationes conoumeraverat. Quod cum videret Beatus Rhenanus, exiſtimavit verba illa, *Hiſtoria Euſebij Pamphili apocrypha*, adjecta deinde huic

huic decreto fuiſſe ab homine imperito. Haec ſunt ejus verba ex epiſtola ad Stanislaum Turzum Epiſcopum Olomutzenſem, quae praefixa eſt editioni Latinae Euſebii, & nonnullorum aliorum hiſtoricorum eccleſiaſticorum ab eodem Rhenano procuratae anno MDXXIII. Baſileae. *Quod autem*, inquit, *eadem* XV, *diſt. paulo poſt legitur hiſtoriam Euſebii Pamphili apocrypham eſſe, ab aliquo aſino adjectum eſt. niſi velimus dicere Gelaſium ſibi ipſi contrarium, ut qui in eodem decreto improbet librum ante a ſe probatum. quod eſt valde inconveniens.* Reprehendit autem Rhenanum Carolus Molinaeus quod exiſtimaverit haec verba ab aliquo aſino adjecta, cum potius dici debuiſſet alterius Euſebii eſſe hiſtoriam illam, quam Caeſarienſis. Haec ſunt verba Molinaei. *Non eſt dicendum haec verba ab aliquo aſino adjecta, ut ait Beatus Rhenanus in præfatione ſua in hiſtoriam Euſebii Cæſarienſis, præſertim quia omnes libri ſic habeant etiam inter Concilia Eccleſiæ to. 1. Sed dicendum, eſſe alterius Euſebii quam illius Cæſarienſis ſupra eod. col. 2. approbati.* Carolum deinde Molinaeum, tacito tamen ejus nomine, reprehendit Contius in ſcholio ad hunc locum. *Sed nec iis aſſentior*, inquit, *qui de alio Euſebio hunc locum intelligi volunt quam illius Cæſarienſis cujus hodie extat utraque lingua hiſtoria eccleſiaſtica. Nam & Nicephorus in præfatione hiſtor. eccleſ. ait in ejus hiſtoria apparere cacoëthes ejus hæreſeos, & idem Gelaſius paulo ante id ſignificat.*

Mihi ſane illa conciliandae iſtius contradictionis ratio probari non poteſt quam adfert Molinaeus. Itaque obſervandum eſt cum clariſſimo viro Ioanne Baptiſta Cotelerio, apocrypha a Gelaſio non pro pſeudepigraphis duntaxat ſumi, verum pro omnibus quae quia notam aliquam mereri videntur, ſive ſuppoſitionis, ſive erroris, ſive impietatis, abſcondi debent atque ignorari, nec in publica verſari notitia ſicut libri canonici ſcripturarum & ii eccleſiaſtici patrum, qui inoffenſo pede decurri queunt. Quare inter apocrypha recenſet Clementis Alexandrini opuſcula, Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, aliorum, quamvis indubia. Huc uſque obſervatio

Co-

Coteler. Iam vero ſatis omnes intelligunt ſublatam eſſe eam repugnantiam, non quae eſſet, ſed quae eſſe videretur in decreto de libris canonicis & apocryphis. Nam qui in prima parte monuerat Chronicon Euſebii Caeſarienſis, atque ejuſdem hiſtoriae eccleſiaſticae libros, quamvis in primo narrationis ſuae libro tepuerit, & poſtea in laudibus atque excuſatione Origenis ſchiſmatici unum texuerit librum, propter rerum tamen notitiam ſingularem, quae ad inſtructionem pertinent, *uſquequaque non renuendos*, nunc cum de libris agit auctorum, in quibus naevi quidam & errores ſunt, quique propterea non in omnium manibus eſſe debent, inter eos ponit hiſtoriam eccleſiaſticam Euſebii, quam tolerari potius quam ſuſcipi ab Eccleſia dixerat in prima parte decreti, ut ſeculi noſtri verbis ſententiam veteris temporis explicemus. Vide Didacum Covarruviam lib. 4. variar. reſolut. cap. 17. §. 7. ubi recte iſta explicat, conjecturam etiam Beati Rhenani refellens.

Fausti mani. Apocrypha] In variis quae hactenus prodierunt Gelaſiani iſtius decreti editionibus ſequitur: *Opuſcula Commodiani apocrypha*. Quae deſcripta non ſunt apud Gratianum in vulgatis editionibus. Exſtant tamen in Contiana, ſed diverſo charactere cuſa, ut intelligeremus addita ea non eſſe ex antiquis Gratiani exemplaribus, ſed ex ipſo Gelaſii decreto huc traſlata velut in ſuum. Hic tamen agendi modus, ut ego arbitror, excitavit gravem Antonii Auguſtini cenſuram adverſus Contium, tanquam is perperam nonnulla Gratiano inſeruiſſet quae inferenda non erant. Haec ſunt Auguſtini verba ex praefatione ad antiquas collectiones Decretalium: *Audacius Antonius Contius nuper & Ioannes Quintinus, qui multa inſerere auſi ſunt pontificiis reſcriptis. Eorum ego ingenium laudo, atque quod dat minime aſpernor. Id tamen mihi malo exemplo fieri videtur, ſi quod publica auctoritate accepimus, liceat nobis privata voluntate interpolare. Illi quidem praeclare notas addunt, quibus ſua ab alienis diſtinguantur. At res eſt plena periculi, cum facile in his librarii labi ſoleant & aliena verba vel longius ſeparata in noſtrorum verborum numerum referre.*

Haec

Di. 19. c. 3. In memoriam.

Haec eſt inſcriptio iſtius capitis in codicibus regio & Sangermanenſi & in prima editione Moguntina: *Item ex capitulo Karoli Imperatoris.* Reliqui habent *Capitul.* Editio Veneta: *Item ex c. Caroli Imperatoris.* Burchardus lib. 1. cap. 220. citat ex Concilio Triburienſi, ubi exſtat. Fatendum tamen eſt cognitum magis fuiſſe hoc caput ſub nomine Caroli, quam ſub nomine Concilii Triburienſis, nimirum a viris, quibus Gratiani collectio notior erat quam codex Conciliorum. In tomo octavo Spicilegii Dacheriani edita eſt oratio a Pio ſecundo habita in conventu Mantuano, in qua haec ſcripta ſunt pag. 323. quae ita legi debent, ſicuti etiam leguntur in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae Colbertinae. *Mirum ſi haec ratio Carolum movit, quem prædeceſſoris ſui Magni Caroli decebat imitatorem eſſe, cujus hæc verba leguntur: In memoriam beati Petri Apoſtoli honoremus &c.* Sed ex canone Triburienſi deſcripſiſſe videntur Epiſcopi provinciae Iuvavenſis in epiſtola ſcripta anno DCCCCI. ad Ioannem IX. Papam, quae a Goldaſto edita eſt in appendice documentorum de regno Bohemiae. Hi enim ita loquuntur: *Nequaquam enim credimus, quod coacti quotidie audimus, ut de illa ſancta & apoſtolica ſede, quæ nobis ſacerdotalis mater eſt dignitatis & origo Chriſtianæ religionis, profluxerit quippiam perverſitatis, ſed doctrina & auctoritas eccleſiaſticæ rationis.* Vide additionem noſtram ad caput XVI. libri ſecundi de concordia ſacerdotii & imperii.

Di. 19. c. 9. Anaſtaſius.

Certum eſt permulta in hoc capite eſſe quae non congruunt cum fide hiſtoriae. Neque tamen propterea accuſandus eſt Gratianus, cum ille non ſit auctor iſtius narrationis, quam accepit ex veteri libro pontificali Romanae Eccleſiae. Recte ergo Albertum Pighium reprehendunt Antonius Auguſtinus & Didacus Covarruvias quod omnem iſtius loci invidiam rejecerit in Gratianum. Vide quae ſupra a nobis dicta ſunt in Notis ad Antonium Auguſtinum pag. 427.

REVOCARE ACACIUM] id eſt, *dogma ejus*, ut habet gloſſa interlineatis in codice regio. Baronius autem ita interpretatur ac ſi Anaſtaſius propenſior fuerit in reſtituendo ſublato e Diptychis Acacii no-

mine

mine. Fortaſſis neutra harum interpretationum vera eſt.

Epiſtola iſta Leonis quarti ad Epiſcopos Britanniae, cujus varia fragmenta refert Gratianus, reperitur integra in tomo tertio Conciliorum Galliae. Aliqua autem illius pars exſtabat in collectione Severini Binii. *Di* 10. *c.* 1. De libellis.

Initium iſtius capitis ſumptum eſt ex epiſtola 63. libri 7. epiſtolarum ſancti Gregorii, ut recte notant Correctores Romani. *Di* 22. *c.* 4. De Conſtantinopolitana.

QUOD ET D. PIISSIM.] Tota illa clauſula uſque ad verbum *profitentur* deeſt in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, etiam apud Democharem & Contium. Adjecta ergo eſt a Correctoribus Romanis contra omnium codicum & editionum fidem. Et tamen iidem cum ſoleant admonere ſi quid propria auctoritate ex originalibus, ut ajunt, addant in contextu Gratiani, nihil heic admonuerunt; ſed locum hunc uno tenore ediderunt interpolatum, ac ſi Gratianus ita legiſſet. Qua audacia non video fieri quicquam poſſe audacius.

EUSEBIUS] Tametſi clauſula illa non exſtet apud Gratianum, adeoque Euſebius iſte nihil faciat ad auctorem noſtrum, utar tamen hac occaſione ut admoneam vocem illam deeſſe in antiquiſſimo codice epiſtolarum ſancti Gregorii manuſcripto in bibliotheca regia, tum Thomam Jameſium in Vindiciis Gregorianis pag. 123. notare eandem deeſſe in antiquis epiſtolarum Gregorii libris a ſe viſis. Denique Amalarius, qui epiſtolam illam totam integram refert in libro 4. cap. 26. de eccleſiaſticis officiis, legit ſimpliciter, *frater noſter ejuſdem civitatis Epiſcopus*, omiſſo nomine Euſebii, quod omiſit etiam Anſelmus Lucenſis lib. 2. cap. 68. Nullus quippe ea tempeſtate Euſebius fuit Epiſcopus Conſtantinopolitanus, ſed Cyriacus, ut cuivis manifeſtum eſt.

PRIMAS BYZANCENUS] Apud ſanctum Gregorium lib. 7. Indict. 2. epiſt. 64. haec ſcripta ſunt in titulo: *De Epiſcopo Conſtantinopolitano de crimine accuſato.* Hanc porro ſummulam, ut vocant Correctores Romani, ſeu potius corruptelam eſſe

Ff an-

antiquiſſimam colligitur ex epiſtola XLVII. Hincmari Remenſis Archiepiſcopi ad Ioannem VIII. Papam ſcripta nomine Caroli Calvi. In capite enim quinto referens locum ex hac epiſtola Gregorii de praerogativa ſedis apoſtolicae, cui ſe Epiſcopus in ea epiſtola nominatus dicebat velle ſubjici, Hincmarus aperte interpretatur de Epiſcopo Conſtantinopolitano. Quod aliunde, ut opinor, accipere non potuit Hincmarus quam ex lemmate jam tum appoſito huic epiſtolae. Habetur illud in antiqua editione Pariſienſi epiſtolarum ſancti Gregorii facta anno MDXVIII. itemque in ea quae anno MDLXXXVI. in eadem urbe procurata eſt cum reliquis ſanctiſſimi Pontificis operibus. Cum ergo lemma iſtud ſit antiquum, adeoque per multa ſecula citra controverſiam putatum ſit heic agi de Epiſcopo Conſtantinopolitano, ut patet ex gloſſis Gratiani tam editis quam manuſcriptis, non bene mihi feciſſe videntur qui Romae curam edendarum ſancti Gregorii lucubrationum ſuſceperunt anno MDXCI. titulum illum ita mutantes propria auctoritate : *De Epiſcopo Bizaceno provinciae Africae de crimine accuſato*. Porro omnes antiqui codices, omnes Gratiani editiones ante Romanam, habent in hoc loco *Byzantenus Primas*. In antiquiſſimo tamen epiſtolarum ejuſdem Gregorii codice MS. bibliothecae regiae legitur *Bizazenus*; apud Anſelmum vero Lucenſem lib. 2. cap. 68. in codice Sangermanenſi *Byzacenus*, in Barberino *Bizacenus* ; quo etiam modo habetur in editione Romana epiſtolarum ſancti Gregorii. Certa eſt haud dubie emendatio. Itaque vere mendum heic eſſe pronuntiavit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius ad annum DXCIX. de Primate enim Byzaceno agi, non autem de Epiſcopo Conſtantinopolitano. Vt mirum valde ſit illuſtriſſimum Cardinalem Perronium poſtea contendiſſe loqui in hoc loco ſanctum Gregorium de Conſtantinopolitanae urbis antiſtite. Occaſio poſtulat ut poſt emendatum iſtum locum, eandem medicinam adhibeantus Hieronymo, Auguſtino, & Zozimo, qui eodem vitio laborant. Itaque apud Hieronymum in dialogo adverſus Luciferianos Muzonius (quem fuiſſe Epiſcopum primae ſedis

ſedis Byzacenae patet ex Concilio Carthagine habito anno cccxcvii.) dicitur *Epiſcopus provinciæ Byzantinæ.* pro quo reponendum eſt *Byzacenæ*, ut nemo non videt. Atque ita omnino ſcriptum vidi in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae ſancti Germani Pariſienſis: *Muzonius Epiſcopus provinciæ Byzacenæ, cui propter ætatem primatus ab omnibus deferebatur*, *ita locutus eſt.* Apud Auguſtinum in epiſtola xlviii. ita editum eſt: *Omnes vos Maximianiſtæ ſuperabunt, quorum ſchiſma in Byzantio & in Tripoli exarſit.* Legendum ergo heic quoque *Byzacio*, ut manifeſtum eſt. Eodem modo emendanda eſt inſcriptio epiſtolae xiii. Zozimi Papae, quae ita habet: *Zoſimus Epiſcopis per Byzantium conſtitutis.* Quid enim hoc monſtri eſt, ſi per Byzantium heic Conſtantinopolim intelligas? Data eſt ergo ad Epiſcopos per Byzacium conſtitutos, quae una eſt ex provinciis Africanis. Error hinc ortus quod antiqui illi librarii ſaepenumero ſcriberent *Byzantium* pro *Byzacium.* Exemplum iſtius mali moris exſtat in veteri Notitia provinciarum MS. cujus nos exemplar unum habemus, aliud ſimile exſtat in bibliotheca illuſtriſſimi Archiepiſcopi Remenſis Caroli Mauritii Tellierii. *In Africa ſunt provinciæ numero* vi. *Proconſularis, in qua eſt Carthago, Numidia, Bizantium &c.* Item vetus codex ſancti Petri Pictavienſis MS. *Provintiæ Africanæ numero* vi. *Proconſolabris, in qua eſt Cartago, Nudimia, Bizantium, Tripolis, &c.* Sed has provincias rectius enumerat Rufus Feſtus in breviario ſuo: *Per omnem Africam ſex provinciæ factæ. Ipſa ubi Carthago eſt, proconſularis, Nimidia conſularis, Byzacium conſularis.* Sic in veteri codice canonum Eccleſiae Romanae, cum in actis Concilii Carthagine habiti anno tertio & quadrigenteſimo recenſentur Epiſcopi provinciarum Africae qui Concilio illi adfuerunt, ita legitur: *Ordo itaque rerum depoſcit. ut primitus de fratribus noſtris & conſacerdotibus qui ad hoc Concilium vel de Byzantio vel certe de Mauritania convenerunt, quæramus, quemadmodum huic Concilio decreverint intereſſe. Et offerentibus Philologo, Geſta, Venuſtiano, & Feliciano Epiſcopis provinciæ Byzantinæ legationis lite-*

vas &c. Et infra: *Animadvertimus fratres & coëpiſcopos noſtros Byzantine provinciæ &c* In quibus locis *Byzacio* & *Byzacena* recte repoſuit vir clariſſimus Chriſtophorus Iuſtellus, tum in codice Dioniſii Exigui, tum etiam in codice canonum Eccleſiae Africanae.

Di. 22. c. 6. Renovantes.

SUPERIOR ROMA] In antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus legitur *inferior Roma*; niſi quod in regio emendatum eſt a manu antiqua *ſuperior.* In vetere Victorino ſupra vocem *inferior* addita eſt haec inepta gloſſa, *rationes vallis*, ac ſi ſuperior & inferior Roma eſſet ratione ſitus. Melius Contius, qui in margine adnotavit legendum heic eſſe *ſenior.* quod etiam placuiſſe video Antonio Auguſtino.

DEINDE ANTIOCHENA] Cogor in hoc loco defendere Gratianum adverſus Cujacium, qui eum arguit malae fidei, quaſi canonem iſtum Trullanum, quem Cujacius adſcribit ſynodo Chalcedonenſi, corrupetit. Haec ſunt verba Cujacii ad caput 3. *Sane ſi.* de foro competenti: *Et initio quidem quatuor tantum Primates conſtituti ſunt ex Concilii Conſtantinopolitani ſexti canone 36. & Iuſtiniani Nov. 123. nempe hi quatuor, Romanus, Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus. Deinde cum Romanus ſe ſuper omnes ſic in cœlum extuliſſet, jam noluit ſe Primatem appellari aut Primatibus adnumerari, quaſi non habentem comparem. Tum pro Romano ſubditus eſt Antiochenus Primas* c. penult. 22. diſt. *ex Concilio illo Chalcedonenſi, ſed depravato dedita opera a Gratiano, puta pro Romano ſubſtituto Antiocheno.* Primo certum eſt nihil heic circa Romanum Pontificem mutatum fuiſſe a Gratiano, & Antiocheni Patriarchae mentionem in hoc canone Trullano vere factam. Deinde errat Cujacius cum exiſtimat Patriarcharum quatuor ſive Primatum inſtitutionem primo factam fuiſſe in ſynodo Trullana, quam ipſe Conſtantinopolitanam ſextam nominat. Ex Novellis porro Iuſtiniani colligitur quinque olim patriarchales ſedes fuiſſe, & in his connumeratam etiam Romanam. Qua de re vide Marcam in libro primo de concordia cap. 5. §. 4. & 5.

Heic

Heic ad verba Gratiani in principio diſtinctionis poſita adnotandum eſt cum Antonio Auguſtino in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 1. tit. 4. cap. 9. tractatum ordinandorum appellari ſolere a Gratiano a diſtinctione iſta uſque ad quaeſtionem primam ſive cauſſam conſcripta, ideoque veteres interpretes Alanum, Vincentium, Tancredum, Laurentium, & ceteros, cum capita collectionis illius referunt, ſemper *ſupra* addere, perinde ac ſi poſt Gratiani volumen hoc adſcriptum eſſet. Occaſio hujus obſervationis haec eſt ex loco citato primae collectionis Decretalium: *Illud autem quod de Archiepiſcopi conſecratione, ordinatione &c. ut in tractatu ordinandorum*, id eſt, diſt. 66. cap. 1. ut monuit idem Auguſtinus. Di. 23.

Hoc caput a Gratiano citatur ex Concilio Carthaginenſi quarto. Nos vero in Notis ad Reginonem pag. 577. monuimus ſumptum eſſe ex Statutis Eccleſiae antiquis, quae olim unicuique Epiſcopo legebantur in conſecratione ſua. Ibid. c. 2. Qui Epiſcopus.

COMAM NON NUTRIANT] Ad Clericorum enim modeſtiam pertinet, ut ait vir doctiſſimus Carolus Annibal Fabrotus ad titulum Decretalium de vita & honeſtate Clericorum, ut neque comam alant neque barbam: quo loco multa de hoc vetere inſtituto diſſerit. Hinc celebratiſſimus ille canon Concilii quarti Carthaginenſis: *Clericus nec comam nutriat nec barbam*; ubi tamen quidam codices addunt *radat* vel *tondeat*. Inde factum ut inter oppoſitiones, quas aevo Nicolai primi adverſum Latinos Graeci faciebant, illud etiam quaererent, cur Clerici barbas raderent, ut patet ex Ratramno, Ænea Pariſienſi, & aliis. Quod rurſum aevo Leonis IX. Latinis exprobratum fuiſſe a Niceta cognomento Pectorato obſervat Chriſtianus Lupus pag. 1439. ubi multis ex antiquitate teſtimoniis probat hunc occidentalis Eccleſiae uſum antiquitus fuiſſe ut Clerici barbam raderent. Itaque vero Gregorius VII. lib. 9. epiſt. 10. ſcribere potuit totius occidentalis Eccleſiae clerum ab ipſis Eccleſiae Chriſti primordiis barbam radendi morem tenuiſſe. Elegans & feſtiva eſt hi- Ibid. c. 21. Prohibete.

hiſtoria cujuſdam Presbyteri Gothi ſive Dalmatae, quem Thomas Archidiaconus Spalatenſis in capite XVI. hiſtoriae Salonitanae graviter objurgatum narrat ab Alexandro ſecundo quod barbam radere ſecundum catholicae Eccleſiae morem renueret; additque: *Illico autem venerandus Pontifex propria manu paucos pilos de barba illius praecidit, & mox aſtantibus ut eum eccleſiaſtico more raderent juſſit.* Denique cum barbae coepiſſent in honore eſſe, ac tamen plerique eas exhorreſcerent tanquam rem novam & alienam a moribus Eccleſiae, Ioannes Pierius Valerianus aevo Clementis ſeptimi libellum Romae edidit pro ſacerdotum barbis, qui dein Pariſiis recuſus eſt anno MDXXXIII. In eo libello Pierius evincere multis ac variis argumentis conatur faciendum eſſe ſacerdotibus barbae alendae poteſtatem. Inter incommoda vero quae ex barbae raſitatione in Eccleſiam invecta eſſe conqueritur, illud etiam addit, eo aliquando noſtrorum delitias proceſſiſſe ut hujus raſitationis ergo confuſa quodammodo ſpecie difficulter vir a femina internoſceretur, atque hinc accidiſſe ut mulier ad pontificii ſolii majeſtatem eveheretur. Sed adverſus Pierium, quem novellum barbae laudatorem vocat, ſcripſit poſtea Gentianus Hervetus alium libellum de pilis & barba radenda, qui editus eſt Pariſiis anno MDXXXV. in quo inter alia ſic loquitur: *Quamquam ſatis mirari non poſſum quid ſacerdotem ullum ulla ex parte impellere poſſit ut barbam alere quam radere malit. Si enim ex eo vultui dignitatem & majeſtatem quaerit, quorſum attinet pilorum denſitate inanem gravitatis laudem captare, turpiſſimis & nequiſſimis (pro dolor) factis ſummam levitatem effundere?*

Di. 23. c. 29. Mulier. Aliter legitur hoc caput in prima appendice Reginonis cap. 19. *Mulier, quamvis docta & ſancta ſit, viros in conventu docere non praeſumat. Similiter nec baptizare.* Apud Burchardum vero lib. 8. cap. 83. *Mulier quamvis docta in conventu docere non audeat.* In Concilio Carthaginenſi quarto, unde petitum eſt iſtud caput, ita legitur: *Mulier, quamvis docta & ſancta, viros in conventu docere non praeſumat. Mulier baptizare non praeſumat.*

Ca-

Caput iſtud nullam habet inſcriptionem in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, etiam uſque ad Democharis & Contii tempora. Sed quia Demochares & Contius in margine adnotaverant ſumptum eſſe ex canone 13. Concilii quarti Carthaginenſis, hinc audaces facti Correctores Romani eam obſervationem tranſtulerunt in textum Gratiani fari coacti quae nunquam ſciverat. Accepit enim haud dubie ex Burchardo aut Ivone, apud quos dicitur eſſe caput 101. Concilii apud Valentias. Recte Regino lib. 2. cap. 153. *Ex Concilio Carthaginenſi.* Di. 23. c. 33. Sponſus.

Sumptum eſt hoc caput ex epiſtola Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi ad Ludifredum Cordubenſem Epiſcopum, ut praefert inſcriptio. Sub finem vero, cum dignitas & auctoritas Archidiaconi explicatur, haec adduntur: *Archipresbyter ſe eſſe ſub Archidiacono &c.* uſque ad *vel cui ipſe injunxerit.* Eadem exſtant in Decreto Ivonis parte 6. cap. 20. ubi Ioannes Molinaeus iſta adnotavit in margine: *Haec non habentur in codice regio, ſuſpectaque mihi perpetuo viſa ſunt, quod Archipresbyter ſubdatur Archidiaconis. quod vetuſtum non eſſe in canonibus Conciliorum vel mediocriter verſatus nemo ignorat.* Conſuluimus nos ſuper ea re codicem antiquiſſimum bibliothecae ſancti Victoris Pariſienſis, in quo clauſulam illam non invenimus; ejuſdemque, ut opinor, auctoritate ductus Antonius Contius iſta ad hunc locum adnotavit in margine Gratiani: *Deſunt apud Ivonem.* Itaque Correctorum Romanorum haec veriſſima adnotatio eſt ad locum de quo nunc agimus: *Hinc uſque ad verſ.* Ad primicerium *non ſunt in ipſa epiſtola Iſidori, neque in Pannormia, neque apud Burchardum.* Mirum enimvero non eſt iſta non exſtare apud Burchardum, qui non omnia ex illa Iſidori epiſtola deſcripſit quae de Archidiaconi officio agunt, ſed in illis verbis excerpta ſua finivit, *Clericis proprias partes idem diſtribuit.* In Decretalibus Gregorii IX. in titulo *De officio Archipresbyteri* ea quae a Gratiano referuntur de auctoritate Archidiaconi ſuper Archipresbyterum, laudantur ex Concilio Toletano. Sed in nullo Toletanorum Conciliorum reperiuntur; & Garſias Loaiſa no- Di. 25. c. 1. Perlectis.

noluit verba illa agnoſcere pro verbis canonum Toletanorum. Ceterum Cujacius agens de hoc ipſo negotio *ad caput penult. de cauſa poſſeſſ. & propriet.* ait: *Nam Archipresbyter ſubjectus eſt Archidiacono, Presbyter Diacono. Quod prima fronte mirum videtur. Et verum eſt tamen.* Item ad caput. 8. *Ex parte.* De Clericis non reſident: *Et quamquam*, inquit, *poſſit videri in clero tanto major eſſe Archipresbyter Archidiacono quanto major eſt Presbyter Diacono, tamen Archidiaconus Archipresbytero præponitur, cap. 1. ſup. de offic. Archipresbyt. & can. 1. 25. diſt. Et Arnulphus Epiſcopus Lexovienſis in epiſtolis etiam ſcribit Archipresbyterum ab Archidiacono eligi & confirmari ab Epiſcopo. Ex quo ſequitur Archidiaconum eſſe Archipresbytero majorem.* Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 1. tit. 16. cap. 1.

Di. 27. c. 6. Quod interrogaſti.

Hoc caput in prima appendice Reginonis cap. 57. refertur ex epiſtola Nicolai Papae primi ad Adalvvinum Archiepiſcopum Iuvavenſem, quae eſt ſincera capitis iſtius inſcriptio. Vide Notas ad Reginonem pag. 595. Similis medicina adhibenda eſt capiti *Quorundam.* diſt. 34. & capiti *In tuis* 7. q. 2. ut illic dicemus. De ſenſu porro iſtius capitis conſule Cujacium ad cap. *Conſuluit.* 4. Qui Clerici vel voventes matrimonium contrahere poſſunt.

Di. 28. c. 8. Diaconi.

Ex iſto capite collegit Cujacius ad caput primum ejuſdem tituli etiam Diaconos ex permiſſu Epiſcopi ea lege poſſe in ordinem Diaconorum conſcribi, ut tamen ſibi quandoque liceat ducere uxorem liberorum procreandorum cauſſa. *Quod tamen Iuſtinianus*, inquit, *probare non videtur Nov.* 123.

Ibid. c. 12. De Syracuſanæ.

Variant inſcriptiones iſtius capitis in antiquis codicibus. Sangermanenſis habet: *Item Pelagius Cathego Patricio.* Colbertinus & Victorini duo, *Cethego.* Regius, *Cetheo.* Veteres editiones, *Cethego:* quo etiam modo edidit Iuretus in epiſtola 55. Ivonis Epiſcopi Carnotenſis, qui hunc locum citat; atque ita etiam habet editio iſtius epiſtolae apud Holſtenium in collectione Romana. Sed apud Anſelmum lib. 6. cap. 40. in codice ſancti Germani Pariſienſis ſcriptum eſt

Ce-

Cæteros quae lectio reperitur etiam in libro Barberino ejuſdem Anſelmi. Correctores Romani videntur elegiſſe meliorem lectionem. Cethegi namque Exconſulis & Patricii tempore Iuſtiniani mentio eſt in epiſtola Vigilii Papae encyclica ad univerſam Eccleſiam de receſſu ſuo ad ſanctam Euphemiam.

In antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus haec eſt inſcriptio iſtius capitis: *Item ex ſexta ſynodo.* Reliqua addita ſunt a Correctoribus Romanis, ſed admonitis a Contio, qui in margine editionis ſuae adnotavit iſta exſtare in canone 26. ſynodi in Trullo. *Di. 28. c. 16. Presbyterum*

PRESBYTERUM] *ſcilicet orientalem*, ut ait vetus interpres in veteri codice Victorino, vel *orientalis Eccleſiæ*, ut ait alter vetus interpres in codice regio.

PER IGNORANTIAM] Haec verba non habentur in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, neque apud Democharem & Contium. Sed in gloſſa legitur: *Poteſt intelligi de eo qui contraxit ſecundas nuptias per ignorantiam juris.* Nam & vetus interpres in codice regio per non legales nuptias intellexit ſecundas; *non legalibus*, ait, *id eſt ſecundis.* quam interpretationem amplexus eſſe videtur Innocentius III. lib. 2. epiſt. 66. ex qua ſumptum eſt caput *Nuper* De digamis non ordinandis. At Balſamon & Zonaras in ſcholio ad hunc locum interpretari maluerunt de eo qui per ignorantiam ſuae cognatae legitime conjunctus eſt, & poſtea factus Presbyter. Atque ego ſane eam ſententiam puto eſſe veriorem. Nemo enim ſe ſecundis nuptiis alligat per ignorantiam juris, & nihil unquam fuit vulgatius in Eccleſia quam ei non licere eſſe in ſacerdotio qui non eſſet unius uxoris vir. Vide Antonium Auguſtinum in fine dialogi octavi libri prioris. Quod autem Correctores Romani hic in contextu Gratiani addiderunt has duas voces, *per ignorantiam*, ſumpſerunt haud dubie ex canone Trullano, ubi exſtant. Ego tamen maluiſſem Gratianum purum putum edidiſſent, additiones porro iſtas, quae alioqui bonae ſunt, poſuiſſent in margine aut in Notis.

Cujacius ad caput 7. *Veſtra* De cohabitat. Cleric. ac *Di. 32. c. 5. Nullus.*

ac mul. diſputat in utramque partem an rite poſſit quis & impune ſine fraude intereſſe ſacris quae facit is qui concubinam habet vel focariam, qui inquam quo in alio flagitio & dedecore volutatur, vel etiam an de manu ejus rite & legitime ſacramenta ſumere poſſit.

Carolus Molinaeus in annotatione ad caput iſtud haec omnino ait: *Cum hac decreta Dominus Manſencallus primus Toloſani ſenatus Præſes exequi vellet anno 1550. non caruit Epicureorum & Sophiſtarum cum illis colludentium calumniis.*

Di. 32. c. 6. **Præter hoc.**

CUM HIS QUI PRÆFATÆ] In editione Lovanienſi Pannormiae lib. 3. cap. 135. ita legitur hic locus: *officia qui præfatæ conſtitutioni fuerint inobedientes maneat.* Melius in editione Baſileenſi & in codice Victorino: *ad divina officia qui præfatæ conſtitutionis fuerit inobediens maneat.*

Di. 32. c. 17. **Hoſpitiolum.**

Hoc caput ita inſcriptum eſt in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus: *Item Hieronymus:* Demochares addidit: *ad Nepotianum de vita Clericorum:* quam additionem retinuit Contius. Retinuerunt quoque Correctores Romani, ſed addiderunt, *& alibi*, quia videbant caput hoc eſſe collectum ex variis beati Hieronymi locis, in quibus de vitanda mulierum conſuetudine agitur.

Di. 32. c. 19. **Mulieres.**

MATRICURIÆ] Apud Fulgentium Ferrandum in breviatione canonum cap. 221. legitur *matricula.* quam lectionem confirmat in Notis ſuis Petrus Franciſcus Chiffletius vir doctiſſimus.

Di. 34. c. 1. **Quorundam.**

Mendoſa eſt inſcriptio iſtius capitis, quae ſic reſtituenda eſt: *Nicolaus Papa ad Adaluvinum Archiepiſcopum.* Vide quae dicta ſuperius ſunt diſt. 27. cap. 6. *Quod interrogaſti.*

Di. 36. c. 1. **Illiteratos.**

Admonent in hoc loco Correctores Romani duas iſtas voces *vitiatos vel* abeſſe a pleriſque vetuſtis exemplaribus Gratiani, & ab originali. Non exſtant ſane in regio Gratiani codice, neque in Sangermanenſi aut Victorinis, neque demum in Colbertino. Immo Regino lib. 1. cap. 411. & Burchardus lib 2. cap. 18. referentes iſtud Gelaſii decretum, duas illas voces omiſerunt. Ivo vero parte 6. Decreti cap. 37.

&

& 75. & in Victorino Pannormiae codice illas pariter non habet: Habentur tamen in editionibus Pannormiae & in antiquiſſimis Gratiani editionibus Moguntina & Veneta.

Cunctos ipse judicaturus] Indubitati juris eſt in Decreto Gratiani, Romanum Pontificem nullius mortalis hominis judicio ſubjacere, ipſum autem fas habere de omnibus judicandi, neque cuiquam licere de ejus judicare judicio, ut legitur in capite *Cuncta* 9. q. 3. Ex ea perſuaſione deſcendit nobile illud & celeberrimum Bonifacii VIII. apophtegma in capite *Licet* De Conſtitutionib. in Sexto; *Romanus Pontifex jura omnia in ſcrinio pectoris ſui cenſetur habere.* Attamen eam non fuiſſe omnium ſedis apoſtolicae Pontificum ſententiam probari poteſt auctoritate Silveſtri ſecundi. Conſultus ille a quodam Abbate, non ſtatim reſpondit, quia deſtitutus erat auxilio ſuorum librorum, quos in Gallia reliquerat, & Romae libri iſtiuſmodi non exſtabant, qui de rebus canonicis tractarent. Hac ſapienti excuſatione deprecatus culpam tarditatis, tum ſe praemuniens adverſus invidiam ſi quid non recte reſcriberet abſque librorum auctoritate, ad poſtulata Abbatis reſpondere ſe ait quae memoria teneret. Quod ſi Silveſter putaſſet omnia jura contineri in ſcrinio pectoris ſui, nimirum expectoranda ſtatim erat reſponſio ad inquiſitiones Abbatis, neque recurrendum ad frivolam illam & inutilem excuſationem de abſentia librorum ſuorum. Sed operae pretium eſt heic deſcribere epiſtolam ipſam ex veteri codice ſancti Germani Pariſienſis in quo collectio continetur quae vulgo tribuitur Anſelmo Lucenſi. Sic ergo ibi habet in fine libri undecimi.

Di. 40. c. 6. Si Papa.

EX DECRETO SILVESTRI PAPÆ.

SIlveſter Epiſcopus ſervus ſervorum Dei Abbati ſalutem & apoſtolicam benedictionem. De hoc unde nos conſuluiſti ideo reſpondere tibi diſtulimus quoniam auctoritatem in Romanis voluminibus non habemus. Illos autem libros, in quibus ſpecialem ſenten-

tentiam legimus, in Gallia relictos recolimus. Aliquid tantum memoriae retinemus quod tuae petitioni ſufficere poſſe credimus. In eiſdem libris de Epiſcopis per pecuniam promotis legitur ut quiſquis talis inventus fuerit, per biennium pontificali officio carens, duos dies per ebdomadam vino & cocto ſe abſtineat, & poſt finitum pſalterium comedat. Hoc quippe traditionibus priorum patrum concordare videmus, qui hujuſcemodi Epiſcopos deponi ſanxerunt. Officii ſuſpenſio evidenter fit cujuſque depoſitio. Qui enim deponitur a communione privatur. Valet utique, tantundem biennii ſuſpenſio cum poenitentia quantum ſola depoſitio. Qui, vero poſt biennem ſuſpenſionem & poenitentiam officio ſuo redditur, quaſi poſt depoſitionem miſericorditer reconciliatur. Incipe ergo poſt octavas Pentecoſten praedictum biennium, & eo pacto tuo officio ſis reſtitutus. Si fratrum cuſtodiam & totius coenobii ſarcinam alicui fratrum committere poſſis, donec poeniteas, committe. Sin autem, oportet, quamvis graveris, ut ipſe patienter totum ſufferas. Multiplex igitur calor purius effundit a fornace metallum.

Di. 42. c. 7. In oratorio. Caput iſtud non exſtat in libro Sangermanenſi. In aliis vero & in antiquis editionibus refertur ſimpliciter ex Auguſtino, hoc modo: *Item Auguſtinus*. Editiones Democharis & Contii: *Item Auguſtinus epiſtola* 109. *ad monachas*. Editio Romana: *Item Auguſtinus epiſt.* 109. *de regula monachorum*. Et tamen haec verba non reperiuntur in epiſtola illa Auguſtini. Regino lib. 1. cap. 54. cum quiddam aliud attuliſſet ex dictis Auguſtini, in titulo itius capitis haec tantum verba poſuit: *Item alibi*. Ex quo Burchardus lib. 3. cap. 80. collegit iſtud quoque caput ſumptum a Reginone eſſe ex Auguſtino; adeoque inſcriptio ejus haec apud illum eſt: *Ex dictis Auguſtini*. Hinc ergo acceperunt Ivo & Gratianus. Inventum autem eſt hoc caput in regula Tarnatenſis monaſterii cap. 15. Vide Notas eruditiſſimi viri Hugonis Menardi ad caput 59. concordiae regularum §. 4.

Di. 44. c. 7. Nullus Presb. Burchardus lib. 2. cap. 161. & Ivo parte 3. cap. 252. itemque Gratianus citant ex Concilio Nannetenſi cap.

cap. 10. ubi non habetur. Fons illius errati eſt Regino lib. 1. cap. 213. qui non ſatis bene iſta diſtinxit. Vide illic Notas noſtras. Exſtat hoc caput in Capitulis Hincmari tit. 1. cap. 14. Vide Cujacium ad caput 14. De vita & honeſtate Clericorum.

Partem illius capitis, nimirum haec verba *Nec oportet Clericos*, & quae ſequuntur, Regino lib. 1. cap. 187. retulit abſque nomine auctoris. Burchardus lib. 2. cap. 165. & poſt illum Ivo parte 6. cap. 256. *ex Concilio Carthaginenſi cap.* 12. Gratianus in codicibus manuſcriptis & in antiquis editionibus *ex Concilio Martini Papae*, in editione Romana *ex Concilio Martini Papae cap.* 61. *&* 66. Exſtat in Additione quarta Capitularium cap. 49. ubi in veteri codice MS. Petri Pithoei ſcriptum eſt *gratias auctori & datori Deo referre*; cùm ceteri habeant ſimpliciter *gratias auctori Deo referre*. Di. 44. c. 12. Non liceat.

Caput iſtud multum illuſtrat Cujacius ad titulum Decretalium de vita & honeſtate Clericorum cap. 2. Di. 47. Si quis Cler.

Regino libro 1. cap. 342. citat ex Concilio Bracarenſi, id eſt, ex capite 17. Martini Bracarenſis. Recte heic adnotant Correctores Romani delendas eſſe voces illas, *aut Subdiaconus*, quae exſtabant in editionibus Gratiani quae antecedunt Romanam. Etenim duae illae voces deſunt in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, Colbertino, Victorinis, & ab antiquis editionibus Moguntina & Veneta; neque pariter exſtant apud Martinum Bracarenſem, Reginonem, Burchardum, & Ivonem. Di. 50. c. 22. Si quis Presbyter.

Antonius Auguſtinus pag. 39. cenſet ſcribendum eſſe *Maſoni* in titulo iſtius epiſtolae. Antiqua collectio canonum Andegavenſis ita habet: *In epiſtola Iſydori Epiſcopi ad Maſſonem Epiſcopum de reſtauratione ſacerdotis. Domino ſancto meritiſque beato Maſoni Epiſcopo.* Ita etiam editum eſt ab Henrico Caniſio in tomo quinto lectionis antiquae pag. 293. ex veteribus membranis monaſterii Vveingartenſis, & a Nicolao Serario in epiſtola ſeptuageſima ſecunda inter Bonifacianas. In vetuſtiſſimo codice MS. ſancti Petri Pictavienſis legitur *Manſioni*. Forte eſt Maſſona Emeritenſis Epiſcopus, qui Concilio Toletano tertio ſubſcripſit. Di. 50. c. 28. Dominio.

In

In gestis Concil.] Cujacius ad titulum Decretalium de cognatione ſpirituali cap. 1. explicans hunc locum ait illum ſic intelligi debere, ut potior ſit ſemper ſynodus oecumenica ſive univerſalis provinciali, quamvis ſit poſterior, alioqui ubi par eſt poteſtas utriuſque Concilii, poſterius priori praevalere. Eadem mens fuiſſe videtur antiquo canonum collectori, quem vir clariſſimus Lucas Dacherius edidit nuper in tomo undecimo Spicilegii. Sic enim legitur in fine praefationis: *In quibuſcunque rebus generalium Conciliorum auctoritatem non habemus, magis earum ſynodorum quae per ſingulas provincias factae ſunt quam proprium noſtrum ſequendum ſenſum.* Viderat Beatus Rhenanus hanc praefationem, cujus magnam partem edidit in admonitione de Tertulliani dogmatis, ubi demum addit, de tribus iſtius collectionis libris loquens: *Quos libros magno redimere cupiam. Sed injuria temporis & hominum incuria deperditi ſunt, ſolo hoc opuſculo ſalvo, quod praefationis illic vicem habet, & huc totum a me eſt appoſitum ſtudioſis rerum Chriſtianarum conſulturo.* Pax, vir eruditiſſime. Deperditi non ſunt libri illi, & nunc editi ſunt ex antiquiſſimis codicibus in Gallia noſtra repertis. Addit rurſum Rhenanus: *Teſtatur in calce ſe non tantum oecumenica Concilia ſecutum, ſed quaedam ex provincialium ſynodorum conſtitutionibus accepiſſe, in quibus praeſidere ſolet metropolitanus Epiſcopus. Quo libentius legere velim modo dictos libros.*

Di. 50. c. 34. De his vero. In praefatione noſtra ad epiſtolam Rhabani ad Heribaldum cap. 6. & 13. jam monuimus veriſſimam eſſe inſcriptionem iſtius capitis apud Gratianum, falſam vero eſſe apud Burchardum, qui caput illud accepiſſe ſe ait ex Concilio Ilerdenſi, unde non recte peti rectiſſime admonuit Antonius Auguſtinus in Notis ad Poenitentiale Rhabani. Falſum quoque eſt quod Romani Correctores addiderunt in contextu Gratiani, nimirum hoc caput ſumptum eſſe ex libro illo poenitentiali cap. 1. Nam neque liber ille inſcriptus eſt Heribaldo, neque verba quae heic referuntur ex epiſtola ad Heribaldum exſtant in primo ejuſdem epiſtolae capite, ſed in decimo. Re autem vera caput

quod

quod eſt decimum in epiſtola ad Heribaldum, primo loco ponitur in libro poenitentiali ad Otgarium miſſo.

In codice Sangermanenſi haec eſt inſcriptio iſtius capitis: *Vnde Vrbanus ſecundus ſcribit Guarnerio Mereburgenſi Epiſcopo.* Sic etiam ſcriptum primo fuit in regio; ſed poſtea emendatum eſt, & pro *Mereburgenſi* repoſitum *Nereboñenſi*, puncto addito ſub ſecunda e, quod ſignificat hanc quoque literam eſſe delendam ut legatur *Nerbonenſi*. Antiquus itaque liber Victorinus & prima editio Pannormiae habent *Nerbonenſi*. Ceteri & antiquae editiones Moguntina & Veneta *Narbonenſi*. Quo etiam modo legitur in Lovanienſi Pannormiae editione lib. 5. cap. 154. Et tamen certum eſt nullum ea tempeſtate Narbonenſem Archiepiſcopum fuiſſe Guarnerium, ſed Dalmatium, cujus ſucceſſor Bertrandus ex cathedra Nemauſenſi ad Narbonenſem translatus eſt ab Vrbano ſecundo. Itaque quaerenda eſt vera inſcriptio hujus capitis. Guillelmus Catellus in libro quinto Memoriarum hiſtoriae Occitaniae pag. 784. notat in antiquis codicibus manuſcriptis hoc caput inſcriptum eſſe *Guerino Neubrigenſi Epiſcopo*. Verum iſtud quoque falſum omnino eſt, quia nullus unquam Neubrigenſis Epiſcopus fuit. Itaque heic agitur de Epiſcopo Mereburgenſi ſeu Merſepurgenſi in Germania, ut docet antiquus Pannormiae codex Victorinus, in quo ſic legitur: *Vrbanus II. Garnerio Mereburgenſi Epiſcopo.* Quo etiam modo ſupra adnotavimus ſcriptum eſſe in Gratiani libro Sangermanenſi. Vvernerum porro fuiſſe Epiſcopum Merſeburgenſem ſive Marſpurgenſem ab anno 1073. uſque ad tempora Paſchalis ſecundi docet ex Broturſo Ioannes Gualterius in Chronico Chronicorum. Di. 50. c. 37. Clerico.

CLERICO IACENTE] In tertia collectione Decretalium lib. 5. tit. 7. cap. 5. exſtat mentio caſus cujuſdam qui huic ſimilis eſt. Item in epiſtola Ollegarii Archiepiſcopi Tarraconenſis ad Raymundum Epiſcopum Auſonenſem, cujus mentionem fecimus in Appendice ſynopſis Conciliorum Philippi Labbei pag. 382.

Regino lib. 2. cap. 95. & poſt eum Burchardus lib. 6. cap. 33. & Ivo parte 10. Decreti cap. 162. citant Di. 50. c. 40. Qui vero.

ex

ex Concilio Mogontiacenſi, cum Gratianus referre ſe dicat ex Matiſcenſi.

Di. 50. c. 64. Iii capite. Regino lib. 1. cap. 291. citat iſtud caput ex eodem Concilio ex quo retulerat caput quod praecedit, id eſt, ex Concilio Agathenſi, ubi non exſtat. Item Burchardus lib. 9. cap. 26. in editis. Admonent tamen Correctores Romani in uno manuſcripto Burchardi exemplari citari ex Poenitentiali Romano. Quo etiam modo citatur in alio antiquiſſimo Burchardi exemplari, quod exſtat in bibliotheca illuſtriſſimi viri Dioniſii Talonii regii Advocati in Parlamento Pariſienſi.

Di. 54. c. 2. Nulli. Vide Reginonem lib. 1. cap. 407. Recte vero notant Correctores Romani caput iſtud aliqua ex parte convenire cum iis quae ſcribuntur lib. 1. Capitularium cap. 88. de ordinatione ſervorum.

Di. 54. c. 3. Magnus. Caput iſtud non exſtat in codice Sangermanenſi, neque in regio, neque demum in vetere Victorino. Exſtat tamen in recentiore Victorino & in Colbertino, cum hac inſcriptione: *Ex Concilio Magontienſi capitulo* VIII. Quo etiam modo habent antiquae editiones Moguntina & Veneta, itemque Demochares & Contius, niſi quod *Maguminenſi* habent pro *Magontienſi*. Iidem in margine iſta adnotarunt: *Ca. 8. Concil. Carthagi. primi id habetur.* Ex quo factum eſt ut Correctores Romani, abolita inſcriptione quae in omnibus Gratiani editionibus exſtabat, iſtam, quae certa eſt, ſubſtituerint: *Ex Concilio Carthaginenſi primo c.* 8. Recte, ut dixi. Sed ego mallem ut depravatam lectionem retinuiſſent in contextu Gratiani, bonam vero exemplo Democharis & Contii repoſuiſſent in margine. Vide Notas Antonii Auguſtini ad primam collectionem Decretalium lib. 1. tit. 11.

ASTIAGENSIS] In codice Colbertino & in prima editione Moguntina legitur *Auguſtenſis*, in Victorino recentiore *Auguſtinenſis*, in antiqua vero editione veneta *Auguſtudinenſis*, apud Democharem *Auguſtudunenſis*. Sic etiam Contius, niſi quod in margine admonuit legendum eſſe *Aſtuagenſis*: quo modo habet in omnibus codicibus vetus collectio canonum, edita in tomo XI. Spicilegii Dacheriani,

lib.

lib. 3. cap. 30. niſi quod Trecenſis habet *Aſtiagenſis.* Sincera vero priſcae bonaeque lectionis veſtigia ſuperſunt etiamnum in veteri codice MS. Eccleſiae Vrgellenſis, in quo antiqua Iſidori collectio continetur, ubi ſcriptum eſt: *Magnus Epiſcopus Aſtuagenenſius.*

Certum eſt caput iſtud ſumptum non eſſe ex Concilio Toletano, ſed ex libro primo Capitularium. Manifeſta autem eſt origo iſtius erroris, ut oſtendimus ad caput 394. libri primi Reginonis de eccleſiaſticis diſciplinis. Hallucinatio fuit Burchardi. Idem dic de capite octavo ejuſdem diſtinctionis, quod ex eodem Concilio Toletano citatur a Burchardo & Ivone. **Di. 54. c. 6. De ſervorum.**

Sirmondus in capite tertio Antirrhetici ſecundi adverſus Aurelium ait ita ſcribendum eſſe in fronte iſtius capitis: *Vnde Vrbanus Papa II. Piboni Tullenſi Epiſcopo ſcribens ait.* Extſtare enim caput illud in epiſtola Vrbani ad Pibonem MS. Correctores vero Romani admonent in margine ſumptum eſſe ex Concilio Melphienſi, ubi exſtat iiſdem omnino verbis, quibus legitur apud Gratianum. Quare ſi quid mutandum aut addendum eſſet in inſcriptione iſtius capitis, mallem apponere nomen Concilii Melphienſis, quam Pibonis. Probabile enim eſt notius Gratiano fuiſſe Concilium Melphienſe Vrbani ſecundi, quam epiſtolam ab eodem ſcriptam ad Pibonem Epiſcopum Tullenſem. Porro epiſtola illa edita eſt nuper in tomo decimo Conciliorum. **Di. 56. c. 1. Presbyterorum.**

Certum & conſtans eſt nullum Vrbani ſecundi pontificatu Turonenſem Archiepiſcopum fuiſſe Bartholomaeum. Et tamen Gratianus tum in manuſcriptis tum in editis codicibus caput de quo nunc agimus refert ex epiſtola ejuſdem Vrbani ad Bartholomaeum Archiepiſcopum Turonenſem. Neque reponi poteſt errorem eſſe librarii. Nam Innocentius III. adſerens iſtam auctoritatem in capite *Innotuit.* de elect. & electi poteſtate, cuncta refert ad Vrbanum praedeceſſorem ſuum, quia nimirum ita legerat in codice Gratiani. Fons iſtius mali eſt Ivo Carnotenſis Epiſcopus, qui parte 6. Decreti cap. 410. caput primum iſtius diſtinctionis deſcribens, haec in titulo poſuit: *Decre-* **Di. 56. c. 13. Cenoman.**

 tum

tum Gregorij VII. & Vrbani II. Presbyterorum filios &c. In Pannormia vero lib. 5. cap. 51. *Decreta Gregorij VII. & Vrbani II. de filiis ſacerdotum. Preſbyterorum filios &c.* Sequitur deinde in Pannormia: *Ex libro Pontificatus. Felix tertius &c.* Deinde: *Vrbanus Archiepiſcopo Bartholomaeo Turonenſi, Cenomanenſem electum &c.* Sic in editionibus Pannormiae. At in vetuſtiſſimo & optimo codice ſancti Victoris Pariſienſis nomen Vrbani omiſſum eſt in hoc loco, ubi ita ſimpliciter legitur: *Bartholomaeo Turonenſi Archiepiſcopo. Cenomanenſem.* Poſt quae ſequitur in eodem codice: *Vrbano II. Petroni Legionenſi Epiſcopo. Quia ſimpliciter ad ſedem apoſtolicam veniens &c.* ut apud Gratianum. Itaque res ita conſtitui poteſt, decretum de Epiſcopo Legionenſi vere eſſe Vrbani, aliud eſſe Gregorii ſeptimi. Nam aevo Gregorii Bartholomaeus tenuit cathedram Turonenſem, Cenomanenſem vero Arnaldus, quem tradunt filium fuiſſe ſacerdotis. Ad eum porro ſcripta eſt epiſtola 27. libri 7. ejuſdem Gregorii.

Di. 59. c. 2. Si officia.

Inſcriptio iſtius capitis haec eſt in libro Sangermanenſi: *Vnde Zozimus Papa.* In regio vero: *Vnde Zoſimus Papa.* In Victorino antiquiore: *Vnde Gelaſius Papa.* Sed poſtea emendatum eſt a manu aliquanto recentiore, & ſupra lineam ſcriptum nomen Vrbani. Recentior Victorinus & Colbertinus & duae antiquae editiones habent: *Item Vrbanus Papa.* Eſſe Zozimi in epiſtola ad Iſichium Epiſcopum Salonitanum recte adnotarunt Correctores Romani.

QUÆRUNT] Deſcribenda heic mihi videtur obſervatio Caroli Molinaei ad hunc locum. *Incedebant enim* (Epiſcopi nimirum) *comitati ſuis ſacerdotibus. Sed hodie habent aliud ſatellitium. Et tamen multitudinem faciunt propter quæſtum; ut ille qui cupiens mille aureos, publicatis ordinibus fecit mille ſacerdotes pro ſingulis aureis in Lemovicis.* Scio Molinaeum de iſta avaritia & turpi quaeſtu queri potuiſſe ſi noſtro ſeculo ſcripſiſſet.

Di. 63. c. 12. Noſſe.

In omnibus Gratiani libris antiquis & editionibus caput iſtud refertur ex epiſtola Stephani Papae ad Romanum Archiepiſcopum Ravennatem: quo etiam

modo

modo legitur apud Anſelmum Lucenſem lib. 6. cap. 30. in codice Sangermanenſi. Quod referendum eſſe ad Stephanum quintum ſcribit Hieronymus Rubeus in libro quinto hiſtoriae Ravennatum.

Di. 63. c. 29. Cum Hadrianus.

Scio iſta ferme ad verbum ſumpta eſſe ex libro pontificali in vita Hadriani ſecundi, cujus auctor vulgo creditur Guillelmus Bibliothecarius. Attamen in ea etiamnum ſententia perſto, quam prompſi in Notis ad Agobardum pag. 126. nimirum ſubleſtae ac valde dubiae fidei apud me eſſe narrationem iſtam. Quod confirmari poteſt auctoritate Eutropii Presbyteri Longobardi, qui ait Carolum Calvum, ut Joanni VIII. ac ceteris Romanis gratiam rependeret ob imperium Romanum in eum collatum, abdicaſſe jus quod hactenus Imperatores habuerant prohibendi ne electiones Romanorum Pontificum valerent quae citra praeſentiam Miſſorum Imperatoris, aut ſine conſenſu ejus factae eſſent; *Removit etiam ab eis regias legationes, aſſiduitatem vel præſentiam apoſtolicæ lectionis.* Quod evincit jus illud maxime viguiſſe eo tempore quo Hadrianus ſecundus electus eſt.

Di. 63. c. 30. Ego Ludovicus.

Carolus Molinaeus in Notis ab hunc locum putat hanc conceſſionem aeque falſam eſſe ac illam quae ſub Conſtantini nomine circumfertur. Recte, ut opinor.

Di. 63. c. 32. Conſtitutio.

Idem Molinaeus ait paleam hanc vere confictam eſſe; quia Henricus dictus Auceps nullum unquam negotium habuit cum Papis; & tantum abeſt ut Otho primus ejus filius haec jura abjudicaverit ut ea renovaverit, ut omnes chronographi teſtantur.

Di. 63. c. 34. Sacrorum canonum.

Sumptum eſt iſtud caput ex capite 84. libri primi Capitularium, ubi tam in editionibus quam in codicibus manuſcriptis legitur *ſuo liberius potiretur honore.* Quo etiam modo legitur in Chronico Reicherſpergenſi. In uno tamen antiquiſſimo codice bibliothecae Colbertinae ſic habetur: *ſuo jure liberius potiretur.* Porro jam antea ad Concilia Galliae Narbonenſis pag. 34. adnotavimus eam legem non fuiſſe obſervatam, ac nihilo minus Reges noſtros dediſſe epiſcopatus in univerſum; ſi paucas quaſdam Eccleſias excipias, quibus ſpeciali privilegio conceſſum erat ut illis vacantibus provideretur per electionem. No-

tanda autem eſt hoc loco hallucinatio auctoris Chronici Reicherſpergenſis, qui tempus iſtius conſtitutionis refert ad annum DCCCXLIX. conditamque fuiſſe ait a Carolo Calvo & Ludovico Rege Germaniae fratribus Lotharii Imperatoris. Haec ſunt ejus verba. *His temporibus Carolus & Ludovicus glorioſi Reges, fratres hujus Lotharii Imperatoris, in primo libro Capitulorum ſuorum ſtatuerunt Romanae Eccleſiae dicentes. Sacrorum canonum non ignari &c.* ut apud Gratianum. Errat, inquam. Primum enim conſtat capitulum iſtud eſſe ex libro primo Capitularium Caroli Magni & Ludovici Pii, qui de electione Epiſcoporum in univerſum intellexerunt, non vero coercere voluerunt ad electionem Romani Pontificis. Deinde electio iſtius nullatenus pendebat a Carolo Calvo, aut Ludovico fratre ejus, qui Reges Italiae non erant. Itaque fruſtra legem edidiſſent de electione Romani Pontificis.

SEPT. CAP. NICÆNI] Regius Gratiani codex & Sangermanenſis, itemque recentior Victorinus legunt *ſeptimo Concilio Nicenſi.* Colbertinus *ſeptimo Concilio Nicæno.* Ita etiam Demochares & Contius. Antiqua editio Moguntina, VII. *Niceni Concilio.* Vetus codex Victorinus, *ſeptimi Niceni Concilii.* Legendum, *in Septimunicenſi Concilio*, ut pridem monuit vir doctiſſimus Petrus Pithoeus in praefatione ad Breviationes canonum Fulgentii Ferrandi & Creſconii. Hanc emendationem amplectitur Cujacius ad caput primum de cohabitatione Clericor. & mulier. in Decretalibus, neſcio an ex conjectura, ſeu quia acceperat a Pithoeo. Ceterum nemini tribuit hanc emendationem. Reſpexit ergo Gratianus ad caput undecimum Breviationis Ferrandi, quod his verbis conceptum eſt: *Vt ad eligendum Epiſcopum ſufficiat matricis arbitrium. Concilio Septimunicenſi. Concilio Macrianenſi.* Pro eo igitur quod Gratianus mox habet *& in Gangrenſi* legendum eſt, *Macrianenſi*; ut admonent Pithoeus & Cujacius, & patet ex Ferrando. Nam & in regio Gratiani codice, & in antiquiore Victorino legitur *& in Aganenſi.* in qua voce conſpiciuntur veſtigia aliqua bonae lectionis. Ceterum hanc emen-

emendationem ſecuti ſunt viri clariſſimi Petrus Franciſcus Chiffletius in Notis ad Ferrandum pag. 282. & Franciſcus Florens in Decretales pag. 136.

Palea iſta reperta non eſt in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, Victorino antiquiore, neque in Colbertino. Exſtat tamen in recentiore Victorino *ex Concilio Auraſico cap.* XX. Ceterum is qui canonem illum poſuit in Decreto Gratiani, ſeu is Gratianus fuit, ſeu alius quiſpiam, non accepit ex Concilio ipſo, ſed ex Burchardo, ubi exſtat lib. I. cap. 30. Hinc ergo emendandum erat iſtud caput. *Di. 64. c. 3. De abjectione.*

In regio Gratiani libro titulus iſtius capitis hic eſt: *De his ita ſcribit Leo omnibus Epiſcopis.* Sangermanenſis addit, *& Presbyteris.* Antiquior Victorinus: *De his autem ſcribit Leo Epiſcopus omnibus Epiſcopis.* Recentior: *De hiis ita ſcribit beatus Leo Epiſcopus omnibus Epiſcopis & Preſbyteris.* Antiqua editio Moguntina: *De hiis ita ſcribit Leo Epiſcopus omnibus Epiſcopis & Presbyteris.* Voces *& Presbyteris* non exſtant in veteri editione Veneta, neque in editionibus Democharis & Contii. Cetera ſimilia ſunt. Romana autem ſic habet: *De his ita ſcribit Leo I. ad Epiſcopos Germaniæ & Galliæ epiſt.* 86. *alias* 88. Verba ſunt Correctorum, non vero Gratiani, licet in contextu poſita ſint. In vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecae regiae, in quo collectio Dionyſii Exigui continetur, poſita eſt ante collectionem ipſam haec epiſtola Leonis cum hac inſcriptione: *Epiſtola Leonis Papæ de privilegio Chorepiſcoporum ſive Presbyterorum ad univerſos Germaniæ & Europæ atque Galliæ Eccleſiarum Epiſcopos.* Exſtat ſane inter epiſtolas ſancti Leonis epiſtola quaedam adverſus Chorepiſcopos Germaniarum atque Galliarum. Verum ea non eſt ſancti Leonis; & ſcriptam eſſe aevo Caroli Magni & Ludovici Pii, cum maxime inoluit quaeſtio de Chorepiſcopis, manifeſtum fiet ex textu epiſtolae, & ex libris Capitularium collectis a Benedicto Levita, ſi quis ea comparare invicem velit. Idem dicendum de epiſtolis Damaſi & Ioannis III. eandem ob cauſſam ſcriptis. Inſcriptio porro epiſtolarum Leonis & *Di. 68. c. 4. Quamvis.*

 Ioan-

Ioannis, quae datae dicuntur ad Epiſcopos Germaniarum ac Galliarum, quod fieri non potuit niſi aevo Caroli Magni ob unionem Ecclesiae Gallicanae & Germanicae, haec inquam inſcriptio ſatis oſtendit compoſitas illas fuiſſe ſub finem octavi ſeculi. Idem dici poteſt de epiſtola nona Pelagii ſecundi, ut pluribus dicetur ad caput *Invenimus*. 71. De Conſecrat. diſt. 1.

Di. 68. c. 5. Chorepiſcopi. Sumptum eſt caput iſtud ex epiſtola Damaſi ad Epiſcopos Africae, quam in capite ſuperiori diximus eſſe ſuppoſititiam.

Di. 71. c. 5. Fraternitatem. CARDINANDUM] Admonent Correctores Romani ſcriptum heic antea fuiſſe *ordinandum*, & emendatum eſſe ex ipſa epiſtola ſancti Gregorii, ex qua ſumptum eſt hoc caput. In regio Gratiani codice ſcriptum eſt *ordinandum*, ſed poſtea ſuperſcriptum antiquitùs *cardinandum*. Colbertinus, & Sangermanenſis habent *ordinandum*. Antiquior Victorinus legit *cardinandum*. Sed ſuperſcriptum eſt *ordinandum*. Recentior *ordinandum*. Sic etiam antiquae editiones Moguntina & Veneta. Anſelmus lib. 7. cap. 70. in codice ſancti Germani *cardinandum*. Adnotant hoc loco Correctores Romani vocem *cardinare* ita videri beatum Gregorium accepiſſe ut canonicam translationem ſignificet. Sed pace eruditiſſimorum virorum dictum ſit, cardinare ſeu incardinare ſignificat ſimpliciter addicere Clericum certae Eccleſiae tanquam illic conſtitutum in cardine; id quod manifeſtum eſt vel ex locis quos ipſi indicant ex ſancto Gregorio. Vide porro Florentem ad titulum Decretalium de translatione Epiſcopi pag. 266.

Di. 73. GRAECA ELEMENTA] Iſta Gratianus ſumpſit, ut opinor, ex Ivone parte 6. Decreti cap. 433. Ivo vero acceperat ex Reginone lib. 1. cap. 437. Unde colligitur veriſſimum eſſe quod antea praefati ſumus ad Reginonem, nimirum Ivonem collectione Reginonis uſum eſſe. Fons iſtarum rerum epiſtola quae Attici Epiſcopi Conſtantinopolitani nomine circumfertur. Dubitaverat olim de ejus auctoritate illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis Petrus de Marca. Verum, re poſtea melius perpenſa, mutavit ſententiam, eamque epiſtolam agnovit pro germano foetu Attici.

Ac-

Di. 73. *c.* 1. In nomine.

Accepit Gratianus iſtud caput ex Burchardo, ut manifeſtum eſt. Burchardus autem acceperat ex libro primo Reginonis cap. 439. initium tantum mutans & finem epiſtolae.

M X I I.] In codice Burchardi MS. apud Dionyſium Talonium legitur: *Data Vvormatiæ Id. Martij anno dominicæ incarnationis, menſe* XII. *Indictione* X. In Colbertino Gratiani libro & in antiqua editione Veneta: *Data Vvarmatiæ Ydus Martij: anno dominicæ incarnationis milleſimo* II. *menſe* XII. *Indictione* X. In codice Sangermanenſi: *Data Guarmaciæ Idibus Martij &c.* ut in editione Veneta. Prima editio Moguntina: *Data Guarmarciæ Idus Marcij anno dom. incar.* M. III. *menſe* XII. *Ind.* X. Verum Indictio decima recte congruit cum anno incarnationis dominicae milleſimo duodecimo.

Di. 81. *c.* 12. Presbyter.

HOMICIDIO] Duae antiquitus, ut ad Reginonem monuimus, fuere iſtius canonis apoſtolici editiones, una in qua exſtabat clauſula de homicidio, alia in qua deerat. Duravit autem duplex illa editio uſque ad ſeculum Gratiani. Nam Anſelmus vocem illam non habet, quae tamen exſtat apud Ivonem par. 6. Decreti cap. 234. & apud Bernaldum Presbyterum Conſtantienſem in libro de vitanda excommunicatorum communione apud Tengnagelium pag. 254. De Nota porro Correctorum Romanorum ad hunc locum diximus in Notis ad Agobardum pag. 121.

Di. 81. *c.* 22. Si quiſpiam.

Palea haec in nullo veterum Gratiani librorum habetur praeterquam in recentiore Victorino, ubi refertur *ex decreto Eugenij.* Exſtat autem in capite XV. Concilii Romani ſub Eugenio ſecundo. Cujacius ad caput primum de cohabit. Clericor. & mulier. in Decretalibus, ubi canon iſte deſcriptus eſt, admonet in caſtioribus ſive emendatioribus codicibus ita recte legi: *Si quiſquam Sacerdotum, Prebyterorum, Diaconorum, & Subdiaconorum:*

Di. 81. *c.* 27. Cum omnibus.

Sumptum eſt caput iſtud ex Concilio Carthaginenſi tertio. Vir clariſſimus Petrus Franciſcus Chifletius in Notis ad Ferrandum pag. 298. pronuntiat ſibi ſuſpectum eſſe hunc canonem qua parte in Cleri-

corum contubernium admittit etiam famulorum conjuges, immo & quaſcumque feminas, quae ante quam clero ipſi addicerentur, in eorum domibus conſueviſſent. *Qua licentia*, inquit, *haud ſcio an excogitari quidquam potuit, vel ad Clericorum famam vel ad conſcientiam convulnerandam pernicioſius*. Vide Reginonem lib. 1. cap. 82. & ſequentibus.

Di. 83. c. 2. Nemo. Burchardus, Ivo, & Gratianus in vetuſtis codicibus & editionibus hunc locum referunt ex Auguſtino. Re autem vera eſt ſancti Gregorii, ut optime monent Correctores Romani. Mallem tamen ut iidem retinuiſſent Auguſtini nomen in contextu Gratiani, emendationem vero poſuiſſent in margine aut in Notis. Inſignis eſt ad illuſtrandum hoc caput locus Hieronymi in caput octavum Eccleſiaſtis, a nobis relatus ab librum ſeptimum de concordia ſacerdotii & imperii, dignus profecto qui heic quoque reperiatur. *Poſſumus*, inquit, *hoc teſtimonium accipere adverſus Epiſcopos, qui acceperunt in Eccleſia poteſtatem, & ſcandalizant eos magis quos docere & ad meliora debuerant incitare. Hi frequenter poſt mortem laudantur in Eccleſia, & beati in his quæ non probabiliter fecerant publice ſive a ſucceſſoribus ſive a populis prædicantur. Et hoc itaque vanum eſt, quia non ut egerunt ſic audiunt, nec ſtatim corripiuntur in peccato ſuo. Nemo quippe audet accuſare majorem. Propterea quaſi ſancti & beati & in præceptis Domini ambulantes augent peccata peccatis. Difficilis eſt accuſatio in Epiſcopum. Si enim peccaverit, non creditur. Et ſi convictus fuerit, non punitur.* Quia nimirum pro reverentia ordinis peccator honoratur, ut ait ſanctus Gregorius in hoc capite. Manifeſta porro crimina in Epiſcopo vix accipere fidem recte olim dixit Caſſiodorus lib. 1. Variar. epiſt. 9.

Di. 84. c. 4. Cũ de quor. Eſt tantum epitome canonis Africani, qui exſtat integer apud Reginonem lib. 1. cap. 92.

Di. 88. c. 1. Decrevit. Caput iſtud non eſſe Melchiadis recte obſervarunt Correctores Romani; qui monuerunt acceptum illud eſſe ex ſcripto de primitiva Eccleſia & munificentia Conſtantini, quod in antiquis Conciliorum voluminibus conſequenter ſequitur poſt decreta Melchiadis.

De-

DECREVIT S. SYNODUS] Priſcis temporibus, cum nemo dubitaret de veritate & auctoritate eorum quae apud Gratianum ſcripta ſunt, dubium non erat quin caput iſtud vere eſſet Concilii quod habitum fuiſſet ſub Melchiade Romano Pontifice. Itaque ea perſuaſione imbutus Gaufredus de Monte electo Abbas Lirinenſis, qui Baſileae, quo tempore Concilium illic generale celebrabatur, ſcripſit tractatum de auctoritate Concilii generalis, ex hoc Gratiani loco collegit poteſtatem ſive jus definiendi ac decernendi reſidere penes ſynodum, & non in ſolo Papa. Haec ſunt hominis verba: *Et eſt advertendum quod Papa non dicit ibi* Decernimus ſacro approbante Concilio, *ſed* Decrevit ſancta ſynodus, *ad denotandum quod auctoritas diffinitiva reſidet penes ſynodum & non in ſolo Papa; ſicut nec ſolus Papa facit Concilium, ſed ipſe cum aliis.* Tum explicant quomodo deinde factum ſit ut in Conciliis ultimorum temporum Romani Pontifices decernere ſe dicant ſacro approbante Concilio, ait: *Nec obſtat quod in ſupraſcriptione dictorum capitulorum praeponitur nomen Papae, & in pluribus locis dicitur* ſacro approbante Concilio: *quia hoc factum fuit ex gratitudine Conciliorum ad honorandam ſanctam Romanam Eccleſiam, quam Concilia generalia honorare conſueverunt.* Dicere itaque videtur Abbas iſte Romanos Pontifices non eſſe rerum dominos aut canonum conditores, ex ultronea porro & gratuita Conciliorum benevolentia in Eccleſiam Romanam deſcendiſſe honorem, qui Romanis Pontificibus tributus eſt in ſynodis poſteriorum temporum, in quibus Papae decernere conſueverunt ſacro approbante Concilio. At ſi auctoritas diffinitiva, ut ille ait, ita penes ſynodum reſidet ut ad eam pertineat jus ſanciendorum canonum, non vero ad Papam, quia is ſolus non facit Concilium, haud ſcio quonam modo conciliari Gaufredus poſſit cum Gratiano, qui 25. q. 1. ſub finem apertis ac minime ambiguis verbis ſcribit Eccleſiam Romanam habere jus condendi canones, ita porro ipſam praeſtare canonibus auctoritatem ut ſe non ſubjiciat eis, omnes vero canones vel a Romanis Pontificibus vel

ab

ab aliis ex eorum auctoritate conditos fuiſſe. Multo minus Gaufredo conveniet cum Alexandro a Turre Epiſcopo Sithienſi, qui in libro quinto de fulgenti radio eccleſiaſticae hierarchiae cap. 18. omnem Conciliorum auctoritatem & robur ponit in perſona Romani Pontificis, adeo *ut celeberrimâ Concilij decreta nihil firmi*, inquit, *nihil ſancti*, *nihil rati habeant niſi ab illo ſacrorum principe ſint approbata*. Hinc illud Ludovici Majorani in libro tertio de vero Dei cultu cap. 35. majorem eſſe Petri ſucceſſorumque ejus auctoritatem quam eccleſiaſticae congregationis, id eſt, Concilii generalis. Nolo perſequi ceteras ſententias hominum Italorum, quorum major eſt e propinquo reverentia. Dicam tamen inveniendam ab iis eſſe aliquam rationem, qua Gallicanae Eccleſiae ſententiam cum ſua conſocient ac conjungant, ut idem omnes, ſi fieri poſſit, ſentiamus de auctoritate Conciliorum & Romani Pontificis. Hactenus enim Gallicanae Eccleſiae ſententia & Italicorum ingeniorum opinio viſae ſunt eſſe res diſſociabiles, quantum attinet ad iſtam materiam. Sed ante quam ab hoc capite diſcedam, illud quoque addam, exſtare alium ejuſdem Abbatis tractatum de poteſtate Papae & Concilij, itemque alium adverſus errores Bohemorum, utrumque Baſileae elucubratum. Hinc ergo illuſtrari poterit hiſtoria Abbatum celeberrimi & antiquiſſimi monaſterii Lirinenſis.

Di. 90. *c.*2. Oblationes.

Vide Reginonem lib. 1. cap. 61. & lib. 2. cap. 375. & ſequentibus. Vide etiam illic Notas noſtras pag. 550.

Di. 91. *c.*2. Presbiter.

Regino lib. 1. cap. 208. citat hoc caput ex Concilio Nannetenſi, antiqua Gratiani editio Moguntina ex Concilio Navarcenſi, Veneta ex Ananethenſi, recentior Gratiani codex Victorinus ex Aurelianenſi. In ſecunda collectione Decretalium lib. 5. tit. 22. & apud Gregorium IX. lib. 3. tit. 41. citatur ex Concilio Agathenſi. Vtrobique male. Eſt enim ex Capitulis Hincmari Remenſis Archiepiſcopi tit. 1. cap. 9. Hinc ergo corrigendi Gratianus & libri Decretalium. Ceterum caput iſtud non exſtat in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Colbertino, vetere Victorino.

PRO-

PROPHETA] Regino lib. 1. cap. 185. citat ex decretis ſancti Benedicti, Burchardus lib. 2. cap. 105. Ivo part. 6. Decreti cap. 182. & Gratianus ex dictis ejuſdem. Eſt autem ex capite XVI. regulae ſancti Benedicti. Ceterum paragraphus iſte non habetur in manuſcriptis Gratiani codicibus, in quibus deeſt prima pars capitis, id eſt, in regio, Colbertino, antiquiore Victorino. Quin & in codice ſancti Germani Pariſienſis, ubi exſtat caput *Presbyter &c.* ex Concilio Nannetenſi, deſiderantur quae poſtea ſequuntur in editionibus ex regula ſancti Benedicti. Habentur tamen in recentiore Victorino. *Ibid §. Propheta.*

SYNODUS PERFECTA] id eſt, cui interfuerit metropolitanus antiſtes provinciae. Neque neceſſe eſt addi vocem *etiam* poſt vocem *metropolitanus*, ut admonent Correctores Romani ad caput octavum iſtius diſtinctionis. Synodus porro iſta perfecta, quam plenariam vocat auctor antiquus, qui ſcripſit tres libros de poenitentia nuper in lucem emiſſos in tomo undecimo Spicilegii Dacheriani, valde diverſa eſt a plenario totius Eccleſiae Concilio, de quo loquitur ſanctus Auguſtinus. Vide porro Notas ad Agobardum pag. 100. *Di. 92. c. 5. Si quis.*

In fine iſtius capitis haec conſtans eſt lectio in omnibus Gratiani codicibus manuſcriptis & editionibus: *noverit ſe laicis majorem, ſacerdotibus eſſe minorem*. Vnde colligi poteſt quantum valeat unius hominis auctoritas ad corrumpenda veterum ſcriptorum loca. Nam apud Hieronymum in epiſtola ad Evagrium, ex qua ſumptum eſt hoc caput, legitur: *noverit ſe lucris minorem, ſacerdotio eſſe majorem*. Quo etiam modo legendum heic apud Gratianum eſſe ait Cujacius ad titulum Decretalium de Clericis non reſidentibus. Sic etiam habetur in collectione Anſelmi Lucenſis lib. 1. cap. 78. in codice ſancti Germani de Pratis. *Di. 93. c. 24. Legimus.*

Emendatio haec iſtius loci Hieronymiani me admonet ut medicinam adferam alteri ejuſdem auctoris loco; qui exſtat in libro ſexto commentariorum in caput octavum & decimum Ezechielis. Haec ſunt verba Hieronymi: *Caveat ergo & uxor ne forte victa deſiderio coeundi illiciat virum; & maritus, ne vim* fa-

faciat uxori, putans omni tempore ſubjectam ſibi debere eſſe conjugij voluptatem. Valde corruptus eſt iſte locus, qui ſic legendus eſt ex vetuſtiſſimo codice MS. monaſterii Corbeienſis literis Saxonicis ad miraculum ſcripto: *Caveat ergo & uxor ne forte victa deſiderio coëundi celet virum; & maritus, ne vim faciat uxori, putans omni tempore ſubjectam ſibi debere eſſe conjugij voluptatem.* Quo etiam modo legitur apud Ivonem parte 8. Decreti cap. 86. & part. 9. cap. 121. Quod indicat vocem *illiciat*, quae in vulgatis editionibus poſita eſt pro voce *celet*, eſſe novitiam ſuppoſitamque ab iis qui pudicitiae cupidine & amore ducti, neque ſatis forſitan intelligentes Hieronymum, indecorum putabant & a verecundia muliebri valde alienum ſi uxor a marito peteret debitum conjugale. Vult ergo Hieronymus ut ſi forte uxorem titillaverit appetitio venereae voluptatis, marito ſignificet. Prohibet autem ne maritus tyrannum agat, hoc eſt, ne putet ſic ſubjectam ſibi eſſe debere uxorem ut non ei debitum reddere debeat cum ipſa petit, ſed cum marito collibuerit; tanquam initium & arbitrium capiundae voluptatis ſemper debeat eſſe penes virum, nunquam penes uxorem. Nam & Apoſtolus Paulus dixerat virum ſui corporis poteſtatem non habere, ſed mulierem, admonens illos ne invicem fraudarent.

Di. 95. c. 4. **Presbyteri.**

OMNI ANNO] Fatendum eſt haec verba reperiri in omnibus Gratiani exemplaribus manuſcriptis & editis. Admonent tamen Correctores Romani ea deſiderari in aliquot Conciliorum editionibus. Ego puto ſimpliciter mendum heic eſſe, & pro *omni anno* legendum *omnino.* Vide Notas ad Reginonem pag. 553.

Di. 100. c. 11. **Scriptorum.**

NICOMEDIANÆ] Sic omnino habent antiqua Gratiani exemplaria manuſcripta & antiquae editiones, tum etiam Demochares, Contius, & Correctores Romani. Apud ſanctum Gregorium lib. 5. Indict. 14. epiſt. 7. ex qua ſumptum eſt hoc caput legitur *Nicomeditanae.* Attamen ego contendo locum hunc eſſe corruptum, & pro *Nicomedianae* vel *Nicomeditanae* legendum eſſe *Nicopolitanae.* Primum enim ea

epi-

epiſtola ſcripta dicitur ad Epiſcopos Epiri; quorum Metropolitanus non erat Nicomeditanus Epiſcopus, qui nullus fuit, ſed Nicopolitanus, ut cuivis manifeſtum eſt. Deinde apud ſanctum Gregorium lib. 7. Indict. 1. epiſt. 11. & Indict. 2. epiſt. 90. reperimus mentionem fieri Andreae Epiſcopi Nicopolitani, hujus nimirum ipſius, de quo ad Gregorium retulerant Epiſcopi Epirotae. Vnde patet certam eſſe emendationem, uti dictum eſt in libro quinto de concordia ſacerdotii & imperii cap. 25. §. 10. Ceterum ne quis putare poſſit vitio typographorum factum eſſe ut prava illa lectio irrepſerit in epiſtolas ſancti Gregorii, prohibet auctoritas veterum Gratiani codicum omni arte typographica antiquiorum, tum etiam vetus codex epiſtolarum ſancti Gregorii manuſcriptus in bibliotheca regia, ubi Epiſcopus ille vocatur Nicomeditanus.

NEOPHYTOR. HÆR.] Ivo parte 2. Decreti cap. 84. refert epiſtolam Paſchalis Papae, in qua iſtud ipſum refertur ex beato Gregorio, apud quem non exſtare admonent Correctores Romani, qui putant heic agi de Paſchale ſecundo. Attamen Goffridus Abbas Vindocinenſis ad Vrbanum ſecundum ſcribens lib. 1. epiſt. 1. iſtius epiſtolae Paſchalis mentionem facit. Vnde certo colligitur illam non poſſe eſſe ſecundi Paſchalis, ut recte illic monuit Sirmondus. *Nuper canones relegens*, inquit, *quandam ſententiam inveni quæ Paſchali Papæ inſcribitur, ubi neophytum factum Epiſcopum hæreticum vocat, & ſicut ſimoniacum, ita & neophytum a ſancta Eccleſia debere ſeparari docet & præcipit.* Infra eadem cauſſa quaeſt. 3. cap. 7. *Si quis objecerit.* exſtat aliud fragmentum ejuſdem epiſtolae Paſchalis, ubi recte adnotant iidem Correctores Romani auctorem hujus capitis ac totius illius epiſtolae eſſe Paſchalem primum. 1. q. 1. c. 5. Quiſquis.

Correctores Romani non indicaverunt fontem iſtius capitis. Videtur autem compoſitum ex reſponſo XIII. Stephani ſecundi Papae, quod ſic habet. *De illo Preſbytero qui baptizavit, & tamen nec ſymbolum nec orationem dominicam nec pſalmos tenet, nec ſcit ſi Epiſcopus eum benedixit, hic primum omnium dignitatem* 1. q. 1. c. 59. Si quis.

qua

qua illicita uti præſumpſit amittens, ſub diſtricta pænitentia, & in monaſterium mittatur, & omnibus diebus vitæ ſuæ plangens quod incongrue egit, degat vita monaſtica. Infantes vero quos baptizavit, ſi in nomine ſanctæ Trinitatis baptizati ſunt, in eo permaneant baptiſmo. Paulo aliter habet hoc reſponſum in antiqua collectione canonum Andegavenſi MS. ubi tribuitur Papae Siricio. *Presbyter qui orationem dominicam non tenet, nec ſimbolum, neque pſalmos, ſi Epiſcopus fuit qui eum benedixit, hic primum omnium dignitatem quam illicite præſumpſit ammittat, & ſub diſtricta pænitentia omni tempore vitæ ſuæ in monaſterio degat. Infantes vero quos in ſancta Trinitate babtizavit, babtizati permaneant.* Rectius heic legitur *ſi Epiſcopus fuit qui eum benedixit*, quam apud Sirmondum *ſi Epiſcopus eum benedixit.* Nam quia multi per eas tempeſtates falſi Epiſcopi erant, praecipue Scoti, fieri poterat ut Presbyteri neſcirent utrum vere Epiſcopi eſſent illi qui eos ordinaverant Presbyteros. Ceterum ignorare non poterant ſibi manus impoſitas eſſe ab Epiſcopo. Ex iſto porro reſponſo formatum poſtea eſt caput nonum Concilii Compendienſis ſub Pipino, quod deſcriptum reperitur in capite quarto libri quinti Capitularium. Puto enim pro eo quod illic legitur *ſicut Sergius Papa dixit* legendum eſſe *ſicut Stephanus Papa dixit*. Recte autem in Concilio Compendienſi editum eſt *Georgius*, pro eo quod editiones Capitularium habent *Gregorius*. Georgii quippe nomen hoc loco exſtat in omnibus antiquis libris Capitularium.

1. q. 1. c. 79. Prophetavit. NON ERGO SE IACTENT] Vide Notas ad librum Agobardi de privilegio & jure ſacerdotii cap. cxi.

1. q. 1. c. 105. Dictum eſt. Primus hunc canonem Triburienſem protulit Regino lib. 1. cap. 127. ex quo deinde Burchardus accepit. Verba autem illa *vel pro balſamo*, quae ſuperflua videntur, non exſtant apud Reginonem. Balſamum enim & chriſma ſynonima ſunt in hoc loco, ut patet ex capite quarto Concilii Bracharenſis ſecundi 1. q. 1. c. 102. *Placuit ut nullus.* Item vox *ſtatuit* neque in collectione Reginonis reperitur, neque in Decre-

creto Burchardi. Pro eo autem quod Gratianus & Burchardus in fine capitis habent *gratuita diſpenſatione donentur*, Regino legit *gratuita diſpenſentur*.

Decretum iſtud ab Vrbano primum fuit in Concilio Placentino, dein repetitum in Claromontano. Refert interpretaturque hunc canonem Eckbertus Bunnenſis Canonicus in ſermone decimo adverſus Catharos. Vide infra 9. q. 1. c. 5. *Ordinationes*. 1. q. 1. c. 108. Si qui.

Melius habetur iſtud caput apud Reginonem lib. 1. cap. 23. Vide porro illic Notas noſtras. 1. q. 2. c. 1. Placuit.

Palea iſta non exſtat in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, & vetere Victorino. Habetur tamen in alio Victorino & in Colbertino, item in antiquis editionibus Moguntina & Veneta, & in editione Democharis. Contii editio primam illius partem tribuit Vrbano Papae, ſecundam Gregorio. Et poſt haec verba, *occaſione præſumat*, addit: *Greg. in regiſtro. Regulam antiquam &c.* Recte. Nam prima pars ſumpta eſt ex Concilio Placentino Vrbani ſecundi, altera ex regeſto ſancti Gregorii. Notavit autem Antonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 2. cap. 1. verba ſancti Gregorii mendoſe apud Gratianum conjuncta eſſe cum verbis Vrbani. Ceterum iſtum Gregorii locum luculenter explicat Marca in libro ſexto de concordia cap. 10. 1. q. 2. c. 3. Nullus.

Caput iſtud plurima cura indiget, ob temeritatem praecipue Goffridi Abbatis Vindocinenſis, quam poſtea explicabimus. Non reperiebatur illud ante hoc decennium inter vulgatos canones Claromontani Concilii. Quo factum eſt ut nonnulli viri eruditiſſimi, qui non animadvertebant exſtare apud Gratianum, pronuntiaverint conſtitutionem illam, cujus mentio alibi ſupererat, hodie deſiderari. Deinde Iacobus Sirmondus vir diligentiſſimus, cum decretum iſtud inveniſſet inter canones ſynodi Nemauſenſis, admonuit corrigendam eſſe inſcriptionem ejus apud Gratianum, proque Concilio Aruernenſi reponendum eſſe Nemauſenſe, ut diximus ſupra in Notis ad Antonium Auguſtinum pag. 429. Tandem anno MDCLXIII. reſtitutus eſt hic canon Aruernenſi 1. q. 3. c. 4. Quæſitum.

Con-

Concilio, ſimulque admonitum repetitum illum fuiſſe in ſynodo apud Nemauſum celebrata anno ſequenti poſt Claromontanam. Quae cauſſa errandi Sirmondo fuit. Sic ergo habet initium iſtius capitis. *Queſtum eſt etiam de Epiſcopis qui altaria monaſteriis data frequenter redimi pecunia compellebant. Decretum itaque eſt. Quoniam quidam ſimoniacæ pravitatis &c.* Concilium Nemauſenſe can. 1. *In Aruernenſi Concilio queſitum eſt de Epiſcopis qui altaria &c.* Duae omnino iſtius Claromontani canonis editiones antiquitus fuere, una omnium generalis & ubique recepta, altera monaſterii Vindocinenſis. Generalis habet ubique hanc clauſulam: *Salvo utique Epiſcoporum cenſu annuo quem ex eiſdem altaribus habere ſoliti ſunt.* Vindocinenſis autem editio non habuit clauſulam illam. Quod probatur primo ex Chartulario illius monaſterii, in quo canon ille deſcriptus eſt abſque ea clauſula, tum etiam ex epiſtola Paſchalis ſecundi ad Ivonem Epiſcopum Carnotenſem & Rannulſum Sanctonenſem, quam decurtatam in hoc loco exhibet idem Chartularium, unde edita eſt bona fide a Sirmondo. Sic viſum Goffrido negare audacter Vrbanum ſecundum praecepiſſe ut Epiſcopi annuum cenſum haberent a monachis, & expungere clauſulam illam e canone Claromontano. Haec ſunt ejus verba ad Vlgerium Epiſcopum Andegavenſem lib. 3. epiſt. 12. *Annuntiaſtis, ut dicitur, Presbyteris veſtris & Perſonis Ecclesiæ veſtræ quod Dominus Papa Vrbanus in Aruernenſi Concilio præceperat ut Epiſcopi annuum cenſum habeant a monachis pro redemptione altarium. Bene novit prudentia veſtra non eſſe bonum, quod apoſtolica ſinceritate diſponitur, per contrarium prædicare. Bone Domine, vos illi non adfuiſtis Concilio, & ego interfui, qui hujus rei cognoſco veritatem &c.* Negavit itaque verum eſſe quod vere affirmabat Vlgerius. Fraudem vero manifeſtam heic fecit cum cenſum illum annuum interpretatus eſt de cenſu *pro redemptione altarium*, verba haec perperam inſerens decreto ſynodico. Nam Vrbanus prohibens illam altarium redemptionem, quae aliquid admixtum habebat ſimoniacae pravitatis, conſervaverat tamen

Epi-

Epiſcopis jus percipiendi cenſum annuum, quem ex eiſdem altaribus habere ſoliti erant. Qui cenſus multum diverſus erat a penſitatione quam Epiſcopi exigebant in mutatione perſonarum. Sed Goffridus putavit illa invicem permiſcenda & conturbanda eſſe, ut facilius ſe monaſteriumque ſuum tueri poſſet adverſus Vlgerium. Haec itaque fuit editio monaſterii Vindocinenſis. Aliam exhibent primo codex Anianenſis canonum Claromontani Concilii a nobis editorum, antiquae membranae monaſterii ſancti Albini Andegavenſis, epiſtola Paſchalis ſecundi ad Ivonem edita ex membranis ejuſdem monaſterii, tum etiam omnia Gratiani exemplaria manuſcripta, & omnes editiones. Denique hanc clauſulam vere additam canoni Claromontano fuiſſe ab Vrbano colligitur ex epiſtola ejus de privilegiis monaſterii ſancti Bertini in Sithiu, cujus hoc fragmentum refertur in literis Gerardi Epiſcopi Morinorum, deſcriptis in duobus antiquis Chartulariis ejuſdem monaſterii. Haec ſunt Vrbani verba: *Quæcunque altaria vel decimas ab annis triginta & ſupra monaſterium veſtrum poſſediſſe cognoſcitur, quiete deinceps & ſine moleſtia qualibet vobis ſucceſſoribuſque veſtris poſſidenda firmamus. Salvo utique cenſu Epiſcopi annuo quem ex eis hactenus habuit.* Vnde colligitur falli virum eruditiſſimum Antonium Dadinum Alteſerram, qui lib. 4. diſſertationum juris canonici cap. 8. cum retuliſſet integrum locum ex epiſtola Goffridi ad Vlgerium, nimium Goffrido credens, pronuntiat dubitandum non eſſe poſt teſtimonium Goffredi quin poſtrema illa verba quae leguntur in calce capitis *Quæſitum* adjecta canoni fuerint commento Epiſcoporum, qui peccandi titulum & auctoritatem quaerebant. Mox vero, ut opinionem ſuam confirmet, affert nonnulla decreta poſteriorum temporum, quae venditionem prioratuum & redemptionem Eccleſiarum prohibent. Verum iſtud multum diverſum eſt a clauſula quam Alteſerra putat adjectam canoni Claromontano. Canon enim vetat altarium redemptionem ac venditionem, ſed confirmat poſſeſſionem, in qua Epiſcopi erant percipiendi ex eis cenſum annuum, id eſt,

cenſum ſynodalem, ut alibi diximus. Atque hanc interpretationem eſſe juſtiſſimam alibi pluribus oſtendemus, Deo juvante. Vide interim additionem noſtram ad caput primum & trigeſimum libri ſexti de concordia ſacerdotii & imperii.

1. q. 3. c. 5. Ea quæ. Hoc caput in vetuſtis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, Colbertino, & in antiqua editione Veneta, hanc habet inſcriptionem : *Idem Gregorius.* In duobus autem Victorinis & in prima editione Moguntina : *Idem.* quod melius eſt. Habetur enim in Concilio Placentino Vrbani II. itemque in Claromontano.

1. q. 4. c. 10. Non imputantur. Poſt vocem *plectendi*, in qua terminatur hoc caput in editione Romana, omnes antiqui libri & editiones conjungunt verba quae ſequuntur; *Officio autem &c.* Antonius quoque Contius, qui ſolet in margine diſtinguere verba Gratiani a verbis canonum aliorumve locorum ab illo relatorum, Gratiani propterea nomen in margine apponens majuſculis characteribus exaratum, nihil heic ſcripſit donec perventum eſt ad initium capitis ſequentis, ubi ſic legitur in margine : GRATIAN. Melius Correctores Romani, qui capitis iſtius noſtri finem, uti diximus, conſtituerunt in verbo *plectendi*, ſequentia retulerunt ad Gratianum. Sunt enim re vera Gratiani verba. Interpretatur porro hunc locum vir doctiſſimus Didacus Covarruvias lib. 2. variar. reſolut. cap. 8. §. 6.

1. q. 5. c. 1. Quicunque. Iſta in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus citantur ſimpliciter ex Vrbano, etiam apud Democharem & Contium. Poſtea Correctores Romani haec addiderunt in contextu Gratiani : *In Concilio Placentino cap. 5. & ſequentibus, itemque in Concilio Romano.* Optima admonitio. Sed tamen ponenda illa non erat in textu, ſed in Notis. Exſtant porro hae conſtitutiones etiam inter canones Claromontanos a nobis editos ex veteri codice MS. illuſtriſſimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis.

1. q. 5. c. 2. Eos qui. Fragmentum eſt epiſtolae Vrbani ſecundi ad Vitalem Presbyterum, cujus alia duo fragmenta exſtant infra 30. q. 3. c. 4. & q. 4. c. 6. Habetur autem integra in veteri codice MS. monaſterii Rivipullenſis.

Ejus

Ejus initium eſt : *Vrbanus II. Vitali Presbytero Brivenſi. Super quibus &c.* Deinde : *Quod autem uxor &c.* Denique : *Porro eos qui &c.* ut in hoc capite. Scripta eſt, ut diximus, ad Vitalem Presbyterum. Sed quis fuerit ille Vitalis, dubium faciunt antiqui codices manuſcripti. Heic apud Gratianum ſimpliciter vocatur Presbyter, abſque titulo. Sed Correctores Romani admonent in libro manuſcripto decretorum Pontificum citari ex Nicolao ad Vitalem Presbyterum Pruvienſem. Quod male eſt, cum ſit ex epiſtola Vrbani ſecundi. Caput *Super quibus* ita inſcribitur : *Vnde Vrbanus ſcribit Vitali Presbytero Brixienſi.* Inſcriptio vero capitis *Quod autem* ita habet : *De his ita ſcribit Vrbanus II. Vitali Presbytero Brixiæ.* Atque ita omnino legitur in antiquis codicibus regio & Sangermanenſi. In optimo tamen & vetuſtiſſimo codice monaſterii Rivipullenſis, qui ſcriptus eſt aevo Paſchalis ſecundi, capita illa conſtanter inſcribuntur Vitali Presbyrero Brivenſi. Quo etiam modo legitur in vetuſtiſſima collectione canonum MS. quae fuit Claudii Puteani. Animus itaque olim fuerat eam epiſtolam intelligere ſcripram fuiſſe ad Vitalem Presbyterum Brivenſem in finibus Lemovicum. Verum antiquus auctor vitae Anſelmi Epiſcopi Lucenſis a Sebaſtiano Tengnagelio editus mentionem facit cujuſdam Vitalis Presbyteri Brixienſis hoc ipſo tempore viventis. Haec ſunt ejus verba : *Aliud quoque miraculum, quod confratre Vitali Brixienſis Eccleſiæ Presbytero, religioſæ vitæ viro, aliiſque pluribus referentibus didici, &c.* Ea auctoritate permoveor ut credam veram eſſe lectionem quae docet epiſtolam ſcriptam eſſe ad Vitalem Presbyterum Brixienſem, tametſi libri optimi manuſcripti nomen habeant Vitalis Presbyteri Brivenſis. Videndum autem erit an caput *Conſuluit*, quod exſtat in titulo Decretalium de uſuris, quodque in prima collectione Decretalium lib. 5. tit. 15. cap. 12. dicitur eſſe Vrbani III. ad Brixienſem Presbyterum, reſtituendum ſit Vrbano ſecundo. Nam Antonius Auguſtinus illic admonet Presbytero Brixienſi inſcriptum illud eſſe in tribus libris Tarraconenſibus, licet hanc inſcrip-

tionem omittant Raymundus & Contius.

1. q. 5. c. 3. Præſentium.

In veteri codice Rivipullenſi legitur *cuidam principum ejus oblatam*, pro eo quod Gratianus habet *datam*. Infra in eodem libro ſic habetur: *liceat ei ex conceſſione Epiſcopi ſui fratrumque &c.*

1. q. 7. c. 3. Cavendum.

Palea iſta non exſtat in manuſcriptis Gratiani codicibus regio, Sangermanenſi, & vetere Victorino. Habetur tamen in recentiore Victorino & in Colbertino, tum etiam in antiquis editionibus Moguntina & Veneta. Vide Reginonem lib. 1. cap. 238.

1. q. 7. c. 22. Si quis Epiſcopus.

In antiqua collectione canonum Lugdunenſi lemma iſtud appoſitum eſt huic canoni. EXCERPTA MARTINI. *Si quislibet Clericus aut laicus pro hæreſi fuerit excommunicatus, libellum fidei ſuæ det, ut opinionem hæreſis purget.* Canon vero ita habet: *Si quis Epiſcopus, ſive laicus, Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, in aliquibus Eccleſiæ opinione offenderit &c.*

1. q. 7. c. 24. Daibertum.

In Pannormia edita Lovanii ſic inſcriptum eſt caput iſtud: *Vrbanus 2. a Petro Piſtorienſi Epiſcopo & Ruſtico Vallis Vmbroſæ Abbati.* In Baſileenſi vero & in codice Victorino: *VII. a Petro Pyſtorenſi Epiſcopo & Ruſtico Vallis umbroſæ.* Melior eſt haud dubie lectio Lovanienſis editionis. Error hinc ortus, opinor, in codice MS. quod in codice quo librarius iſte utebatur, ita haud dubie ſcriptum erat, *V. II.* ex quo effectum eſt *VII.* Legendum itaque: *Vrbanus II. Petro &c.* Rurſum in codice Victorino initium capitis eſt hujuſmodi: *Daibertum a Guezolone &c.* Et infra: *Nezelon hæreticus conſtat ab hæret. ordinatus, quia nihil habuit, dare nil potuit cui manus impoſuit: Mox e neceſſitate ingruente Diaconem.*

2. q. 1. c. 7. In primis.

In antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus legitur ſimpliciter: *Item Gregorius Iohanni Defenſori eunti in Hiſpaniam.* Sed quia Demochares & Contius in margine editionum ſuarum admonuerant caput iſtud ſumptum eſſe ex epiſtola 50. lib. 11. epiſtolarum ſancti Gregorii, Correctoribus Romanis placuit iſta addere in contextu Gratiani: *libro undecimo, epiſtola* 50. Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 13. cap. 3.

Ca-

Caput iſtud ſumptum eſt ex prima actione Concilii ſecundi Sueſſionenſis. Refertur autem in prima appendice Reginonis cap. 22. In regio Gratiani codice ſic male inſcriptum eſt: *Item Melciadas Papa.* Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 2. tit. 3. & Cujacium ad titulum Decretalium de libelli oblatione cap. 1. 2. q. 1. c. 9. Legum.

GIRARDO] Codex Sangermanenſis *Arardo*, Victorinus antiquior *Airardo*, Colbertinus *Ayrardo*, recentior Victorinus *Archaldo.* Nulla iſtarum lectionum bona eſt. *Airardo* tamen mallem quam *Girardo.* Nam tum Herardus erat Archiepiſcopus Turonenſis; cujus exſtant capitula CXL. excerpta ex corpore canonum. Chronicon Malleacenſe in veteri codice MS. Ioannis Beslyi viri clariſſimi: *Domnus Herardus ordinatus eſt Turonenſium Archiepiſcopus anno* DCCCLVIII. *Hic generali ſynodo in civitate Turonica habita quædam neceſſaria ſanctorum canonum capitula excerpſit, quæ firmius cuſtodienda ſanxit,* XVII. *Kal. Iunij.* Herardi itaque nomen reponendum eſt in fronte iſtius capitis, quemadmodum factum a Sirmondo eſt. Flodoardus lib. 3. hiſt. Remenſ. cap. 21. loquens de variis Hincmari epiſtolis ad Epiſcopos ſcriptis: *Herardo Turonenſium antiſtiti, de quibuſdam apoſtatis ad Eccleſiam redeuntibus & aliis pœnitentibus ſuſcipiendis.* 2. q. 1. c. 10. Notum.

Capitis iſtius inſcriptio ſic habet in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, etiam in illis quae a Demochare & Contio procuratae ſunt: *Item ex eodem ad Brunichildam Reginam Francorum capite* CCXXXII. Vnde patet Gratianum accepiſſe ex Burchardo, apud quem lib. 1. cap. 196. ſic omnino legitur in codice Talonico. Antiquiſſimae epiſtolarum ſancti Papae Gregorii collectiones manuſcriptae diviſae in libros non ſunt, ſed conſequentibus numeris deſcriptae. Vt mirandum non ſit ſi Burchardus aliter numeravit quam nos hodie ſolemus. Non utar ampliori probatione. Adferam tantum titulum antiquiſſimi & optimi libri manuſcripti bibliothecae regiae, in quo ſic legitur: *In hoc codice continentur epiſtolæ beati Gregorij Papæ numero* CCXCIII. Correctores 2. q. 5. c. 7. Mulnam.

res Romani, quibus inſcriptio iſtius capitis haud dubie videbatur obſcurior & difficilior quam expediret ſtudioſis rei canonicae, libere pro more ſuo eraſerunt poſtrema Gratiani verba, & pro illis iſta ſubſtituerunt, *lib.* 11. *epiſt.* 8. Sic turbarunt fontes ex quibus ſua Gratianus accepit. Mennae porro Epiſcopo, de cujus cauſſa heic agitur, inſcripta eſt epiſtola quinquageſima ſecunda libri noni ejuſdem Gregorii, ubi dicitur fuiſſe Epiſcopus Toloſanus in omnibus editionibus. In vetuſtiſſimo tamen epiſtolarum ſancti Gregorii codice MS. bibliothacae regiae video Telonenſem Epiſcopum dici; non Toloſanum; quod audio reperiri etiam in aliquot aliis earundem epiſtolarum libris antiquis. Sane ex Italia in Britanniam per Narbonenſem ſecundam Viennenſemque & Lugdunenſem pergentibus, quae omnium expeditior ſecuriorque via eſt, prima Galliarum urbs in litore mediterranei maris occurrit Telo ſive Tolona, vulgo hodie *Toulon*, dein Maſſilia, & ceterae civitates, quarum Epiſcopi numerantur in titulo iſtius epiſtolae, qui ſic habet in editione Romana MDXCI. *Gregorius Mennæ Toloſano, Sereno Maſſiliæ, Lupo Cabiloni, Agilio Metis, Simplicio Pariſiis, Melantio Rotomagenſi, & Licinio Epiſcopis Francorum, a paribus.* Hunc titulum deſcripſit poſtea Sirmondus ex editione Romana in tomo primo Conciliorum Galliae. Error autem eſt in his verbis, *Agilio Metis*; pro quibus legendum eſſe *Aigulfo Metis* recte conjecit Sirmondus, vel *Agiulpho Metis* Meuriſſius Epiſcopus Madaurenſis in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 92. Nam in veteri codice MS. bibliothecae regiae mox laudato ſic legitur: *Gregorius Mennæ Thelonæ, Sereno Maſſiliæ, Lupo Cabillonenſi, Agilſo Mettis, Simplicio Pariſis, Melantio, Potumio, & Licino Epiſcopis Francorum, a paribus.* Sed emendanda quoque ſunt iſta ex libro regio, *Melantio*; *Potumo*; pro quibus legendum eſt, *Melantio Rotumo*, id eſt, de Rodomo, ſeu Rotomago, ut diſerte ſcriptum vidimus in antiquo codice epiſtolarum ſancti Gregorii manuſcripto in bibliotheca monaſterii ſancti Remigii Remenſis, ubi etiam ſcriptum eſt *Agileo Mettis*. Ante quam vero manum de

de tabula tollam, libet heic explicare rem non ſatis omnibus notam, nimirum quid ſignificent illa verba *a paribus*, quae leguntur in titulo iſtius epiſtolae Gregorianae. Veteres igitur hoc loquendi modo ſignificare volebant eandem epiſtolam iiſdem omnino verbis ſcriptam eſſe ſeparatim ad unumquemque eorum qui nominabantur in titulo epiſtolae. Quod etiam antiquitus obſervatum eſt a docto quodam viro in margine ejuſdem regii codicis, de quo paulo antea dicebamus. *Vniformis*, inquit, *epiſtola dicitur a paribus, dum duobus vel pluribus ipſa eademque uno ſenſu eodemque dictatu uniformiter mittitur.* Et quandoquidem heic ſumus, moneo emendandam eſſe inſcriptionem epiſtolae cujuſdam Alexandri III. in tomo quinto Spicilegii Dacheriani pag. 525. ubi poſt haec verba *Firmano Epiſcopo* ſcriptum eſt: *ſimiliter Eſculano Epiſcopo, ſimiliter Camerinenſi &c.* Delenda itaque ſunt omnia quae poſt voces *Firmano Epiſcopo* interjecta ſunt uſque ad *ſalutem*, quae reponenda ſunt in fine epiſtolae. Nam iſta adnotata olim a Johanne Berardi ſunt, ut hinc intelligeret lector eandem epiſtolam ſeorſim miſſam eſſe ad Eſculanum Epiſcopum & ceteros qui illic nominantur. Vnde & in codice MS. ex quo edita illa eſt, quo nos uſi ſumus beneficio optimi viri Antonii Vionis Herovallii, vox *ſimiliter* ubique in hoc loco ſcripta eſt rubeo charactere. Quod indicat, ut dixi, iſta reponenda eſſe in fine epiſtolae, ſicut videmus in regeſto Innocentii III. frequenter additum in calce epiſtolarum: *In eundem modum Epiſcopo &c.*

Primus hunc canonem Triburienſem protulit Regino lib. 2. cap. 302. ex quo Burchardus deſcripſit. Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 30. cap. 9. **2. q. 5. c. 15. Nobilis.**

Reperitur hoc caput inter Capitula Hincmari Archiepiſcopi Remenſis tit. 2. cap. 23, unde citatur in capite nono Concilii Trosleiani. Exſtat etiam in Decreto Ivonis par. 6. cap. 420. & in veteri collectione canonum manuſcripta, quae fuit Claudii Puteani. Sed in duobus illis locis acceptum dicitur ex epiſtola quadam Hincmari, qua caremus. *Hincmarus Remo-* **2. q. 5. c. 16. Si mala.**

tum Epiſcopus ac plebis Dei famulus dilecto fratri & venerabili coëpiſcopo Iohanni ſalutem. Si mala fama &c. Varie autem ſe habet hic locus ſecundum varias editiones. Nam & Correctores Romani admonent finem illius diverſam eſſe in Concilio Troslejano. Apud Ivonem vero & in codice Puteano ita legitur. *ſecundum decreta majorum cum denominatis ſibi vicinis Presbyteris, quos ſcimus ſe nolle perjurare, ſacramento ſamam ſuam purget.* Ibi *perjurare* melius eſt quam *pejerare* apud Gratianum. Vox enim illa tum valde erat in uſu; ut patet ex libris Capitularium. Atque ita legitur in vetuſtis Gratiani codicibus regio, Sangermanenſi, Colbertino, vetere Victorino. In recentiori Victorino legitur *dejerare*. In antiquis editionibus Moguntina & Veneta *pejerare*. Rurſum Hincmarus hunc eundem locum paulo aliter refert in epiſtola 48. cap. 16.

2. q. 5. c. 20. Conſuluiſti. HUMBERTO] Codex Sangermanenſis habet *Huberto*; regius & vetus Victorinus *Luiberto*, recentior Victorinus *Guiliberto*, Colbertinus *Liberto*, antiqua editio Moguntina *Lamperto*, Veneta *Huberto*, vetus codex Puteanus *Ludberto*. Ea eſt vera lectio, quae reſtituenda etiam eſt capiti 13. *Viginti* ſupra 16. diſt. ubi ſcriptum eſt *Luythobio* pro *Ludberto*. Hujus exſtat epiſtola ad Ludovicum Regem in calce opuſculorum Hincmari a Ioanne Cordeſio editorum pag. 628. Item pag. 631. epiſtola Otfridi monachi Vviſſenburgenſis ad eundem Luidbertum, ſeu verius praefatio in evangelium verſibus Germanicis redditum; cujus operis ex veteri codice MS. meminit & Nicolaus Serarius lib. 4. rer. Moguntiac. pag. 655. Apud Flodoardum lib. 3. hiſt. Remenſis cap. 21. mentio eſt plurimarum epiſtolarum ab Hincmaro ſcriptarum ad Luitbertum Maguntinum Archiepiſcopum. Infra in hoc capite codex Puteanus legit: *Occulta vero & incognita illius ſunt judicio relinquenda &c.*

2. q. 5. c. 22. Monomachiam. Caput iſtud ſumptum eſt ex epiſtola quinquageſima Nicolai primi. Primus vero illud ex ea epiſtola excerpſit Regino lib. 2. cap. 77.

2. q. 5. c. 23. Sœpe. Multum diverſus eſt hic canon à vulgatis editionibus Concilii Vvormacienſis, uti diximus ad Regino-

nonem lib. 2. cap. 276. Heic vero Correctores Romani ediderunt *Corpus Domini ſit mihi ad probationem hodie*, cum in omnibus Gratiani codicibus manuſcriptis & antiquis editionibus, tum etiam apud Reginonem & Burchardum, ſcriptum diſerte ſit *tibi* pro *mihi*.

Apud Reginonem lib. 2. cap. 277. Burchardum lib. 2. cap. 199. & Ivonem par. 6. Decreti cap. 272. vox *furtum* non exſtat. Iterum Regino & Burchardus & regius Gratiani liber habent *in ſingulis Miſſam tractare debet & ſecretam publice dicere & communicare*. Ita etiam Ivo; niſi quod legit *pro ſingulis*, cum alii legant *in ſingulis*. Ceterum in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, tum etiam apud Democharem & Contium, hoc caput ita habet: *Si Epiſcopo aut Presbytero aliquod maleficium imputatum fuerit, pro ſingulis &c.* Reliqua ergo addita ſunt a Correctoribus Romanis. 2. q. 5. c. 26. Si Epiſcopo.

Recte admonent iidem Correctores hanc epiſtolam videri eſſe Gregorii quarti. Vide quae de ea re nos ſupra diximus in capite ſeptimo noſtrae praefationis. 2. q. 6. c. 11. Decreto.

Multifariam multiſque modis inſcriptum eſt hoc caput in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus. Codex Sangermanenſis & prima editio Moguntina: *Item cum Vigilius Papa dicat.* Antiquior Victorinus: *Item Vigilius Papa ait.* Regius & antiqua editio Veneta: *Item cum Iulius Papa dicat.* Recentior Victorinus: *Item Iulius Papa dicat.* Colbertinus: *Item cum Iulius Papa ait.* Apud Democharem & Contium: *Item cum Iulius Papa dicat.* Vbi iidem adnotant in margine haec exſtare in epiſtola prima Iulii ad Epiſcopos orientales. Quod partim verum, partim falſum eſt. Nam in epiſtola illa Iulii haec tantum habentur ex iſto capite: *Qui ergo ſcit ſe quibuſdam præpoſitum, non moleſte ferat aliquem ſibi eſſe prælatum.* In collectione Anſelmi Lucenſis lib. 2. cap. 18. in codice Sangermanenſi: *Vigilius Papa.* Atque haec eſt vera & genuina capitis iſtius inſcriptio. Verum neque apud Gratianum neque apud Anſelmum adnotatus eſt locus, ex quo excerptum eſt hoc caput. Itaque Correctores Romani, cum illud inveniſſent in epiſtola Vi- 2. q. 6. c. 12. Qui ſe ſcit.

gi-

giliſ, quae ad Eutherium ſive Eleutherium ſcripta dicitur, verbis Gratiani iſta addiderunt: *in epiſtola ad Eleutherium cap. ult.* Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius, cum deſcribere pararet epiſtolam illam in ſuis annalibus, neſciretque cujus civitatis Epiſcopus fuiſſet hic homo, pronuntiavit ex ea colligi poſſe *ipſum fuiſſe Epiſcopum in extremis Hiſpaniæ oris Oceano conjunctis, vel in Luſitania, aut in Gallicia.* Quo factum eſt ut poſtea nonnulli Hiſpani ſcriptores ſibi perſuaſerint, tanquam rem certam, Epiſcopum illum fuiſſe Bracharenſem in Luſitania, etiam propterea in hunc terrarum orbem inducentes auctoritatem Iuliani Lucae Archidiaconi Toletani, & Marci Maximi Archiepiſcopi Caeſaranguſtani, Chronographorum, ſi ſuperis placeret, antiquiſſimorum & indubitatae fidei. At in antiquiſſima collectione canonum Lugdunenſi optimae notae, quam in Hiſpania confectam, & inde Lugdunum olim advectam puto, cum varia illius epiſtolae capita in ſeptem variis locis referantur, ſemper referuntur ex epiſtola Vigilii ad Profuturum. Itaque dubitandum non eſt, mea quidem ſententia, quin expungendum ſit ex titulo epiſtolae nomen Eutherii, ut reponatur Profuturi. Nam diſerta epiſtolae á ſede apoſtolica ad Profuturum metropolitanae Bracharenſis Eccleſiae Epiſcopum ſcriptae mentio exſtat in canonibus quarto & quinto Concilii primi Bracharenſis habiti ſub Ariamiro Rege. Haec ſunt canonum verba. *Item placuit ut eodem ordine Miſſæ celebrentur ab omnibus quem Profuturus quondam hujus metropolitanæ Eccleſiæ Epiſcopus ab ipſa apoſtolicæ ſedis auctoritate ſuſcepit ſcriptum. Item placuit ut nullus eum baptizandi ordinem prætermittat quem & antea tenuit metropolitana Bracharenſis Eccleſia, & pro amputanda aliquorum dubietate prædictus Profuturus Epiſcopus ſcriptum ſibi & directum a ſede beatiſſimi Apoſtoli Petri ſuſcepit.* Quibus verbis nemo non videt deſignari aperte epiſtolam Papae Vigilii, quae ad Profuturum data dicitur in veteri codice Eccleſiae Lugdunenſis. Ex qua interim obſervatione illuſtrari poterunt quae de ordine Miſſae Hiſpanicae ſcribit eminentiſſimus & doctiſſimus Cardinalis Bona lib. 1. rer.

li-

liturgicar. cap. 7. Vide infra diſt. 1. de conſecr. cap. 24. *De fabrica.*

Hoc caput ſumptum eſt ex epiſtola 41. Nicolai Papae ad Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum ſcripta. In fine capitis legebatur olim, *canonica patrum deliberatione*, non ſolum in omnibus Gratiani codicibus manuſcriptis & editis, ſed etiam apud Anſelmum Lucenſem, & in epiſtola ipſa Nicolai. Correctores tamen Romani, repudiata lectione illa, quae retinenda erat, voci *canonica* ſubſtituere maluerunt *cana*, propter illum Virgilii verſum: *Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Iura dabant.* & quia in libro Ennodii pro Symmacho legitur *cana miracula* & *canum genium.* Ceterum in manuſcriptis Gratiani exemplaribus legitur paulo infra *ingenio* pro eo quod Romani ediderunt *genio*. 2. q. 6. c. 13. Arguta.

In omnibus antiquis Grariani exemplaribus & in editione Moguntina legitur *Cappellanum Eccleſiae ſancti Apollinaris* pro eo quod vetus editio Veneta, & quae poſt eam ſecutae ſunt habent *Capellanum ſancti Apollinaris*. 2. q. 6. c. 31. Poſt appellationem. §. Forma.

M C X L I. Ind. quarta] Legendum M C V. *feria* IV. ex conſenſu omnium veterum Gratiani codicum & antiquae editionis Venetae, niſi quod codex regius habet M C V I. vitio hauddubie librarii. Prima editio Moguntina, quam ſequitur Demochares, habet M C L X I. *Indictione quarta*. Romani Correctores cum viderent quartam Indictionem non convenire cum anno illo incarnationis dominicae, ſua propria auctoritate repoſuerunt M C X L I. At ego contendo ſtandum eſſe auctoritati veterum librorum, tametſi conſtaret mendum heic eſſe, adeoque nihil mutandum in contextu Gratiani.

In antiquis Gratiani exemplaribus manuſcriptis & editionibus ante Romanam legitur heic ſimpliciter in titulo: *Vnde Adrianus Papa ait.* Correctores Romani addiderunt: *in Capitulis a ſe collectis cap. 44.* Et tamen Gratianus, cum capitulorum iſtorum auctoritatem adducit, ea nominare non ſolet, ſolo nomine Hadriani contentus. Certum eſt autem ea capitula tributa utplurimum Hadriano fuiſſe, etiam aevo 2. q. 6. c. 40. Si quando.

Hinc-

Hincmari. Verum bene multa in illis ſunt quae oſtendere videntur illa non poſſe eſſe illius Pontificis. Quo factum eſt ut in praefatione mea ad Antonii Auguſtini dialogos de emendatione Gratiani veriorem eſſe putaverim ſcripturam veteris libri ſancti Victoris Pariſienſis, in quo haec capitula collecta dicuntur ab Angilramno Metenſi Epiſcopo, & Adriano Papae oblata. Illud ipſum habetur in antiquo codice manu ſcripto monaſterii Laetienſis, ubi ſic legitur: *Liber capitulorum ex diverſis Conciliis ſive decretis Romanorum Pontificum collectorum ab Anilramno Metenſi Epiſcopo.* Haec admonere alicujus, opinor, momenti erat.

2. q. 7. c. 5. Laicos.

In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus legitur ſimpliciter: *Item Euſebius.* Vel *Item Euſebius Papa.* Demochares vero iſta addidit in margine: *Euſeb. epiſto. 1. ad Epiſcopos Galliæ.* quae verba dein editionis ſuae margini appoſuit etiam Contius. Sed Correctores Romani, Demochare & Contio audaciores, illa tranſtulerunt in textum Gratiani. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de teſtib. & atteſtationib. cap. 14. *De cetero.*

2. q. 7. c. 41. Nos ſi.

Vir doctiſſimus Hermannus Conringius putat epiſtolam iſtam eſſe Leonis tertii, eo in primis argumento, quod Leone quarto ſedente ſumma imperii penes Lotharium fuerit, non autem penes Ludovicum. Deinde apud neminem veterum ſcriptorum reperitur interceſſiſſe ſimultates aliquas inter Leonem quartum & Lotharium. At vero ex Eginhardi annalibus liquet commotum adverſus Leonem tertium fuiſſe Ludovicum Pium anno DCCCXV. quia cum conſpirationem adverſum ſe initam detexiſſet, *omnes illius factionis auctores ipſius juſſu fuerant trucidati*; privata videlicet auctoritate ſua, cum rem deferre debuiſſet ad aures Principis rerum domini. Nam & ipſe Leo ſummum Principum noſtrorum imperium agnoverat in initiis ſui pontificatus, ac Carolo Magno fidem ſuam ſcripto obligaverat, id eſt, fidelitatis ſacramentum praeſtiterat. Docet iſtud epiſtola 84. Alcuini, quae eſt Caroli ad Leonem. *Perlectis*, inquit, *excellentiæ veſtræ litteris, & audita decretali cartula, valde, ut fateor, gaviſi ſumus, ſeu in electionis una-*

proximitate, ſeu in humilitatis noſtræ obedientia, & in promiſſionis ad nos fidelitate. Vbi tamen legendum puto, *& in promiſſione ad nos fidelitatis.* Sed ut redeamus ad Ludovicum, purgare ſe apud eum ſtuduit Leo per Legatos. Probabile autem eſt ſcriptam miſſamque eodem tempore a Leone fuiſſe epiſtolam ad Ludovicum, cujus heic fragmentum refert Gratianus ſub nomine Leonis quarti.

Ex hoc capite collegit Gratianus interdictam monachis antiquitus fuiſſe accuſationem adverſus Epiſcopos, immo negatam etiam licentiam dicendi teſtimonium adverſus eoſdem. Viguit ea lex in Anglia per multa tempora, ut colligimus ex Eadmero in libro tertio hiſtoriae novorum. Orta erat controverſia de auctoritate quarundam literarum Paſchalis ſecundi in Angliam delatarum a monachis quibuſdam. Nonnulli ajebant falſas illas eſſe, alii negabant. Qui veras eſſe contendebant, *aſtruere nitebantur, ſemota verborum incerto, ſcriptis ſigillo Papæ ſignatis verbiſque monachicis omnino credendum. Illi e contra trium potius Epiſcoporum aſſertionibus quam vervecum pellibus atramento denigratis plumbique maſſula oneratis fore credendum, abjecto monachellorum teſtimonio, qui ubi ſeculo ſe abrenuntiare profeſſi ſunt, omne, inquiunt, ſecularis negotij teſtimonium perdiderunt.* Cum vero nihilo minus adverſarii urgerent uti cederetur auctoritati bullarum pontificiatum, reſponderunt iſti: *Teſtimonium monachorum contra Epiſcopos non recipimus, & ovinæ pellis reciperemus?* Apud Eadmerum pag. 65. 2. q. 7. c. 53. Placuit.

Inſcriptio iſtius capitis in codice Sangermanenſi haec eſt: *Item Stephanus Papa V, Girardo Laodicenſi.* in regio, *Leodicenſi.* in antiquiore Victorino, *Lodicenſi.* in recentiori, *Gerardo Leodicenſi.* in Colbertino demum, *Grando Leodicenſi.* Ecce manifeſtiſſime conſtat epiſtolam inſcriptam eſſe cuidam Clerico Leodienſi, ſeu is Epiſcopus erat, ſive in inferiori gradu conſtitutus. Nam veteres codices nihil habent de dignitate hominis. Quod ſi de Leodienſi Epiſcopo heic agitur, neceſſe eſt ut Franconis nomen ſubſtituamus pro Girardo. Nullus enim, ſaltem Stephani 3. q. 2. c. 3. Oportet.

quin-

quinti Pontificatu, Leodienſis Epiſcopus fuit Girardus, ſed Franco, ut conſtat ex hiſtoria Epiſcoporum Leodienſium.

3. q. 4. c. 8. Clericus.

Cujacius ad titulum primum Decretalium de judiciis cap. 4. ita explicat poſtremam partem iſtius capitis, ut Curiam interpretetur de curia Decurionum, qui judices non ſunt; cui poenae cauſſa Clericus addicitur, ut ſerviat tanquam piſtrino: quam ſententiam amplexus quoque fuiſſe videtur Franciſcus Iuretus in Notis ad epiſtolam 53. Ivonis Epiſcopi Carnotenſis. Quia tamen interpretatio illa non caret difficultate neque contradictoribus; illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis ſibi in eam rem incumbendum eſſe credidit. Itaque anno MDCL. die undecima Maii diſſertationem de ea re edidit in monaſterio ſancti Hieronymi Murtenſis prope Barcinonem; quam nos exiſtimavimus heic poſt Notas noſtras opportuniſſimo loco edendam eſſe, cum nondum in lucem prodierit.

3. q. 6. c. 10. Hæc quippe.

Miror eruditiſſimos & ſapientiſſimos viros Correctores Romanos inſcriptionem hujus epiſtolae mutaſſe, contra omnium veterum librorum & editionum fidem. Vbique enim conſtanter ſcriptum eſt: *Vnde Nicolaus Papa Salomoni*, vel *Salamoni*, *Regi Britonum*, vel *Britorum*. Exſtat autem epiſtola illa Nicolai integra in tomis Conciliorum. Et tamen Correctores Romani ſic ediderunt: *Vnde Ioannes Papa Salomoni tertio & ultimo Regi Britonum*. Veruntamen non puto Gratianum ſciſſe, ne fando quidem, quotus Britonum Rex fuerit Salomon, neque item utrum ultimus. Additionis iſtius fons & origo eſt Contius, qui in margine editionis ſuae adnotavit eum fuiſſe ultimum Regem Britonum; quam obſervationem ex margine in textum tranſtulerunt Correctores, ut ſolent. Neque tamen vera propterea eſt obſervatio viri doctiſſimi & celeberrimi, qui de emendatione iſta alicubi agens, vel ex eo probat epiſtolam illam non poſſe eſſe Ioannis VIII. quod ad ejus tempora Salomon Rex non pervenerit. Fallitur, inquam, vir eruditiſſimus. Nam Ioannes electus eſt Romanus Pontifex anno DCCCLXXII. Salomon vero occiſus

ſus eſt anno DCCCLXXIV. ut tradit auctor annalium Metenſium. De cauſſa porro Archiepiſcopi Turonenſis adverſus Epiſcopos Britonum, de qua agitur in hoc capite, vide quae dicta a nobis ſunt in libro quinto de concordia ſacerdotii & imperii cap. 46.

3. q. 6. c. 14. Indicas.

Hoc caput in antiquiori codice Victorino ſic inſcriptum eſt: *Item Nicholaus Papa Gnallinoni Sennenſi Epiſcopo.* In regio: *Item Nicholaus Papa Vvallinoni Seneſi Archiepiſcopo.* In Sangermanenſi: *Item Nicholaus Papa Senonienſi Archiepiſcopo.* Aliorum varias lectiones referre neceſſarium non arbitror. Legendum itaque: *Item Nicolaus Papa Vvaniloni Sennenſi Archiepiſcopo.* Ceterum epiſtola illa Nicolai edita eſt integra a Ioanne Cordeſio in appendice opuſculorum Hincmari, dein a Sirmondo in tomo tertio Conciliorum Galliae. Vide porro quae de negotio illo Herimanni dicta a nobis ſunt in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 457. & in capite ſeptimo praefationis noſtrae ad dialogos Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani.

4. q. 2. c. 2. Placuit.

Hunc locum Regino lib. 2. cap. 336. citat ex libro tertio Capitularium cap. 52. Burchardus, quia nolebat uti auctoritate Capitularium, retulit ex Concilio Matiſcenſi cap. v. ac propterea initium mutavit. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de teſtibus & atteſtationibus cap. 1.

6. q. 1. c. 18. Quicunque.

Vide Halitgarium lib. 4. cap. 28. Rhabanum in epiſtola ad Heribaldum cap. 18. & Reginonem lib. 2. cap. 324.

7. q. 1. c. 4. Pontifices.

In vetuſtis Gratiani exemplaribus Colbertino, Sangermanenſi, duobus Victorinis, tum etiam in prima editione Moguntina, inſcriptio iſtius capitis ita habet: *Item Nicholaus Alvino Iovanenſi Archiepiſcopo.* In regio vero: *Alumpno Iovinenſi Archiepiſcopo.* Apud Democharem & Contium: *Item Nicolaus Papa Alvino Ianuenſi Archiepiſcopo*: quo etiam modo editum fuiſſe reperio a Petro Albignano. Vtraque lectio mala eſt, cum legendum ſit *Adalvvino Iuvavenſi Archiepiſcopo*, uti nuper adnotavimus ad Reginonem pag. 595.

7. q. 1. c. 10. Non furem.

Codex Sangermanenſis habet: *Item Leo IIII. Nen-*

noni

Digitized by Google

noni Duci Britanniae. Recentior codex Victorinus & vetus editio Moguntina, *Novoni.* regius, *Nennino.* antiquior Victorinus, *Nonnoni.* Colbertinus, *Nemo.* Editio Veneta antiqua, quam ſecutae ſunt poſteriores, *Vernoni.* Sed illud mendoſum eſt, ut jampridem monuit Sirmondus in capite tertio Antirrhetici ſecundi adverſus Aurelium. Legendum ergo, *Nomenoio.* Hic eſt Nomenoius, ad quem ſcripta eſt celebris illa & elegantiſſima epiſtola LXXXIV. Lupi Abbatis Ferrarienſis, in qua Epiſcopi Gallicani ad eum ſcribunt nolle ſe fures & latrones vocare Epiſcopos ordinatos in locis viventium, ſed mercenarios. *Epiſcopi legitimi ſedibus propriis pulſi: &, ut mitius loquamur, quia dicere noluimus* FURES ET LATRONES, *mercenarij introducti.* Quibus verbis reſpexiſſe omnino mihi videntur ad epiſtolam iſtam Leonis quarti, in qua Gilardus Nannetenſis Epiſcopus ordinatus in loco Actardi vocatur fur & latro. De illa enim loqui puto Epiſcopos Gallicanos cum Nomenoio ſcribunt ipſum noluiſſe literas ejuſdem Leonis recipere, quibus eum monebat ut a malis coeptis deſiſteret. *Non ſolum nihil eorum quae mandaverat feciſti, ſed ne litteras quidem ipſius recepiſti; & quia nolebas a malo deſiſtere, timuiſti bene monentem audire.*

7. q. 1. c. 21. **Placuit.** Etiam in vetuſtis Gratiani exemplaribus manuſcriptis adnotatum eſt canonem iſtum Concilii Carthaginenſis quinti eſſe. Renovata autem eſt haec conſtitutio a Carolo Magno, ut patet ex libro primo Capitularium cap. 41. Vide Notas ad Reginonem pag. 542.

7. q. 1. c. 30. **Remoto.** In omnibus antiquis Gratiani Exemplaribus manuſcriptis & editis haec tantum leguntur: *Item Hilarius Papa.* Deinde Demochares addidit in margine: *Epiſcopus Terraco. cap. 3.* Correctores Romani obſervationem Democharis ex margine, ut ſolent, tranſtulerunt in textum.

7. q. 1. c. 33. **Sancitum.** Primus hunc canonem protulit Benedictus Levita lib. 7. Capitular. cap. 146. & poſt eum Regino lib. 1. cap. 240. ſed ſine nomine auctoris. Burchardus addidit: *Ex Concilio Rotomagenſi cap.* V. Quam ſecuti

poſtea

poſtea ſunt Ivo & Gratianus. Sed utrum re vera ſit alicujus Concilii Rotomagenſis, definire non poſſum. Certe non exſtat in editis. Fortaſſis erit Concilii apud Rotomagum habiti ſub Ludovico Rege, cujus mentionem facit eruditiſſimus vir Ioannes Mabillon monachus Benedictinus in praefatione ad tomum tertium ſanctorum ordinis ſui pag. 56. ubi exiſtimat habitum illud eſſe circiter annum octingenteſimum octogeſimum.

Surripiat aut] Hae voces non habentur in antiquis Gratiani libris, neque in Talonico Burchardi codice optimo, neque demum apud Ivonem. Addita autem ſunt, ut fatentur Correctores Romani, ex Burchardo, apud quem ſic legitur in vulgatis editionibus: *Eccleſiam ſurripiat aut Eccleſiam vacantem &c.* Sed obſervandum eſt antiquos librarios duas interdum unius loci lectiones ſimul poſuiſſe, ut ex his eligeret lector quam mallet, quemadmodum non ſemel dictum a nobis eſt. Apud Reginonem, unde Burchardus accepit, tum etiam in libro ſeptimo Capitularium, legitur ſimpliciter: *Eccleſiam ſubripiat, pro hac cupiditate &c.* Poſtea exortus eſt Burchardus, qui hunc quoque canonem in Decreto ſuo poſuit. Duae ergo illius lectiones habentur apud Burchardum; una vulgata, altera quae exſtat in codice Dionyſii Talonii. Vulgata ſic habet: *ſurripiat, aut Eccleſiam vacantem pretio redimat.* Altera nihil habet praeter vocem *ſurripiat.* Ego cenſeo primo ſcriptum fuiſſe apud Burchardum uti apud Reginonem eſt; deinde ſtudioſum quendam adnotaſſe ſupra lineam, *aut Eccleſiam vacantem pretio redimat.* Ex quo factum eſt ut aliqui eorum qui poſtea codicem Burchardi deſcripſerunt, utramque lectionem retinuerint, alii eam tantum quae erat ex gloſſemate; quae praevaluiſſe videtur, cum Ivo & Gratianus illam habeant. Quicquid vero ſit de toto iſto negotio, certum eſt Correctores Romanos non debuiſſe mutare textum Gratiani.

Humifrido] Sirmondus in capite tertio ſecundi Antirrhetici monet legendum *Hunfrido*, male porro apud Ivonem parte 6. Decreti cap. 120. *7. q. 1. c. 47. Sciſcitaris.*

 ap-

appellari Vuilfredum. In vetuſtis Gratiani codicibus vocatur Vinfridus vel Vinfredus, in antiqua editione Moguntina Huniſridus. Eidem inſcriptum debere eſſe caput *Clericum* diſt. 50. admonet idem Sirmondus.

7. q. 2. c. 1. In suis. Hujus capitis inſcriptio in codicibus regio, Sangermanenſi, & vetere Victorino haec eſt: *Unde Alex. II. ſcribit Gebonardo Vivanenſi Archiepiſcopo.* in Colbertino, *Vinanenſi.* in recentiore Victorino, *Vienenſi.* In antiquis editionibus Moguntina & Veneta, tum etiam apud Democharem & Contium, *Vivarienſi.* Hanc ultimam lectionem retinuerunt in editione ſua Correctores Romani. Verum manifeſtus heic error eſt. Neque enim Vivarienſis Epiſcopus metropolitico unquam honore ſublimatus eſt, neque ullus ea tempeſtate Gebonardus fuit Epiſcopus Vivarienſis. Itaque ſic legendum eſt: *Alexander ſecundus Gebonardo Iuvanenſi Archiepiſcopo*, id eſt, Salzburgenſi: quam lectionem exhibent Ivo parte 6. Decreti cap. 405. & vetus canonum collectio MS. quae fuit Claudii Puteani. Gebonardum porro ſive Gebehardum tenuiſſe cathedram Iuvavenſem aevo Alexandri ſecundi patet ex vita ejus ab Henrico Caniſio edita in tomo ſexto lectionis antiquae pag. 1227. & ex Sigeberto in libro de unitate Eccleſiae pag. 94. in editione Baſileenſi Simonis Schardii. Similem medicinam adhibuimus capiti *Quod interrogaſti*, diſt. 27. & in cauſa iſta, q. 1. c. 4. *Pontifices*.

7. q. 2. c. 2. Nuper. Citat hoc caput, quod eſſe ait *ultimum ſeptimae cauſae capitulum in corpore decretorum*, Innocentius III. apud Odoricum Raynaldum ad annum 1202. §. 12. cum ageretur de Lectorenſi Epiſcopo morbo comitiali laborante in Archiepiſcopum Auſcitanum electo.

TRIGINTA DIEBUS] In codice Sangermanenſi legitur, *ut eum* LXXX. *diebus.* in regio, *ut eum vl* LXXX. *diebus.* ſed duo puncta ſuppoſita ſunt literis *vl*, quae oſtendunt illas eſſe ſuperfluas. In antiquiore Victorino, *ut eum l.* XXX. *diebus.* quo loco litera *l* diviſa eſt per lineolam ſuperius, ut ſignificet *vel.* Verum mendum heic eſt. Codex Colbertinus,

ut

ut eum XXX. *diebus.* Recentior Victorinus : *ut eum l triginta diebus.* quo etiam loco litera *l* ſignificat *vel*. Prima editio Moguntina : *ut eum* XXX. *diebus.* Veneta : *ut eum vel* XXX. *diebus.* quo etiam modo legunt Demochares & Contius. At Correctores Romani expunxerunt particulam *vel*, ut ſimpliciter legerent *triginta*. Fortaſſis nonnullorum veterum ſcriptorum auctoritas & veſtigia ſincerae lectionis in aliis oſtendunt legendum eſſe *octuaginta*.

Iam antea ad diſtinctionem 68. monuimus falſam eſſe epiſtolam Ioannis tertii, ex qua ſumptum eſt hoc caput. 8. *q.* 1. *c.* 1. Si Petrus.

IUDICIO EPISCOPOR.] Poſt illa verba ſequitur in omnibus Gratiani codicibus manuſcriptis & editis *& electione Clericorum.* Ea vero expunxerunt Correctores Romani, *quia neque in originali*, inquiunt, *neque apud ceteros collectores leguntur*. Ego, qui puto religioſum debere eſſe editorem veterum auctorum, retinuiſſem eam clauſulam in contextu Gratiani, & in Notis admonuiſſem eam non extare in originali, neque apud ceteros collectores. Et fortaſſis Gratianus viderat antiquum aliquod Antiocheni Concilii exemplar, in quo clauſula illa continebatur. Diverſo auſu iidem Correctores nonnulla frequenter addiderunt in contextu Gratiani, quae omittenda erant quia non extant apud Gratianum. Hinc enim fit, quod ſaepe dicendum eſt, ut Gratiani collectionem hodie non habeamus, ſed collectionem Correctorum Romanorum inhaerentem ordini, qui ſervatus a Gratiano eſt. 8. *q.* 1. *c.* 3. Epiſcopo.

In omnibus Gratiani libris editis & manuſcriptis haec tantum habentur : *Item Innocentius Papa ſecundus.* Correctores Romani addiderunt : *in Concilio Romano cap.* 16. Verum nulla ratio eſt cur hoc caput adſcribatur Romano Concilio potius quam Claromontano, quod novem annis habitum eſt ante Romanum. Eadem enim verba quae heic leguntur, extant inter canones Concilii, quod Innocentius ſecundus celebravit apud Clarummontem in initiis ſui pontificatus; unde rurſum colligitur nihil mutandum aut addendum fuiſſe apud Gratianum, abſque auctoritate veterum codicum. 8. *q.* 1. *c.* 7. Apoſtolica.

8. q. 3. c. 8. Artaldus. Hoc caput intelligi debere de Artaldo Epiſcopo Helenenſi in Gallia Narbonenſi probavimus in libro quinto de concordia ſacerdotii & imperii cap. 41. In veteri collectione canonum MS. quae fuit viri clariſſimi Claudii Puteani, & nunc ſervatur in bibliotheca regia, haec quae ſequuntur paulo aliter leguntur quam apud Gratianum. *Canonicis juraverat, hujuſmodi ſacramentum feci, nullam conventionem ante conſecrationem meam. criminis ejus conſcius ſum. a ſacerdotio me repellat.* Ceterum omnia antiqua Gratiani exemplaria manuſcripta & edita habent *a ſacerdotio me repellat.* quae verba optimum ſenſum faciunt. Vt mirum valde ſit hanc lectionem fuiſſe repudiatam a Correctoribus Romanis, qui *a ſacra me unctione repellat* edere maluerunt.

Arelatensis] Omnia Gratiani exemplaria ſic prorſus habent. Sed vetus collectio canonum Claudii Puteani, a nobis ſaepe laudata, legit *Alanenſis.* Quae lectio, tametſi corrupta, propius accedit ad veram. Legendum quippe *Helenenſis*. Helena, ſive Elna, vulgo *Elne*, civitas eſt Galliae Narbonenſis, dicta Illiberis apud Titum Livium lib. xxi. & *vicus Eliberri, magnae quondam urbis & magnarum opum tenue veſtigium*, apud Melam, *Caſtrum Helenae* in Chronico Hieronymi, & oppidum *cui Helena nomen eſt* apud Paulum Oroſium in libro ſeptimo hiſtoriarum adverſus paganos. Helenenſis Eccleſia ſuffraganea ſemper fuit Eccleſiae Narbonenſis uſque ad tempora Iulii ſecundi, qui eam anno MDXI. x. Cal. Auguſti exemit ab omni ſuperioritate, dominio, poteſtate, juriſdictione, correctione, & auctoritate Archiepiſcopi Narbonenſis ejuſque Officialium & Vicariorum, ſubjecitque eam ſedi apoſtolicae. Sed poſtea Leo X. exemptionem, liberationem, & decretum, ac literas hujuſmodi revocavit, caſſavit, irritavit, & annullavit, illaque omnia pro infectis haberi & cenſeri, nulliuſque roboris vel momenti fuiſſe & eſſe declaravit, Epiſcopumque & clerum ac populum civitatis & dioceſis Elnenſis Archiepiſcopo Narbonenſi ſemper ſubjecta fuiſſe & eſſe, prout ante exemptionem & liberationem. Literae

Leo-

Leonis datae ſunt Romae anno MDXVII. XI. Kal. Februarii. Verum iſta Leonis bulla irrita fuit, Carolo V. Caeſare & Hiſpaniarum Rege obſiſtente. Itaque Helenenſis Epiſcopus noluit deinceps habere Archiepiſcopum Narbonenſem pro ſuo Metropolitano. Cum vero poſt Leonis ac Iulii tempora Concilium Tridentinum ſtatuiſſet, ut Epiſcopi qui nulli Archiepiſcopo ſubjiciuntur, aliquem vicinum Metropolitanum ſemel eligerent, in cujus ſynodo provinciali cum aliis intereſſe deberent, Elnenſis Epiſcopus, qui tum erat ſub dominio Philippi ſecundi Regis Hiſpaniae, maluit Tarraconenſem metropolim agnoſcere, quam redire ad Narbonenſem. Denique Gregorius XIII. Elnenſem Eccleſiam ſtatuit deinceps fore ſuffraganeam Eccleſiae Tarraconenſis. Clemens autem octavus ſedem Epiſcopi Elnenſis tranſtulit Perpinianum, nomine tamen veteri ſemper manente.

In veteri collectione canonum, quae fuit Claudii Puteani legitur: *Vrbanus II. Gebehardo Epiſcopo Conſtantienſi.* In codice vero Rivipullenſi, *Gebourdo.* Sirmondus tamen in capite tertio Antirrhetici ſecundi adverſus Aurelium monet mutandam eſſe inſcriptionem hujus capitis apud Gratianum, & pro Gebehardo Epiſcopo Conſtantienſi ſubſtituendum eſſe nomen Pibonis Epiſcopi Tullenſis, quod is locus reperiatur in epiſtola quam Vrbanus ad eum ſcripſit; quae nuper, ut diximus, edita eſt in tomo decimo Conciliorum. Verum & Ivo & Gratianus aliique praeterea veteres collectores caput iſtud ſumptum dicunt ex epiſtola ad Gebchardum Epiſcopum Conſtantienſem, ut ipſe Sirmondus fatetur; adeoque nihil mutandum eſt. Refert autem hoc caput Eckbertus Bunnenſis Canonicus in ſermone decimo adverſus Catharos. 9. q. 1. c. 4. Ab excommunicatis.

Refertur hoc caput, uti & ſequens, a Reginone lib. 1. cap. 61. *ex Concilio Nannetenſi* 419. Burchardus lib. 2. cap. 92. *ex eodem cap.* 419. Emendare iſta conatus eſt Ivo Carnotenſis, quod putaret haudubie heic erratum eſſe, non a Burchardo, ſed a librario; neque enim tot poſſe eſſe unius Concilii capitu- 9. q. 2. c. 4. Indeminicis.

 la.

la. Itaque par. 2. Decreti cap. 122. hunc eundem canonem referens, *ex Concilio Nannetenſi cap. XIX.* ſumptum fuiſſe tradit in omnibus editionibus, & in vetuſtiſſimo codice manuſcripto ſancti Victoris Pariſienſis. Et tamen Antonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 25. cap. 2. ait caput iſtud ab Ivone in loco citato referri ex capite 419. Concilii Nannetenſis, nullum interim Decreti Ivonici exemplar antiquum laudans auctorem iſtius rei. Quo fit ut ego exiſtimem heic memoria lapſum eſſe ſummum virum, & Ivonem poſuiſſe pro Burchardo. Vide porro praefationem noſtram ad Reginonem cap. 9. & 13.

10. q. 1. c. 2. Sic quidam. Apud Reginonem lib. 1. cap. 32. & apud Burchardum, qui ex Reginone accepit, lib. 3. cap. 20. legitur: *Multi contra canonum conſtituta &c.* Lib. 7. Capitular. cap. 213. *Multi contra canonum ſtatuta &c.* Lectionem quae in Reginone eſt confirmat Concilium Toletanum tertium, unde ſumptum eſt hoc caput.

10. q. 1. c. 9. Relata. Apud Reginonem lib. 1. cap. 12. legitur: *Delata eſt &c.* Sic etiam habetur in editionibus Burchardi lib. 1. cap. 229. At in vetere libro ejuſdem Burchardi manuſcripto in bibliotheca illuſtriſſimi viri Dionyſii Talonii legitur *Relata*: unde huc tranſlatum eſt hoc initium iſtius capitis.

MANSIONES] id eſt, procurationes, ut diximus ad Reginonem. Eaedem dicebantur paratae, ut colligitur ex verbis iſtius canonis quae ſequuntur. Attamen quidam paratas diſtinguunt a manſionatico.

10. q. 1. c. 14. Sanctorum. In vetuſtis Gratiani exemplaribus & editionibus haec eſt inſcriptio iſtius capitis: *Item Calixtus Papa.* Correctores Romani, cum recte obſervaſſent iſta non poſſe eſſe Calliſti primi, non recte in contextu Gratiani addiderunt *ſecundus*, ut heic agi docerent de re, quam Calliſtus ſecundus ſanciviſſet. In veteri codice MS. monaſterii Anianenſis, ex quo nos edidimus Concilium Lateranenſe habitum aevo iſtius Calliſti, haec adduntur poſt vocem *rotundae*, *& ſancti Nicolai Barenſis, ſancti Ægidij, aut de aliis &c.*

10. q. 2. c. 4. Precariæ. Videndus Regino lib. 1. cap. 364. & ſequentibus, ex quo ſua Burchardus accepit. In Notis porro noſtris

ſtris pag. 575. deteximus malam Burchardi fidem in hoc loco. Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 12.

Optime adnotant Correctores Romani caput iſtud non poſſe eſſe alicujus Concilii Carthaginenſis. Iidem admonent exſtare in lege Longobardorum lib. 3. tit. 8. (legendum; 10.) cap. 2. Eſt enim ex Capitulis Lotharii Imperatoris, quae adjecit ad legem Longobardorum. Ceterum caput iſtud non habetur in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, & Victorinis. Habetur tamen in Colbertino & in antiquis editionibus Moguntina & Veneta. Vide Antonium Auguſtinum in loco mox laudato. 10. *q.* 2. *c.* 6. De precariis.

PAROCHIALIUM] Antonius Auguſtinus pag. 34. ſuorum dialogorum de emendatione Gratiani cenſet legendum eſſe *parochianorum* pro *parœcialium*. Male, ut opinor. Canon quippe non loquitur de Chriſtianis fidelibus, qui ſub Presbyterorum illorum cura conſiſtebant, qui vulgo dicuntur parochiani, ſed de Presbyteris qui paroecias regebant, quos ideo canon vocat paroeciales Presbyteros. Hi ſe praegravari querebantur ab Epiſcopis ſuis, & modum poni poſtulabant eorum avaritiae. Renovavit ſynodus decretum Concilii Bracharenſis ſecundi. Itaque nihil in hoc loco mutandum; retinendaque vetus lectio, quam retinuit & Loaiſa in canone quarto Concilii Toletani tertii, unde ſumptum eſt hoc caput. Vetuſtiſſimus codex MS. Eccleſiae Lugdunenſis: *Querimonias etiam parrochialium Presbyterorum Gallicae provinciae ſollertiſſime diſcernere decuit.* Antiqua collectio canonum Andegavenſis: *Querimonias etiam parrœchialium Presbyterorum Galitiae provinciae ſolertiſſime diſcernere placuit.* 10. *q.* 3. *c.* 8. Inter cetera.

GALLIÆ.] In antiquis Gratiani exemplaribus regio & Sangermanenſi ſcriptum eſt *Galiciæ*, in recentiore Victorino *Galiciæ*, in antiquiore *Galaliæ*, in Colbertino vero & duabus antiquis editionibus Moguntina & Veneta *Galliæ*. Quo etiam modo editum eſt a Demochare & Contio; eandemque lectionem praetulerunt Correctores Romani, quod Gallicanae regni Gothorum provinciae Epiſcopi, id eſt, provin-

ciae Narbonenſis, ad ſynodos Toletanas per ea tempora convenire ſolerent. Verum verior mihi videtur ſententia Garſiae Loaiſae, qui iſta adnotavit in margine iſtius Toletani canonis: *Galliciae*] *Sic eſt in omnibus codicibus manuſcriptis. quam lectionem retinui, cum infra dicatur hoc decerni ex decreto Concilij Bracarenſis, ſub cujus metropoli erat Gallicia.* Carolus etiam Molinaeus in annotatione ad hunc locum putat legendum eſſe *Galliciae*. Vidimus autem ſupra *Galliciae* diſerte ſcriptum eſſe in antiquiſſimis codicibus Lugdunenſi & Andegavenſi. Eandem autem lectionem praefert etiam collectio Iſidori. Gaufredus de Monte electo Abbas Lirinenſis legit *Galliae* in tractatu de auctoritate ſacri Concilii generalis.

DIOECESIS SUAE BASILICAS] In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, etiam apud Democharem & Contium, legitur: *dioceſes vel baſilicas*: quo etiam modo ſcriptum eſt in vetuſto codice Eccleſiae Lugdunenſis. Colbertinus Gratiani codex habet tantum, *per ſingulas dioceſes juxta ſynodum &c.* Correctores Romani maluerunt *per ſingulas dioeceſis ſuae baſilicas*. Quam lectionem retinuit Loaiſa in editione Conciliorum Hiſpaniae. Verum ſincerior mihi videtur lectio veterum codicum. Quo loco vetus gloſſa interlinearis in codice Sangermanenſi ita diſtinguit, ut ſuper voce *dioceſes* addat *rurales*, ſuper verbo autem *baſilicas* addat *civitatenſes*.

Sed ut redeamus ad canonem ipſum, adnotandum eſt in eo agi de Epiſcopis viſitantibus ſuas dioeceſes, quorum faſtui & ambitioni modum ponere conatur iſta ſynodus Toletana. Ex eo fonte orta eſt conſtitutio Lateranenſis ſub Alexandro III. adverſum Legatos; de qua egimus in libro quinto de concordia ſacerdotii & imperii cap. 51.

11. q. 3. c. 2. Nullus judicum.

Caput iſtud non exſtat in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, & vetere Victorino. Habetur autem in recentiore Victorino abſque inſcriptione. In Colbertino conjunctum eſt cum ſuperiore. In antiqua editione Veneta nullam habet inſcriptionem, niſi quod Paleae nomen illic exſtat. In prima editione Moguntina ſic inſcriptum eſt: *Item ex Concilio*

cilio Pariſienſi capitulo primo. Canon eſt quartus Concilii quinti Pariſienſis habiti anno DCXV. ut monuit Sirmondus in Antirrhetico ſecundo adverſus Aurelium. Citatur autem, ſed abſque inſcriptione, lib. 6. Capitular. cap. 154. & Addit. IV. cap. 62.

11. q. 1. c. 22. Conjurationum.

Φρατρία] In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, tum etiam in editione Conciliorum Iacobi Merlini, legitur *fratrea* vel *phratea*, latinis characteribus. Primus, ut arbitror, Demochares graecis literis in hoc loco uſus eſt; quem ſecuti ſunt Contius & Correctores Romani. In antiqua collectione canonum Lugdunenſi legitur: *quod apud Graecos dicitur fratrias.* Eſt igitur interpretatio canonis Chalcedonenſis, in quo vox Φρατρία uſurpata eſt pro conſpiratione ſeu potius ſodalitate. Fratrias cum conſpirationibus conjunxit Flavius Gundemarus Rex in tomo Conciliorum Hiſpaniae pag. 263. *Per quaſdam fratrias & conſpirationes.*

11. q. 2. c. 34. Aliud.

ILLICITOR.] Vide Reginonem lib. 1. cap. 318. 319. & lib. 2. cap. 445.

11. q. 1. c. 35. Quicunque.

Refert hanc conſtitutionem Innocentius III. in cap. *Novit.* De judiciis. ex Gratiano, ut apparet, cum eam tribuat Theodoſio. Eſt enim conſtitutio Conſtantini inſerta Codici Theodoſiano. Rectius ergo in libro ſexto Capitularium cap. 281. citatur ex ſextodecimo Theodoſii Imperatoris libro. Vide porro Cujacium in caput *Novit*.

11. q. 1. c. 37. Volumus.

Puto totum hoc caput non ſatis bene intellectum eſſe ab Antonio Auguſtino in dialogo undecimo libri poſterioris de emendatione Gratiani. Itaque viſum eſt illud explicare. Romani, Franci, Alamanni, Bajoarii, Burgundiones, Saxones, Turingi, & Friſones, nullam, ut arbitror, difficultatem habent, neque Britones, Longobardi, Guaſcones, aut Beneventani. Quaerendum igitur quid heic intelligi debeat per Gallos, Gothos, & Hiſpanos. Ac primo quidem dubium eſſe non poteſt quin per Gallos intelligi debeant homines originis Gallicae, Franci quidem & Francico imperio ſubjecti, ſed qui genus repetebant a vetuſtis Galliae incolis ante Francorum adventum. Hi ergo haud dubie ſuam legem habebant diverſam a lege

ge Francorum, id eſt, Codicem Theodoſianum, ac fortaſſe alias. De Gothis & Hiſpanis major eſt difficultas. Sed tamen ea facile ſolvetur. Gothi & Hiſpani Francico imperio ſubjecti eandem regionem incolebant, id eſt, eam Hiſpaniae partem quae nunc Catalonia dicitur, uſque ad fluvium Rubricatum. Vnde in Praecepto Caroli Calvi dato anno DCCCXLIV. in monaſterio ſancti Saturnini prope Toloſam ita legitur: *Gotos ſive Hiſpanos intra Barchinonam famoſi nominis civitatem vel Terracium caſtellum cohabitantes.* Gothi igitur in ea Hiſpaniae parte habitantes ii erant qui ſupererant ex regno Gothorum, & nunc Catalani vocantur. Hiſpani vero in eadem parte Hiſpaniae cum Gothis habitantes ii erant qui ex ea Hiſpaniae parte orti erant quam Saraceni tenebant, & ſe in regnum Francorum contulerant, ut ſe Saracenorum jugo ſubtraherent. Vnde in Praecepto Caroli Magni dato Aquiſgrani anno DCCCXI. IV. Non. Aprilis miſſo ad Comites illarum partium agitur de Hiſpanis, qui querelam ſuam adverſus eos detulerant ad Principem, conquerentes ſibi ablatas eſſe terras, quas ab eodem Carolo acceperant excolendas in ea ora. Sed totum iſtud negotium clarius explicant Praecepta duo Ludovici Pii de Hiſpanis, qui ad ſe perfugerant, quae edita primo ſunt a Petro Pithoeo, deinde ab Andrea Ducheſnio. Porro qui heic Gothi vocantur inter gentes regni Francorum, Hoſtolenſes vocantur in praeceptis Carlomanni & Caroli Simplicis; quae edita a nobis ſunt in appendice Conciliorum Galliae Narbonenſis tit. II. & IV. *Si vero infra iſtas villas homines Hoſtolenſes ſive Hiſpani fuerint &c.* Hinc factum ut in veteri Chartulario Eccleſiae Helenenſis idem Carolus ſimplex vocetur Rex Francorum atque Gothorum. Fortaſſis ex compoſitione iſtorum duorum vocabulorum *Gothi Hoſtolenſes*, quae promiſcue tum uſurpabantur pro ſignificandis populis qui nunc Catalani dicuntur, ortum eſt Cathaloniae nomen, ut primum fortaſſis dicti ſint populi Gothoſtolenſes, dein per abbreviationem Gotholenſes. Alioqui enim non video unde exorta ſit ea appellatio. Ex Gotholenſibus porro, ut mutare ſolet poſterior aetas, facti

ſunt

ſunt haud dubie Catalenſes, *Catalens*, *Catalans*.

Nihil dicam de hoc capite. Illud tantum moneo, videndum eſſe Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 13. cap. 3. 11. q. 1. c. 38. De perſona.

Vide rurſum Antonium Auguſtinum ibidem lib. 2. tit. 2. cap. 1. ubi multa adfert notatu digna ad illuſtrationem iſtius capitis. 11. q. 1. c. 4. Si Clericus.

Quae heic dicenda fuiſſent, ea relata ſunt in Notis ad Antonium Auguſtinum, quia Auguſtinus pag. 357. notaverat inſignem errorem Antonii Contii. 11. q. 3. c. 3. Præcipue.

Burchardus, Anſelmus, Ivo, & Gratianus citant hoc caput ex decreto Honorii Papae, ut recte monent Correctores Romani. Ex eodem decreto citat etiam ſanctus Thomas Archiepiſcopus Cantuarienſis in epiſtola ad Epiſcopum Ciceſtrenſem nondum edita. 11. q. 3. c. 20. Curæ ſit. *Inde eſt*, inquit, *quod mandamus vobis, & in vi obedientiæ præcipimus, ut eos qui a nobis excommunicati ſunt, vos quoque, prout decet, excommunicatos & habeatis & denuntiari faciatis juxta illud decretum Honorij Papæ.* CURÆ SIT *omnibus Epiſcopis &c.* Ivo tamen parte 14. Decreti cap. 65. eam conſtitutionem tribuit Ioanni octavo in Concilio apud Ravennam. Ceterum hoc caput non poteſt eſſe Honorii ſecundi, cum referatur a Burchardo, Anſelmo, & Ivone.

Regino lib. 2. cap. 393. refert hoc caput, ſed abſque nomine auctoris. Burchardus, quia videbat caput quod antecedit ſumptum dici ex Iſidoro, iſtud quoque eidem ſcriptori tribuendum eſſe putavit. Burchardum Ivo deſcripſit, ut ſolet. 11. q. 3. c. 28. Si quis frater.

Verba ſunt formulae ſecundum quam priſcis temporibus fieri debebat excommunicatio. Hanc formulam integram retulit Regino lib. 2. cap. 409. Burchardus, qui putaret iſtud quoque ſumptum eſſe ex Concilio Rotomagenſi quia caput 406. ex eo Concilio dicebatur acceptum, formulam iſtam tribuit Concilio Rotomagenſi, ut diximus in capite XIX. praefationis ad Reginonem. Burchardum ſecutus pro more ſuo eſt Ivo Carnotenſis Epiſcopus. 11. q. 3. c. 106. Debent.

Et iſtud quoque caput eſt formula priſci aevi, relata a Reginone lib. 2. cap. 413. Burchardus deinde citavit ex Concilio Arauſico cap. v. Ivo ſimpliciter ex 11. q. 3. c. 107. Canonica.

Con-

Concilio Arauſico. Hinc ergo edoctus eſt Gratianus falſa pro veris accipere, falſa reddere & proponere.

12. q. 2. c. 33. Si quis. Canon iſte aliter legitur apud Reginonem lib. 1. cap. 353. Refertur autem infra ex Concilio Aurelianenſi. Sed re vera eſt tantum epitome iſtius canonis Agathenſis.

12. q. 2. c. 39. Et ſi illi. Codex Sangermanenſis haec tantum habet in inſcriptione hujus capitis: *Item ex Concilio Toletano.* Reliqui & veteres editiones: *Ex Concilio Toletano quarto.* Demochares & Contius addiderunt in margine, *cap. 66.* Sed Correctores Romani maluerunt eam notam reponere in textu Gratiani. Vide Antonium Auguſtinum in notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 11. cap. 5.

12. q. 2. c. 44. Precariæ. Apud Reginonem lib. 1. cap. 362. citatur ex Concilio apud Belvacum, quod deſcriptum eſt in Concilio Meldenſi. Itaque ſive referas ex Concilio Meldenſi, ſive ex Belvacenſi, parum refert. Vide porro Notas ad Reginonem pag. 574.

12. q. 2. c. 55. Injuſtum. Regino lib. 1. cap. 370. refert ex Capitulis ad Cariſiacum, quae non exſtant. Huic ergo malim credere quam illis qui repetunt eandem conſtitutionem ex Concilio apud Silvanectum vel Tanſiacum. Deeſt autem haec palea in vetuſtis Gratiani codicibus regio & Sangermanenſi. Deeſt etiam in vetere Victorino, niſi quod poſtea addita eſt in margine cum hac epigraphe: *Item ex Concilio Aprecarenſi cap.* 111.

12. q. 2. c. 58. Epiſcopus qui. Exſtat apud Reginonem lib. 1. cap. 357. & inde apud Burchardum lib. 3. cap. 176. Sed apud Reginonem deſunt illa verba *Tunc enim* uſque ad *acquiſivit*, quae habentur apud Burchardum & Gratianum.

12. q. 2. c. 62. Octava. Antiqua Gratiani exemplaria habent: *Item ex Concilio Spalenſi.* Editiones Moguntina & Veneta: *Item ex Concilio Hiſpalenſi.* Sic etiam apud Democharem & Contium, qui in margine ita ſcripſerunt: *Cap. 8. Concil. Spalenſis 2.* Haec deinde obſervatio in textum migrare juſſa eſt editione Romana.

H E L I S Æ O] Varie ſcribitur hoc nomen in vetuſtis Gratiani codicibus. Regius, Sangermanenſis, recentior Victorinus, & antiquae editiones Moguntina & Veneta, tum etiam Demochares, habent *Eliſeph.* Con-

Contius *Eliſep.* antiquus Victorinus *Eliphepb.* Colbertinus *Eiyſeo.* antiqua collectio canonum Lugdunenſis *Helſeo.* editio Loaiſae *Eliſſeo.* Adeo certum eſt nihil certi ſtatui poſſe in hujuſcemodi rebus. Attamen ſi quid in re adeo obſcura poſſet affirmari, mallem cedere multitudini teſtimoniorum, & legere *Eliſeph.* Nam alioqui hoc nomen magis accedere videtur ad nomina Hiſpanica illorum temporum, quibus Hiſpanicae Eccleſiae permixtae erant cum Mauris & Iudaeis.

AGABRENSIS] Sic omnino habent vetera Gratiani exemplaria Victorina, Sangermanenſe, prima editio Moguntina, Loaiſa. Vetus editio Veneta *Agabiehenſis.* Demochares & Contius *Agabinienſis.* Vtrique male. Recte codex regius *Egabrenſis.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in vetuſtiſſimo libro Eccleſiae Lugdunenſis. Egabro, hodie *Cabra*, ut docet Loaiſa, fuit olim ſedes epiſcopalis.

Canonem iſtum Claromontanum nos primi omnium edidimus ex veteri codice manuſcripto monaſterii Anianenſis, poſt noſtram vero editionem inſertus eſt maximae & ampliſſimae Conciliorum collectioni. Sic autem illic incipit hoc caput: *Die igitur quarta de laicis quaeſtio facta eſt &c.* 12.q.2.c.146 De laicis.

Ante Romanam editionem caput iſtud hanc habebat inſcriptionem: *Item Innocentius Papa ſecundus.* Correctores Romani, quia neſciebant iſta decreta ab Innocentio primum fuiſſe in Concilio Claromontano, & certo exiſtimabant petita eſſe ex Concilio Lateranenſi ejuſdem Innocentii, haec verba audacter & intrepide addiderunt, *in Concilio Lateranenſi cap.* 4. Exſtat inter canones ejuſdem Claromontani Concilii; ubi deſiderantur voces illae, *Eccleſiae &c.* Cetera ſunt ſimilia; niſi quod canon Claromontanus habet *ſubjiciantur* pro eo quod Gratianus legit *ſubjaceant* 12.q.2.c.147. Illud quod.

Refert hunc canonem Africanum Regino lib. 1. cap. 217. De toto porro iſto negotio vide quae obſervata a nobis ſunt ad illum locum ex libro tertio Salviani adverſus avaritiam pag. 270. *Rectius pauperes à ſe fiunt.* 12.q.3.c.1. Placuit.

Hio

12. q. 4. c. 3. Presbyter.

Hic canon ex Concilio Arausico cap. 54. refertur a Reginone lib. 1. cap. 219. & a Burchardo lib. 3. cap. 219. Sed iſthic obſervandum eſt, exſtare quidem hunc canonem in editione Helmaeſtadienſi Reginonis, ſed non in antiquiſſimo codice MS. quo nos uſi ſumus. Ivo recte citavit ex Concilio Agathenſi, ubi exſtat. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de peculio Clericorum cap. 2.

DIOECESIM] Corrige *dioeceſim*. Hic magna pars eruditorum hominum peccat, dum ſcripturam veterum codicum reducere volunt ad originem ſuam. Vix enim reperias ullum veterem codicem, in quo vocabulum illud ſcriptum ſit cum diphtongo. Et tamen fere omnes qui veteres libros edunt, *diœceſim* ſemper ſcribunt ubicunque legerint *dioceſim*. Haec admonere alicujus fortean momenti fuerit.

DIOCÆSIM] id eſt, paroeciam, Eccleſiam. Nam ſicut paroeciae vocabulum uſurpabatur antiquitus ad ſignificandam integram Epiſcopi dioeceſim, uti dictum eſt in Notis ad Lupum Ferrarienſem, ita dioeceſis vocabulo exprimebantur interdum ſingulares Presbyterorum Eccleſiae, quae nunc vulgo vocantur Eccleſiae paroeciales. Ruricius Lemovicenſis lib. 2. epiſt. 6. *Has ad ſanctitatem veſtram per Presbyterum meum pro diœceſi Gemiliacenſi, unde jampridem vobis ſcripſeram, deſtinavi.* Gregorius Turonenſis lib. 4. hiſt. Francor. cap. 13. *Cautinus Epiſcopus Brivatenſem diœceſim pſallendo adire diſpoſuerat.* Item lib. 6. cap. 38. *Urſicinum Cadurcinæ urbis Epiſcopum laceſſere cœpit, dicens quia diœceſes Rutenæ Eccleſiæ debitas retineret.* Et libro 1. de miraculis ſancti Martini cap. 22. *Quid etiam in Condatenſi diœceſi actum ſit.* Vide etiam Sidonium lib. 9. epiſt. 16. cum Notis Savaronis & Sirmondi. Interdum vero dioeceſis, quod etiam obſervatum ab aliis eſt, ſumitur pro tota Epiſcopi dioeceſi, interdum porrigitur ad univerſam Metropolitani provinciam.

12. q. 5. c. 6. Sicubi.

In omnibus Gratiani exemplaribus manuſcriptis & antiquis editionibus legitur in hoc capite, *poſt hanc diffinitionem a Presbyteris &c.* Pro quo Correctores Romani poſuerunt *poſt defunctionem ejus a Presbyteris*.

In

In fine iſtius capitis, quod ſumptum eſſe dicitur ex Concilio Triburienſi, hoc eſt, ex Burchardo, haec leguntur: *Similiter de ſanctimonialibus.* Atque in his verbis eſt finis iſtius cauſſae duodecimae in omnibus antiquis codicibus & editionibus. In Colbertino tamen ſequuntur conſtitutiones tres Adriani III. ſive potius IV. Leonis IX. & Adriani item quarti, ut opinor, cum hoc titulo: *Decreta de novalibus.* Illarum prior exſtat in prima collectione Decretalium & apud Gregorium nonum, ſed paulo diverſa ab ea quae exſtat in codice Colbertino. Eam vero Correctores Romani putant eſſe Adriani IV. ad ſanctum Thomam Archiepiſcopum Cantuarienſem. Fruſtra. Nam Adrianus mortuus eſt anno MCLIX. menſe Septembri. Thomas vero ad ſedem Cantuarienſem evectus eſt anno tantum MCLXII. ut ex actis vitae ejus collegit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Leonis noni epiſtolam ego olim inveneram in Pannormia Ivonis lib. 2. cap. 29. & in aliquot codicibus manuſcriptis. Edita eſt nuper in tomo nono Conciliorum pag. 984. Aliam Adriani epiſtolam non inveni editam. Itaque viſum eſt eam in hoc loco deſcribere, vel ob eam rationem quod Decreto Gratiani inſerta ſit in codice Colbertino. 12. q. 5. c. 7. Quicunque.

Adrianus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis A. Priori & univerſis monachis de Pontiden. ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Nobis in eminenti ſpecula diſponente Domino conſtitutis, ſi cunctarum jura Eccleſiarum integra non debent & illibata ſervari, locum beati Petri Apoſtolorum principis inutiliter obtinere, & juxta commiſſae nobis diſpenſationis officium negligenter agere videremur. Sic enim Eccleſia Dei, nobis eam divina providente gratia gubernantibus, recte ſuo curſu dirigitur, dum nos errata quaeque vigili proviſione corrigere & unicuique ſtudemus jus proprium conſervare. Dilectus autem filius noſter Pontanolenſis Eccleſiae Canonicus adverſus * nos cum quaeſtione depoſita, ſua nobis relatione monſtravit vos quaſdam decimationes ad ipſorum jus pertinentes eis violenter auferre & ipſos ſuper eiſdem decimationibus auſu temerario * Leg. vos conqueſtione.

in-

infeſtare : qui ſi beati Benedicti regulam, juxta quam vivitis, & monaſticum habitum quem geſtatis, attenta ſollicitudine penſaretis, ad proximorum bona diripienda non praeſumeretis manus extendere vel quae alterius juris ſunt vobis ita illicite uſurpare, Ne igitur vos de cetero aut avaritiae malum aut vitium, quod abſit, rapacitatis accuſet, per apoſtolica ſcripta vobis praecipiendo mandamus quatinus nullam antiquam eorum poſſeſſionem vel decimationem, & eam praeſertim quae in eo loco qui Arden nuncupatur exiſtit, auferre ſeu perturbare ulterius praeſumatis, & ſi quid eis praeter ſolitum hoc anno de ipſis decimis negaviſtis, quaſcunque etiam ipſorum poſſeſſiones per violentiam detinetis, ſecundum quod antiquitus praefata Eccleſia noſcitur poſſediſſe, eiſdem Canonicis in integrum reſtituere omni occaſione ceſſante nullatenus differatis. Nos ſiquidem religioſis viris non alias decimas niſi eas quae de novalibus provenire noſcuntur duximus indulgendas. Si vero hujus noſtri mandati auſi fueritis exiſtere contemptores, & ad ſedis apoſtolicae audientiam querimonia pervenerit iterata, timendum vobis erit ne ſentire poſtmodum debeatis ſeveritatis eccleſiaſticae ultionem.

Sequitur rurſum in eodem codice.

Item ex Concilio Epheſino.

Sed & hoc ibidem ſtatutum eſt de Epiſcopis, Presbyteris, Diaconibus, & ceteris Clericis, ſi hereditatem a Domino Rege vel ab aliquo Principe vel amico ſuo, ſeu per hereditariam ſortem ſibi devenerit, vel quocunque modo adquiſierit, donare eis liceat omnia cuicunque monaſterio voluerint, dum vivunt, pro remedio animae, ad Eccleſiam quamcunque voluerint, vel ſuis conſanguineis vel amicis. Sin * autem obierint quam firmiter perfecerint, altari cui ſerviunt omnia perpetuo ſanctificentur & vivis tradantur.

* ante

Certum eſt hanc conſtitutionem non poſſe eſſe ullius Concilii Epheſini, & in ſynodo quadam occidentali poſteriorum temporum fuiſſe conditam. Si quis conjecturae locus erit, tribuendus eſt hic canon

Con-

Concilio habito apud Erpheſfurt in Germania anno DCCCCXXXII. Nam caput *Placita* 15. q. 4. tribuebatur olim Concilio Epheſino, cum ſit Concilii illius Germanici, ut recte monuerunt Correctores Romani, & nos quoque infra oſtendimus.

13. q. 2. c. 1. Facultates.

Haec eſt inſcriptio iſtius capitis in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus; etiam uſque ad tempora Democharis & Contii: *Vnde Gelaſius Papa ait.* Correctores Romani addiderunt: *Epiſcopis Siciliae epiſt. 2. cap.* 2. Regino lib. 1. cap. 18. citat ſimpliciter *ex epiſtola Gelaſij Papae*: Vide lib. 7. Capitularium cap. 175.

13. q. 2. c. 15. Praecipiendum.

Neſcio unde Gratianus acceperit iſtam regulam editam fuiſſe in Concilio Varenſi. Sic enim omnino legitur in omnibus Gratiani exemplaribus manuſcriptis & in omnibus editionibus. Regino lib. 1. cap. 125. Burchardus lib. 3. cap. 159. & Ivo par. 3. Decreti cap. 222. referunt ex Concilio Nannetenſi, ubi exſtat. Ceterum de interpretatione iſtius capitis, in quo nonnulla ſunt intellectu difficilia, pluribus actum eſt in Notis ad Reginonem pag. 558.

13. q. 2. c. 32. Fures.

Primus hunc canonem ſynodi Triburienſis in epitomen, ut ſolet, redegit Regino, apud quem exſtat lib. 2. cap. 94. Hinc ergo accepit Burchardus, dein Ivo, ex iſtis vero Gratianus. De auctoritate porro canonum Triburienſium, quae referuntur apud Reginonem, & tamen non exſtant inter vulgatos canones ejuſdem ſynodi, vide praefationem noſtram ad Reginonem cap. 10.

14. q. 2. c. 1. Super prudentia.

Hanc Paſchalis ſecundi epiſtolam, quae data eſt Trojae in Apulia anno MCXV. VI. Kal Septembris, vir eruditiſſimus Petrus Franciſcus Chiffletius edidit integram inter probationes hiſtoriae monaſterii Trenorchiani pag. 372.

14. q. 3. c. 4. Vſura.

Citatur hoc caput ex Concilio Agathenſi, ubi non exſtat. Regino lib. 2. cap. 284. illud deſcribens, non monuit unde acceptum eſſet. Heic Burchardus, ne haeſiſſe ſibi aqua videretur, addidit auctoritatem Agathenſis Concilii. Et tamen difficile non erat invenire fontem ex quo Regino derivaverat. Nam cum is paulo ante retuliſſet quiddam ex primo libro Capi-

tularium, & conſequenter iſtud caput abſque nomine auctoris, pronum erat intelligere acceptum eſſe ex eodem libro Capitularium, ubi exſtat.

14. q. 4. c. 4. Si quis. Caput iſtud citatur ex Concilio Martini Papae, id eſt, ex Capitulis Martini Bracharenſis in Concilio ſecundo Bracharenſi probatis. De ſenſu autem & ſententia hujus capitis vide Cujacium ad titulum Decretalium de vita & honeſtate Clericorum cap. 2.

14. q. 4. c. 7. Nec hoc quoque. Iam monuimus ad Reginonem lib. 1. cap. 224. varias eſſe iſtius capitis lectiones apud eos, qui illo uſi ſunt. Vide Halitgarium lib. 4. cap. 34.

14. q. 4. c. 9. Quicunque. Regino lib. 1. cap. 287. refert ex libro primo Capitularium, ubi exſtat. Poſtea vero Burchardus, cum Decretum ſuum concinnaret, ſtatuiſſetque ſecum ne uteretur auctoritate Capitularium, conſtitutionem illam retulit ad Iulium Papam. Hinc ergo decepti ſunt Ivo & Gratianus. Haec ſi bene ſemel obſervata fuerint, facile erit deprehendere fontes plurimorum Gratiani erratorum.

14. q. 5. c. 12. Dixit. Caput iſtud cum ſequenti primus retulit Regino lib. 2. cap. 273. ſed in epitomen, ut arbitror, redacta pro more ſuo. Ex eo deinde deſcripſerunt Burchardus & alii.

14. q. 6. c. 4. Fur autem. Regino lib. 2. cap. 272. retulit *ex dictis Hieronymi ad Titum.* Burchardus lib. 11. cap. 55. ſimpliciter *ex dictis Hieronymi*, in vulgatis editionibus. Sed in vetere libro manuſcripto Dionyſii Talonii adnotatum non eſt unde ſumptus ſit hic locus. Ivo par. 13. Decreti cap. 41. ex Hieronymo tantum.

15. q. 4. c. 1. Nullus Epiſcopor. [EXCEPTO CRIMINALI] id eſt, negotio, ut adnotat vetus Interpres in veteri codice Victorino. Ceterum haec lectio conſtans eſt in omnibus Gratiani codicibus manuſcriptis & editis. Sed in Concilio Tarraconenſi edito a Garſia Loaiſa legitur *a exceptis criminalibus negotiis.* Antiqua & vera lectio exſtat in vetuſtiſſimo codice manuſcripto Eccleſiae Lugdunenſis: *excepto criminalia negotia.* Antiqui dicebant *excepto* per omnes caſus; & idem verbum ſaepe regebat accuſativum; ut adnotavimus ad Reginonem pag. 591. Nihil vulgatius in veteri lege Longobardorum, in lege Vuiſigothorum, in vetuſtis exemplaribus

Ca-

Capitularium, apud Marculfum, in Chartulario monaſterii Caſaurienſis, & alibi. Quam rem heic omittimus, quia pluribus, Deo dante, de ea agemus in noſtra quam paramus editione Capitularium Regum Francorum.

In codice Gratiani Sangermanenſi, tum etiam in antiquis editionibus Moguntina & Veneta, denique apud Democharem & Contium, haec eſt inſcriptio iſtius capitis: *Item ex Concilio apud Epheſum habito præſente Rege Henrico.* In recentiori Victorino legitur, *apud Epheſim;* in antiquiore, *apud Herpiſter.* In regio ſcriptum fuit apud *Expheſum.* ſed litera *x* jugulata deinde eſt. Colbertinus habet *Erpheſur.* Legendum eſſe *Erpheſfurt* docet Antonius Auguſtinus in dialogo tertio libri prioris pag. 28. & patet ex Burchardo, Ivone, & veteri libro Claudii Puteani. Recte ergo emendatum ſic eſt in Romana editione. Aliud decretum ejuſdem Concilii Epheſini ex codice Colbertino retulimus pag. 512. 15. q. 4. c. 2. Placuit.

Dominicis diebus] Vide Reginonem lib. 1. cap. 376. & Notas noſtras pag. 575.

Ivo in Pannormia edita parte 5. cap. 111. caput iſtud refert hoc modo: *Vrbanus II. Vapicenſi & Dienſi Epiſcopis.* Sed in codice Victorino ita ſcriptum vidi: *Vrbanus II. Edrenſi, Vapicenſi, Dienſi Epiſcopis.* Melius antiqua canonum collectio in codice manuſcripto monaſterii Rivipulienſis: *Vrbanus II. Ebredunenſi, Vapincenſi, Dienſi Epiſcopis.* 15. q. 6. c. 5. Iuratos.

Hugoni] Sic habent omnes Gratiani codices, uno excepto Sangermanenſi, qui *Vvigoni* habet. Neque dubito quin ita reponendum ſit, cum eodem modo diſerte ſcriptum viderim in codice Rivipullenſi. Nam & in Victorino Pannormiae libro legitur *iungoni.* Quod ſi ſcripturam illam depravatam revocare ſtudeas in viam, facile invenies ſcriptum primo fuiſſe *uvigoni*, iſtud vero à librario facile mutatum eſſe in *iungoni.* In Victorino porro illo codice & in Rivipullenſi legitur: *prohibete. Quod ſi ſacramenta &c.* & *juraverunt.* Recte.

Fragitanum] In prima appendice Reginonis cap. 31. legitur *Fratiganum.* In antiquis Gra- 15. q. 7. c. 1. Sexta actione

tiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, & Victorinis, *Fragitanum*. In Colbertino vero & in antiquis editionibus Moguntina & Veneta, *Flagitanum*. quam lectionem retinuerunt Demochares & Contius. Editio Loaiſae habet *Fragitanum*. Sic etiam antiqua canonum collectio Lugdunenſis, & vetus liber Claudii Puteani. Oſtenderunt autem in hoc capite Correctores Romani quantum ſibi licere crediderint.

15. q. 7. c. 4. Felix. SELEMSELIT.] Antiqua Gratiani exemplaria regium, Sangermanenſe, Colbertinum, & vetus editio Moguntina legunt *Selenſitanus*. Editio Veneta *Selencitanus*. Codices Victorini *Silenſitanus*. Demochares & Contius *Selencitanus*. Correctores Romani *Selemſelitanus*. quo modo ſcriptum eſt in antiquo codice MS. Eccleſiae Urgellenſis, in quo ſincera Iſidori collectio continetur. In antiquiſſimo codice MS. Eccleſiae Lugdunenſis bis ſcriptum eſt: *Felix Epiſcopus Selemſilitanus*. Fortaſſis Epiſcopus iſ erat Sillitanus in provincia Numidiae; cujus ſedis Epiſcopum fuiſſe Maximum regnante Hunerico Rege reperio in antiqua notitia provinciarum Africae edita a Sirmondo & Chiffletio. Sed tamen nihil affirmare auſim.

16. q. 1. c. 10. Interdicimus. Caput iſtud videtur ſumptum ex Concilio Lateranenſi Calliſti ſecundi, cum aliquid ſimile reperiatur inter canones eiuſdem Concilii a nobis editos ex veteri codice MS. monaſterii Anianenſis.

16. q. 1. c. 25. Sunt nonnulli. Decretum iſtud Bonifacii IV. reperitur integrum in multis codicibus manuſcriptis, editum vero eſt a Luca Holſtenio. Conſtitutum autem fuit in Concilio Romano, cui interfuit Mellitus Epiſcopus Londinenſis; ut docet Beda lib. 2. hiſtoriae eccleſiaſticae gentis Anglorum cap. 4. *His temporibus venit Mellitus Londoniæ Epiſcopus Romam de neceſſariis Eccleſiæ Anglorum cauſis cum apoſtolico Papa Bonefacio tractaturus. Et cum idem Papa reverendiſſimus cogeret ſynodum Epiſcoporum Italiæ de vita monachorum & quiete ordinaturus, & ipſe Mellitus inter eos aſſedit anno octavo imperii Focatis Principis, Indictione decima tertia, tertio die Kalendarum Martiarum.* Item Henricus

cus Huntindonienſis lib. 111. *Mellitus Epiſcopus Londoniæ Romam profectus Concilio Bonifacij Papæ interfuit, in quo de vita & quiete monachorum tractavit. Hic eſt Bonifacius quartus a Gregorio Papa.* Decretum illud totidem verbis, tacito tamen Bonifacii nomine, deſcriptum eſt in canonibus Concilii Nemauſenſis ab Vrbano ſecundo celebrati.

Fragmentum eſt ex epiſtola divi Hieronymi ad Ruſticum monachum, qui poſtea Narbonenſis Epiſcopus fuit. Vide quae de hoc viro dicta a nobis ſunt in libro quinto de concordia ſacerdotii & imperii cap. 33. ubi deſcripſimus hunc Hieronymi locum. 16. q.1. c.26. Sic vive.

Recte admonent Correctores Romani duas eſſe diverſas iſtius capitis lectiones, quarum una, quam omnia vetera Gratiani exemplaria praeferunt, habet *aut admiſſa clericatus militia monaſticis non provehantur ordinibus*, alia *aut omiſſa clericatus militia monachicis provehantur ordinibus.* Poſtremam lectionem, ut ab eiſdem adnotatum eſt, habent prima Pariſienſis editio epiſtolarum ſancti Gregorii, & Anſelmus Lucenſis lib. 7. cap. 163. Diſcrimen itaque per eas tempeſtates magnum erat inter Clericos & monachos, Abbatibus vero non licebat eſſe Clericos, ut patet ex hoc loco. Singularis iſtius diſciplinae locus eſt in Concilio Carthaginenſi edito in tomo ſexto Spicilegii Dacheriani. Quaeſtio erat de monaſterio quodam provinciae Byzacenae, quod Liberatus Epiſcopus ſibi ob eam cauſſam ſubjectum debere eſſe dicebat quia fundatum fuerat a Subdiacono ſuo Abbate ejuſdem monaſterii. Negarunt monachi ſciſſe ſe eum fuiſſe Subdiaconum. Vnde certo colligitur dimiſſum ab eo fuiſſe gradum Subdiaconi cum in monaſterium ſe abdidit. Haec ſunt monachorum verba pag. 2. *Nec ideo nos eum quia Subdiaconus, ſed propterea quia monachus fuit, Abbatem habuimus. Vnde etſi forſan alicui Epiſcopo aliquando Subdiaconus, nobis tamen monachus fuit. Nec nos heredes honoris eccleſiaſtici, quem eum habuiſſe neſcimus, ſed ſanctiſſimæ profeſſionis extitimus.* 16. q.1. c.38. Presbyteros.

Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari Caroli Magni ad Salz cap. 3. Refertur autem a Reginone lib. 1. cap. 26. 16. q.1. c.44. Quicunque.

16. q. 1. c. 59. Quia juxta. In antiquis Gratiani exemplaribus inſcriptio hujus capitis ſic habet. *Item ex libro Capitulorum Caroli & Lodovici Imperatorum.* Certum eſt capita quae in libro primo Capitularium leguntur, Caroli Magni debere eſſe, ſi ratio habeatur propoſiti quod Anſegiſus ſuſcepetat. Itaque ob eam cauſſam neceſſarium eſt caput iſtud referri ad eundem Carolum. Attamen vir eruditiſſimus Iacobus Sirmondus, cum videret idem caput conſtituere initium Capitularis quod a Ludovico Pio editum eſt anno DCCCXVII. apud Aquiſgranum, tum cetera quae ſequuntur capita in eodem libro primo eſſe deſcripta, pronuntiavit in tomo ſecundo Conciliorum Galliae pag. 684. Anſegiſum immemorem propoſiti & inſtituti ſui, cum librum illum ſolius Caroli eccleſiaſticis legibus deſtinaſſet, has etiam Ludovici filii conſtitutiones injeciſſe. Cenſebat ergo Sirmondus caput iſtud non eſſe Caroli, ſed Ludovici tantum. Sed ego, qui certo ſcio caput iſtud vere eſſe Caroli, ut alibi oſtendam, exiſtimo Anſegiſum eo deceptum, quod cum intelligeret illud eſſe Caroli, cetera quae ſequebantur ad eum quoque pertinere putaverit, cum tamen ſint ut plurimum ſolius Ludovici.

ECCLES. DE DIVID.] Ita omnino codex regius, Sangermanenſis, & Colbertinus, itemque vetus editio Moguntina. Antiquus codex Victorinus habebat etiam eandem lectionem; ſed poſtea vox *viris* addita eſt ſupra lineam poſt vocem *eccleſiaſticis*. In recentiore Victorino legitur, *eccleſiaſticis perſonis*. In antiqua editione Veneta, *eccleſiaſticis officiis*. quam lectionem retinuerunt Demochares & Contius. Verum vox *officiis* non exſtat in libris Capitularium, unde ſumptum eſt hoc caput.

16. q. 2. c. 2. Admonemus. Quatuor paleae ſequentes non exſtant in antiquis Gratiani exemplaribus Sangermanenſi, regio, vetere Victorino, & Colbertino. Habentur tamen in recentiore Victorino, ſed abſque paleae nomine.

16. q. 2. c. 6. Sane quia. Haec conſtitutio condita primum eſt anno MXCV. in Concilio Claromontano, dein anno ſequenti repetita in Nemauſenſi. Vide porro additionem noſtram ad caput 31. libri ſexti de concordia ſacerdotii & imperii, ubi canon iſte editus & multum illuſtratus eſt.

CUM

Cvm abbat. consensu] Locus iſte aliquam habet difficultatem, adeoque ſilentio praetereundus non eſt. Etenim heic tota inſtituendi Presbyteri auctoritas datur Epiſcopo, Abbati ſolus conſenſus. Et tamen in prima parte conſtitutionis electio Presbyteri ſive collocatio, ut ſynodi verbis utamur, tribuitur monachis, conſenſus Epiſcopo, dum praecipitur ne monachi in parœcialibus Eccleſiis quas tenent abſque Epiſcoporum conſilio Presbyteros collocent. Quod prima fronte videtur eſſe contrarium. Sed controverſia iſthaec dirimi ita poteſt ſi ratio habeatur uſus quem in Eccleſiam ſtatim invexit hic canon Claromontanus. Certum quippe eſt, eodem tempore quo conditus fuit, intellectum de jure praeſentationis fuiſſe, quod Abbates deinceps habuerunt in inſtitutione Presbyterorum qui regerent parœciales Eccleſias eorum monaſteriis contributas. Teſtis erit ipſemet Vrbanus auctor conditorque canonis, cujus haec ſunt verba ex epiſtola ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem edita in Bibliotheca Cluniacenſi pag. 520. *Liceat quoque vobis ſeu fratribus in Eccleſiis veſtris Presbyteros eligere, ita tamen ut ab Epiſcopis vel ab Epiſcoporum vicariis animarum curam abſque venalitate ſuſcipiant.* quae verba haud ita multo poſt repetita inveniuntur in epiſtola Paſchalis ſecundi ad eundem Hugonem data pag. 522. Anno deinde m o x i. Lambertus Attrebatenſis Epiſcopus, qui Concilio Claromontano interfuerat, Eccleſiae beati Petri de Inſula concedens altare de Moncellis, hanc cautionem donationi ſuae adjecit apud Ferreolum Locrium in Chronico Belgico pag. 268. *Adjicimus etiam ut Eccleſia beati Petri per vos Presbyterum idoneum Epiſcopo Atrebatenſi praeſentet, qui ei obedientiam promittat; & de vita ſuae honeſtate, ſicut canonicum eſt, promiſſionem faciat, ac deinde curam in populo de Moncellis gerendam gratis ſuſcipiat.* Bienniо poſt Guillelmus Cadurcorum Epiſcopus ſtatuens in futurum de Eccleſia ſancti Stephani Valciacenſis, quae tenebatur a monachis Tutelenſibus, his quae ſequuntur verbis explicavit poteſtatem Epiſcopis & Abbatibus datam in canone Claromontano; *Electione & providentia Tutelenſis Abbatis & monachorum in ſaeculi*

dicta Eccleſia ſancti Stephani de Vairiaco ſacerdos ponatur; ſed nobis præſentetur, a nobis curam ſuſcipiat animarum, nobis obedientiam promittat. Eodem modo canonem poſtea explicavit Eugenius III. in epiſtola de privilegiis Majoris monaſterii Turonenſis data anno MCXLV. *In parochialibus vero Eccleſiis quas tenetis Presbyteros eligatis, quibus, ſi idonei fuerint, Epiſcopi parochiæ curam committant; ut ejuſmodi ſacerdotes de plebis quidem cura Epiſcopo rationem reddant, vobis autem pro rebus temporalibus debitam ſubjectionem exhibeant.* Apertius Alexandes III. anno MCLXXIX. cum privilegia confirmaret monaſterii Tornodotenſis in tomo quarto Galliae Chriſtianae pag. 645. *In parochialibus autem Eccleſiis quas teneatis liceat vobis ſacerdotes eligere & electos Epiſcopo repræſentare; quibus, ſi idonei inventi fuerint, Epiſcopus &c.* Vnde facile colligi poteſt verum eſſe quod olim obſervavimus, huic canoni Claromontano imputandam eſſe originem juris quo hodie utuntur Abbates, quoties ſacerdotia vacant, quibus animarum cura imminet, quae ab eorum monaſteriis pendent. Deſtinant enim virum huic miniſterio, quem Epiſcopo praeſentant. Tum vero Epiſcopus eum in ſacerdotio inſtituit, ſi idoneus repertus fuerit. Rurſum ea ratione ſublata quoque eſt repugnantia, quae eſſe initio videbatur in verbis canonis Claromontani.

16. q. 2. c. 7. Statuendum. Omnes libri manuſcripti & antiqua editio Moguntina legunt; *Item ex Concilio apud Flaventiam habito.* Veneta vero, *apud Faventiam.* quam lectionem ſecuti ſunt Demochares, Contius, & Correctores Romani. Certum eſt autem hoc quoque caput ex Vrbano ſecundo citari a Gratiano. Itaque mallem legere *apud Placentiam*, cum manifeſtum ſit nullum apud Faventiam Concilium celebratum eſſe ab Vrbano. Non exſtare enim omnes Placentinae ſynodi canones colligi poteſt ex Bertholdo.

16. q. 3. c. 6. Inter memoratos. Certum eſt omnia antiqua Gratiani exemplaria & omnes editiones repetere hoc caput ex decretis Innocentii Papae. Primus Antonius Demochares admonuit id haberi in cap. 2. Concilii Spalenſis. Atque hinc repetit etiam Burchardus. Reprehendit autem heic

Gra-

Gratianum Cujacius ad titulum Decretalium de praeſcriptionibus cap. 9. *Quia indicante*.

Exſtat hoc caput in prima collectione Decretalium lib. 5. tit. 32. ex Gratiano, ut opinor, deſcriptum. Et tamen vir clariſſimus Philippus Labbeus in tomo decimo Conciliorum pag. 509. exiſtimat Gratianum iſta ſumpſiſſe ex collectione Bernardi Papienſis. Sed hanc ejus opinionem uno verbo deſtruit Antonius Auguſtinus in initio praefationis ad antiquas collectiones Decretalium. *Primus poſt Gratiani collectionem*, inquit, *Bernardus Circa fuit, Papienſis Praepoſitus; mox Faventinus Epiſcopus, qui ſub eiſdem fere titulis quibus Gregoriana collectio, qua hodie utimur, conſtat, Pontificum Maximorum epiſtulas decretales collegit*. Certamen ergo eſt inter Antonium Auguſtinum & Philippum Labbeum. 16. q. 7. c. 2. Congregato.

Caput iſtud Regino lib. 1. cap. 49. citat ex libris Capitularium, ubi exſtat lib. 5. cap. 46. Burchardo deinde viſum illud repetere ex Concilio Mediomatricis, ubi non exſtat, ne Capitularium auctoritas alicujus apud eum momenti eſſe videretur. 16. q. 7. c. 7 Decimas.

Correctores Romani non invenerunt fontem iſtius capitis, quod in fronte dicitur eſſe Paſchalis ſecundi. Puto autem conditum fuiſſe anno MCVII. in Concilio Trecenſi, cui Paſchalis praeſedit. Ad hoc vero Concilium pertinere videntur etiam tria capita quae ſequuntur. 16. q. 7. c. 16. Si quis Clericus.

QUOD SI SPRETIS] Ita prorſus habetur in antiquis Gratiani exemplaribus, & in aliquot editionibus Concilii Toletani noni, ex quo caput iſtud deſcriptum eſt. In duobus tamen codicibus Vaticanis, ut admonent Correctores Romani, legitur *Quod ſi ſuperſtitibus*. quae lectio melior eſt. Error ortus ex tranſpoſitione literarum. Legendum quippe *preſtis* pro *ſpretis*. Atque ita legitur in vetuſtiſſima collectione canonum manuſcripta in bibliotheca regia. Immo paulo ſupra, pro eo quod & vulgatae Conciliorum editiones & Gratianus habent *ſuperſtites extiterint*, idem vetus codex regius legit *ſuppreſſes extiterint*: antiqua vero canonum collectio Lugdunenſis *ſubpreſtes*. Quo loco tamen admonendum eſt in eadem collectione 16. q. 7. c. 32. Decernimus.

ne legi paulo poſt, nimirum in loco quem heic emendandum ſuſcepimus, *Quod ſi ſpretis.* Eadem collectio in epiſtola Innocentii ad Probum de Fortunio & Vrſa legit : *conventumque ſecundæ mulieris prioræ ſubpreſtite de divortio ejectæ nullo pacto poſſe eſſe legitimum.* In eodem codice Eccleſiae Lugdunenſis lemma canonis quarti Concilii Toletani quinti ſic expreſſum eſt : *De his qui regnum ſibi blandiuntur Rege ſupreſtite.* Et canonis XVII. Concilii ſexti Toletani : *De his qui Rege ſupreſtite aut ſibi aut aliis adfuturum provident regnum.* Apud Marculfum lib. 2. cap. 5. pro eo quod editiones habent *ſuperſtes fuerit*, antiquiſſimus codex regius legit *ſubpreſtis.* quo etiam modo emendandum eſt in pleriſque Marculfi locis. Ex eodem fonte ortum eſt ut in eodem codice Lugdunenſi, pro *ſuperſtitioſum*, quae vox exſtat in eodem canone quarto Concilii Toletani quinti, legatur *ſupreſtitioſum.* Et in epiſtola Vigilii ad Profuturum Epiſcopum Bracharenſem, in capite primo, pro *ſuperſtitione* ſcriptum eſt *ſubpreſtitione* in eodem codice. Adeo facilis eſt error qui proficiſcitur ex tranſpoſitione literarum. Contra, pro eo quod in initio ſermonis LXXIX. ſancti Ambroſii legitur *& illo ſpreto atque deſpecto* in vulgatis editionibus, in vetuſtiſſimo ſermonum ejuſdem Ambroſii codice Eccleſiae Lugdunenſis habetur *& illo ſpetro atque diſpecto.* Preſtis ergo, ut ad emendationem noſtram tandem redeamus, & ſupreſtis ſignificant ſuperſtitem. Vnde certo colligi debet legendum heic apud Gratianum eſſe : *Quod ſi preſtis eiſdem &c.* id eſt, ſuperſtitibus.

16.q.7.c.35. Conſiderandum.

Regino lib. 1. cap. 242. hoc caput adfert ex libris Capitularium, ubi repertum eſt. Burchardus e libris Capitularium, ut ſolet, in peregrinum ſolum tranſtulit, conſtitutionem illam referens *ex decretis Gregorij Papæ cap.* v. Vide Franciſcum de Roye ad titulum Decretalium de jure patronatus cap. I. Ceterum aegre fero initium iſtius capitis mutatum eſſe a Correctoribus Romanis, quamvis mutatum ſit in melius. Debuerant enim, quod ſaepe dicendum eſt, emendare Gratianum ad vetera Gratiani exemplaria, emendationes vero ex originalibus, ut vocant, adnotare in

mar-

margine aut in Notis, ut factum fuerat a Democharе & Contio.

15. q. 7. c. 36. Si plures.

Iſtud caput ſumptum eſt ex Reginone lib. 1. cap. 242. ubi exſtat iiſdem omnino verbis; niſi quod Gratianus, qui ex Burchardo deſcripſit, poſt vocem *conſenſu* addidit *& conſilio Epiſcopi*. Eſt autem epitome tantum canonis Triburienſis; quia ſolenne eſt Reginoni ſic referre canones iſtius Concilii, uti jam obſervavimus. Vide clariſſimum virum Franciſcum de Roye ad titulum Decretalium de jure patronatus cap. 2.

17. q. 2. c. 1. Conſaldus.

Ivo parte 6. Decreti cap. 428. & vetus collectio canonum MS. in bibliotheca regia caput iſtud aliter referunt quam Gratianus, & quidem pleniore ſenſu. In Pannormia edita Baſileae capitis iſtius ea inſcriptio eſt: *Calix III. Hugoni Treverenſi & Theorico Virilinenſi Epiſcopis*. In editione autem Lovanienſi lib. 3. cap. 183. *Calix III. Hugoni Treverenſi & Theorico Verdunenſi Epiſcopis*. Melius in codice Victorino: *Alexander II. Hidoni Tervirenſi & Theodorico*. Vbi tamen legendum *Hudone Trevirenſi*, ut in Decreto Ivonis & in veteri codice MS. bibliothecae regiae. Vide doctiſſimum virum Franciſcum de Roye in prolegomenis ad tractatum de jure patronatus cap. 31.

17. q. 4. c. 7. Si quis in atrio.

Iſta etiam ex Concilio Triburienſi abbreviavit Regino lib. 2. cap. 37. apud quem *immunitate* legitur pro *emunitate*. quae eſt lectio Gratiani. Vtraque autem lectio bona eſt.

17. q. 4. c. 16. Pecunia,

Caput iſtud ex lege Romana recitat Regino lib. 2. cap. 266. Gratianus heic ex Poenitentiali Theodori. Sane inter capitula Theodori edita in tomo ſeptimo Spicilegii Dacheriani iſta leguntur in cap. 54. *Pecunia Eccleſiae furata ſive rapta reddatur quadruplum, populati dupliciter*.

17. q. 4. c. 21. Quiſquis.

Decretum illud Ioannis VIII. exſtat inter acta Concilii Tricaſſini ſecundi, & apud Ivonem parte 3. Decreti cap. 98. datum ad Epiſcopos & alios in Hiſpania & Gothia provinciis degentes, qui libro Gothicae legis utebantur. Correctores vero Romani monent eandem epiſtolam in codice manuſcripto datam eſſe ad Epiſcopos & Abbates per Narbonenſem & Hiſ-

Hiſpanicas provincias conſtitutos. Quam inſcriptionem ego veriorem puto. Nam iſta decreta eſſe conſtat ad ſuggeſtionem Sigebodi Archiepiſcodi Narbonenſis, cujus auctoritati ſubjecta erat non ſolum Gallia Narbonenſis, ſed etiam ea citerioris Hiſpaniae pars quae citra Rubricatum habitatur, ut alibi diximus. Eadem dicta etiam eſt Gothia per eas tempeſtates, ut ſupra obſervatum eſt. Hiſpanicam autem provinciam vocat Ioannes eam partem Hiſpaniae, quia vere erat una ex provinciis Hiſpanicis, licet tum Francorum imperio pareret. E diverſo Gallia Narbonenſis, cum in Gothorum Hiſpaniae Regum poteſtate eſſet, Gallicana provincia ab eis dicebatur.

Sacril. committitur.] Haec non ſunt Ioannis Papae, ſed Ivonis Carnotenſis aut alicujus vetuſtioris interpretantis legem Ioannis. Iſtud manifeſtum eſt ex verbis Ivonis, qui poſt relatam Pontificis legem, iſta addit: *Huc uſque lex Papae.* Et mox addit: *Sacrilegium enim committitur &c.*

Si quis domum] Iſta & quae ſequuntur non exſtant apud Ivonem, ſed in collectione quae Anſelmo Lucenſi tribuitur lib. 5. cap. 42. ubi dicuntur eſſe Ioannis octavi.

Si qui Monast.] Haec rurſum non exſtant in loco Ivonis ſupra relato, licet exſtent apud eundem parte 3. Decreti cap. 124. & par. 14. cap. 92. & apud Anſelmum in eodem lib. 5. cap. 36. ubi refertur ex decretis Ioannis Papae.

In fine epiſtolae, prout edita eſt in tomis Conciliorum & apud Ivonem, Papa jubet ut decretum iſtud addatur libro legis mundanae, id eſt, libro legis Gothicae; ne quis exiſtimet heic agi de libris Capitularium Caroli Magni, quia conſtitutionis ejus adverſus ſacrilegos mentio facta eſt paulo ſupra.

17. q. 4. c. 24. Qui Presbyterum.

Palea iſta non habetur in antiquis Gratiani exemplaribus, quae nos vidimus, neque in prima editione Moguntina. Exſtat tamen in veteri editione Veneta. Regino lib. 2. cap. 43. caput iſtud retulit *ex Concilio Moguntiacenſi cap. 24.* & poſt ipſum Burchardus lib. 6. cap. 7. Ceterum pro eo quod heic & apud Burchardum legitur *cum ſeptuaginta duobus juret*, Regino ha-

habet *cum duodecim jurat.* quam lectionem eſſe praeferendam oſtendimus ad Reginonem. Attamen Aotonius Auguſtinus in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 30. cap. 10. exiſtimare videtur eam lectionem eſſe meliorem quam Burchardus & Ivo & Palea habent.

ABSQUE SPE CONIUG.] Vide notas ad Reginonem pag. 582.

Hic canon non exſtat inter vulgatos canones Concilii Triburienſis. Dubitandom tamen non eſt de ejus auctoritate, cum relatus a Reginone ſit lib. 1. cap. 333. 17. q.4.c. 25. Vt Presbyteri

Palea haec non habetur in codice regio, Sangermanenſi, antiquo Victorino, neque in Colberttoo, neque demum in prima editione Moguntina. Exſtat autem in recentiore Victorino & in antiqua editione Veneta. Regino lib. 2. cap. 41. caput iſtud refert ex libris Capitularium. Notavimus autem heic malam fidem & verſutiam Burchardi, qui ne videretur aliqua accepiſſe ex libris Capitularium, aut ex Reginone, jugulavit quae illic dicuntur de Capitulari Caroli Magni. Vnde colligi debet Gratianum ex Burchardo accepiſſe, cum capot iſtud referat prout a Burchardo decurtatum eſt. Fons autem capitis eſt liber qointus Capitularium. Scio illud hodie reperiri in quarto, ſed male. Non exſtat enim in multis antiquis libris Capitularium ab Anſegiſo collectorum. Repertum vero eſt in libro quinto in veteri codice bibliothecae regiae, in Colbertino, & in Rivipullenſi. Citatur denique ex hoc libro ab Ivone in Pannormiae lib. 8. cap. 6. *ex libro* v. *Capitular. cap.* xc. (ſic enim habetur in Victorino Pannormiae codice, non aotem xx. ut habent editiones) & in antiqua collectione canonum MS. in bibliotheca regia. In regio vero libro Capitularium & in Rivipullenſi poſitum eſt numero LXXXV. in libro quinto, & numero LXXXVI. in Colbertino. Vide Antoniom Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 32. cap. 2. 17. q.4.c.26. Omnes.

VVIRECILDI] Antea legebatur *Renaldus* Recentior codex Gratiani Victorinus, qui ſolus habet

bet hanc paleam, legit *verialdi*. Recte autem admonuerunt Correctores Romani legendum heic eſſe *Vvirigudi*.

17. q. 4. c. 27. Qui ſubdiaconum.

In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus caput iſtud refertur ex libro quinto Capitularium. Apud Reginonem tamen refertur ex libro 3. cap. 25. ubi etiamnum exſtat. Puto hinc fluxiſſe errorem apud Gratianum quod caput *Omnes Presbyteri*, quod re vera eſt libri quinti, omiſſum a librario fuerit per incuriam dum Gratianum exſcriberet, & ſub ea nihilo minus inſcriptione poſitum caput *Qui Subdiaconum*. Variae autem & admodum diverſae ſunt lectiones iſtius capitis in libris veteribus; ut alibi dicemus.

17. q. 4. c. 29. Si quis ſuadente.

Capitis iſtius inſcriptio haec eſt in omnibus antiquis libris & editionibus: *Item Innocentius Papa ſecundus.* Haec tantum. Correctores Romani addiderunt: *in Concilio Lateranenſi c. 15.* In Concilio Claromontano ejuſdem Innocentii ita legitur: *Item placuit ut ſi quis ſuadente diabolo hujus ſacrilegii reatum incurrerit quod in Clericos vel monachos manus injecerit, anathemati ſubjaceat.*

REATUM] In regio Gratiani libro, Sangermanenſi, & Victorino recentiore; tum etiam in Colbertino, legitur, *ſacrilegij vitium incurrerit.* Antiquus Victorinus habet: *Si quis ſuadente diabolo in Clericum vel monachum &c.* Prima editio Moguntina: *ſacrilegij crimen incurrerit.* Veneta: *vitium vel crimen incurrerit.* Admonitio fuit veteris librarii; ut ſolebant antiquitus duas interdum ejuſdem loci varias lectiones ſimul referre in contextu orationis, lectori arbitrium relinquentes eligendi quam mallet. Quod ita interdum eveniebat. Literarum ſtudioſi cum legerent librum aliquem, & in eo reperirent lectionem, quae ipſis non ſatis ſana videbatur, nihil mutabant, ſed tamen in margine vel ſupra lineam apponebant lectionem quam putabant eſſe praeferendam. Poſt hos librarii qui codices illos deſcribebant, cum putarent omnia deſcribenda eſſe, etiam varias illas lectiones uno tenore deſcribebant in contextu. Hic eſt fons plurimorum erratorum in antiquis

quis libris. Adferri poſſent multa exempla hujus moris. Sufficiet tamen unicum exemplum prioris uſus ex antiquiſſimo codice manuſcripto monaſterii Corbeienſis. In fine commonitorii Vincentii Lirinenſis vulgo legitur *immoriantur*. At in codice Corbeienſi ſcriptum eſt *immorentur*, & in margine *vel immiſtriantur*. Exemplum emendationis poſitae ſupra lineam habetur in libro ſeptimo epiſtolarum ſancti Gregorii epiſt. 64. in qua agitur de cauſſa Primatis Byzaceni. In vetuſtiſſimo itaque codice regio ſcriptum eſt: *Bizacenus primus fuerat accuſatus*. Qui poſtea libro illo uſus eſt, ſuper voce *primus* addidit *vel primas*. Rurſum infra legitur: *Nunc autem iiſdem prima*. Heic rurſum ſuper voce *prima* repoſitum eſt ab eadem manu *vel primas*. Iam ſi quis hos codices deſcripſiſſet, facile erat utramque lectionem reponere in contextu. Itaque ut ad id redeamus unde digreſſi ſumus, quod heic apud Gratianum in editione Veneta legitur *vitium vel crimen incurrerit*, ex more librariorum factum eſt. Eruditorum deinde eſt expendere quaenam duarum lectionum praeferenda ſit. Alterutram ergo iſtarum retinere debuerant Correctores Romani. Dabant enim collectionem Gratiani, non vero decreta Innocentii ſecundi.

Caput iſtud in omnibus Gratiani codicibus manu- 17. q. 4. c. 33. Vxor.
ſcriptis & editis inſcribitur Ioanni Epiſcopo Viennenſi; niſi quod in vetere Victorino legitur ſimpliciter: *Idem Iohanni Epiſcopo*. Ivo parte 16. Decreti cap. 77. legit *Vivanenſi*. Certum eſt nullum aevo Gelaſii primi Epiſcopum Viennae fuiſſe Iohannem. Nondum vero inſtituta cathedra epiſcopalis erat apud Iuvavum ſive Salczburgum. Itaque mutanda neceſſario eſt inſcriptio iſtius capitis.

Palea iſta non habetur in aliquot vetuſtis Gratiani 17. q. 4. c. 42. Hanc ergo.
exemplaribus, neque in prima editione Moguntina. Extat tamen in antiquo codice Victorino, & in antiqua editione Veneta.

Capitis iſtius haec inſcriptio eſt in omnibus anti- 18. q. 2. c. 21. Pernicioſam.
quis Gratiani codicibus & editionibus: *Item Innocentius ſecundus*. Correctores Romani addiderunt: *in Concilio Romae habito c. 26. & 27.* Non exſtat autem

tem in Concilio Claromontano Innocentii ſecundi.

19. q. 1. c. 1. Clerici. MELIOR. VITAM] Contra Innocentius primus in epiſtola ad Victricium dixit clericatum eſſe meliorem gradum comparatione vitae monaſticae. Quod etiam ſenſiſſe Hieronymum facile colligi poteſt ex epiſtola ad Rуſticum. Vide Notas ad Lupum Ferrarienſem pag. 381. & 501.

19. q. 2. c. 2. Duæ ſunt. In antiquis Gratiani exemplaribus & in prima editione Moguntina legitur: *Vnde Vrbanus Papa in Capitulo ſancti Ruffi.* Legendum: *Vnde Vrbanus Papa II. Capitulo ſancti Ruffi.* Citat finem iſtius capitis Stephanus Tornacenſis in epiſtola prima. Viri clariſſimi Sammarthani fratres ediderunt epiſtolam ejuſdem Vrbani ad Arberium Abbatem & Capitulum ſancti Ruffi, ſed multum decurtatam, in qua fortaſſis exſtabat decretum iſtud. Data eſt ea Tricaſtri anno MXCVI. XIII. Kalend. Octobris.

12. q. 3. c. 1. Nullus Abbas. Et hoc quoque caput ex Concilio Eduenſi refert Stephanus Tornacenſis in epiſtola mox laudata, iiſdem omnino verbis, niſi quod verbum *trahendo* apud illum deeſt, fortaſſis per incuriam editoris. Videtur autem hoc caput eſſe breviarium tantum canonis Eduenſis; cum in veteri collectione quae Anſelmo Lucenſi tribuitur iſta legantur ſub finem libri ſeptimi in codice Barberino: *Ex Concilio Eduenſi, cui præfuit Hugo Denſis Epiſcopus Romanæ Eccleſiæ Legatus. Clerici communem & canonicam vitam profeſſi in nullo monaſterio cucullis induantur, vel in aliis Eccleſiis recipiantur, quandiu vigor canonicus in ſuis locis perſtiterit, niſi petantur & concedantur a Prælatis vel ad regimen animarum vel ad inſtitutionem regularium diſciplinarum. Quod ſi aliter præſumptum, ad Eccleſias ſuas omnimodis revocentur. Non enim canonicus ordo monaſtico ordine in aliquo inferior perhibetur.* Ceterum nos alibi, Deo dante, plura dicemus de hoc Eduenſis Concilio, edituri etiam Hugonis Dienſis Epiſcopi tractoriam ad Archiepiſcopum Turonenſem, qua eum ſuffraganeoſque ejus evocat ad ſynodum in Auguſtodunenſi civitate celebrandam IV.

19. q. 3. c. 2. Mandamus. Idus Septembris.

Refert rurſum hoc caput Stephanus Tornacenſis in

in eadem epiſtola prima: Vide Innocentium III. lib. 13. epiſt. 4.

Monach. effic.] Vir illuſtriſſimus Franciſcus Boſquetus Epiſcopus Monſpelienſis ad epiſtolam illam Innocentii III. quam mox laudavimus, adnotat heic apud Gratianum legi in codice manuſcripto Collegii Fuxenſis, *monachus efficiatur ſine licentia ſui Abbatis*. Verum poſtrema illa verba valde ſapiunt gloſſema imperiti hominis, & non ſunt omnino hujus loci. Certe non exſtant in antiquis Gratiani libris & editionibus.

In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus, & in prima editione Moguntina, tum etiam apud Ivonem parte 6. Decreti cap. 411. legitur: *Abbati ſancti Ruffi* vel *Rufi*. Sola vetus editio Veneta habet *Rufini*. Male. Apud Stephanum Tornacenſem in eadem epiſtola caput iſtud nullam habet inſcriptionem. Illud obiter monendum, verba illa, *ad hæc impetrata venia, ſalva reverentia majorum & gratia*, quae Italico charactere edita ſunt apud Stephanum, tanquam e conſtitutione Vrbani ſecundi, non eſſe tamen Vrbani, ſed Stephani Tornacenſis, adeoque alio charactere ſcribenda eſſe. 17. q. 3. c. 3. Statuimus.

Sine patris] Ita legit Stephanus Tornacenſis, qui ſua accepiſſe videtur ex Gratiano. In aliquot vetuſtis legitur, *ſine patris & totius congregationis*. Quod melius eſt. Nam & apud Ivonem habetur, *ſine Abbatis totiuſque congregationis*. In antiqua tamen collectione Rivipullenſi deeſt conjunctio, *ſine Abbatis totius congregationis*. Sed lemma capiti appoſitum in eodem codice eſt iſtiuſmodi: *Quod nulli Canonico citra licentiam Abbatis & Capituli a clauſtro diſcedere liceat*. Vide infra 20. q. 4. cap. 3.

Sine comm. Lit. caut.] Hanc formam poſtea ſervaverunt Romani Pontifices in privilegiis quae conceſſerunt monaſteriis. Obvia ſunt iſtarum rerum innumera fere exempla. Sufficiet unicum ex bulla Lucii III. pro monaſterio Montis ſancti Quintini, quae edita eſt a clariſſimo viro Luca Dacherio in Notis ad Guibertum pag. 620. *Probibemus inſuper ut nulli fratrum veſtrorum, poſt factam in eodem*

Digitized by Google

loco profeſſionem, niſi arctioris religionis obtentu, ſine Abbatis ſui licentia fas ſit de eodem loco diſcedere. Diſcedentem vero abſque communium literarum cautione nullus audeat retinere.

20. q. 1. c. 2. Addidiſtis. Male omnino Gratianus hoc caput tribuit Gregorio primo, cum ſit Gregorii tertii. Vide porro quae de hoc argumento dicta a nobis ſunt in Notis ad Salvianum pag. 420. ſecundae editionis.

20. q. 1. c. 4. Monachum. Canon eſt quadrageſimus nonus Concilii Toletani quarti in editione Loaiſae. Habitum autem fuit aera DCLXXI. Conſtitutionem porro iſtam edicto ſuo poſtea renovavit Chindaſuintus Rex, quod exſtat in libro tertio legis Vviſigothorum tit. 5. cap. 3.

21. q. 1. c. 3. Qui plures. Verum eſt iſtam conſtitutionem Leoni quarto tribui in vetuſtis Gratiani libris. Sed tamen ego puto dubitari poſſe an vere ſit Leonis quarti. De negotio porro de quo heic agitur vide Cujacium ad titulum Decretalium de praebendis & dignitatibus cap. 28.

21. q. 2. c. 4. Sicut. Caput iſtud apud Reginonem lib. 1. cap. 243. refertur ex Concilio, ut arbitror, Remenſi; unde acceperunt Burchardus, Ivo, & Gratianus. Vide Notas ad Lupum Ferrarienſem pag. 371.

21. q. 2. c. 5. Præcipimus. Haec olim erat inſcriptio iſtius capitis apud Gratianum: *Vnde Innocentius ſecundus.* Correctores Romani addiderunt: *in ſynodo Romana c.* 10. Recte, ut opinor; tametſi id adnotare debuerant in margine, non vero reponere in contextu Gratiani.

21. q. 4. c. 3. Epiſcopi. VELATO CAPITE] Argumentum heic ſumit Zacharias ex capite undecimo prioris epiſtolae beati Pauli Apoſtoli Ad Corinthios, ubi deturpare caput ſuum dicitur mulier orans non velato capite. Vide quae nos infra adnotamus 33. q. 5. cap. 19.

22. q. 1. c. 12. Habemus. Apud Reginonem lib. 2. cap. 311. haec tantum habentur in fronte iſtius capitis; *Ex Cap.* id eſt, ex Capitulis Caroli & Ludovici. Burchardus lib. 12. cap. 2. *Ex dictis Hieronymi Presbyteri*. Nolebat enim, uti jam frequenter obſervavimus, uti auctoritate Capitularium Regum noſtrorum. Hinc ergo facilis eſt emendatio Gratiani.

22. q. 1. c. 17. Prædicandum. Ex eodem fortaſſe fonte orta eſt falſa inſcriptio iſtius capitis, quod a Burchardo lib. 12. cap. 14. tribui-

buitur Eutychiano Papae, cum ſit Theodulfi Aurelianenſis Epiſcopi, ut recte monent Correctores Romani. Diſplicebat enim fortaſſis homini Germano ſive Saxoni apellatio Capitulorum Gallicanorum, ideoque omnia Capitula Regum & Epiſcoporum noſtrorum repudiabat. De decretis porro Eutychiano tributis plura dicta a nobis ſunt in Notis ad Reginonem pag. 579.

Burchardus lib. 12. cap. 25. citat *ex Concilio Hibernenſi cap.* 1. Male apud Stevartium in excerptis e Burchardo pag. 690. *Nivernenſi.* Inventum eſt autem nuper hoc caput in antiquiſſima collectione canonum Hibernenſium, unde editum eſt in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 23. Ivo parte 12. Decreti cap. 80. & Gratianus referunt *ex Concilio Elibertano cap.* 1. 22. q. 4. c. 17. Diffinitio.

In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, apud Reginonem lib. 2. cap. 331. Burchardum lib. 12. cap. 5. in codice Talonii, & Ivonem parte 12. Decreti cap. 62. legitur: *Qui perjurat ſe &c.* Atque ita ſemper in antiquis libris Capitularium, ubicunque perjurii mentio eſt. 22. q. 5. c. 2. Qui pejerat.

Certum eſt clauſulam illam, *ſicut Gunebodigni faciunt*, additam Gratiano fuiſſe a Correctoribus Romanis. Non nego quin ea exſtet in Capitulari Aquiſgranenſi, quod eſt fons iſtius capitis. Verum cum non habeatur in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, addenda illa non erat in contextu orationis, ſed in Notis aut in margine. Sane cum a Gratiano, ſive potius ab Ivone, ex quo Gratianus deſcripſit, caput iſtud citetur ex libro primo Capitularium, manifeſtum eſt ignotam Ivoni & Gratiano fuiſſe eam clauſulam, quia non exſtat in antiquis libris Anſegiſi, quibus addita eſt a Ioanne Tilio ex conſtitutionibus, ut puto, Caroli magni editis a Vito Amerbachio. Illud admonere heic debeo, memoriae lapſu factum eſſe nuper ut in Notis ad Reginonem pag. 590. ſcripſerim eam clauſulam exſtare in veteri codice MS. Capitularium monaſterii Rivipullenſis. Memoriae lapſus fuit, ut dixi. Non animadvertebam enim adnotatum a me eſſe in libro meo 22. q. 5. c. 14. Parvuli.

edito deeſſe in codice Rivipullenſi x x x i. capita libri primi Capitularium, nimirum a capite x x v i. uſque ad l x v i. Gunebodignos porro diximus ad Reginonem pag. 590. eos eſſe qui Gundobada lege vivebant.

22. q. 5. c. 16. Honeſtum.

Duae antiquitus fuere iſtius capitis lectiones. Antiqua, quae ſola vera eſt, quaeque exſtat in omnibus libris manuſcriptis Capitularium, excepto Camberonenſi, habet: *in ſanctis habet jurare.* Quod Gallice diceremus: *Qui a à jurer.* Hanc lectionem ſecutus eſt Ivo Carnotenſis in parte 12. Decreti cap. 33. At in capite 69. ubi idem caput deſcribit ex Burchardo, legit *audet* pro *habet*. Quae lectio valde mala eſt. Eam tamen exhibent, ut dixi, vetus Capitularium liber monaſterii Camberonenſis, Regino lib. 2. cap. 312. Burchardus lib. 12. cap. 12. & Gratianus. Burchardus porro hanc conſtitutionem pro ſua audacia tribuit Papae Cornelio, quia nolebat eam laudare ex libris Capitularium. Burchardum ſecuti ſunt Ivo & Gratianus. Praeceptum Caroli Calvi pro Eccleſia Cameracenſi editum ab Auberto Miraeo in Notitia Eccleſiarum Belgii cap. 37. *excepto duntaxat ſtipite quo Comitis induſtria, mallo accerſito, juſtitiam Dei & Regis regaliter habet exhibere.*

23. q. 4. c. 17. I[illegible]

Caput iſtud inventum non eſt apud Auguſtinum, ſed apud auctorem gloſſae ordinariae, ut monent Correctores Romani. Vide porro quae nos de hoc argumento diximus in Notis ad Agobardum pag. 43.

23. q. 4. c. 30. Guiliſarius.

GUILISARIUS] Ita omnino libri veteres & editiones Gratiani. Vnus Anſelmus Lucenſis, ſeu is qui collectionem quae Anſelmi eſſe dicitur compoſuit, in optimo codice MS. ſancti Germani Pariſienſis & in Barberino habet *Vilisarius*, quod propius accedit ad *Beliſarius.* Anſelmo antiquior Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Silverii fere ſemper ſcribit Viliſarium, rariſſime Beliſarium, non ſolum in editionibus, ſed etiam in vetuſtiſſimo codice MS. Bibliothecae Colbertinae. Ex Beliſario itaque factus eſt Viliſarius, ex Viliſario Guiliſarius. Idem Anſelmus utrobique habet *palatium Pincis* pro eo quod Gratianus in vetuſtis codicibus & editionibus con-

ſtan

ſtanter habet *palatium Principis.* Pinciani palatii mentio eſt apud Anaſtaſium in vita Silverii. Quamquam non eſt magnum operae pretium de re iſta certare, cum manifeſtum ſit caput iſtud ſumptum eſſe ex ſuppoſititia Silverii Papae epiſtola, quam illuſtriſſimus Cardinalis Baronius repudiavit ut falſam.

23. q. 5. c. 22. Placuit.

Sumptum eſt hoc caput ex Concilio Bracharenſi primo. Citatur etiam ab Halitgario lib. 4. cap. 6. Reginone lib. 2. cap. 92. Burchardo lib. 19. cap. 130. & in Additione iv. Capitularium cap. 60. Vide etiam lib. 6. Capitularium cap. 70. & lib. 7. cap. 344.

23. q. 5. c. 47. Excommunicatorum.

Ivo parte 10. Decreti cap. 54. & vetus liber Claudii Puteani paulo aliter hoc caput referunt quam exſtat apud Gratianum. In veteribus Gratiani libris & editionibus inſcribitur Gotifredo vel Godefrido Epiſcopo Lucano. De ſenſu autem iſtius capitis videndus omnino Marca in libro quarto de concordia cap. 14. §. 3.

23. q. 8. c. 25. Sanctum.

Caput iſtud non reperitur in regio Gratiani codice, neque in Sangermanenſi, neque in antiquo Victorino. Habetur tamen in recentiore Victorino & in Colbertino, tum etiam in antiquis editionibus, ubi refertur ex Concilio Guarmacienſi ſeu Vvormacienſi, ubi hodie legitur. Attamen obſervandum heic eſt primum ejus auctorem eſſe Carolum Magnum, ex cujus Capitularibus citatur a Reginone lib. 1. cap. 24. Vide porro quae nos illic adnotavimus pag. 545. Vide etiam Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 3. tit. 34. cap. 1.

23. q. 8. c. 32. Peſſimam.

Caput eſt 18. Concilii Lateranenſis ab Innocentio ſecundo celebrati, ut adnotant Correctores Romani. Repertum etiam eſt in fine Concilii, quod idem Pontifex habuit apud Claromontem in initiis ſui pontificatus. Haec ibi diverſa ſunt a vulgatis canonibus ſynodi Lateranenſis. *omnimodis laborandum. ignes appoſuerit. Et ſi in hoc mortuus fuerit.*

IN HISPANIA] nimirum in ſervitio Dei, ut loquitur canon, hoc eſt, pugnando adverſum Sarracenos, qui tum Hiſpaniae incubabant, adverſus quos propterea inſtitutum erat bellum ſacrum. Hiſpani-

nicum enim illud iter non erat ſimplex peregrinatio religionis ergo, ut diximus in Notis ad Concilium Lateranenſe Calliſti ſecundi.

24. q. 1. c. 4. Audivimus.

Certum eſt inſcriptionem iſtius capitis corruptam eſſe in omnibus Gratiani exemplaribus manuſcriptis & editis. Recte autem, ut opinor, apud Ivonem parte 14. Decreti cap. 57. legitur: *Guillelmo Marcioni.* In Pannormiae editionibus lib. 5. cap. 135. legitur ut apud Gratianum: *Alexander II. Valeriano Epiſcopo & martyri.* Pro quo in optimo Pannormiae codice Victorino habetur, *Vvillermo Martinioni.* Quaerendum itaque deinceps erit quis fuerit ille Marchio Vvillermus.

24. q. 1. c. 5. Manet.

Hoc caput mirifice, ut ſolet, illuſtrat illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis Petrus de Marca in libro quarto de concordia cap. 6. §. 3. & cap. 8. §. 7.

24. q. 2. c. 1. De communione.

Olim duae fuere iſtius capitis diverſae editiones. Vna, quae ſola bona eſt, habuit *remedium non differetur.* Altera, quae bona non eſt, negationem adjectam non habet. Illam tamen, praeter auctores a nobis alibi laudatos, ſequitur vetus canonum collector editus in tomo undecimo Spicilegii Dacheriani lib. 2. cap. 65. itemque Hincmarus in opuſculo LV. capitulorum cap. 24. Vide Notas ad Reginonem pag. 557.

24. q. 3. c. 18. Ecce autem.

In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, itemque apud Democharem & Contium, haec tantum habentur in titulo: *Item Proſper.* Correctores Romani addiderunt: *libro ſecundo de vita contemplativa c. 7.* Certum eſt tributos olim Proſpero fuiſſe libros tres de vita contemplativa, qui inter ejus opera edi ſolent, ejuſque nomine a Gratiano paſſim & ab aliis citari ſolent. Verum recte obſervatum eſt ab eruditiſſimo viro Iacobo Sirmondo in tomo ſecundo Conciliorum Galliae pag. 683. illos non eſſe Proſperi, ſed Iuliani Pomerii Abbatis Arelatenſis. Vide infra diſt. 1. de poenit. cap. 31. *Porro illi.*

24. q. 3. c. 22. Quiſquis.

Burchardi editiones lib. 10. cap. 65. referunt hoc caput ex Concilio Tungrenſi, in codice autem Talonico ex Targrenſi Concilio. Ivo parte 13. Decreti cap. 65.

65. ex Concilio Tungrenſi, ut apud Burchardum editum.

CHRISTUM DOMINI] id eſt, Epiſcopum, ut ſtatim dicitur. Res poſtulare videtur ut heic, captata occaſione, explicem locum quendam ſancti Hilarii, quod in ejus interpretatione lapſus eſſe videatur vir eruditiſſimus. Verba Hilarii ſunt ex libro contra Conſtantinum Auguſtum jam vita defunctum: *Quot tu deinde in Eccleſiam Toloſanam, exercuiſti furores? Clerici fuſtibus cæſi, Diacones plumbo eliſi, & in ipſum, ut ſanctiſſimi mecum intelligunt, in ipſum Chriſtum manus miſſæ.* Heic vir doctiſſimus per Chriſtum intelligit imaginem crucifixi, cum de Rhodanio Toloſano Epiſcopo intelligi debeat hic locus, qui propterea miſſus eſt in exilium quod Arrianis eſſet contrarius, ut omnes norunt paulo verſati in hiſtoria illorum temporum.

Correctores Romani non indicaverunt fontem iſtius capitis, quod ſumptum eſt ex Concilio Lateranenſi Caliſti ſecundi. 24. q. 3. c. 23. Si quis.

Inſcriptio iſtius capitis haec eſt: *Item Vrbanus Papa.* Antonius Auguſtinus in dialogo quinto libri poſterioris ſcribit vidiſſe ſe veterem codicem, in quo caput illud adſcriptum erat Vrbano ſecundo. Ego puto eſſe canonem Concilii Claromontani, cujus epitome a nobis olim edita eſt cum aliquot canonibus ejuſdem ſynodi. In epitome illa, quae continet velut narrationem quandam rerum in hac ſynodo geſtarum, iſta leguntur in capite octavo: *Item etiam expeditio facta eſt & conſtituta eſt equitum & peditum ad Hieruſalem & alias Aſiæ Eccleſias a Sarracenorum poteſtate eruendas. Et in eorum bonis uſque ad reditum pax continua promulgata.* Niſi forſitan tuitio iſta perſonarum eccleſiaſticarum & peregrinorum diſtinguatur a tuitione quae conceſſa eſt euntibus ad bellum ſacrum. 24. q. 3. c. 24. Paternarum.

In decretis Nicolai ſecundi, quae nondum in lucem prodierunt, haec leguntur in ipſo ſtatim initio: *Vt pax & tregua Domini a fidelibus Chriſtianis reperta & laudata, ſicut ſcriptura habentur, ita firmiter teneantur. Infractores vero anathemate feriantur.* Hinc ergo patet caput iſtud eſſe Nicolai ſecundi. Et vero 24. q. 3. c. 25. Illi qui.

non poſſe eſſe alterius Nicolai hinc manifeſtiſſime colligitur, quod illic agatur de tregua & pace, quae iſtius tantum Nicolai ſeculo reperta eſt, Nicolai primi aevo audita nondum fuerat.

24. q. 3. c. 39. Quidam. Enumerat in hoc capite Gratianus antiquas haereticorum ſectas, Iſidorum, ut ipſe fatetur, deſcribens. In nonnullis porro paragraphis Graece hodie leguntur aliqua vocabula, quae in antiquis Gratiani exemplaribus Latine ſcripta ſunt. Primus omnium Demochares Graecos characteres miſcuit cum Latinis Gratiani. Ioannes deinde Quintinus, cum hunc catalogum ex Gratiano deſcriptum ederet, tum Conrius, denique Correctores Romani, Demochari quam Gratiano ſimiles ſe eſſe maluerunt. Ego vero, qui omnino puto Gratianum ne ſummos quidem Graecae linguae apices noviſſe, cenſeo retinendam fuiſſe Latinitatem Gratiani, id eſt, nihil apud illum emendandum, niſi ex fide veterum Gratiani exemplarium, naevos quin etiam erroreſque viri retinendos in editione emendatiſſima.

25. q. 1. c. 7. Contra. Mirum non eſt Correctores Romanos non inveniſſe epiſtolam, ex qua ſumptum eſt hoc caput. Nondum enim exierat in lucem. Eam poſtea edidit illuſtriſſimus Cardinalis Baronius, & poſt eum Sirmondus in tomo primo Conciliorum Galliae. Incipit autem: *Multa contra veterem formam &c.*

26. q. 5. c. 5. Si quis Epiſc. Sumptum eſt iſtud ex Concilio Toletano quarto. Sed multo melius editus eſt hic canon apud Reginonem lib. 2. cap. 352.

26. q. 5. c. 12. Epiſcopi. Exſtat apud Reginonem lib. 2. cap. 364. abſque inſcriptione. Burchardus lib. 10. cap. 1. primus illud tribuit Concilio Ancyrano, prorſus male. Vide Antonium Auguſtinum in dialogo 14. libri prioris & Notas noſtras ad Reginonem pag. 592.

27. q. 1. c. 4. Nec aliqua. Codices regius, Sangermanenſis, recentior Victorinus, & antiqua editio Veneta ſic habent in fronte iſtius capitis. *Item Ciprianus ad Pomponium de virginitate.* Antiquus Victorinus, *ad Pompinum.* Prima editio Moguntina, *ad Pompinium.* Male. Sed omnium peſſime Colbertinus: *Item Ciprianus ad populum.* Recte alii; *ad Pomponium.* Epiſtola eſt ſexageſima

ſima ſecunda Cypriani. Porro Demochares & Contius in inſcriptione iſtius capitis retinuerunt *de virginitate*, & in margine admonuerunt legendum eſſe *de virginibus*. Eam emendationem Romani Correctores repoſuerunt in contextu Gratiani.

Manus obstetricum] Rigaltius in obſervatione ad hunc Cypriani locum: *Turpe negotium. & nimium curioſis digitis, inter obſtetricum manus virginitas occiditur.* Vide Cujacium ad titulum Decretalium de frigidis & maleficiatis cap. 6. *Fraternitatis*.

Zeli dolorem] Ita in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus, & in aliquot etiam Cypriani editionibus. Rigaltius tamen, fretus auctoritate codicis Veronenſis, maluit *zeli livorem*, itaque repoſuit in ſua editione.

Hujus capitis, prout legitur apud Burchardum & Gratianum, fons & origo eſt Regino lib. 2. cap. 164. ut oſtendimus in praefatione noſtra ad Reginonem cap. 17. 27. q. 1. c. 15. Impudicas.

Abruptum] Certum eſt hanc emendationem eſſe optimam, & ita etiam legi apud Burchardum lib. 8. cap. 29. in editionibus. Attamen in codice Talonii legitur *arbitrium*. Hinc ergo ſumpſit Gratianus, apud quem conſtanter in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus ante Romanam legitur *arbitrium*. Vnde colligi certo debet ita omnino ſcripſiſſe Gratianum, neque mutari debuiſſe.

Iſtud caput Gratianus accepiſſe videtur ex Regine; cum non reperiatur apud ceteros collectores Gratiano antiquiores. Apud Reginonem porro lib. 2. cap. 165. refertur *ex epiſtola Gregorij Papæ*. Hinc Gratianus ſimpliciter: *Item Gregorius*. Putavit Demochares inveniſſe ſe hunc locum in epiſtola nona libri octavi ſancti Gregorii ad Marianum ſive Marinianum. Verum recte monuerunt Correctores Romani caput hoc vel ex alia epiſtola acceptum eſſe, vel in eo multa eſſe immutata. Solet autem aliquoties Regino abbreviare veterum loca quae ab eo referuntur. 27. q. 1. c. 25. Pervenit.

Caput iſtud non exſtat in codice Sangermanenſi, neque in Colbertino, neque demum in Victorino vetere, 27. q. 1. c. 38 Viduæ.

re. In regio autem, ubi exſtat, hanc habet inſcriptionem: *Item ex Concilio Toletano* XII. *capitulo* X.

27. q. 2. c. 4. Omnis. Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 5. tit. 37. cap. 1.

27. q. 2. c. 13. Additur. Iſtud quoque caput accepiſſe videtur Gratianus ex Reginone, apud quem exſtat lib. 2. cap. 107. ſub finem.

27. q. 2. c. 18. Lex divinae. Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 4. tit. 2. cap. 1.

27. q. 2. c. 20. Multorum. Iungendum eſt iſtud caput cum capite primo diſtinctionis 31. *Ante triennium.* Abrogat autem Gregorius Pelagii deceſſoris ſui conſtitutionem de uxoribus Subdiaconorum. Vnde collegit Eraſmus in caput ſeptimum epiſtolae prioris ad Corinthios Pelagium & Gregorium Romanos Pontifices diverſa & invicem pugnantia ſtatuiſſe de hypodiaconorum abſtinentia ab uxoribus.

27. q. 2. c. 21. Agathoſa. In prima appendice Reginonis cap. 51. refertur *ex reg. par. 1. cap.* 180. *ad Adrium Notarium Panormi.* Apud Burchardum lib. 9. cap. 48. *ex reg. Greg. ad Adrium Notarium cap.* 80. Sed in codice Talonii legitur: *Ex reg. Gg. ad Adrianum Notarium cap.* LXXX.

27. q. 2. c. 26. Scripſit. Caput iſtud a Reginone lib. 2. cap. 113. refertur paulo aliter quam heic habetur expreſſum. Ex Reginone deſcripſit Burchardus lib. 9. cap. 49.

27. q. 2. c. 29. Quod autem. Burchardus lib. 9. cap. 40. & poſt eum Ivo parte 8. Decreti cap. 178. citant ex epiſtola Gregorii ad Ioannem Ravennatem Epiſcopum. Neſcio autem quo modo factum ſit ut Correctores Romani in hoc loco admonuerint in Pannormia exprimi nomen Gregorii iunioris. Nam in duabus Pannormiae editionibus Baſileenſi & Lovanienſi, in loco a Correctoribus adnotato, id eſt, lib. 6. cap. 115. ita omnino inſcriptum eſt hoc caput: *Exempla Gregorij ad Iohannem Ravennatem Epiſcopum.* In Victorino vero Pannormiae codice: *Ex epiſtola Gregorij ad Iohannem Ravennatem Epiſcopum.* Fieri poteſt ut decepti illi fuerint inſcriptione capitis 78. octavae partis decreti ejuſdem Ivonis, quae ita habet: *Gregorius junior Bonifacio Epiſcopo. Quod propoſuiſti &c.* Gratianus heic retulit ex epi-

epiſtola Gregorii ad Venerium Epiſcopum Calaritanum. Vtrique male. Eſt enim ex epiſtola Rhabani ad Heribaldum Epiſcopum Autiſſiodorenſem, ut oſtendimus nuper in capite undecimo praefationis noſtrae ad eandem epiſtolam. Ex epiſtola porro illa citat Regino lib. 2. cap. 242. Vide infra 33. q. 1. c. 1. *Quod autem.*

27. q. 2. c. 30. Qui dormierit.

Regino lib. 2. cap. 215. refert hoc caput *ex Concilio ad Vermeriam temporibus Pippini*; in quo iuventum eſt. Mos autem fuit Burchardo mutare utplurimum inſcriptiones capitum qoae deſcripſit ex Reginone. Itaque lib. 17. cap. 3. iſtud retulit *ex Concilio Aurelianenſi cap. 6.* in editis, *cap.* VIII. in codice Talonico. Burchardum ſecuti ſunt, ut ſolent, Ivo & Gratianus.

27. q. 2. c. 32. Si quis ſponſam.

Regino lib. 2. cap. 217. iſtud quoque caput refert ex Concilio apud Vermeriam temporibus Pippini, ubi hodie non exſtat, ſed in Compendienſi. Fieri poteſt ut canones horum Conciliorum in eodem libro deſcripti fuerint, ſic ut Vermerienſe, quod tempore prius erat, priore loco deſcriptum eſſet, Compendienſe ſequeretur. Reginonem vero non ſemper intentum fuiſſe ad diſtinctionem harum ſynodorum. Fieri etiam poteſt ut ea tempeſtate exſtarent canones multo plures Concilii Vermerienſis quam nunc exſtent, eos porro fortean dein repetitos in Compendienſi. Burchardus & poſt eum alii referunt ex Concilio Triburienſi.

27. q. 2. c. 34. Statutum eſt.

Regino lib. 2. cap. 156. laudat hunc locum ex libro primo Capitularium, ubi exſtat. Burchardus, cui Capitularium Regum noſtrorum auctoritas in faſtidium verſa erat, citavit ex Concilio Toletano, ubi non exſtat. Vide Notas Correctorum Romanorum.

27. q. 2. c. 51. Duobus modis.

Vide Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 4. tit. 4. cap. 1.

28. q. 1. c. 17. Si quis Iudaicae.

Caput hoc in omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus citatur *ex Concilio Vrbanenſi* vel *Vrbenenſi.* In veteri collectione canonum quae fuit Claudii Puteani, *ex Concilio Vrbenenſi* VI. Cum ergo haec conſtitutio reperiatur in canone ſexto Concilii Arvernenſis, mihi dubium non eſt quin hinc emendanda ſit inſcriptio iſtius capitis.

28. *q.* 2. *c.* 2. Si infidelis. Citat hoc caput Innocentius III. lib. 2. epiſt. 50. ad Epiſcopum Ferrarienſem, ex qua ſumptum eſt caput *Quanto*, de divortiis.

29. *q.* 2. *c.* 4. Si quis ingenuus. Regino lib. 2. cap. 119. citat etiam ex Concilio Vermerienſi, ubi exſtat. Sed apud ipſum, uti nec in Concilio ipſo, non exſtat ſequens clauſula; quae videtur eſſe tantum interpretatio ſuperioris partis. *Si autem ancillam eam ſciebat, & collaudaverat, prout legitimam eam habeat.* Solus Burchardus habet hanc clauſulam. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de divortiis cap. 1.

29. *q.* 2. *c.* 7. Perlatum. Refertur a Reginone lib. 2. cap. 203. ubi deſunt hae duae voces, *quaeſitum eſt*, quas Romani Correctores abeſſe ſcribunt a ceteris collectoribus praeter Magiſtrum ſententiarum.

30. *q.* 1. *c.* 1. Pervenit. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de cognatione ſpirituali cap. 4. *Maritum*.

30. *q.* 1. *c.* 2. Si quis filiaſt. Regino lib. 2. cap. 218. citat ex Concilio ad Vermeriam. In fine vero haec adduntur: *Similiter & mulier.*

30. *q.* 1. *c.* 5. De eo quod. Apud Reginonem lib. 2. cap. 196. hoc caput adſcribitur Rhabano in epiſtola ad Heribaldum, unde ſumptum eſſe & corruptum a Burchardo pluribus oſtenſum eſt in capite decimo praefationis noſtrae ad eam epiſtolam.

30. *q.* 1. *c.* 7. Ad limina. In omnibus vetuſtis Gratiani exemplaribus & editionibus legitur *Limozinæ* vel *Lemozinæ*, niſi quod prima editio Moguntina habet *Lemoviſinæ*. Vetus quoque codex monaſterii Rivipullenſis & Anſelmus lib. 10. cap. 30. legunt *Lemozinæ*. Citat hoc caput Stephanus Tornacenſis in epiſtola quinta ex Gratiano, ut veriſimile eſt. Ceterum Anſelmus Lemovicenſis Epiſcopus, ad quem ſcripta eſt epiſtola illa, ſynodum ſuam plenam habuit Lemovicas civitate anno DCCCXCVII. ordinationis ſuae anno XXVIII. ut patet ex charta edita a clariſſimo viro Chriſtophoro Iuſtello in probationibus hiſtoriae Vicecomitum Turennenſium pag. 14. Vnde colligitur factum illum fuiſſe Epiſcopum anno DCCCLXIX. Sane in Chartulario Eccleſiae Lemovicenſis exſtat quaedam charta Frotarii Militis data anno DCCCLXXI. Indictione IV. regnante Ludovico Rege filio Caroli Regis in

in Equitanorum regno anno v. in qua Anſelmus Epiſcopus nominatur.

Epiſtolam Zachariae Romani Pontificis ad Theodorum Epiſcopum Ticinenſem, cujus major pars heic & apud ceteros collectores habetur, nos edidimus integram in appendice actorum veterum, quae adjecta eſt poſt Notas ad Reginonem. 30. q. 3. c. 2. Pitacium.

Supra 1. q. 5. cap. 2. *Eos qui.* monuimus hanc epiſtolam vere ſcriptam videri ad Vitalem Presbyterum Brixienſem, tametſi nonnulli antiqui codices Brivenſem vocent. 30. q. 3. c. 4. Super quibus.

Correctores Romani 30. q. 3. c. 5. adnotant epiſtolam Paſchalis ſecundi, ex qua ſumptum eſt hoc caput, haberi integram in collectione Anſelmi Lucenſis lib. 10. cap. 34. Quod verum eſt. Nam exſtat in codice Barberino. Sed deeſt in libro vetere monaſterii ſancti Germani de Pratis. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de cognatione ſpirituali cap. 4. *Maritum.* 30. q. 4. c. 5. Poſt uxoris.

Sumptum eſt hoc caput ex eadem Urbani ſecundi epiſtola, ex qua diximus ſumpta eſſe caput *Eos qui.* 1. q. 5. c. 2. & caput *Super quibus* 30. q. 3. c. 4. 30. q. 4. c. 6. Quod autem.

Refertur hic canon a Reginone lib. 2. cap. 153. Vide porro quae ad explicationem ejus nos illic diximus pag. 385. & 657. 30. q. 5. c. 5. Sponſus.

PARANYMPHIS.] Paranymphi ſunt (ut ait Cujacius ad titulum Decretalium de clandeſtina deſponſatione) qui adſident novae nuptae, donec eam ſacerdoti benedicendam obtulerint, & deduxerint in domum viri. Quae tamen omnia ſi non intervenerint, non ideo matrimonium ullum vitium incurrit.

Correctores Romani adnotant apud Auguſtinum, unde ſumptum eſt hoc caput, legi: *fieri verum connubium non poteſt.* Atque hanc lectionem adverſus Gratianum confirmat Cujacius ad titulum Decretalium de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium cap. 1. 31. q. 1. c. 2. Denique.

Capitis iſtius inſcriptio in codice Sangermanenſi haec eſt: *Unde in Concilio apud Alpheum habito Rege ſtatutum eſt cap.* VI. In regio & in recentiore Victorino: *Unde in Concilio apud Alpheum habito praeſente Cerrado Rege ſtatutum eſt capitulo* VI. In Victorino ve- 31. q. 1. c. 3. Illud vero.

vetere: *Vnde in Conciliis apud Alpheum habitis præſ. R. Corrado ſtatutum eſt cap.* VI. In Colbertino: *Vnde in Conciliis apud Alſeuum habitis præſ. Corrado Rege ſtatutum eſt cap.* VII. Prima editio Moguntina: *Vnde in Conciliis apud Alphenum habitis præſente Conrado ſtatutum eſt cap.* VI. Veneta: *Vnde in Concilio apud Alpheſum habito præſente Rege Corrado ſtatutum eſt capitulo* VI. Burchardus lib. 9. c. 34. in codice Dionyſii Talonii: *Ex Concilio apud Alebeum habito præſente Kuonrado Rege cap.* V. Ita etiam Ivo parte 8. Decreti cap. 211. & in Pannormia lib. 7. cap. 10. In veteri tamen collectione canonum MS. in bibliotheca regia hoc decretum tribuitur Concilio Auguſtidunenſi.

NOLUMUS ENIM] Hanc regulam poſtea in uſum miſerunt Romani Pontifices Hadrianus IV. & Alexander III. in cauſſa Gaufredi Comitis Ruſcinonenſis, qui adulteram pertinaciter retinebat, uti adnotatum a nobis eſt in appendice ſynopſis Conciliorum R. P. Philippi Labbei pag. 383.

31. q. 1. c. 4. Relatum.

Regino lib. 2. cap. 237. caput iſtud ſimpliciter retulit ex Concilio Triburienſi. Adnotant vero Correctores Romani ſententiam hujus capituli haberi in canone quadrageſimo ejuſdem Concilii, ſed cum Burchardus hoc citet ex capite tertio, videri alterius eſſe quod deſideratur. Non animadverterunt viri doctiſſimi magnam in hoc fuiſſe audaciam Burchardi, qui & capitum inſcriptiones perſaepe propria temeritate mutavit, & numeros de ſuo addidit. Nam quod ad caput iſtud ſpectat, manifeſtum eſt deſcriptum a Burchardo fuiſſe ex Reginone, qui canonem Triburienſem, ut ſolet, in compendium redegit.

31. q. 1. c. 6. Si qua mulier.

Haec palea non habetur in antiquis Gratiani exemplaribus regio, vetere Victorino, & Colbertino. Exſtat tamen in Sangermanenſi cum hoc titulo: *Item ex Concilio apud Vermerias.* In recentiore Victorino: *Item ex Concilio Elibertino apud Vermerias.* Quo etiam modo legitur in antiqua editione Veneta, tum etiam apud Democharem & Contium, qui in margine adnotavit caput iſtud deeſſe in veteri codice. In prima editione Moguntina haec tantum habentur: *Ex Concilio*

cilio Eliberitano. Vide Reginonem lib. 2. cap. 118. & Antonium Auguſtinum in Notis ad primam collectionem Decretalium lib. 4. tit. 20. cap. 1. Adnotavit in hoc loco Antonius Auguſtinus caput iſtud alicubi peti ex Concilio apud Vermerias, alibi vero ſumptum dici ex Concilio apud Vvarmaciam vel Vvormaciam. Cujacius vero ad titulum Decretalium de divortiis cap. 1. volens tollere difficultatem quae heic remorari poſſet lectores iſtarum rerum curioſos, admonuit nihil referre Vermeriam ſcribas an Vvormatiam; utroque enim nomine eundem locum ſignificari. Praeſtat autem ponere ipſa ejus verba: *Et ut hoc admoneam, quo cæcutiunt multi, nihil refert Vermeriam ſcribas an Vormatiam. Vtroque nomine Vangionum civitas cognominatur, ubi & Pippinum habuiſſe Concilium fere omnes hiſtorici narrant.* Verum eſt Vvormatiam eſſe civitatem Vangionum, in Germania ſuperiori, vulgo hodie *Vvorms.* At Vermeria, ſive Vermeriacum, fuit palatium regium in Gallia, haud procul Compendio, in dioeceſi Sueſſionenſi. Hodie locus ille vocatur *Verberie* & contractius *Verberi.* Itaque magnum diſcrimen eſt inter haec duo nomina, immenſum ſpatium inter haec duo loca.

In omnibus Gratiani exemplaribus manuſcriptis & editis, etiam apud Democharem, Contium, & Correctores Romanos, haec tantum habentur in titulo iſtius capitis: *Item judicium Vrbani Papæ.* Ivo parte 8. Decreti cap. 23. & in Pannormia lib. 6. cap. 108. addit: *de filia Iordani Principis.* Quo etiam modo legitur in veteri canonum collectione MS. in bibliotheca regia. 31. q. 2. c. 1. **Si verum.**

Rodeli] Apud Ivonem & in veteri illa collectione bibliothecae regiae ſcriptum diſerte eſt *Ridelli.* quae eſt vera lectio. Notiſſimum per eas tempeſtates nomen in Gallia Narbonenſi.

Ostenditur] Ibidem utrobique legitur *oſtenderetur.* quod melius eſt.

In libris Gratiani regio & Sangermanenſi, tum etiam in prima editione Moguntina, legitur: *Item Sanctio Regi Aragonum.* Alii codices manuſcripti & editio Veneta, *Sacrato* vel *Sacratio.* Ivo parte 8. De- 31. q. 2. c. 3. **De neptis.**

cre-

creti cap. 24. *Satino.* In Pannotmia edita Lovanii lib. 6. cap. 109. *Item Sanctio Regi Aragonum.* In editione Sebaſtiani Brant: *Item Sacratio Regi Aragonum.* In Victorino vero Pannormiae codice: *Vrbis Sancio Aragonum.* Refert hoc caput Hildebertus in epiſtola 42. ſed abſque titulo. Recte in libro Caeſaraugustano, ut admonet Antonius Auguſtinus in dialogo quinto libri prioris, ſcriptum erat: *Vrbanus ſecundus ſanctio Regi Aragonum.*

32. q. 7. c. 8. Fidelis.

ALTERUM DUXIT] Ita vetus editio Veneta. Sed prima Moguntina, itemque veteres codices Sangermanenſis, Colbertinus, & recentior Victorinus habent *ducit.* Vbi gloſſa interlinearis in antiquo codice Victorino ponit: *id eſt, ducere vult.* Editiones Democharis & Contii habent: *& alterum maritum duxit.* Codex regius & antiquior Victorinus: *& adulterum ducit.* quam lectionem, tametſi prorſus malam, cenſeo retinendam apud Gratianum, quia is accepiſſe videtur ex Burchardo. Burchardus autem ex Reginone fideliter exſcripſerat, uti diximus in capite XVI. praefationis noſtrae ad Reginonem. Nam apud Burchardum lib. 9. cap. 63. legitur *adulterum ducit* in editionibus & in libro Talonico.

32. q. 7. c. 19. Quidam.

Probabile eſt iſtum canonem eſſe Concilii Compendienſis, quod ſub Pipino Rege celebratum eſt, licet aliis illic verbis referatur. Haec ſunt verba canonis octavi compendienſis apud Sirmondum: *Si quis homo habet mulierem legitimam, & frater ejus adulteravit cum ea, ille frater vel illa femina qui adulterium perpetrarunt, interim quo vivunt nunquam habeant conjugium. Ille cujus uxor fuit, ſi vult, poteſtatem habet accipere aliam.* Brevius Regino lib. 2. cap. 216. *Si quis cum uxore fratris ſui dormierit, adulter & moecha diebus vitae ſuae abſque conjugio maneant. Ille vero cui uxor fuit, ſi vult, aliam conjugem accipiat.* Burchardus lib. 17. cap. 17. refert ex Concilio Tribarienſi cap 12. iiſdem omnino verbis quibus e Reginone relatum erat ex Concilio Vermerienſi.

32. q. 7. c. 20. Si quis viduam.

Primus omnium Rhabanus caput iſtud citavit ex Concilio Mogontienſi in epiſtola ad Heribaldum cap.

cap. 20. ex quo Regino deſcripſit lib. 2. cap. 197. Repertum eſt in eodem capite 26. Concilii Moguntini ſub Rhabano, ex quo ipſe Rhabanus citat. Vide rurſum Reginonem. lib. 2. cap. 225.

Extat in Concilio Vermerienſi cap. 12. & hinc apud Reginonem lib. 2. cap. 215. 32. q.7. c. 21. Qui dormierit.

Certum eſt caput iſtud a Gratiano tributum eſſe Zachariae Romano Pontifici: id quod & antiqua exemplaria manuſcripta & veteres editiones probant. Vnde vero ita acceperit Gratianus, non video. Burchardus enim lib. 19. cap. 5. citat ex Poenitentiali Romano; quod magis placet. Nam & ſtilus ipſe non eſt epiſtolaris, & praeterea non convenit dignitati pontificiae. 32. q.7. c.23. Concubuiſti.

CONCUBUISTI] *ſcienter*, ut ait gloſſa interlinearis in antiquis Gratiani exemplaribus Victorino vetere & Sangermanenſi. Quamquam quid opus erat iſtud adnotare, cum fieri vix poſſit ut quis inſciens ſorori commiſceatur uxoris ſuae? Quod ſi tamen contingeret, ſcelus vero illud nullo is unquam tempore intelligeret a ſe perpetratum, hauddubie poena teneri non poſſet, quae adverſus inceſtos iſtiuſmodi ſtatuta eſt in hoc capite. Non habent enim latentia peccata vindictam, ut ait Innocentius primus in epiſtola ad Exuperium Epiſcopum Toloſanum 32. q. 5. c. 23. *Chriſtiana religio*.

NUBAT CUI VELIT] *poſt mortem mariti*, inquit auctor gloſſae. Sed hanc interpretationem apud Petrum Lombardum lib. 4. Sententiar. diſt. 34. reprehendit Eraſmus in caput ſeptimum epiſtolae prioris ad Corinthios, ubi fuſe diſputat an unquam divortium licitum eſſe poſſit inter Chriſtianos. Non dubitabat autem Eraſmus quin haec conſtitutio vere eſſet Zachariae. Itaque ea perſuaſione imbutus, ex eo etiam refellit Magiſtrum ſententiarum, quod probabile non ſit Zachariam praetermiſſurum fuiſſe eam interpretationem ſuae conſtitutionis, ſi ea illi mens fuiſſet quam ipſi affingit Lombardus. *An rem tanti momenti*, inquit, *taciturus erat Pontifex ſi ſenſiſſet quod hic interpretatur? Quid ſi maritus ſuperſtes ſit uxori? Nonne jam par erit hac in parte poena nocentis & in-*

 no-

nocentis? Sane ſi quis verba iſtius capitis expendat paulo diligentius, facile animadvertet gloſſam eſſe contrariam ſententiae quae illic poſita eſt. Nam femina cujus maritus mortuus eſt, quae ideo ſoluta eſt a lege viri, privilegio non indiget ut alium ducat. Iſthic vero damnatione viri ſublato matrimonio, uxori poteſtas fit in aliam familiam nubendi; quod marito interdicitur. Vnde colligi certo debet regulam hanc eſſe diverſam a generali lege connubiorum, quae nemo unquam dubitavit quin licita eſſent inter liberos, id eſt, inter eos qui matrimonii vinculis adſtricti non eſſent, adeoque auctorem iſtius capitis non approbaturum hodie, ſi reviviſceret, interpretationem quam huic loco adhibuetuut Petrus Lombardus & Bartholomaeus Brixienſis.

32. q. 7. c. 24. Si quis. Canon eſt ſynodi Vermerienſis, ex qua refertur a Reginone lib. 2. cap. 214.

32. q. 7. c. 25. Hi qui. Caput iſtud ſumptum eſt ex libro ſecundo ſententiarum Pauli in interpretatione, ut etiam obſervatum eſt a Correctoribus Romanis. Regino lib. 2. cap. 130. laudaverat ex lege Romana, quod idem eſt. Vide porro Notas noſtras ad Reginonem pag. 585.

q. 1. c. 1. Ou autem. In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus legitur: *Vnde Gregorius ſcribit Iohanni Ravennati Archiepiſcopo.* Apud Burchardum lib. 9. cap. 40. in codice Dionyſii Talonii: *Ex epiſtola Gregorij ad ſanctum Iohannem Ravennatem Epiſcopum.* In vulgatis editionibus & apud Ivonem parte 8. Decreti cap. 178. & in Pannormia lib. 6. cap. 115. *Ex epiſtola Gregorij ad Ioannem Ravennatem Epiſcopum.* His itaque auctoritatibus adducti Correctores Romani vocem *Epiſcopo* repoſuerunt apud Gratianum, cum antea legeretur *Archiepiſcopo.* Regino lib. 2. cap. 242. recte citat ex epiſtola Rhabani ad Heribaldum, ut oſtenſum eſt in capite undecimo praefationis noſtrae ad epiſtolam illam. Vide ſupra 27. q. 2. cap. 29. *Quod autem.*

33. q. 1. c. 2. Requiſiſti. Burchardus lib. 9. cap. 44. citat ſimpliciter ex epiſtola Gregorii. Fons non eſt inventus. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de conditionibus appoſitis cap. ult.

Apud

Apud Reginonem lib. 2. cap. 244. caput iſtud refertur abſque inſcriptione. Burchardus lib. 9. cap. 42. citat ex Concilio apud Compendium cap. 20. Hodie eſt in Concilio Compendienſi ſub Pipino cap. 17. 33. q. 1. c. 3. Si quis acceperit.

Vir clariſſimus Iacobus Sirmondus in capite tertio Antirrhetici ſecundi adverſus Petrum Aurelium admonet caput iſtud ſumptum eſſe ex epiſtola Hincmari ad Aquitanos, quae nunc edita eſt in ſynodo Tullenſi apud Tuſiacum tomo tertio Conciliorum Galliae pag. 173. 33. q. 1. c. 4. Si per ſortiarias.

NUNQUAM INIUSTO) In epiſtola ipſa tomo 3. Concilior. Galliae pag. 184. legitur: *ſed nunquam vel nuſquam injuſto.* Heic meminiſſe oportet obſervationis a nobis non uno loco factae, veteres librarios, cum non ſatis intelligerent quaenam lectio praeferenda eſſet ex duabus quae illis occurrebant inter exſcribendum, utramque utplurimum poſuiſſe, eo pacto lectori arbitrium integrum relinquentes ſequendi quam mallet. Vide Notas ad Salvianum pag. 403. ſecundae editionis. Itaque legendum ſimpliciter; *nunquam injuſto.* Quae lectio ſola habetur in libro 6. Pannormiae cap. 117. tam in editis quam in codice Victorino.

Revocanda ad memoriam hoc loco ſunt quae ſupra obſervavimus diſt. 27. cap. 6. *Quod interrogaſti.* & 7. q. 1. cap. 4. *Pontifices.* nimirum epiſtolam iſtam Nicolai primi datam eſſe ad Adaluvinum Iuvavenſem ſive Salzburgenſem Archiepiſcopum. 33. q. 2. c. 6. Inter hæc.

In omnibus antiquis Ivonis & Gratiani exemplaribus & editionibus inſcriptio iſtius capitis haec eſt: *Item Stephanus V. Aſtulpho.* Burchardus tamen lib. 6. cap. 40. refert ex epiſtola Paulini Forojulienſis Epiſcopi ad Heiſtulfum. Itaque nuper ea ſub nomine ejuſdem Paulini edita eſt in tomo ſeptimo Conciliorum pag. 1064. ex manuſcripto codice Remenſi. Neque dubium eſt quin ea ſit vera ac genuina epiſtolae iſtius inſcriptio, cum diſerta illius mentio exſtet apud Flodoardum lib. 3. hiſt. Remenſis cap. 21. in commemoratione epiſtolarum ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo ſcriptarum; quod obſervatum 33. q. 2. c. 8. Admonere.

eſt in margine epiſtolae in tomo ſeptimo Conciliorum. Verba ſunt Flodoardi: *Vulfado Biturigenſi Archiepiſcopo, de his qui inconſulte uxores ſuas interficiunt, ſententiam Paulini, quam ſibi mitti petierat, ſcribens.*

33. q. 2. c. 15. Latorem. Inſcriptio iſtius capitis haec eſt in libro Sangermanenſi: *Item Nicholaus Papa Rodulpho Epiſcopo ſanctae Argenteae retenſis.* In regio autem ſic: *Item Nicholaus Papa Radulfo Epiſcopo ſanctae Argenteae retenſis Eccleſiae.* Sed heic primo ſcriptum erat *tretenſis*, poſtea prima litera *t* jugulata eſt. Antiquus codex Victorinus: *Item Nicholaus Papa Rodulpho Epiſcopo ſanctae argenteae utenſis.* Recentior: *ſanctae argenteae erecenſis Epiſcopo.* Colbertinus: *ſanctae argenteae recenſis.* Antiquae editiones Moguntina & Veneta: *ſanctae Eccleſiae argenteae retenſis.* Burchardus, ex quo alii ſumpſiſſe videntur, diſerte ſcriptum habet lib. 6. cap. 46. *ſanctae argenteae retenſis Eccleſiae*, etiam in libro Dionyſii Talonii. Anſelmus Lucenſis lib. 11. cap. 43. in codice ſancti Germani, *argenteae remenſis.* in Barberino, *retenſis.* Teſtatur quoque Beatus Rhenanus in admonitione de Tertulliani dogmatis eandem lectionem reperiri in omnibus quos ipſe vidit Gratiani codicibus, non excuſis modo, verum etiam manuſcriptis, reperiſſe ſe porro epiſtolam illam in veteri codice adjunctam conſtitutionibus provincialis ſynodi, quam Magonciaci habuit Rabanus Archiepiſcopus. Itaque in editione Rhenani ſic legitur: *Nicolaus &c. Ratholdo Epiſcopo ſanctae Argentoratenſis Eccleſiae.* Quo poſtea modo apud Gratianum emendarunt Demochares & Contius. Recte porro Demochares, Contius, & Correctores Romani heic Ratholdi nomen repoſuerunt pro Radulphi. Nam & ita eum nominat Burchardus, & ea ipſa tempeſtate vivebat Radoldus Argentoratenſis ſeu Argentinenſis Epiſcopus, ut fidem facit Jacobus Vvymphelingius in catalogo Epiſcoporum Argentinenſium his verbis: *Radoldus, vir mirifica ſapientia praeditus, epiſcopatum vehementer auxit, & diverſis operibus loca ſacra exornavit. Sedit annis octo. Obiit in Domino anno octingenteſimo & ſeptuageſimo octavo.*

Digitized by Google

vo. Falſus eſt tamen hoc loco Vvymphelingius; omninoque neceſſe eſt Radoldum mortuum eſſe ante annum DCCCLXXVIII. ſi verum eſt ipſum ſediſſe annis tantum octo. Vel ſi mortuus eſt anno illo, ſediſſe dicendus eſt annis ſaltem duodecim. Nam Nicolaus primus, qui epiſtolam iſtam ſcripſiſſe dicitur ad Ratholdum, obiir anno DCCCLXVII. exeunte.

DE POENITENTIA. *Di.* 1. *c.* 23. Pernicioſe.

Primus, ut arbitror, hunc locum protulit Regino lib. 2. cap. 49. *ex dictis Ferrandi Diaconi.* Poſtea Burchardus lib. 6. cap. 31. eundem locum referens, accepiſſe ſe ait ex dictis Auguſtini. Quem ſecuti ſunt non ſolum Anſelmus, Ivo, & Gratianus, ſed etiam Alexander III. in epiſtola XXII. earum quae a Sirmondo editae ſunt cum epiſtolis Petri Cellenſis. Cum autem putaret vir doctiſſimus Ioannes Molinaeus hunc locum vere Auguſtini eſse, neque tamen illum inveniret apud Auguſtinum, iſta addidit in margine apud Ivonem parte 10. Decreti cap. 160. *Decerpta hæc videntur ex enarrat. pſal. ad verſi. Dormivi conturbatus, & proximos.* Quoniam vero locus ille Auguſtini non ſufficiebat ad conſtituendam integram ſententiam iſtius capitis, Correctores Romani huc deſcenderunt ut exiſtimarent ex variis Auguſtini locis confectum eſſe. Haec ſunt eorum verba: *Caput hoc collectum eſt ex variis locis B. Auguſtini, videlicet ex lib. 3. de conſenſu Evangeliſtarum c. 13. explanatione pſal. 56. & 63. & tract. 114. & 115. in Ioannem!* Quantum laboris ac taedii ademiſſet Regino viris doctiſſimis, ſi tum editus ille fuiſſet!

Di. 1. *c.* 31. Porro illi.

Iam antea adnotatum eſt ſupra 24. q. 3. c. 18. *Ecce autem.* libros de vita contemplativa non eſſe Proſperi, ſed Iuliani Pomerii. Qua obſervatione utendum etiam eſt in hoc capite, & in capite *Charitas.* diſt. 2. de poenit.

Di. 1. *c.* 32. Facilius.

VOLUNT. EXCOMM.] Elegans eſt locus Caeſarii Epiſcopi Arelatenſis ex homilia prima inter eas quae a nobis editae ſunt: *Et hoc attendite, fratres, quod qui pœnitentiam petit, excommunicari ſe ſupplicat.* Vide reliqua.

Di. 1. *c.* 44. Agite.

ORET P. V. ECCL.] Vide Caeſarium Arelatenſem in eadem homilia prima.

Di. 2. *c.* 13. Quia radix. Vide eundem Caeſarium in homilia nona & decima de noſtris.

Di. 5. *c.* 2. Qualitas. Vide Rhabanum in epiſtola ad Heribaldum cap. 15. & Reginonem lib. 1. cap. 313.

33. *q.* 5. *c.* 3. Mulier. Caput iſtud ſumptum eſt ex canone tertio Concilii Compendienſis ſub Pipino Rege. In Concilio ipſo legitur: *Mulier ſi ſine commeatu viri ſui velum in caput miſerit, ſi viro placuerit, recipiat eam iterum ad conjugium.* In libro autem quinto Capitularium cap. 16. *Mulier ſi ſine comiato viri ſui &c.* Latini veteres commeatum dicebant pro facultate, poteſtate, licentia, ſed utplurimum in rebus bellicis. Annibal ad milites apud Livium lib. 21. *Si quis veſtrum ſuos inviſere vult, commeatum do.* Apud Suetonium in vita Tiberii accipitur pro poteſtate abeundi: *Requiem laborum prætendens, commeatum petiit.* Et paulo poſt: *Facta tandem abeundi poteſtate.* Inutile eſſet iſta probare pluribus teſtimoniis. Poſtea, labente bona Latinitate, vocabulum illud uſurpatum eſt ſimpliciter pro poteſtate ſeu permiſſione. Concilium Vernenſe ſub Pipino cap. 9. & lib. 5. Capitularium cap. 42. *Si quis Presbyter ab Epiſcopo ſuo degradatus vel excommunicatus fuerit, & ipſe per contemptum poſtea aliquid de ſuo officio ſine commeatu* (in Capitularibus, *comiatu*) *facere præſumpſerit &c.* Eddo Argentinenſis Epiſcopus apud Franciſcum Guillimannum in Epiſcopis Argentinenſibus pag. 107. *Ideo placuit nobis per commeatum Domini noſtri Pippini glorioſi Regis.* Hinc factum ut Regino, cum deſcribere ſtatuiſſet hunc canonem Compendienſem in ſua collectione, ita ſcripſerit lib. 2. cap. 126. *Mulier ſi ſine licentia mariti ſui &c.* Reginonem ſecutus eſt Burchardus lib. 9. cap. 47. Falluntur enim vehementer aut fallunt qui ſcribunt Burchardum in hoc loco uſum eſſe voce *comiato.* Nam & in editionibus & in codice Talonico diſerte ſcriptum eſt *licentia.* Hinc rurſum factum ut duae deinceps fuerint iſtius canonis editiones; una vetus, quam librarii retinuerunt in libris Capitularium; alia recens ac nova, quam collectores canonum & decretorum poſt Reginonem uſurpare maluerunt. Ivo Carnotenſis Epiſcopus utramque poſuit in

ſuo

ſuo Decreto, antiquam parte 9. cap. 124. ex libro quinto Capitularium, aliam par. 8. cap. 185. *ex Concilio*, ut ipſe ait, *apud Compendium cap.* VI. ſed re vera ex Burchardo, apud quem haec ipſa verba habentur. Gratianus novam tantum lectionem retinuit, quae tum apertior videbatur. Et tamen non multo ante Gratianum vox *comiatus* adhuc in uſu erat haud procul Gratiani patria, nimirum apud Langobardos. Exſtant enim in Chartulario monaſterii Caſaurienſis acta vetera, in quibus ſic habetur: *In Dei nomine. Ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti anno* MXLVII. *menſe Ianuario, Indictione* XV. *Ideoque ego Raimundo filius quondam Grimaldi, & ego Beledruda filia quondam Coni, quę ſum ſociata in conjugio Raimundo viro meo, conſentiente mihi Beledrudæ ipſo jamdicto Raimundo viro meo, & ego Raimundus comiatum dedi & conſentiens ſum tibi jamdictæ Beledrudæ conjugi meæ.* Et paulo poſt: *Declaro enim quia ſtatutum eſt in ipſo Capitulari Domni Imperatoris, & Domnus Karolus Imperator inſtituit in ſuo Capitulari, ut quæcumque femina libera Langobarda per commiatum viri ſui poteſtatem habeat de rebus ſuis vendere aut donare.* Item in aliis actis biennio poſt confectis. *Ab incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti anno* MXLVIIII. *menſe Octobri, Indictione* III. *Ideo conſtat me Tederadam filiam quondam Luſoni, conjugem Iohannis. Declaro enim quia Domnus Karolus Imperator conſtituit in ſuo Capitulare ut quæque femina poteſtatem habeat per commiatum viri ſui vendere & donare, & cuicumque venderet, firmum & ſtabile permaneret. Et ego Iohannes filius quondam Tranſarici commiatum dedi tibi Tederadæ conjugi meæ.* Acta iſta deſcripta ſunt ex vetuſtiſſimo Chartulario monaſterii Caſaurienſis, quod mecum pro humanitate ſua & amicitia noſtra communicavit vir clariſſimus & literati orbis fulgentiſſimum ſidus Antonius Vion Herovallius.

Hoc caput Regino lib. 2. cap. 125. retulit ex Concilio Vermerienſi, ubi exſtat. Poſtea Burchardus lib. 9. cap. 46. Remenſe Concilium pro Vermerienſi, ut ſolet, ſubſtituit. Burchardum deſcripſit Ivo parte 8. 33 q.5. c.10. Qui uxorem.

Decreti cap. 184. & in Pannormia lib. 6. cap. 82. Verba autem illa, *ſed ſimiliter convertatur*, quae in fine capitis habentur apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, non exſtant in Concilio Vermerienſi, neque apud Reginonem. Addita autem illa fuiſſe puto a Burchardo, ne fortean accepiſſe videri poſſet a Reginone.

33. q.5.c.19. Mulier. Heic ſanctus Ambroſius dicit mulierem debere velare caput, quia non eſt imago Dei. Addit deinde, illam, ut oſtendatur ſubjecta, & quia praevaricatio per illam inchoata eſt, hoc ſigni debere habere ut in Eccleſia, propter reverentiam epiſcopalem, non habeat caput liberum, ſed velamine tectum. Interpretatio eſt capitis undecimi prioris epiſtolae Pauli ad Corinthios, ubi ſcriptum eſt debere mulierem poteſtatem, id eſt velum, ſignum ſubjectionis & praevaricationis, habere ſupra caput propter angelos, id eſt, ut vulgo interpretantur, propter Epiſcopos & Presbyteros, qui angeli Dei vocantur. Quo reſpexiſſe etiam videtur Tertullianus in libro de corona militis, ubi ſcribit feminam nudo capite videri non debere propter angelos. Explicandus autem heic obiter eſt, data occaſione, canon XLII. Aunacharii Epiſcopi Auguſtodunenſis, in quo ſic vulgo legitur: *Vt unaquaeque mulier, quando communicat, dominicalem ſuum habeat. Quod ſi qua non habuerit, uſque in alium diem dominicum non communicet.* Baronius, Binius, Voſſius, alii exiſtimant heic per dominicalem intelligi linteolum illud, cujus mentio eſt apud Auguſtinum in ſermone 252. de tempore, ſive ille Auguſtini ſit, ſive alius cujuſpiam. *Mulieres*, inquit, *nitidum exhibent linteolum ubi corpus Chriſti accipiant.* Sed ego ſemper aliter ſenſi, omninoque ita exiſtimavi, dominicale illud fuiſſe genus quoddam velaminis, abſque quo non licebat feminis accedere ad ſacram communionem. Atque ut in ea etiamnum ſententia perſtem facit antiqua collectio canonum Andegavenſis, in qua canon ille ſic ad verbum legitur tanquam ex Concilio Matiſconenſi. *Si mulier communicans dominicale ſuum ſuper caput ſuum non habuerit, uſque ad alium diem dominicum non communicet.* Quare fixum ac conſtans eſſe

eſſe debet dominicale fuiſſe velum quo mulieres operiebantur eo tempore quo accedebant ad euchariſtiam percipiendam. Vide ſupra 21. q. 4. cap. 3. *Epiſcopi.*

PROPTER REV. EPISC.] Sic explicat Ambroſius locum Pauli. Sic etiam multi alii explicarunt. Attamen Iacobus Gothofredus, pro eo quod apud D. Paulum legitur διὰ τοὺς ἀγγέλους, legendum eſſe putat διὰ τῶν ἀγελαίων, id eſt, *propter greges juvenum.* Sed hanc interpretationem rejicit vir clariſſimus Franciſcus de Roye in libro ſecundo de juribus honorificis in Eccleſia cap. 14. licet emendationem Graeci textus non omnino improbet. Ego arbitror retinendam eſſe antiquitatem, explodendam novitatem, juxta monitum Vincentii Lirinenſis.

Inſcriptio iſtius capitis haec eſt in codicibus manuſcriptis: *Item Innocentius Papa.* Vel: *Item Innocentius Probo.* Quo etiam modo legitur apud Ivonem in Decreto. In Pannormiae editionibus legitur: *Innocentius Papa Probo Epiſcopo.* Sed in optimo libro Victorino haec tantum habentur: *Innocentius Probo.* quod melius eſt. Itaque male in prima editione Moguntina legitur: *Item Innocentius Papa Probo Epiſcopo.* Melius Veneta: *Item Innocentius Papa Probo.* 34. q. 1. c. 2. Cum in cap-

CUM CONSTITUTA] Legendum *Reſtituta,* auctoritate omnium veterum Gratiani librorum & editionum. Hoc enim eſt proprium nomen mulieris, quam Fortunius duxerat cum Vrſa tenebatur in captivitate, ut adnotatum etiam eſt ſupra lineam in codicibus Sangermanenſi & antiquo Victorino. Reſtituta quoque vocatur in collectione decretorum Innocentii primi apud Dionyſium Exiguum, tam in veteribus libris quam in editionibus, & apud Ivonem parte 8. Decreti cap. 245. & in Pannormia lib. 6. cap. 89. denique in antiqua collectione canonum Lugdunenſi, & in vetuſtiſſima item collectione monaſterii Rivipullenſis.

Caput iſtud ſumptum eſt ex canone nono Concilii Vermerienſis, non a Gratiano quidem, ſed ab Ivone, qui primus illum in compendium redegiſſe videtur, quemadmodum exſtat apud Gratianum. Regino integrum illum retulit lib. 2. cap. 124. itemque Burchardus lib. 9. cap. 54. Sed apud Burchardum deſunt 34. q. 1. c. 4. Si quis nec.

ſunt verba ſequentia : *aut ſeniorem ſuum , cui fidem & fidelitatem promiſſam mentiri non poteſt , ſecutus fuerit &c.* Poſtrema porro pars canonis non exſtat apud Ivonem neque apud Gratianum .

34. q. 1. c. 6. In lectum. Regino lib. 2. cap. 206. Burchardus lib. 17. cap. 4. & Poenitentiale Romanum Antonii Auguſtini tit. 3. cap. 5. citant hoc caput ex Concilio Triburienſi , ubi non exſtat. Sed meminiſſe heic oportet obſervationis quam protulimus in capite decimo praefationis ad Reginonem , nimirum plurimos canones Concilii Triburienſis a Reginone relatos, qui nunc non exſtant, non ideo tamen rejiciendos , ob auctoritatem & perſpectam bonam fidem hominis .

34. q. 1. c. 7. Ego dixi. Palea iſta non exſtat in antiquis Gratiani exemplaribus manuſcriptis. Habetur autem in vetuſtis editionibus Moguntina & Veneta. Et certe additum Gratiano fuiſſe iſtud caput vel ex eo manifeſte colligitur, quod inſcriptio ſequentis capitis ita omnino habet etiam in editionibus quae habent hanc paleam : *Vnde in eodem Concilio legitur.* Quo etiam modo editum eſt a Demochare & Contio. Correctores Romani addiderunt vocem *Triburienſi*.

34. q. 1. c. 8. Si quis cum duabus. Regino lib. 2 cap. 208. & poſt eum Burchardus lib. 17. cap. 5. citant ex Concilio Triburienſi. Neque dubium eſſe poteſt, poſt teſtimonium Reginonis, quin vere ſit illius Concilii.

35. q. 2. c. 11. Extraordinaria. Certum eſt antiquas editiones & aliquot manuſcripta Gratiani exemplaria ſic habere in titulo iſtius capitis : *Ait enim Vrbanus Papa ſecundus Gratiano Neapolitano Epiſcopo.* Sed in vetere Victorino eſt , *Gratiano apolitano Epiſcopo.* Sic etiam primo ſcriptum fuit in codice regio ; ſed poſtea ſupra lineam inter has voces *Gratiano* & *apolitano* addita eſt ſyllaba *ne.* unde factum eſt *Gratiano neapolitano.* Vitioſa lectio, quam recte emendarunt Correctores Romani . Nam ſcriptam eſſe epiſtolam ad Hugonem Epiſcopum Gratianopolitanum teſtis eſt omni exceptione major Ivo Carnotenſis Epiſcopus in epiſtola 232. uti illic obſervavit Franciſcus Iuretus vir eruditiſſimus .

35. q. 2. c. 14. Sane conſan. In Colbertino Gratiani codice ſic habet inſcriptio iſtius

iſtius capitis : *Item Yſidorus.* In recentiori Victorino : *Item Yſidorus ex Concilio Maticenſis provinciæ.* In regio : *Item Yſidorus ex Concilio Maticenſi.* In Sangermanenſi & Victorino vetere : *Idem Yſidorus vel ex Concilio Maticenſi.* Prima editio Moguntina : *Item Iſidorus ex Concilio Maticenſi.* Veneta : *Item Iſidorus ex Concilio Macienſi.* quo etiam modo editum eſt a Demochare & Contio. Correctores Romani : *Item Iſidorus ex Concilio Mancienſi.* Ivo parte 9. Decreti cap. 44. *Ex Concilio Mantiecno* ſivè *Manticeno.* In Pannormia lib. 7. cap. 69. *Ex Concilio Macienſi.* Male, cum legendum ſit *Maticenſi* auctoritate libri Victorini. Sane cum Ivo iſta acceperit ex Burchardo, non aliter legere potuit quam ſcriptum ab illo fuit. At Burchardus lib. 7. cap. 8. ſcripſit ; *Ex Concilio Matiſcenſi cap.* 3. Non reperitur tamen inter canones Conciliorum Matiſconenſium. Sed in capite 29. Concilii quod apud Cabillonem habitum eſt aevo Caroli Magni eadem ferme verba habentur quae in iſto capite leguntur.

35. q. 2. c. 20. Quædam lex.

Refertur hoc in exceptionibus Egberti cap. 136. & in prima appendice Reginonis cap. 30. tum etiam apud Burchardum lib. 7. cap. 19. & 20. Ex illo porro collegit Cujacius ad titulum Decretalium dè conſanguinitate & affinitate cap. 5. affinitatem quae contracta eſt inter cognatos viri & uxorem, tum etiam inter cognatos uxoris & virum, morte alterius conjugis non perimi in ſuperſtite.

35. q. 2. c. 21. Contradicimus.

Regino lib. 2. cap. 226. recte citat ex Concilio Moguntiacenſi. Burchardus lib. 7. cap. 18. ex Concilio Cabillonenſi, non recte. Ex Burchardo deſcripſerunt Ivo & Gratianus. Hinc origo falſae inſcriptionis iſtius capitis. Vòx *inventum* non habetur apud Reginonem.

35. q. 5. c. 1. Series.

Caput iſtud a Gratiano refertur ex Iſidoro. In margine vero Demochares iſta addidit : *Iſido. c. 6. li. 9. Etym.* Secuta eſt deinde editio Antonii Contii, ubi addita eſt in margine nota Democharis ; & conſequenter diverſo charactere Contius ita heic ſcripſit : *Non extat in his quæ vidi Iſidori exemplaribus vel impreſſis vel manuſcriptis.* Deinde lib. 1. lectionum ſubſeci-

Digitized by Google

ſecivarum juris civilis cap. 10. ait valde mirari ſe exſtitiſſe quoſdam tantae falſitatis confirmatores, qui & librum & caput quo apud Iſidorum invenirentur notaverunt ad marginem librorum. *quibus*, inquit, *in tam aperto mendacio nulla venia ſuffragatur.* Videndus heic Antonius Auguſtinus in dialogo ſexto libri prioris, & in dialogo decimo libri poſterioris.

35. q. 5. c. 6. Primo gradu. Rurſum heic excandeſcit in eodem capite lectionum ſuarum Contius adverſus eos qui Pauli I. C. verbis heic abuſi ſunt ſub nomine Iſidori, cum non exſtent apud Iſidorum. Conqueritur autem praeterea fraudem factam fuiſſe in contaminandis Pauli verbis, & cum barbari cujuſdam interpretis ineptiis commiſcendis. Itaque caput iſtud omnino emendandum eſt ex libro quarto Sententiarum Pauli tit. XI. Vide iterum eundem Auguſtinum in dialogis mox laudatis.

35. q. 6. c. 2. Videtur. Palea iſta non exſtat in antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, Colbertino, ac vetere Victorino. Habetur tamen in recentiore Victorino, & in antiquis editionibus Moguntina & Veneta. Vide Cujacium ad titulum Decretalium *Qui matrimonium accuſare poſſint* cap. 3.

35. q. 6. c. 3. Notificamus. In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus caput iſtud inſcriptum eſt Richario vel Richardo Epiſcopo Ianuenſi. Codex Sangermanenſis Ricarium Genuenſem vocat. Vetus collectio canonum Rivipullenſis: *Ciriacho Genuenſi Epiſcopo.* Ivo parte 9. Decreti cap. 33. *Cyriaco.* In Pannormia edita lib. 7. cap. 85. *Richardo Ianuenſi Epiſcopo.* In codice Victorino: *Cariaco Genuenſi Epiſcopo.* Legendum *Cyriaco*, ut monet Ferdinandus Vghellus tomo quarto Italiae ſacrae pag. 1164. ubi adnotat Cyriacum factum fuiſſe Epiſcopum Ianuenſem circa annum MXC. eamque Eccleſiam rexiſſe annis quatuor.

DEF. UXORIS] Omnes antiqui libri & veteres editiones, etiam apud Democharem & Contium, habent: *duo ex propinquioribus jam defunctae uxoris vel vivae ejus qui accuſatur hanc &c.*

35. q. 6. c. 4. Si duo. Caput iſtud ſumptum eſſe dicitur ex *Concilio Vrbani*

ni Papæ habito in Apulia, id eſt, ex Concilio apud Melphiam, vel ex Concilio apud Troiam.

Regino lib. 2. cap. 231. fons eſt & origo iſtius capitis. Sed verba illa, *& iſtæ ſanctorum reliquiæ*, quae leguntur apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, non exſtant apud Reginonem. 35. q. 6. c. 5. De parentela.

Et iſtud quoque caput Burchardus ſumpſit ex Reginone lib. 2. cap. 232. 35. q. 6. c. 6. Iſtud.

Nuper in Notis ad Reginonem pag. 579. diximus decretum iſtud non eſſe Eutychiani Papae, ſed formulam fuiſſe ſecundum quam Epiſcopi interrogare debebant laicos in unaquaque paroecia. 35. q. 6. c. 7. Epiſcopus.

IN SYNODO] id eſt, in conventu habendo in Eccleſia cum Epiſcopus ad illam accedet viſitaturus. Vide Notas ad Reginonem pag. 578. Addendus vero nunc eſt inſignis locus ex vita ſancti Vdalrici Epiſcopi Auguſtani ab incerto, ſed antiquo auctore conſcripta, qui in capite ſexto tractans qualiter dioeceſim viſitavit, ita ait: *Ad loca autem illa cum perveniſſet ubi Concilia ſua denunciata fuerant, cum evangelio & aqua benedicta & ſonantibus campanis & tanta honorificentia ſuſceptus eſt quantum illis qui ibi congregati ſunt virtus ſuppetebat. Statim vero Miſſa celebrata in Concilio conſidens populum ante ſe vocari fecit, prudentioreſque & veraciores ſacramento interrogare præcepit quæ in illa parochia emendatione digna fuiſſent & contra jura Chriſtianitatis perpetrata peccata, ut ei veraci relatu nota fierent facta.* Vide reliqua.

SYNODALEM CAUSAM] id eſt, quae ad Epiſcopi cognitionem pertineat, quae judicari debeat in ſynodo Epiſcopi cum conſilio Clericorum ſuorum, ut patet ex laudata vita ſancti Vdalrici. Vide Notas ad Reginonem pag. 579.

Caput iſtud exſtat apud Reginonem lib. 2. cap. 233. ſed paulo diverſum ab editione Gratiani. Itaque Gratianus deſcripſit ex Burchardo lib. 7. cap. 27. 35. q. 6. c. 9. Ab iſto die.

Et hoc quoque caput ex Reginonis lib. 2. cap. 240. deſcripſit Burchardus lib. 9. cap. 81. ex quo poſtea aut ex Ivone Gratianus accepit. Ceterum fons iſtorum omnium eſt Regino. 35. q. 6. c. 11. Ab iſto die.

Epi-

35. q. 10. c. 1.
Fraternitatis,

Epiſtola iſta inventa non eſt inter epiſtolas ſancti Gregorii, nec ullus aetate illius fuit Venerius Epiſcopus Calaritanus. Non reperi porro illam apud auctorem ullum Anſelmo Lucenſi Epiſcopo antiquiorem, apud quem exſtat lib. 10. cap. 35. in codice MS. ſancti Germani Pariſienſis, ubi manu antiqua ſcriptum eſt in margine: *Apocryfum caput.* Apud Anſelmum vero, poſt ultima verba a Gratiano relata, haec adduntur in fine epiſtolae. *Sed ne Domini conſtitutio vel juſſio caſſaretur, & ne tellus a proprio vacaret ornatu, Spiritu ſancto reſtante, poſuit terminum conſtitutio ſancta ſanctorum. Ait autem præceptio ſancta divina: Creſcite & multiplicamini & replete terram. Poſuit enim Dominus terminos cauſis, ætatibus ſeculi finem ſtatuit, compaginibus membrorum hominum poſuit numerum. Lex Eccleſiæ regulaque ſanctorum cogn •o mortalium agnatis atque affinibus terminum reciprocationis inſtituit. Quod valde nictuendum exterminare ſancimus; quique exterminare non metuit, catholicus non eſſe convincitur.* Miror autem epiſtolam iſtam non fuiſſe inſertam ampliſſimae collectioni Conciliorum, cum illic in tomo quinto pag. 1578. edita ſit alia ſuppoſititia ſancti Gregorii epiſtola ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem. Facile enim conjungi ambae poterant.

36. q. 2. c. 8.
Tria legitima

Caput iſtud adjectum vidi libris Capitularium in veteri codice MS. bibliothecae regiae, in altero Oratorii Trecenſis, & in tertio noſtro. Vtrobique autem hanc habet inſcriptionem: *De legitimis conjugiis, Hieronymus ait. Tria legitima &c.* Regino quoque lib. 2. cap. 107. iſtud ipſum refert ex dictis Hieronymi.

DE CONSECRATIONE.
D. 1. c. 9.
Nemo Eccleſiam.

OSTENSA DONATIONE] id eſt, dote baſilicae per donationem cartulae confirmata, ut loquitur Concilium Bracharenſe ſecundum apud Reginonem lib. 1. cap. 23. Debet autem dos illa ſive donatio geſtis municipalibus alligari, ut docet ſanctus Gregorius lib. 2. indict. 10. epiſt. 9. *Percepta primitus donatione legitima geſtiſque municipalibus alligata.* Donationem illam dotis nomine expreſſit Zacharias Papa in epiſtola ad Pipinum Majorem Domus cap. 15. ſi modo vocula *tot*, quae nullum heic ſenſum habet, mutetur in vocem *dote*, ut par eſt. Haec ſunt enim ver-

verba Zachariae Gregorium deſcribentis & interpetantis : *Percepta primitus donatione legitima, id eſt, præſtante tot, geſtiſque municipalibus allegata.* Nemo enim non videt legendum illic eſſe *præſtante dote.* Vide notas ad Reginonem pag. 543.

Certum eſt hoc caput apud Gratianum citari ex Concilio Meldenſi cap. VIII. cum tamen non ſit Concilii Meldenſis canon, ſed ex libro primo Capitularium. Error hinc ortus quod Regino lib. 1. cap. 28. citat canonem 63. Meldenſem, deinde adfert abſque inſcriptione conſtitutionem de Eccleſiis antiquitus conſtitutis, tum caput iſtud, cui haec verba ſuperſcripſit : *Cap.* LXV. Hinc Burchardus lib. 3. cap. 10. collegit caput iſtud ſumptum eſſe ex canone LXV. Concilii Meldenſis. Sic enim legendum haud dubie apud Burchardum, non vero XLV. ut perperam editum eſt. Scio ita haberi in codice Burchardi Talonico. Sed nihilo minus exiſtimo ita reſcribendum eſſe. *Di.* 1. *c.* 18. Eccleſiæ.

Hoc caput apud Burchardum lib. 3. cap. 62. citatur ſimpliciter ex epiſtola Vigilii Papae. In antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus ſcriptum eſt : *Item Iulius Papa.* In editionibus Democharis & Contii : *Item Iulianus Papa.* Sed in margine iſta adnotata ſunt : *Vigilius Pa. ad Eutherum.* Ex quo Correctores Romani effecerunt inſcriptionem iſtius capitis hoc modo : *Item Vigilius Papa ad Eutherium epiſt.* 1. *c.* 4. Re vera eſt Vigilii, ut recte obſervat Antonius Auguſtinus in dialogo decimoquarto libri prioris, verum non ex epiſtola ad Eutherium, ſed ex ea quae ad Profuturum Bracharenſem Epiſcopum ſcripta eſt. Vide quae ſupra adnotata a nobis ſunt 2. q. 6. c. 12. *Qui ſe ſcit.* *Di.* 1. *c.* 24. De fabrica.

SANCTUARIA] id eſt, reliquias ſanctorum, ſacra pignora. Vide clariſſimum virum Antonium Dadinum Alteſerram in Notis ad epiſtolas ſancti Gregorii lib. 1. epiſt. 48. pag. 53.

LIGNEI SACERDOTES] In omnibus antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus ita legitur hic locus : *Quondam ſacerdotes non aureis calicibus ſed ligneis utebantur. Zephirinus* XVI. *Romanus Epiſcopus patenis vitreis Miſſas celebrari conſtituit. Tunc de* *Di.* 1. *c.* 44. Vaſa.

Digitized by Google

deinde Vrbanus XVIII. (in aliis XVII.) *Papa omnia miſteria ſacra fecit argentea.* Fatendum tamen eſt in Concilio Triburienſi, unde ſumptum eſt hoc caput, tum apud Burchardum lib. 3. cap. 223. & apud Ivonem parte 3. Decreti cap. 282. ita legi quo modo editum hodie eſt apud Gratianum. Refert autem hunc locum illuſtriſſimus Cardinalis Baronius ad annum DCCLV. demum addens pulcherrimam hanc graviſſimamque ſententiam, de Bonifacio Epiſcopo Moguntino loquens : *Ita ſanctus, cum ſui temporis ſacerdotum ignaviam deploraret.* Ita etiam Petrus Damiani, vir ſanctiſſimus, in opuſculo 31. ad Epiſcopos Cardinales cap. 6. *Nunquam certe vidiſſe me memini pontificales baculos tam continuo radiantis metalli nitore contectos ſicut erant qui ab Eſculano atque Tranenſi geſtabantur Epiſcopis. Vterque tamen, alter in Apuliis finibus, Nicolao præſidente, alter in Lateranenſi Eccleſia coram Alexandro, Romanis ſcilicet Pontificibus, ſunt dejecti. Nec eis profuit quod Pontifices ligneis auratis uſi ſunt baculis, dum ſacerdotii meritum non nitor efficiat veſtium, ſed ſpiritualium norma virtutum, & non micantia margarita vel gemmæ ſed mores aurei deceant ſacerdotem.* Hinc vetus adagium ſive carmen inter Francos, a Vido Coquillio relatum in hiſtoria Nivernenſi.

Au temps paſſé du ſiecle d'or,
Croſſe de bois, Eveſque d'or.
Maintenant changent les lois,
Croſſe d'or, Eveſque de bois.

Di. 1. c. 45. Vt calix.

Regino lib. 1. cap. 67. citavit hoc caput ex Concilio Remenſi. Vide illic Notas noſtras.

Di. 1. c. 61. Hoc quoque

Recte adnotatum eſt ab eminentis doctrinae dignitatiſque viro Ioanne Cardinale Bona lib. 1. rer. liturgicar. cap. 13. caput iſtud falſo tribui Papae Soteri aut Anacleto. Addit deinde vir doctiſſimus optimam ac veriſſimam obſervationem, nimirum Miſſas ſolitarias iſtorum Pontificum aevo non fuiſſe in Eccleſiae uſu, huncque abuſum nonniſi poſt aliquot ſecula inter monachos irrepſiſſe. Vide Reginonem lib. 1. cap.

cap. 191. & Burchardum lib. 3. cap. 68.

Canon iſte conditus fuit in Concilio Agathenſi, cui praefuit ſanctus Caeſarius Epiſcopus Arelatenſis. Exſtat inter ejus homilias a nobis editas una, quae octava eſt, valde pia, docta, & elegans, de hoc argumento, digna profecto quae his noſtris temporibus relegatur in conventu Chriſtianorum. *Di. 1. c. 64. Miſſas.*

VBI EPISCOPUS] In aliquot antiquis Gratiani exemplaribus legitur: *Et ſi ibi Epiſcopus non fuerit, benedictionem accipiat a ſacerdote.* Antiqua collectio canonum Lugdunenſis & Regino lib. 1. cap. 196. habent: *Et ubi Epiſcopus fuerit, benedictionem accipiat ſacerdotis*, id eſt, Epiſcopi. Nam ſi Epiſcopus non adeſt, populus benedictionem ejus accipere non poteſt. Poſtea cum ſacerdotis vocabulum vulgo uſurpatum eſt ad ſignificandum Presbyterum, raro ad ſignificandum Epiſcopum, putarunt qui poſtea ſecuti ſunt negationem in hoc loco deeſſe, adeoque ſubſtituendam. Et tamen canon 26. Concilii primi Aurelianenſis, unde ſumptum eſt hoc caput, non habet negationem illam; quae non exſtat etiam in Additione quarta Capitular. cap. 42. ubi deſcriptus eſt idem canon. Immo Concilium tertium Aurelianenſe cap. 29. aperte oſtendit heic per ſacerdotem intelligi Epiſcopum, adeoque tollendam eſſe negationem. Haec ſunt verba canonis: *De Miſſis nullus laicorum ante diſcedat quam dominica dicatur oratio. Et ſi Epiſcopus praeſens fuerit, ejus benedictio expectetur.* Refertur autem iiſdem omnino verbis iſte canon lib. 7. Capitular. cap. 201. Primus ergo negationem adjecit Burchardus lib. 3. cap. 29. *Et ſi Epiſcopus defuerit, &c.* Fatendum tamen eſt eam lectionem reperiri in antiqua collectione canonum edita in tomo undecimo Spicilegii Dacheriani, non quidem in codice noſtro, ex quo edita eſt, ſed in regio & Trecenſi, ubi ſic legitur lib. 2. cap. 95. *Et ubi Epiſcopus defuerit, benedictionem accipiant ſacerdotis.* Verum admonendum illud eſt, in codice Trecenſi, quod multo antiquius eſt regio, ſcriptum primo fuiſſe *fuerit*, poſtea ſyllabam *de* additam fuiſſe ſupra lineam ante verbum *fuerit*. In antiquiſſimo codice Lugdunenſi, ubi caput iſtud poſitum *Di. 1. c. 61. Cum ad celebr.*

eſt in libro tertio, legitur ſimpliciter *fuerit*, ut in noſtro. Vide Concilium Agathenſe can. 47.

Di. 1. c. 66. Qui dic.

Adverſus impiam illam perditiſſimorum hominum dementiam, quae in hoc capite notatur, valide declamat Salvianus Presbyter Maſſilienſis in libro ſexto de gubernatione. Vide Notas noſtras pag. 402. ſecundae editionis.

Di. 5. c. 71. Invenimus.

Iam alii obſervaverunt hanc epiſtolam non poſſe eſſe Pelagii ſecundi. Quod confirmari poteſt ex eo quod ſcripta dicitur ad Epiſcopos Germaniarum atque Galliarum. Nam haec conjungendarum harum nationum ratio in uſu non fuit niſi ſub ſecunda Regum noſtrorum ſtirpe, cum regiones illae Francorum imperio parerent. Tum vero nihil vulgarius. Acta ſancti Albani martyris edita ab Henrico Caniſio in tomo quinto lectionis antiquae pag. 660. ajunt Bonifacio conceſſum a Gregorio & Zacharia Romanis Pontificibus fuiſſe *per totam Galliam Germaniamque in omnibus Conciliis & eccleſiaſticis conventibus apoſtolica vice fungi*. Praefatio Concilii apud Theodonis villam habiti anno DCCCXXI. apud Burchardum lib. 6. cap. 5. *cum nuntiis reliquorum Epiſcoporum Galliæ & Germaniæ*. Decretum Ludovici Pii eodem anno editum in conventu Tributienſi apud eundem Burchardum ibidem: *a primatibus totius Germaniæ & Galliæ*. Infra: *pene omnes Galliæ & Germaniæ principes ſubſcripſerunt*. Gregorius IV. epiſtolam de Aldrico Epiſcopo Cenomanenſi ſcripſit ad Epiſcopos per Galliam & Germaniam conſtitutos. Idem in epiſtola ad Epiſcopos regni Francorum apud Agobardum to. 2. pag. 59. *Hæc idcirco dicimus ut noveritis non vos poſſe dividere Eccleſiam Gallicanam & Germanicam ab unitate tunicæ quæ ſubjacet capicio*. Acta ſancti Friderici Epiſcopi Trajectenſis apud Surium die XVIII. Iulii: *Porro Germaniæ & Galliæ Epiſcopi comperta cæde immerita beati Friderici &c.* Vvalafridus Strabo cap. 28. de rebus eccleſiaſticis: *Triduanæ autem Litaniæ, quæ proximis diebus ante Aſcenſionem Domini annue per omnes Galliarum vel Germaniæ Eccleſias celebrantur, in Galliis ſunt conſtitutæ.* Nicolaus primus in epiſtola LXIV. ad Theutber-

Digitized by Google

bergam Reginam in tomo tertio Conciliorum Galliae pag. 321. *omnes religioſi & clari Galliarum & Germaniæ viri.* Idem in epiſtola LXVII. ad Lotharium ibidem pag. 327. *Siquidem cum ad relationem omnium pene qui ex Gallicanis & Germanicis regionibus Romam orationis gratia veniunt &c.* Flodoardus lib. 3. hiſt. Rem. cap. 21. in commemoratione epiſtolarum ab Hincmaro Archiepiſcopo ſcriptarum: *Reſpondit etiam ad capitula quædam regni Francorum Epiſcopis a Iohanne Papa tranſmiſſa de privilegiis ſedium per capitula VII. quoniam idem Papa niſus fuerat Anſegiſum Sennenſem Epiſcopum Primatem conſtituere, ut apoſtolica vice per Gallias & Germanias frueretur.* Sumptum illud ex epiſtola Ioannis VIII. ad Epiſcopos per Gallias & Germanias conſtitutos, quibus ſcribit ſe Anſegiſo Sennenſis Eccleſiae Praeſuli conceſſiſſe ut vice ſua in eccleſiaſticis negotiis exercendis frueretur per Gallias & Germanias. Reſponſio itaque Hincmati, cujus meminit Flodoardus, eſt epiſtola ipſius ſexta in editione Buſaei, XLIV. in editione Sirmondi. In capite autem XX. conjunguntur etiam, alia occaſione, Germanicae & Gallicanae nationes: *In Germanicis & Belgicis ac Gallicanis provinciis omnis religio Chriſtianitatis pene fuit abolita.* Belgicam provinciam miſcuit Hincmarus in gratiam ſuae provinciae, quae una erat ex Belgicis. Ante tempora igitur Bonifacii Moguntini Galliarum & Germaniarum Epiſcopi non ſolent conjugi. Vnde certo colligitur epiſtolam illam Pelagii confictam eſſe aevo Carolino. Videndus autem eminentiſſimus Cardinalis Ioannes Bona lib. 2. rer. liturgicar. cap. 10.

Regino lib. 1. cap. 194. citat ſimpliciter *ex definitione eccleſiaſticorum dogmatum*, abſque nomine auctoris. Heic apud Gratianum tribuitur Auguſtino, alibi Gennadio Maſſilienſi. Vide Notas Geverharti Elmenhorſtii ad caput 53. editionis ejuſdem libri ab eo procuratae ſub nomine Gennadii. Vide etiam epiſtolam quadrageſimam Hincmari Remenſis Archiepiſcopi. *Di. 2. c. 13. Quotidie.*

Conſtitutio iſta non exſtat inter vulgatos canones ſynodi Eliberitanae, videturque eſſe ex veteri Poeni- *Di. 2. c. 21. Omnis.*

 ten-

tentiali, aut ex canone quodam Concilii Hibernenſis, quod ſaepe canones Hibernici laudentur in veteribus libris tanquam ex Concilio Eliberitano. Regino, qui lib. 1. cap. 331. primam partem iſtius capitis habet, retulit abſque nomine auctoris. Burchardus lib. 5. cap. 22. *ex Concilio Elibertano cap. 3.* Idem lib. 19. cap. 155. refert decretum quoddam de eadem materia ex Concilio Elibertano, quod Regino lib. 1. cap. 328. tribuit Concilio Helibernenſi, in veteribus vero libris, ut adnotavimus nuper ad hunc locum Reginonis, dicitur eſſe Concilii Hibernenſis.

Di. 2. c. 28. Si per ebrietatem. Caput iſtud in veteribus Gratiani libris citatur ex Poenitentiali Bedae Presbyteri. Exſtat autem in capite duodecimo libri de remediis peccatorum, qui vulgo Bedae tribuitur. Regino lib. 1. cap. 149. non adfert nomen auctoris ex quo ipſe deſcripſit. Burchardus lib. 5. cap. 46. refert ex Poenitentiali Bedae.

Di. 2. c. 29. Pervenit. Heic & apud Reginonem lib. 1. cap. 120. & apud Burchardum lib. 5. cap. 30. citatur ex Concilio Remenſi. Vide Notas ad Reginonem pag. 554.

AD DEFER. INFIRMIS] Vide rurſum Notas ad Reginonem pag. 537.

Di. 2. c. 30. Sacer. et mi. Vide erudiriſſimum virum Franciſcum de Roye Antecessorem Andegavenſem in tractatu de juribus honorificis in Eccleſia cap. 3. pag. 10.

Di. 2. c. 31. Inſtitutio. Sumptum eſt iſtud ex Concilio Gerundenſi, ut inſcriptio indicat. Notandum autem eſt diſcrimen quod Romani Correctores admonent eſſe in editionibus hujus capitis. Nam apud Gratianum legitur *in omnibus provinciis*, & apud Burchardum & Ivonem *in omnibus comprovincialibus Eccleſiis.* quod melius eſt. Nam in Concilio ipſo legitur *in Tarraconenſi provincia.* Synodi enim provincialis auctoritas non egreditur extra provinciam. In antiqua collectione canonum Lugdunenſi legitur: *ita in Dei nomine Terraconenſis provinciae tam ipſius Miſſae ordo &c.*

Di. 2. c. 93. Presbyter. Regino lib. 1. cap. 69. caput illud citat *ex Capitulis ſynodalibus*, id eſt, ex libro primo Capitularium. Duplex quippe Capitulorum regiorum genus erat. Alia enim erant regia ſimpliciter, id eſt, in conſilio Principis inventa & ſtatuta. Alia vero erant ſynodalia,

re-

regia ſane, ſed in ſynodis facta, & utplurimum de rebus eccleſiaſticis. Vide Notas ad Reginonem pag. 542.

INFIRMATUS] Recte admonent Correctores Romani poſt iſta addi apud Burchardum & Ivonem & in Capitularibus *aut parvulus infirmus fuerit*. Vide Notas ad Reginonem pag. 551.

ASSUMPTIO S. MARIÆ] De hac feſtivitate nihil decreverat Carolus Magnus cum feſtivitates enumeraret quae per omnia venerari debent in anno. Cum enim ceteras nominaſſet lib. 1. Capitulat. cap. 164. demum addit: *De adſumptione ſanctæ Mariæ interrogandum relinquimus.* Deinde iſta quoque feſtivitas addita eſt aliis, ut patet ex lib. 2. Capitulat. cap. 35. & lib. 6. cap. 186. Ex Capitularibus deſcripſit etiam Regino lib. 1. cap. 377. Magnum inter Canonicos Eccleſiae Pariſienſis his diebus certamen fuit de hoc feſto, propter verba Vſuardi, qui dormitionem ſanctae Dei genitricis Mariae ſimpliciter vocat, ab aſſumptionis nomine abſtinet. Meum non eſt componere hanc litem. Adferam tantum inſignem locum ex vetuſtiſſimo libro homiliarum Eccleſiae Lugdunenſis, cujus auctor ignoratur. Videtur autem tribui debere Paulo Diacono aut Smaragdo. In codice itaque illo, poſt recitatam in feſto aſſumptionis ſanctae Mariae homiliam in illud ex evangelio ſecundum Lucam, *intravit Ieſus in quoddam caſtellum*, auctor homiliae iſta addit in fine: *Succincte evangelica lectione tractata, dicendum breviter quid hac eadem lectio ad beatam Dei genitricem conveniat. Cum enim tota ex duabus ſororibus Deo devotiſſimis conſtet, tamen in fine ſui non incelebrem immo præcipuam de beata Dei genetrice ſententiam continet, ubi dicitur:* Maria optimam partem elegit. *Cum enim ſancta Eccleſia tribus fidelium gradibus conſtet, conjugatorum ſcilicet, continentium, & virginum, beata profecto Dei genetrix, cujus hodie ſollemnia celebramus, optimam partem elegit, cui datum eſt & de intemerata virginitate & de prolis gaudere fœcunditate, quæ ſimul & virgo materque eſſe promeruit. Dicamus ergo, immo incunctanter dicamus quia Maria optimam partem elegit. Fertur*

Di. 3. c. 1. Pronuntiandum.

enim quidam codices quod hodierna die a filio ſuo Domino Ieſu Chriſto in cœleſtibus fuerit provecta palatiis. Quod quia à beato Hieronymo in epiſtola quam ad Paulam ſcripſit apocryphum aſſeveratur, minus fidenter a catholico ſenſu recipitur. Sit ergo illud necne, pie tamen debemus credere eam filio ſuo in cœleſtibus conregnare. Iam ergo ad eam vota noſtra preceſque convertamus. Rogemus eam ut pro nobis apud pietatem filij ſui intervenire dignetur. Flodoardus lib. 3. hiſtoriae Remenſis cap. 5. enumerans res praeclare geſtas ab Hincmaro Remenſi Archiepiſcopo, haec ait inter cetera: *Libellum quoque de ortu ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ſed & ſermonem beati Hieronymi de ipſius Dominæ Aſſumptione ſcribi fecit.*

Di. 3. c. 20. Aquam. Remedius Curienſis cap. 24. & Regino lib. 1. cap. 210. citant etiam ex epiſtola Alexandri Papae.

Di. 4. c. 23. Romanus. Caput iſtud eſt pars capitis *Si quis per ignorantiam.* 1. q. 1. c. 59. ubi vide quae dicta illic a nobis ſunt.

Di. 4. c. 44. Ab antiqua. Inſcriptio iſtius capitis haec eſt in antiquis Gratiani exemplaribus & in editione Veneta: *Gregorius Quirico Epiſcopo & ceteris in Hibernia Epiſcopis.* niſi quod codex regius *Quirino* habet pro *Quirico.* Editio prima Moguntina non legit *Hibernia*, ſed *Iberia*; & quidem rectius: Nam ita prorſus ſcriptum eſt in antiquiſſimo epiſtolarum ſancti Gregorii libro manuſcripto in bibliotheca regia: *Gregorius Quirio Epiſcopo & ceteris Epiſcopis in Iberia.* Vide Antonium Auguſtinum pag. 41. & Marcam in Notis ad Concilium Claromontanum pag. 327. editionis noſtrae. Falluntur autem, ut ego arbitror, qui iſtius epiſtolae mentionem fieri putant a Paulo Diacono in libro tertio de geſtis Longobardor. cap. 10. Agitur enim illic de epiſtola Pelagii.

Di. 4. c. 94. Plerique. SISEMUNDI] In antiquis Gratiani exemplaribus regio, Sangermanenſi, recentiore Victorino, & duabus editionibus Moguntina & Veneta, ſcriptum eſt *Siſemandum*, in Colbertino *Semandum*, in Victorino vetere *Siſemundum.* Legendum eſt *Siſenandum*, ut recte monet Antonius Auguſtinus pag. 49. & 54.

Di. 4. c. 104. Monachi. Vide Antonium Auguſtinum pag. 332. & ibi Notas

tas noſtras. Vide etiam quae in hoc loco obſervantur a Correctoribus Romanis.

Pueris autem] Cujacius ad titulum Decretalium de diſpenſatione impuberum cap. 3. admonet hunc locum, qui valde depravatus eſt apud Gratianum, ita legi debere: *Pueris autem, quibus, quod adhuc inveſtes ſint, a puritate vocabulum eſt.* Apud Burchardum ſane lib. 4. cap. 99. legitur: *Pueris autem, quibus, quod adhuc inveſtes ſunt, a puritate vocabulum eſt.* At in codice Talonii paulo aliter legitur, ſed tamen eodem ſenſu: *Pueris autem, quibus, qui adhuc inveſtes ſunt, a puritate vocati ſunt.* Vide illuſtriſſimum virum Franciſcum Boſquetum Epiſcopum Monſpelienſem in Notis ad epiſtolas Innocentii III. pag. 151. *Di. 4. c. 122.* **Eos quos.**

Impuberes] Ita Recentior codex Victorinus & antiquae editiones Moguntina & Veneta. Ceteri habent *imberbes.*

Sumptum eſt hoc caput ex canone 36. Concilii quarti Carthaginenſis. Burchardus tamen lib. 4. cap. 76. citat ex Concilio apud Valentias, peſſimo more. Vide Notas ad Reginonem pag. 553. *Di. 4. c. 123.* **Presbyteri.**

Titulus hujus capitis in antiquis Gratiani libris & editionibus praefert heic nomen Anſelmi Romanae Eccleſiae Legati; niſi quod in codice regio vocatur Aricelinus. Reponendum hauddubie eſt Aſelli nomen, qui per ea tempora Legatus Romanae Eccleſiae fuit in Africa. Vide Antonium Auguſtinum pag. 15. *Di. 4. c. 152.* **Placuit.**

Caput iſtud ſic inſcriptum eſt in veteribus Gratiani libris: *In libro quinto Capitularium.* Sumptum eſt autem ex canone nono Concilii Moguntiaci ſub Carolo Magno, unde deſcriptum eſt in libro quinto Capitularium cap. 115. Canonicorum Clericorum mentio etiam in canone undecimo Concilii tertii Aurelianenſis. *Di. 5. c. 34.* **In omnibus.**

Sumptum eſt hoc caput ex Capitulis Hincmari Remenſis Archiepiſcopi tit 1. cap. 14. Vide Reginonem lib. 1. cap. 213. *Di. 5. c. 35.* **Nullus.**

Turpia ioca] Cicero lib. 14. epiſt. 14. ad Atticum: *Ioca tua plena facetiarum de hereſi Veſtorina & de Phario gummo re Puteolano riſiſſe me ſatis*

nihil eſt neceſſe reſcribere. Quo loco vide Notas clariſſimi & eruditiſſimi conterranei mei Simeonis Boſii. Ælius Spartianus in vita Adriani : *Ioca ejus plurima extant.* Iulius Capitolinus in vita Antonii Pii : *Omuli multa, joca ſemper patienter accepit.* Vide Notas ad Reginonem pag. 537.

CUM URSO] Vide Notas ad Reginonem pag. 564.

LARVAS DÆMONUM] In Capitulis Hincmari, unde ſumptum fuiſſe diximus hoc caput, & apud Reginonem, tum etiam apud Burchardum lib. 2. cap. 161. poſt haec verba ſequitur, *quas vulgo talamaſcas dicunt.* Vide Notas ad Reginonem pag. 564.

Di. 5. c. 37. Non oportet. Gratianus hoc caput citat ex Concilio Laudicenſi, ubi exſtat. Regino autem lib. 1. cap. 507. & Burchardus lib. 2. cap. 135. ex decretis Martini Papae, id eſt, Martini Bracharenſis, apud quem inventum etiam eſt. Vide Cujacium ad titulum Decretalium de vita & honeſtate Clericorum cap. 12.

ADDENDA IN NOTIS.

PAg. 486. *linea ult. poſt illa verba*, Agileo Metis *adde.* Mennam porro Thelonae Epiſcopum fuiſſe vel haec res manifeſte probat, quod in cauſſa monaſterii Lirinenſis apud eundem ſanctum Gregorium lib. 9. Indict. 4. epiſt. 8. ejus teſtimonium refertur, tanquam e propinquo. Scribens enim Pontifex ad Cononem Abbatem Lirinenſem ait : *Quam autem ſolers ſis in regendis fratribus, quantoque ſtudio in eorum ſis cuſtodia vigilans, reverentiſſimo fratre & coëpiſcopo noſtro Menna referente cognovimus.* Quid porro monaſterium Lirinenſe ad Epiſcopum Toloſanum, tam procul ab domo? Ante quam &c.

Pag. 496. lin. 25. poſt verbum audire *adde.*

In antiquis Gratiani exemplaribus ea eſt inſcrip-
7. q. 1. c. 13. Qualiter. tio iſtius capitis : *Hoc idem probatur auctoritate beati Gregorij, qui Ariminenſi Epiſcopo dolore capitis laboranti alterum ſubrogavit ita ſcribens in regiſtro capitulo* CCXXXVIII. Editiones Democharis & Con-

tii habent *cap.* CCCXXXVIII. Correctores Romani pro ultimis Gratiani verbis iſta ſubſtituerunt: *ita ſcribens in 7. lib. regeſti ſui, indi. 2. epiſt. 49. ad Marinianum Epiſcopum Ravennæ.* Verum retinenda erat veterum codicum & editionum lectio, ut deprehendere poſſent eruditi lectores an iſta Gratianus accepiſſet ex fontibus ipſis, an vero ex rivulis & ſtagnis aliorum. Nam ſi quis editione Romana Gratiani ſola utatur, nunquam animadvertet caput iſtud deſcriptum eſſe ex Burchardo, apud quem exſtat lib. 1. cap. 189. *ex regiſtro S. Gregorij Papæ cap.* CCXXXVIII. ut heic apud Gratianum in antiquis codicibus & editionibus. Ivo parte 5. Decreti cap. 205. habet: *Ex regiſtro Gregorij cap.* CCXXXIX. Accepit ergo & Ivo ex Burchardo.

Idem flagitium ab eiſdem commiſſum eſt in titulo iſtius capitis, qui ſic habet in vetuſtis Gratiani codicibus: *Item ex eodem capitulo* CCXXXIII. *ad Eleutherium Epiſcopum.* pro quo Contius & Demochares ediderunt CCXLIII. Correctores Romani: *Item ex eodem regeſto, lib. 11. epiſt. 7. ad Eutherium Epiſcopum.* Sed Burchardus, ex quo Gratianus deſcripſit, lib. 1. cap. 191. habet: *Ex regiſt. cap.* CCXXXIII. *ad Etherium Epiſcopum.* In codice vero Talonii: *E reg. Atherium Epiſcopum cap.* CCXXXIII. At Ivo parte 5. Decreti cap. 307. ſcriptum habet in titulo iſtius capitis: *Ex regiſtro Gregorij ad Eleuterium Epiſcopum.* 7. q. 1. c. 14. Quamvis.

Pag. 511. *lin.* 19. *poſt vocem* manuſcriptis, *adde.* Hujus porro pars habetur in cap. *Relatum* De ſepulturis; ubi male inſcribitur Epiſcopis per Dardaniam conſtitutis, cum ſcripta ſit ad Epiſcopos per Italiam.

Pag. 512. *lin.* 5. *poſt illa verba*, infra oſtendimus, *adde.* Hunc ſcrupulum nobis exemit Burchardus, qui in lib 1. cap. 227. canonem iſtum refert ex Concilio apud Altheum cap. 37. Nam *Alpheſum* ſcriptum quoque alicubi eſſe pro *Altheum* monemus infra 31. q. 1. c. 3. Facile autem eſt mutare *Alpheſum* in *Epheſum.*

A D-

ADMONITIO.

POſt abſolutam hanc editionem, vir doctiſſimus Ioannes Mabillonius monachus Benedictinus, e Belgica peregrinatione redux magno reipublicae literariae bono, ad me detulit vidiſſe ſe duo vetuſtiſſima Pannormiae exemplaria manuſcripta, unum in bibliotheca monaſterii Aquicinctenſis, alterum in monaſterio Blandinienſi, utrumque nomen Ivonis Epiſcopi Carnotenſis adſcriptum habens, utrumque eundem finem operis exhibens quem notavimus in praefatione noſtra cum de Pannormia ageremus. Vnde certo colligitur non exſtare in codicibus illis decreta Innocentii ſecundi, quae edita ſunt in calce Pannormiae, quae moverant viros eruditiſſimos ut exiſtimarent opus illud non poſſe eſſe Ivonis. Hoc te monitum volui, lector erudite, ut tibi ſemper probem bonam fidem meam.

ILLUSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

ARCHIEPISCOPI

PARISIENSIS

INTERPRETATIO CAPITIS

Clericus 3. *q.* 4.

Nunc primum edita ex autographo auctoris.

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA ARCHIEPISCOPI PARISIENSIS

INTERPRETATIO CAPITIS

Clericus 3. *q*. 4.

I. QVÆRUNT anxie viri eruditi quid ſignificare velit Stephanus à Gratiano relatus cap. *Clericus*. 3. q. 4. cum ſtatuit Clericum qui Epiſcopo ſuo inſidiatus fuerit, a gradu removeri debere, & curiae tradi ſerviturum. Quidam corpus curialium intelligunt, cui Clericus vilia miniſteria obiturus addicatur. Quidam vero forum & curiam ſecularium judicum, quorum ſententia debitam poenam ſuſcipiat; quemadmodum in eadem ſpecie Clerici ſuo Epiſcopo inſidias molientis decrevit Pius Papa apud Gratianum cap. *Si quis ſacerdotum*. 11. q. 1. Poſteriores Pon-

Pontifices, horum decretorum verbis utentes, Clericum tradi curiae ſic interpretati ſunt, ut de judicibus publicis & eorum curia, non autem de corpore curialium, intelligant. Sed non adimunt ſcrupulum quem verba Stephani injiciunt, qui tradi curiae ſerviturum decernit. Quae ſervitia, ut collegio curialium competere poſſint, aliena tamen videntur a magiſtratibus publicis; quorum apparitio & obſequium non videtur poenae loco cenſeri poſſe, cum decus potius quam vilitatem & infamiam miniſtrantibus addat.

II. Attamen fatendum eſt veram eſſe quam Pontifices ſecuti ſunt curiae interpretationem: qui juris antiqui veſtigia apud ſolos decretorum ex Iſidoriana collectione petitorum conſarcinatores cum legiſſent, iis verbis uſi ſunt, quae a veteribus Romanae ſedis ſummis ſacerdotibus profecta arbitrabantur, cum tamen earum epiſtolarum interpolatori tribuenda ſint; ſive is Hiſpanus fuerit, ſive Riculſus ipſe Moguntinus, qui primus in Galliis hanc collectionem, a ſe ex Hiſpaniis advectam, temporibus Caroli Magni publicavit, teſte Hincmaro. Illa vero paulatim in auctoritatem recepta in Capitularium libris, deinde a Nicolao primo vehementer aſſerta, in judiciis tandem uſurpata eſt, & a Burchardo, Ivone, Anſelmo, atque demum a Gratiano in ſuis collectionibus laudata.

III. Enimvero licet huic locutioni vetuſtatem octo ſeculis ſuperiorem non demus, rem ipſam in veteris Eccleſiae diſciplina rece-

ceptam inveniemus. Quod ut apertius atque uberius explicari poſſet, de Clericorum foro diſputandum eſſet nobis juxta veterum canonum ſenſum. Sed materia iſthaec cum alterius ſit inſtituti, illud unum obſervandum relinquit quod ad iſtius articuli diſpunctionem omitti non poteſt.

IV. Clerici dupliciter inſpici poſſunt, vel quatenus divinis miniſteriis inſerviunt, vel quatenus ſunt reipublicae cives. Sub priore illa inſpectione, cum functio & miniſterium illorum ex ſola Chriſti Domini inſtitutione pendeat, jure divino immunes ſunt a magiſtratuum publicorum cognitione, qui rationem ab iis exigere non poſſunt neglecti vel male geſti miniſterii eccleſiaſtici. Quatenus vero ſunt cives, ex divi Pauli effato Regum imperio & juriſdictioni publicorum judicum ſubditi ſunt. *Omnis anima*, inquit Apoſtolus, *poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Qua peremptoria voce omnes homines complexus eſt, dempto nemine, ſive ſit Apoſtolus, ſive Propheta, ſive Epiſcopus, Clericus, aut monachus, ut adnotavit Chryſoſtomus in commentariis hujus loci.

V. Enimvero licet haec ita ſe habeant ſummo jure, ex indulgentia Principum deinde Clerici conſecuti ſunt ut immunes eſſent a magiſtratuum publicorum cognitione. Quae quidem immunitas Eccleſiae conceſſa, & ſynodorum Pontificumque decretis recepta, atque cenſuris roborata, in totum reſcindi non poteſt contrariis Principum conſtitutioni-

nibus; quippe quae jus quaeſitum & tam longa conſuetudine firmatum tollere non debeant, nec reipublicae tranquillitatem, quae his moribus fovetur, laedere, ut eleganter docet Covarruvias, qui Clericorum immunitatem refert, non ad jus divinum, ſed ad Principum privilegia; quae hodie immutari non poſſint.

VI. Ex duplici illa quam poſuimus Clericorum inſpectione orta eſt antiqua illa, quam praefert canon ſeptimus ſynodi Conſtantinopolitanae & Iuſtiniani Novella, criminum a Clericis admiſſorum diſtinctio, ut alia ſint eccleſiaſtica, alia vero civilia; quorum diſcrimen explicat Theodorus Balſamo. Prioris generis erunt, non ſolum haereſis & ſchiſma, quibus laici quoque implicari poſſunt, ſed quaecunque peccata in regulas clero praeſcriptas; ut de ſubintroductis mulieribus, de ordinationibus perperam vel etiam ob pecunias celebratis, & de ſimilibus cauſſis.

VII. Crimina civilia, ſive ſecularia, ſunt illa quae legum publicarum animadverſioni ſubjiciuntur, utpote quae reipublicae quietem & ſocietatem violant. Ea ſunt varii generis, delicta privata, & crimina publica. Quod diſcrimen ſecuti ſunt Imperatores Romani, cum benignius in Clericos agere coeperunt. Vnde in Codice Theodoſiano controverſiae quae ad religionem pertinent, in quibus ſunt crimina eccleſiaſtica & minora Clericorum delicta, ſcilicet e civilium numero, Epiſcopis & cujuſque dioeceſeos ſive provinciae ſyno-

nodis diſcutienda relinquuntur. Minora inquam delicta, ſervata judiciis publicis atrocium criminum, quae numero quinque, adverſus Clericos cognitione; ut docent leges aliquot editae cura Sirmondi in Appendice Codicis Theodoſiani.

VIII. Quae quidem criminum exceptio de Clericis ſecundi & inferioris gradus, id eſt, a Presbyteris uſque ad ultimum gradum intelligenda ſunt. Nam ſacerdotes primi gradus, id eſt, Epiſcopi, a publicorum judiciorum cognitione immunes ſemper fuerunt apud Principes Chriſtianos. Quibus praeivit vox illa Conſtantini in Nicaena ſynodo, quia conquerentium ad invicem Epiſcoporum libellos ſibi oblatos, ut de iis cognoſceret, cum repuliſſet, adjunxit: *Vos dij eſtis. Conveniens non eſt ut homo dijudicet deos.* Quod Ruffinus & alii magnificis verbis retulere. Sed ad reliquos Clericos verba Conſtantini trahi non poſſunt. Hinc petitum Valentiniani ſenioris reſcriptum, cujus meminit Ambroſius & epiſtola ſynodica Concilii Romani pro Damaſo, quo juſſit ut ſacerdotes ſoli de ſacerdotibus, id eſt, Epiſcopi de Epiſcopis, judicarent.

IX. Quae praerogativa Epiſcoporum ne quidem a Iuſtiniano, qui Novella ſua crimina ceterorum Clericorum atrociora ſuis judicibus reliquit, ullo pacto imminuta eſt. Vnde factum ut nec in prima nec in ſecunda neque in tertia Regum noſtrorum dynaſtia, ſi facinus adverſus Leodegarium excipias,

nec etiam vigente Gothorum in Hiſpaniis dominatu, Reges in Epiſcopos, etiam laeſae majeſtatis reos, lege animadvertere tentaverint ante ſynodorum judicium, quibus hanc juriſdictionem non adimebant; ut docent annales & acta Conciliorum. Adeo ut hac quoque tempeſtate, in qua reliquorum e clero privilegia non adeo vigent, nihil ſibi licere in Epiſcopos majeſtatis reos pietas Regis Chriſtianiſſimi paſſa ſit, impetrata nuper a Summo Pontifice, juxta recentioris moris formam, delegatione aliquot Epiſcoporum, qui judicio eccleſiaſtico de cauſſa decernerent.

X. Ceterum olim, ut dixi, quinque crimina reſervata erant animadverſioni judicum publicorum adverſus Clericos. Vnde factum ut in Matiſconenſi Concilio tria crimina foro ſeculari reſervata fuerint. Hincque ſumpſit originem caſuum privilegiatorum cognitio. Attamen antiqua illa criminum exceptio non impediebat quin Clerici de moribus apud Epiſcopos conventi, judicio eccleſiaſtico pro qualitate & punitione delicti puniri poſſent; idque factum ex Pauli auctoritate, qui monet Timotheum ut ſub duorum aut trium teſtimonio, Presbyterorum cauſſas diſcutiat. Quare antiquis canonibus, ob crimina publica, canonica poena Clericis convictis irrogatur. Sed cenſura eccleſiaſtica, cum admonitione aut ſuſpenſione miniſterii ſola vel ad ſummum depoſitione conſtaret, aut ſi atrociſſimum eſſet flagitium, ex-

com-

communicatione vel anathemate, & reipublicae tranquillitas gravius animadverti expoſceret, depoſitus ſententia Epiſcopi ſui Clericus ad judices publicos tranſmittebatur, poena legitima plectendus, ſi de aliquo ex quinque illis criminibus impetitus eſſet; cum nulla ratio pati poſſet ut depoſitus ob crimen canonicum, vel ob minus delictum civile, contra mentem legis nova poena opprimeretur.

XI. Singulare uſus iſtius habetur exemplum in actis Concilii Chalcedonenſis actione x. in qua relecta ſunt geſta ſynodi Tyriae habitae in cauſſa Ibae Edeſſeni Epiſcopi. Samuel & alii Presbyteri Eccleſiae Edeſſenae libello accuſabant Epiſcopum ſuum, inter cetera capitá hoc quoque objicientes, quod Abraamium Diaconum de maleficio magico accuſatum, & de ſe praeſente clero & Epiſcopo confeſſum, omnium votis excommunicatione confoſſum, nulla dein praevia ſatisfactione, Epiſcopum ordinare deſtinaſſet, impeditus ne perficeret ſola Archidiaconi refragantis intercesſione. Mox iſta verba ſubjungunt, quae trituram fori utriuſque docent: *Et retinet chartam magicarum incantationum reverendus noſter Epiſcopus, qui debuit judici provinciæ hunc, qui ita execrabilis eſt, offerre, ſecundum conſequentiam legum.* Eas intelligit leges Principum, quae ſunt editae in Appendice Codicis Theodoſiani, ſuperius laudata.

XII. Si judicium inceptum eſſet apud

Epiſcopum, quia fortaſſe accuſator erat e clero, qui ad judicia publica Clericum evocare nulla in cauſſa poterat, juxta Concilii Carthaginenſis & Chalcedonenſis diſertos canones, vel etiam laicus, qui adverſus Clericum crimen intendere poterat, ſuam ſuorumve injuriam perſequens, tunc, poſt latam ſententiam, Epiſcopis incumbebat ex officio ut reum atrocioris criminis judicibus publicis offerrent. Quod diu perduravit cum magna utriuſque fori concordia, donec vetita eſt in univerſum, variis Pontificum decretis, judicibus ſecularibus adverſus Clericos judiciaria cognitio, cujuſvis criminis praetextu. Tunc arbitrii ſui fecerunt ob quae crimina Clerici, judicio eccleſiaſtico depoſiti ſemel, ad graviorem poenam infligendam ad judices ſeculares tranſmitterent. Hoc eſt quod in decretis Pii & Stephani dicitur, curiae tradi Clericos convictos, ſcilicet ut puniantur; quemadmodum diſerte obſervat Pius, *ut accipiat quod inique geſſit*. Cui ſententiae non eſt contrarium quod ait Stephanus, ut Clericus depoſitus curiae tradatur ſerviturus. Quippe non ſignificat ut ad vilia miniſteria in curia obeunda damnetur. Nulla enim iſtius generis poena ullibi occurrit. Retrahebantur quidem in curiam, etiam poſt presbyteratus ordinem, quicunque e curialibus, quo ſe muneribus & functionibus publicis ſeu perſonalibus ſeu realibus ſubtraherent, in clerum adſciſcebantur, ut docet Innocentius primus in Decretis, condi-

ditionem priorem & nexum curialium ſubituri. Sed iſta non pertinent ad poenam ob crimen aliquod inflictam.

XIII. Dicendum ergo, ut hic nodus expediatur, traditum curiae Clericum, ut in illum a judicibus animadverteretur, eo tamen animo ut capitis minutione maxima, id eſt, ſervitute tantum, non autem ut capite, plecteretur; ſcilicet ut libertate adempta per judicis ſententiam, ſervituti perpetuae addiceretur. Solebant Epiſcopi pro damnatis in judicio publico veniam petere a Praeſidibus provinciarum, quo, poena aut penitus remiſſa, aut in leviorem mutata, damnati locum haberent agendae de facinoribus ſuis apud Deum poenitentiae; ita tamen ut ſicut Epiſcopis libera erat deprecatio, judicibus quoque, ſi utilitas publica ſic poſceret, libera eſſet repulſa; quemadmodum docet Auguſtinus in epiſtola ad Marcellinum Comitem. Quare ſi ſolenne Epiſcopis erat pro quibuſcunque damnatis intercedere, culpae non medioeris rei fuiſſent ſi depoſitis a ſe Clericis ſuffragati non eſſent, quando eos, ex ordine legum, judicibus tradebant, mitiorem poenam illis infligi poſtulantes.

XIV. Porro poena ſervitutis ob crimen admiſſum inducta erat a Concilio Aurelianenſi, & ejus exemplo a Conciliis Toletanis. Vnde factum ut auctor epiſtolae Stephani ejus meminerit. Deportati & damnati in metalla amittunt quidem libertatem; ſed ſervituti adjuncta eſt poena deportationis;

cujus fiunt ſervi. In ſpecie autem Concilii Aurelianenſis, raptor, ſi ad Eccleſiam confugerit, reſtituitur: ſerviendi tamen conditioni obnoxius, facultate conceſſa ſeſe pecunia redimendi; quae ſine dubio in laeſi patris commodum cedebat.

XV. Ceterum ſola Clerici depoſitio ob crimen exceptum inflicta ſufficiebat ut locus eſſet judicio publico, abſque ulla canonicae immunitatis injuria. Non inutiliter addidi inflictam depoſitionem ob crimen exceptum; quoniam ex alio quoque capite depoſitio irrogari poteſt, puta ob crimen eccleſiaſticum. Quo caſu nefas eſſet damnatum ſemel, de integro novis poenis opprimere, judicio ſeculari.

XVI. Enimvero ut manifeſtius haec materia aperiatur, inſpiciendum eſt an ex ſola depoſitione Clerici damnati redeant ad forum ſeculare. In qua controverſia confligunt ad invicem Ioannes & Bernardus Decreti Gloſſatores. Sed diviſione eam dirimendam puto; adeo ut non ſola poena inſpicienda ſit, ſed etiam illius cauſſa: quae ſi fuerit gravior, ſive ob crimen civile, ſive ob crimen eccleſiaſticum, depoſitum non ſolum a gradu removebit, ſed etiam a clero. Hujus poenae exemplum petetur, in crimine eccleſiaſtico, ex Decreto Siricii relato apud Gratianum cap. *Quiſquis.* Diſt. 84. *Quiſquis Clericus*, inquit, *aut viduam aut certe ſecundam conjugem duxerit, omni eccleſiaſticae dignitatis privilegio nudetur, laica ſibi tantum communio-*

ne

Digitized by Google

& conceſſa. Quae laica communio ſignificat Clericum non ſolum e conſeſſu cleri extra cancellos depulſum, & redactum in locum & ordinem laicorum ad communicandum ſynaxi, ſed deturbatum omnino a corpore cleri, & ad laicam conditionem detruſum; ita ut ſepoſito privilegio quod antea illi competebat, nunc pertineat ad forum ſeculare in cauſſa civili & criminali; in quo diſtinguitur haec communio laica a peregrina; cum iſta retineat Clericum in ordine cleri, (etſi gradu conſeſſus & ſportulis ordinariis multatum, praeter alimenta) laica vero eum ab illo ordine depellat. Si autem depoſitio inferatur ob negligentiam in obeundo miniſterio eccleſiaſtico, ex ea cauſſa depoſitus juriſdictioni eccleſiaſticae ſubditur, ita ut ob delicta ſubſequentia ſynodi judicio ad agendam poenitentiam in monaſterium detrudatur; ut definivit Concilium Cabilonenſe relatum in cap. *Dictum.* Diſt. 81.

XVII. Hujus diſputationis occaſio tollebatur definitionibus ſynodorum ſubſequentium, quae Clericos ob crimen capitale damnatos & ad laicam communionem redactos, in monaſterium detrudi in perpetuum jubebant, agendae poenitentiae ſeverioris cauſſa, ut in Conciliis Agathenſi & Epaunenſi. Quam formam ſecuta eſt ſynodus Aurelianenſis tertia can. VII. erga Clericum adulterii convictum. Earum exemplo Toletana quarta can. XXVIII. ſimili detruſione plectit Epiſcopum, Presbyterum, Diaconum, &

Clericum, qui magos & ariolos conſuluerit, & ſimoniace ordinatos Concilium Toletanum octavum can. 3.

XVIII. Poſtquam mos iſte deſivit detrudendi Clericos in monaſteria, ut poenitentiam agerent, in illa quoque ſecunda ſpecie, quam propoſuimus, de Clerico degradato, etiam ob crimen eccleſiaſticum, diſceptatum fuit in Anglia quingentis abhinc annis. Regii miniſtri degradatum Clericum ex quacunque cauſſa foro ſuo aſſerebant. Thomas vero Archiepiſcopus Cantuarienſis contendebat ex ſola depoſitione non amitti privilegium clericale; ſed ſi depoſitus in crimen incideret, tunc ob impoenitentiam ſubdi foro ſeculari.

XIX. Satius fuiſſet, ut dixi, diſputationem ex ſuperiori diſtinctione dirimere, quae adhibenda quoque eſt in altera quaeſtione, an ex ſola depoſitione conſequatur damnatum tradi curiae ſeculari. Depoſitus quippe ob crimen eccleſiaſticum alia poena plecti non debet. Qui autem ob crimen atrox degradatur, eo ipſo legibus publicis permittitur, ut ſuperius dixi. Quae fuit ſententia aliquot Pontificum qui Innocentium praeceſſerunt, ut ipſe fatetur in cap. *Novimus.* de verbor. ſignific. *Quorundam eſt opinio a pluribus approbata*, inquit, *ut Clericus qui propter hoc* (id eſt, falſi in literis apoſtolicis) *vel aliud flagitium grave non ſolum damnabile ſed damnoſum fuerit degradatus, tanquam exutus privilegio clericali, ſeculari foro per con-*

conſequentiam applicetur. Quod ille jus immutavit, decernens ut ſolennis degradatio Clerici antea fiat, atque pronuntietur judici ſeculari, quatenus degradatum in ſuum forum recipiat; eo temperamento adjecto, ut Eccleſia pro eo efficaciter intercedat, ad leniendam poenam, citra mortis periculum. In qua interceſſione nihil eſt novi, cum frequens eſſet apud veteres, etiàm in gratiam laicorum. Novum jus in eò verſatur, quod praeter depoſitionem & ſolennia degradationis, pronuntiandum ſit ſpecialiter de traditione facienda curiae. Quae definitio videtur profecta ex eo quod Alexander III. in cap. *At ſi Clerici.* De judiciis. docuit quemlibet depoſitum pro ſuis exceſſibus non eſſe tradendum judici ſeculari, ne duplici contritione conteratur. Vnde ſequitur cauſſae cognitionem adhibendam, an flagitii ea ſit gravitas ut traditionem illam extorqueat.

XX. Ceterum Celeſtinus III. tot adhibet cautiones, ut vix locus eſſe poſſit huic traditioni, niſi quis malo genio natus omnem exuerit humanitatis ſenſum. Statuit enim ut depoſitio praecedat ob praeteritum crimen. Deinde vero, ut incorrigibilis appareat Clericus, novis criminibus admiſſis, quae plectenda ſunt excommunicatione. Si recentioribus ſe facinoribus implicet, feriendus anathemate. Demum ſi contempta Eccleſiae auctoritate in profundum malorum devenerit, tunc tradendus eſt ſeculari poteſtati, ut eum comprimat. cap. *Cum nobis ab homine.* De judiciis.

XXI.

XXI. Qui progreſſus tamen ſervandus non eſt ſi crimen ex ſuo genere ſit atrociſſimum. Tunc enim intereſt reipublicae Chriſtianae ut monſtra illa ſcelerum ultore ferro extinguantur. Statim ergo a degradatione celebrata pronuntiare debet judex tradendum eſſe reum curiae ſeculari, ut adverſus falſarios literarum apoſtolicarum conſtituit Innocentius III. in Concilio Lateranenſi, cap. *Ad falſarior.* De judiciis. & in eodem Concilio adverſus haereticos, cap. *Excommunicamus* §. 1. De haereticis. Quod in criminibus majeſtatis, aſſaſſinii, ac in ceteris hujuſmodi atrocioribus locum quoque habet; ut docent Pragmatici, & nos antiquae diſciplinae congruere jam docuimus.

AN.

Digitized by Google

ANDREÆ SCHOTTI
LAVDATIO
FVNEBRIS
V. CL.

ANTONII AVGVSTINI
Archiepiſcopi Tarraconenſis.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO

REVERENDISSIMOQVE VIRO

LÆVINO TORRENTIO

EPISCOPO ANTVVERP.

ANDREAS SCHOTTVS

S. P. D.

MAGNO in dolore vel moerore potius verſabar adhuc, Praeſul optime, quem ex clariſſimi viri Antonii Auguſtini morte accepi, cum mihi tuae redditae ſunt. Quare ut & memoriam illius ſancte inviolateque ſervaſſe, & tibi, cui plurimum debeo, dicto audiens fuiſſe viderer, laudationem funebrem huic faſciculo literarum incluſi; quod & innocentiſſimo viro, Romae cum verſareris, uſus ſis familiariter, & mortem illius, accepto nuncio, tuleris humaniter.

ter. Et vero quis animo tam diro atque agreſti fuit qui non tanti viri morte ſit commotus; qui tametſi ſenex, & affecta aetate, multis editis libris, tanquam ingenii liberis, naturae conceſſit, tamen propter excellentem doctrinam atque virtutem videbatur omnino mori non debuiſſe. Equidem luctui meo minuendo, quando tolli omnino non poteſt, commentarium de moribus anteactae innocenter vitae ſcriptiſque antiſtitis illius adjunxiſſem, ubi tanquam in ampliſſimum campum, laxatis habenis, excurrere licuiſſet, nec tam anguſtis horae ſpaciis temporiſque brevitate mihi ad comparandum dati circumſcriptus fuiſſem, ſi tantum abs re mea otii ſuppeditaſſet. Haec tamen pauca, quae oratione complecti poteram & debebam, alii, quibus majus otium atque ingenium datum, ampliora facere & tanquam calamiſtris inurere poterunt, ut certa veriſſimaque, quae ipſe, quaſi mortem illius praeſagiens, longeque ante praevidens, ſciſcitando ex ore ipſius hauſi, ratus, id quod accidit, fore ut cum hac ille corporis compage ſolutus vivere desjiſſet, unde vitam certius ceteraque que ad antiquitatis ſcientiam pertinent, qua, ut melius noſti, ad miraculum uſque inſtructus erat, diſcerem, fore neminem. Nec me feſellit augurium. Quinto enim poſt menſe exſtinctus eſt. A ſenis itaque ſanctiſſimi latere, quoad poſſem, nunquam diſceſſi, ſimul in amicitiam domeſticamque familiaritatem adſcitus ſum; & tanquam coelo delapſum hominem, Catonem al-

alterum, & parentis loco, ducebam: Quo in precio & ab exteris omnibus, cum Iuriſconſultis, tum humanitate praeditis, exiſtimari non ignorabam. Ab exteris, inquam. Vt enim Veritas ipſa in ſacris literis clamat: *οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ*. Temporum & aetatis potius in narrando, ut in Attici vita Nepos, quam virtutum deſcriptionem ſingulatim; ut in Plotini vita Porphyrius & in Procli Diadochi Marinus, ſecutus ſum. Nihil eſt enim aptius ad delectationem lectorum quam temporum varietate fortunaeque viciſſitudine animos in legendo audiendoque retinere. Sic enim elucet maxime & adoleſcere ingenia, & ad maturitatem, diſciplinarum cultu, ut in agris ſegetes, pervenire ſolere. Stylum vero, ut debui, ita temperavi ut neque vera laus detracta, quamquam omnia perſequi non poteram, nec falſa afficta eſſe videatur. Verum ipſum ſemper ſpectavi, nulla animi perturbatione victus. Memineram M. Tullium & Livium queſtos olim, nec injuria, laudationibus funeribus factam eſſe hiſtoriam mendoſiorem; quod cauſſae ſerviendo oratores, veritatis vix habita ratione atque dilectu, in majus omnia extulerint. Nec me fugit Cyrum Xenophontis philoſophi eloquentiſſimi, quem non ſine cauſſa P. Scipio Africanus manibus aſſidue ſinuque geſtabat, non ad hiſtoriae fidem, ſed ad effigiem juſti imperii ſcriptum. Idem tamen philoſophus Ageſilaum ſingulari libello ita laudavit, ut prae illo facile Imperator, qui nullam imaginem ſui ex-

Cic. in Bruto. Livius lib. 8. extremo.

Cic. 1. ad Q. fratrem epiſt. 1. & lib. 5. epiſt. 12. ad Famil.

exſtare paſſus eſt, omnes omnium expreſſas imagines, ſigna, ſtatuaſque contempſerit. Statuae enim è lapide vel aere ductae intereunt tempeſtate, vi, vel vetuſtate. Virtus contra clara aeternaque habetur. Quae cum ita ſint, quicquid hoc eſt laboris induſtriaeque noſtrae lib. mer. Amice magne, ad te mitto, nos ut in hac aetate audacter admoneas doceaſque, quem tanti Antonius fecit, itaque de te & ſentire & praedicare ſolebat, ut quod prae-fiſcine mihi liceat, more majorum, in Lyricis pangendis, cum ab Horatio diſcederet, tibi uni primas daret, praeterea nemini. Legerat enim libenter tua illa de partu virginis divina poëmata. Tranquillum item probabat, & Horatium efflagitabat; & ego, ſi pateris, illius omniſque adeo poſteritatis voce poſtulo. Sic te nobis Deus Opt. Max. diu ſervet incolumen. Vale; & Io. Livineio meis verbis ſalutem felicitatemque. Tarracone ann. ∞. I Ɔ. LXXXVI.

AND.

ANDREÆ SCHOTTI
ORATIO IN FVNERE
ANTONII AVGVSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS
ANNO MDLXXXVI.

CVM multa divinitus heroïcis illis temporibus, viri ornatiſſimi, a priſcis inventa atque inſtituta, & a majoribus noſtris religioſe ad hanc diem ſervata ſunt, tum nihil vel ad vivorum ſolatium jucundius, vel ad eorum qui vixerunt memoriam honorificentius excogitari potuit, quam bene de Republica meritos, domi militiaeque illuſtres, cum mortem obiiſſent, pro funere laudari, atque ad poſteritatis memoriam commendari. Graeci enim, optimis & diſciplinis exculti & legibus inſtituti, eum morem Athenis Atticis jam-inde a Solone Legislatore traxiſſe creduntur. Romani vero, qua nulla gens alia vel moribus legibuſ-

que melius temperata, vel exteris gentibus ad vitam moreſque formandos plura exempla ſuppeditavit, jam inde ab exactis Vrbe Regibus, (laudato fortiſſimo viro L. Bruto, qui pro patriae libertate occubuerat, a collega Valerio Poplicola) hunc ſitis in funere honorem perpetuo habendum cenſuerunt. Et recte quidem pieque, ſi verum fateri volumus, utrique judicarunt; cum ne qui mortem obiiſſent, debita virtuti laude fraudarentur; tum ut heredes atque ſuperſtites ad majorum imitationem reſque praeclare gerendas tanquam calcaribus incitarentur ardentius quam fumoſis familiarum ex cera imaginibus, quas & in atriis collocare & geſtare in funere ſolebant. Verum enim vero cum ego ad pium hoc quidem poſtremumque officium, ſed perdifficile, perſolvendum non ſatis idoneus delectus ſim, dum, ut debeo, meo me ipſe pede metior, vehementius pertimeſco. Quae enim res ſummos etiam oratores conturbare ſingulae ſolent, locus ad dicendum ampliſſimus, & rei qua de verba facienda ſunt gravitas, eae mihi hodierno die ſeſe offerunt univerſae. Si enim in cauſſis gravioribus, ut accepimus, initio dicendi M. Tullius atque Demoſthenes, ſummi oratores, commoveri ſolent vehementius quam vel aetas illorum vel uſus exercitatioque poſtulabat: quid mirum, juvenem me, qui cum illis non ſum comparandus, & frequenti hoc veſtro conſpectu & pudore mihi innato perturbari? Verum tot tantaque exſtant ampliſ-

Plutarc. in Poplicola.

ſimi

ſimi Praeſulis Antonii Auguſtini, quem more inſtitutoque majorum laudandum precibus victus ſuſcepi, in me exterum hominem humanitatis ac benevolentiae officia ut officium hodie deſeruiſſe videar & ingratus jure haberi debeam, niſi diuturni ſilentii mei finem hic dies tandem aliquando attuliſſe videatur. Equidem non ignorabam nihil huc niſi perfectum ingenio elaboratumque induſtria adferri oportere. Verum manum mihi injiciebat qui mihi ad haec ſtudia urguenda & recolenda auctor & princeps exſtitiſſet, in quibus ipſis humanitatis, ut ſunt & appellantur, literis ſi quid poſſum, quantum id eſt, quod ſentio quam ſit exiguum, id omne repetere a me ſuo jure poteſt. Iacta itaque eſto alea, & quidem nominis mei periculo, dum optime de me meriti Manibus ſatisfeciſſe, ac parentis potius quam nominis rationem videar habuiſſe; in quo illud in primis mihi laetandum eſſe video, me de ejus viri laudibus dicere ingreſſum, in quo praedicando nemini, ne indiſerto quidem, oratio deeſſe poſſit, ſitque adeo difficilius exitum quam principium invenire. Dicendum eſt enim breviter, pace veſtra, auditores, cum de Antonii Auguſtini Praeſulis noſtri ampliſſimi vita & moribus, hoc eſt, de ſingulari eximiaque virtute, tum de doctrina & ſcriptis ad poſteritatis utilitatem comparatis. Denique perfecti ut Iuriſconſulti, ſic & Epiſcopi exemplar, tanquam ſpeculum, ante oculos proponam. Quare ut attente nos patienter-

que audiatis, ejuſque quem vivum parentis locó duxiſtis, jam mortui laudes libentibus auribus animiſque accipiatis, vos quaeſo obteſtorque. Quod ſi a vobis, ut ſpero & opto, impetravero, futurum eſt ut nec me in dicendo laboraſſe, nec vos tanti viri memoriam grata animi recordatione revocaſſe poeniteat. Illud enim Romane móreque majorum, id eſt, ingenue vereque confirmare audeo, dubitare me vehementer an parem Auguſtino aut multis retro annis majorum ſecula tulerint, aut quae consecutura eſt poſterorum aetas, datura ſimilem ſit virum, qui in his ipſis juris antiquitatiſque diſciplinis virtutumque ornamentis proinde excellet, ceteroſque, ut hic noſter, aequales longo poſt ſe relinquet intervallo. Q. Caecilium Metellum, cognomento Macedonicum, memoriae proditum eſt, cum triſtem nuncium accepiſſet, P. Scipionem Æmilianum, cui etiam virtus victae everſaeque Carthaginis Africani cognomen addiderat, domi ſuae incerto auctore eſſe interfectum, a quo tamen de Repub. aemulatione, ut fit, gloriae ſine acerbitate diſſenſerat, foras proſiliiſſe, & in hanc veritatis plenam, ut ab aemulo profectam, vocem prorupiſſe: *Concurrite, inquit, concurrite, cives Romani. Vrbis enim noſtræ mœnia conciderunt.* Eundemque ferunt filiis quatuor Conſularibus, a quibus & ipſe magno felicitatis humanae argumento poſt elatus eſt, negocium dediſſe ut Scipionis Africani funus non deducerent ſolum, ſed etiam efferrent,

Plutarc. in Apophth. Val. Max. lib. 4. cap. 1.

Plinius li. 7. cap. 44.

rent, humeroſque pheretro ſubjicerent, hoc addito eulogio exſequiis digno: *Non fore ut in poſterum poſtremum id officium excellentiori ulli civi ampliuſque de omni Repub. merito imperatori præſtarent.* Idem mihi hodierno die exclamare jus faſque eſt. Quin potius, cum toga armis praeſtantior ſit, reſque bellicas conſilia ſuperent, & animus corpori longe antecellat, eo verius juſtiuſque pronúnciavero: Concurrite Tarraconenſes, omniſque adeo Hiſpania citerior, ulterior. Moenia noſtra, extincto Antonio Auguſtino, everſa ſunt; nec ſpes eſt fore ut alteri praeſtantiori viro poſtremum hoc officium, mortuo debitum, perſolvamus. Cum illo enim ſpes omnium noſtrum, auditores, reſque publica & patria elata eſſe videntur; inopum ſubſidia atque fortunas jam video concidiſſe. O igitur fallaces hominum ſpes! O inanes mortalium cogitationes! Sed hoc agamus. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur unde aetatum initia ducuntur, a capite arceſſam narrationem, ſi quis forte adſit ideo ignarus temporum, & in familiis illuſtrium virorum hoſpes ut haec ignoret. Ætatis itaque memoriam replicans ultimam, inde uſque repetens, comperi natum eſſe domo nobili AUGUSTINORUM & excellentibus viris in gerenda Republica claris, Caeſarauguſtae, Celtiberorum urbe celebri & copioſa, nunc etiam ſtudiis ingeniiſque affluente. Patre ad haec Antonio Auguſtino Pro-cancellario Aragoniae finitimorumque regnorum. Quae dignitas hodie apud *Anno* CHRISTI 1517.

Reges ſecundas tenet. Auguſtorum quoque Romanorum temporibus, ut ex annalium memoria & Carini Imperatoris vita obſervare memini, plena in adminiſtrandis rebus publicis & honoris & auctoritatis Cancellarii poteſtas perpetuo fuit. Vixdum ex ephebis filius exceſſerat, tinctus iis artibus, quibus prima aetas ad humanitatem informari ſolet, natu licet minimus, tamen, ob ſingularem indolem, maxima in ſpe deliciiſque parenti, Complutum, quae in Carpetanis princeps academia eſt, ad uberiorem ingenii cultum miſſus eſt, ubi celeriter antecellere aequalibus ingenii gloria contigit. Verum aſſiduis bellorum tempeſtatibus jacebant adhuc humanitatis ſtudia, Ciceronis nomen vix in ſcholis tum audiebatur. Nondum ſatis culta bene dicendi facultas. Graecae literae mutae doctoribus carebant. Sine quibus tamen diſciplinis in jure civili enucleando excellere nemo poteſt, & reliquae ſcientiae graviores quaſi conticeſcunt. Senſa enim mentis commode eloqui non poſſe nec ad poſteros tranſmittere niſi ruſtice & inquinate poſſe hominis eſt, vel M. Tullio judice, intemperanter abutentis & otio & literis. Studia vero haec in Italia diſciplinarum parente jam tum colebantur vehementius quam in Hiſpanicis academiis; ſive id ſoli coelive genio, ſive hominum indoli & induſtriae, ſive otio denique & tranquillitati Reipublicae acceptum eſt referendum. Salmanticam hinc a parente miſſus, prima ibi juriſprudentiae fundamenta jecit

Fl. Vopiſcus in Carini vita.

Tuſcul. 1.

cit gnaviter. Verum ut exoticae merces & peregrinae domeſticis fere gratiores, & plantae alio coelo cultae atque inſitae ſuaviores ſaepe uberioreſque eſſe ſolent, miles denique is optimus qui patria procul ſtipendia fecit, idem in praeſtantibus ingeniis uſu venire accepimus. Alieno enim coelo ſtudiorum labor & induſtria fit major. Exacuitur enim & quaſi uſu exterorum ſplendeſcit ingenium, prudentiaque paratur. Magna itaque Italicorum ingeniorum ſubtilitate, doctrina, & eloquentia, honeſta quadam laudis contentione, quae ſtimulos optimis ingeniis addere ſolet, excitatus, cum de poſteritate ſerio cogitaret; cui ſe vixiſſe teſtatum aliquando facere vellet, Bononiam, eruditiſſimis hominibus liberatiſſimiſque ſtudiis, juris praeſertim civilis, affluentem, cogitabat, quo in opido collegium ingentibus olim ſumptibus ampliſſimum fortiſſimumque virum Ægidium Albornotium Cardinalem in Hiſpanicae gentis gratiam ſua pecunia exaedificandum curaſſe inaudierat, quo erudiendi gratia ex omnibus fere Hiſpaniae urbibus praeſtantiſſima ingenia quotannis vocarentur alerenturque liberaliter. Magnam hic ſtudiorum ſegetem ex aemulatione, ut fieri amat, ingeniorum mutua colligi, aſſiduas hic differendi exercitationes ſcholaſque haberi acceperat; ex quo ludo, tanquam ex equo Troiano, meri heroes, qui de jure conſultoribus reſponderent, prodiiſſent; quorum e numero non nemo Hiſpaniae clavum noſtra memo-

Anno 1365. Io. Geneſius Sepulveda in hiſt. Bonon. Collegii.

An. 1535. ria ſummo cum imperio tenuiſſet. Bononiam itaque, parentum permiſſu, excelſi animi & laborioſi juvenis tandem pervenit anno altero Pauli tertii Pont. Maximi. Ea in urbe, paucis ante annis Carolus Caeſar Imp. a Cle-
An. 1530. mente VII. P. M. frequenti hominum concurſu & quaſi orbis terrae panegyri diademate coronatus inunctuſque fuerat, more majorum, Auguſtus. Quae res urbem ceteraclaram per ſe & nobilem, ut pontificiae ditionis, reddiderat illuſtriorem. Hic in collegium ultro invitatus Auguſtinus, licet ſuis ſeſe ſumptibus alere commode poſſet, commigravit; opibus tamen patriis valere juſſis, ne his fiſus negligentius, ut fit, in ſtudiis verſaretur. Sic pontes a tergo militibus abrumpere ſolitos duces, ne qua fugae ſpes relinquatur timidis, adoleſcens legerat. Nactus hic eos eſt doctores qui ceteris omnibus ingenii gloria antecellerent. Paullo enim Pariſio juris pontificii celebri interpreti aſſidue operam dedit, qui ob ſingularem pietati conjunctam eruditionem mox in patrum purpuratorum ſenatum lectus eſt. Cui Andreas Alciatus Inſuber, ut in bello defeſſis integri recenteſque ſubmitti ab imperatore ſolent, ſuffectus, de ſuperiori loco docendi perſonam ſuſtinuit, accitus inſigni honorario, princeps cum eſſet ejus aetatis anteceſſorum, propterea quod eloquentiam Graecarumque literarum, quae perpaucorum hominum ſemper fuerunt, peritiam ad jus illuſtrandum attuliſſet, ingenioque cum intendiſſet, &

poë-

poëtica, ut Iani Parrhaſii diſcipulum poſſis adgnoſcere, plurimum valeret. Biturigas enim, quod hodieque gymnaſium Iacobo Cujacio Toloſate Iuriſconſultorum coryphaeo floret, Ticinum item & Bononiam academias docendo Alciatus mirifice ea tempeſtate, ut & jus ipſum ſcriptis editis, illuſtravit, eductis, vel ut verius dicam, genitis ſummis aliquot juris ſacerdotibus, in quibus Auguſtinus noſter familiam ducebat, quod in iis ipſis juris enucleandi veſtigiis pedem ponere cogitaret. Viglius item Zuichemus Friſius princeps erat; qui Galliae Belgicae Praeſes, negociorum mole a ſcribendo, ut feliciter coeperat, abreptus eſt. His igitur auditoribus, ut imperator ſpoliis opimis, merito gloriabatur Alciatus. Antonius vero feriis, quibus proferri res ſolent, ceſſaturque aeſtivis menſibus, ardente canicula, Patavium, celebritate commotus, diſcendi gratia, dum ſe aeſtus ſolis frangeret, ſeceſſit, menſeſque octo ibi haeſit, cum doctoris auctoritate, tum loci amoenitate captus. Marianum enim Socinum minorem diligenter audivit. Quae quidem Socinorum familia tres continenter inſignes Iuriſconſultos edidit, Marianum majorem & Bartholomaeum, libris editis claros, quales Iuriſconſultos vix ſingulos ſingulae aetates ferre ſolent. Sic olim & Muciorum gens, quae tot una prudentes juris emiſiſſet, quot ſatis multis civitatibus eſſe poſſent, in coelum laudibus ferri ſolet. Idem & Auguſtinorum gentis decus fuiſſe ut plures ea Iuri-

riſconſultos, patrem, avum, proavum dederit, annalium Celtiberiae memoriam evoluens, comperi. Hic & ſubſecivis horis, quas alii tribuunt aleae, intempeſtivis conviviis, aut ſomno, literas amoeniores libenter reſpexit, & Lazarum Bonamicum, diſertum hominem, Graecos etiam doctores, Fazellum, & Romulum Amaſaeum audivit. M. enim Porcium Catonem admodum ſenem Graece diſcere non erubuiſſe acceperat. Et vero ſine his artibus eruditiſque linguis, hiſtoriarum antiquitatiſque memoria, perfectum Iuriſconſultum evadere poſſe neminem & ſaepe ipſe diſſeruit & ſcripto edito, ut poſteritas poſſet exaudire, teſtatum reliquit. Decurſo jam ſtudiorum curriculo feliciter, Florentiam Etruriae metropolim ſe contulit, cum Io. Metello Sequano homine eruditiſſimo, quicum ex ſtudiorum, ut fit, ſimilitudine vetus neceſſitudo interceſſerat, & Pandectarum juris civilis volumen immenſum, Iuſtiniani Imp. juſſu a Triboniano collectum, ejuſque temporibus, ut creditur, priſcis admodum literis exaratum, (qui theſaurus olim Piſis allatus eſt quantivis pretii, religioſeque a Ducibus aſſervatus, tanquam Apollinis oraculum conſulitur) cum Norica & nupera Gregorii Haloandri editione ſumma fide diligentiaque comparavit. Hic Laelio Taurello, egregio & diſerto ejus aetatis Iuriſconſulto; Florentiae uſus eſt familiariſſime, doctiſſimo item candidiſſimoque, & de literis bene merito Petro Victorio. Hinc doctoris ſui

Emendat. Juris li. 2. cap. 1. & 2.

Ann. 1536. Car. Sigonius li. XI. de regno Italiae. Angel. Polit. li. 10 epiſt. 4. & Miſcell. cap. 41. Viglius Zuichemus praef. Theophili & An. Auguſt. lib. 1. Emendat. juris.

ſui Alciati veſtigiis inſiſtens, quod incredibile & ipſe juvandae foris privatimque Reipublicae & Philologiae cupiditate flagraret, diſcrepantes lectiones & emendationes earumque rationes, illas quidem ex membranis antiquis, has a ſe excogitatas, in eum libellum conjecit, quem hinc *Emendationum juris* titulo inſcripſit; moxque, non tam popularis aurae captandae, quam bene merendi ſtudio, excidere adoleſcenti ſibi, annos vix nato quinque & viginti, paſſus eſt. Quo libello, ſi molem ſpectes, in ſpeciem exiguo, ſin rerum utilitatem ponderumque momenta aeſtimes, ſinuoſis aliorum voluminibus anteponendo (magnum enim librum magnum malum Ariſtophanes Criticus appellabat: Domitius vero Piſo libros theſauros eſſe debere judicabat) Italiam, qua patet, nominis fama conturbavit, nomenque cum omni poſteritate adaequavit. Ad haec plurimos exteros homines ſuo juvandae juriſprudentiae exemplo incitavit, ut iiſdem ingreſſi veſtigiis Itali, Galli, & Belgae homines doctiſſimi, politiorem illam (qua hodie ſeculi aurei felicitate, depulſa omni barbarie, fruimur) juris civilis tractationem amplecterentur. Hoc amplius effectum eſt ut noſtra etiam memoria Galli & Belgae, juris antiqui ſtudioſiſſimi, quos honoris cauſſa libenter nomino, Balduini, Raevardi, Curtii, Duareni, Contii, Connani, Goveani, Hotomanni, Ruſſardi, Cujacii, ceteri, ſcriptis ad immortalitatem comparatis, jus vetus, adhibita philologia, mi-

An. 1543.

Athenaeus
Plinius pr.

mirifice illuſtrarint. Hac tanta celebritate famae abſentibus etiam, qui aliquid de ingeniis ſtudiiſque judicare aut poſſent aut vellet, notus Auguſtinus, Romam venit, quam urbium dominam, terrarumque deam eſſe, Vrbem etiam aeternam indigitari didicerat, Paulo tertio decimum jam annum Eccleſiae Chriſtianae clavum tenente: moxque ſingulari hominis doctrina explorata, duodecim Viris Stlitium judicandarum, hoc eſt, ſacri Palatii judicibus, adſcriptus, omniumque ſuffragiis delectus, Lud. Gometio I.C. Hiſpano & Epiſcopo ſucceſſit. Pontifici & Eccleſiae fidelem operam navavit, ea integritate atque innocentia ut difficile ſit dictu abſtinentiane

Martial. & Frontinus 2. De aquae ductibus urbis Rom.
Anno 1544.

1550. majore vixerit, an in jure dicundo ſeveritate graviore ſit uſus. Iulius tertius P. M. ſextum poſt annum ſuffectus, adeo Antonium dilexit ut & intimis conſiliis adhibuerit, Legatumque ſumma cum auctoritate in Britanniam inſulam opibus florentiſſimam miſerit, cum

1554. Rex vere Catholicus Philippus ſecundus Mariam Reginam, Catholicorum regum Ferdinandi & Iſabellae neptem, duxit uxorem, Reginaldi Poli Cardinalis praeſtantiſſimi auſpiciis; & inſulanis pacem Eccleſiae tranquillitatemque, exoriens veluti ſol, attulit. Sed o rerum inconſtantiam miramque viciſſitudinem! Vt nihil eſt in rebus humanis proprium, nihil perpetuo bonum! Nec enim diu gaudere paceque frui datum. Immatura enim Reginae feminae lectiſſimae mors aetatis octavo & triceſimo (nata enim uno ante Auguſtinum

an-

anno) Eccleſiae Dei Reique publicae ex inſperata laetitia ſummum attulit moerorem. Sed &. alterum triſtitiae argumentum oblatum. Hac enim tempeſtate, flagrante bello Gallia, Carolus mundi vanitatum pertaeſus, & regnorum mole feſſus, tot victoriis de Gallo & Turca, rebuſque geſtis, omnibus qui ante illum fuerunt Auguſtis comparandus, imperio ſua ſponte abdicavit, faſces depoſuit, filioque tradidit, & apud Carpetanos in ſolitudinem, ut quod reliquum eſſet vitae curriculum, totum rerum divinarum contemplationi precibuſque ad Deum Opt. M. fuſis impenderet, ſeſe abdidit: raro ac paene inaudito aetatum omnium exemplo poſt Lotharium Imp. Caroli Magni nepotem: qui tamen, ut creditur, toedio rerum adverſarum victus, cum Ludovico, a Carolo fratre altero, poſt quintum decimum imperii annum monaſticam vitam amplexus eſt. Diocletianus vero cum collega Maximiano, immanes tyranni & ferae crudeliſſimae, imperii quidem inſignia & ipſi poſuerunt, hic Nicomediae, alter Mediolani; ſed ſi veram cauſſam quaerimus, deſperatione quadam adducti opprimendi, in quos impotenter ſaeviebant, Chriſtianos. Amurathes item Turcarum Rex, majorum noſtrorum memoria, Mahumeti Othomano filio, paulo ante captam Conſtantinopolim, Orientis imperium conceſſit. Verum neque metu, neque animi perturbatione, aut quod laborem periculaque defugeret, Carolus ſeceſſit; ſed ſolum pietatis innatae ſtudium, ut rationem geſti

1516.

1555.

Circa annum Chriſti 850.

An. Chriſti 304.

Anno 1450.

ſti imperii Deo judici reddendam, longe ante ſubduceret, in eam mentem impuliſſe videtur. At unde digreſſa eſt revocetur oratio.

An. 1555. Revertit ex Anglia Romam Auguſtinus, Paulumque ejus nominis quartum apoſtolicae navis gubernaculo admotum comperit, Vrbemque armis militaribus Hiſpanorum cinctam metuque nuperae direptionis conſternatam. *An.* 1527. *ad* VII. *Id. Maij.*

Tandem armis poſitis redditur Eccleſiae otium atque tranquillitas. Poſt ab ipſo Allifanus Epiſcopus creatus, miſſuſque pontificia auctoritate ad Ferdinandum Caeſarem in Germaniam. Qua honorifice obita legatione, gregem ſibi creditum adiit, eumque omni humanitatis genere & liberalitatis eſt proſecutus. Hinc non diu, ut motoriam egiſſe fabulam ſuis ingratis videatur, Siciliam inſulam, opibus florentem & frugibus, ut horreum Italiae atque Hiſpaniae appellandum videatur, Philippi Regis Catholici auctoritate atque auſpiciis luſtrare juſſus, integre id munus obivit, ut & Regi gratum officium praeſtiterit, & inſulanis jus ſancte adminiſtrarit. Reverſus iterum in Hiſpaniam eſt, ut optimo Regi, cui debebatur, rei geſtae ratio redderetur. *Ea eſt enim imperandi optima conditio*, inquit Tacitus, *ut non aliter ratio conſtet quam ſi uni reddatur.* Mox Ilerdenſium epiſcopatus a Pio quarto nec opinanti traditur & repugnanti. Sed victus precibus ceſſit. Nam & Petrus Auguſtinus, natu major frater, eo ipſo tempore Oſcam (non procul inde ſitam antiquiſſimam Hiſpaniae academiam, quo jam inde *Tacit. lib.* 1. *Annal.*

Digitized by Google

inde a Q. Sertorii temporibus Hiſpanica juventus erudiendi gratia mitti ſolet) Epiſcopus tenebat. Inde Tridentum uterque profectus eſt, quo, indicta ſynodo oecumenica, tanquam ad panegyrim ex omnibus orbis partibus doctiſſimorum ſimul ac pientiſſimorum hominum, ſarciendae Eccleſiae catholicae concordiae, conventus fiebant. Auguſtinus itaque, ut erat eccleſiaſticarum rerum uſu periti ſſimus, ſacerdotum illis temporibus mores paululum a majorum gravitate degenerantes, ſolutamque diſciplinam ad priſtinum decus continentiamque revocanda cenſuit, ratus, quod res eſt, hinc tanquam a capite, corporis medicinam, ut membra convaleſcant, inchoandam. *Propter nos*, inquit cum Iona Propheta, *hæc tempeſtas in Gallia Germaniaque exorta eſt. A domo itaque Dei auſpicandum. Occurrite, Patres, labenti Reipublicæ.* Praeclare Auguſtinus; & perhoneſta oratio. Meminerat enim Numantiam Carthaginemque ſuperari evertique a Scipione Africano minore non ante potuiſſe quam correcta militum, qui jam luxu, otio, deliciiſque pridem enervati languebant, diſciplina. Legibus itaque de ordinum diſciplina ſanciendis adfuit, juvitque in partem. Anno poſt tertio rurſum in Hiſpaniam navigavit, & Ilerdae Eccleſiam rexit optimis & legibus & inſtitutis. Eccleſiaſticos ritus preceſque, quibus ſacerdotes aſſuefierent, compoſuit; & Collectionem canonum antiquam Anſelmi Lucenſis, quarti juris pontificii compilatoris, edidit. Annos ipſos

Plut. in Sertorio.

Ionæ I. *d.*

Livius li. XI. & LVII.

ipſos ſedecim ei ſacerdotio ſumma pietate ac
Anno 1576. religione praefuit. Poſt, longo latis intervallo, a Gregorio tertio-decimo, Pontifice vere maximo, & bonorum omnium parente optimo, Tarraconenſis Archiepiſcopus renunciatus, hanc Eccleſiam ad extremum uſque ſpiritum Praeſul quartus & triceſimus ſancte innocenterque, ut ſcitis, adminiſtravit; vixitque jucunde in hac urbe, propter antiquitatis Romanae impreſſa veſtigia, theatrum, circum, titulos, nummos, & inſcriptiones, quibus referta urbs eſt, ut & moenia omnia Romane loqui videantur. Romanorum enim hic portus nobilis, haec ſtatio, huc curſus fuit; eratque, ut vos non fugit, citerioris olim Hiſpaniae caput Tarraco: quae pars ulteriorem, Baeticam nimirum & Luſitaniam, magnitudine longe ſuperabat. Haec illa illa eſt Tarraco, (patiamini me, quaeſo, auditores, animo meo morem gerere, & haec breviter perſtringere, quando me in hoc dicendi genere tam diligenter attenditis.) haec inquam Tarraco eſt jam inde a veterum Scipionum temporibus clara urbs, cum populus Romanus cum Carthaginenſibus de imperio totius Hiſpaniae vitaque contenderet; ut de Grae-
Polyb. lib. 1. cis Polybius, prudentiſſimus revera ſcriptor,
Livius li. 28. de Latinis Livius, memoriae prodiderunt. C.
Plinius li. 3. c. 3. item Plinius major Scipionum opus appellare non dubitat. Sed inſtitutum urgueamus, quando ad extremum uſque vitae actum fabulaeque cataſtrophen, triſtem illam quidem,
An. 1586. ſed in qua ſunt omnia, pervenimus. Obiit enim

enim Auguſtinus naturaeque conceſſit, ſibi quidem ſuo tempore, (dici enim non poteſt quam corporis his compagibus cum Paulo ſolvi optaret) Reipublicae vero Eccleſiaeque Dei laboranti nobiſque nimis praepropere. Ætatis quidem ſeptuageſimo abiit e vita: qui fere humanae vitae terminus ab antiquis philoſophis, doctiſſimis hominibus, anguſtus ſane nimiſque brevis, circumſcribitur. Extat & divinum regii vatis oraculum: *Dies*, inquit, *annorum ejus ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus*, (hoc eſt, ut Hebraei legunt, ſi admodum robuſtus fuerit) *octoginta anni. Amplius eorum labor & dolor.* id eſt, ut iidem interpretantur, pars aetatis princeps, juventa, dolorum plena eſt & moleſtiarum. O brevem igitur hominis vitam! O exiguum nimis curriculum! O miseram hominum conditionem! Quamobrem praeſtans ille philoſophus Theophraſtus moriens cum Natura expoſtulavit, brutis animantibus, quorum nihil intereſſet, longam aetatem concedi, ut cervo, ut cornicibus, ut phoenici, teſte Heſiodo; homini vero, qui rationis ſit & orationis particeps, nimis anguſtis temporum ſpaciis vitam concludi. Verum eſt in promptu quid reſpondeam, & ad conſolationem facit plurimum, ſic placitum Deo imperatori, qui nos in hac vitae ſtatione collocavit ea conditione ut cum vellet hinc evocaret, & quaſi rude donatos ad feliciorem vitam transferret, aeternam, finiſque expertem. Sed & Salluſtius philoſopho illi pro me reſpondeat. *Dux*, in-

Philipp. 1. c.

Macrob. lib. 1. Somni: Scipionis cap. 6.

Pſal. 89.

Cic. Tuſcul.

Heſiod. apud Plut. De oracul. defectu.

Salluſt. initio Iugurt.

inquit, *atque imperator vitæ mortalium animus eſt, qui ad gloriam virtutis via graſſatur, abunde pollens potenſque & clarus eſt.* Ratio igitur & animi morte carentis induſtria & vires corporis & longaevae aetatis durationem, quibus a brutis animantibus ſuperamur, facile penſant longeque vincunt. Quae cum ita ſint, Antonio gratulandum potius quam lacrymis indulgendum eſſe cenſeo. Ille enim jam tum cum erat incluſus in corpore, coeleſtia aſſidue animo praecepit, & ea quae ſupra erant contemplans, quam maxime ſe a corpore abduxit. Nunc vero voti ſui compos ex corporum vinculis tanquam ex carcere evolavit. Noſtra vero haec, quae dicitur vita, mors eſt appellanda. O te felicem igitur, Antoni, o terque quaterque beatum, qui his vitae laboribus in tam laborioſa ac diuturna peregrinatione a coeleſti patria defunctus, requiem capies ſempiternam! Nos contra miſeri, qui ſuperſtites ſumus, tot malis, quibus haec mortalium vita referta eſt, morborum, aegritudinum, bellorum, peſtis, famis, dolorum denique omnium obnoxii. Recte itaque Thraces, cetera barbari, pueros recens natos lacrymis excipiebant, humoque lacrymantes tollebant; vita vero functos gaudio efferebant, omnique laetitiae genere deducebant, quod malis omnibus defuncti morte eſſe viderentur. Quid nos humanitate excultos facere par eſt, auditores? Quanto rectius poëta Ennius, Rudinus homo, qui mortem ſuam lugeri lacrimiſque decorari ve-

Cicero Catone.

tat

tat quod eam immortalitas conſequatur. *Cur?* inquit. *Volito docta per ora virum.* Sic Antonii nomen excipiet omnis quae conſecutura eſt aetas poſterorum. Sed efferor ſtudio, longiuſque opinione provectus ſum. Ad me redeo. Verum quando ſatis multa in his temporum anguſtiis dixiſſe videor de vita Praeſulis ampliſſimi, reliquum eſt ut de perfecti Iuriſconſulti & Epiſcopi munere breviter dicendum eſſe videatur. Cum enim domicilium Romae Antonius haberet, pontificiarum cauſſarum judex aequiſſimus, & quaſi rerum ac fortunarum ſuarum ſedem ibi, ſi arbitratu ſuo perpetuo vivere licuiſſet, horis ſubſecivis, quibus a negotiis publicis laxamenti aliquid dabatur ad corporis animique relaxationem, cum eruditiſſimis hominibus, qui domum ejus aſſidue diſcendi gratia frequentabant, Octavio Pantagatho, Gabriele Faërno, Baſilio Zancho, Onuphrio Panuinio, Pyrrho Ligorio, Paulo Manutio Aldi F. Carolo Sigonio, & qui hodie vivunt, Latino Latinio & Fulvio Vrſino, Metello item Sequano, qui XV. ipſos annos in illius contubernio jucundiſſime vixit, ceteriſque domi ſuae, quae illis oraculum, verius Delphico, eſſe videbatur, de urbis Romae antiquitatibus, inſcriptionibus, numiſmatis, rerum geſtarum memoria, & ſcriptoribus antiquis Graecis atque Latinis, omnique adeo philologia & interioribus litteris libenter diſſerebat, & inſtar apis undique decerpebat, quibus Spartam, quod aiunt, illuſtraret ſuam. Hoc otium M. Varronem & Fe-

De perfecto Iuriſconſulto.

Feſtum Pompeium illuſtravit, aliiſque ut legi & intelligi poſſint, & calamiſtris inurerent ii qui majori & otio abundabant & ſubſidio, in manus tradidit: nullum denique acroama jucundius quam hujuſmodi literatiſſimorum virorum in hexedra conſeſſum atque coronam, nullum ſenatum praeſtantiorem ſibi videri dicebat. Memoria teneo cum diceret (ſaepe enim de perfecti Iuriſconſulti officio, qualem Oratorem M. Tullius, & qualem Reip. ideam Plato ille divinus quaeſivit, graviter ac diſerte diſſerere ſolebat) eas quae vere, ut ſunt, ita appellantur, humanitatis diſciplinas ſuppeditare prudentibus, ubi animus ex forenſi ſtrepitu reficiatur, homineſque paulo politiores juris interpretum quorundam ruſtico & incondito ſermone defeſſos hic conquieſcere & debere & ſolere; nec ferre animos poſſe tantam contentionem, niſi amoeniori oratorum, poëtarum, & hiſtoricorum lectione relaxentur, atque adeo ex his & philoſophorum ſpaciis, incredibile dictu eſſe quantum creſcat haec ars judicandique facultas. Poëticam iccirco adoleſcens attigit; pangebatque interdum carmen, alternis verſibus longiuſculis, non invito Appolline. *Equidem de me*, inquit, *confitebor ingenue, nunquam me ab his ſtudiis abhorruiſſe ſed ad illa reſpectum habere; ſine quibus litteris nihil diu victurum poſterorum memoriæ prodi poteſt. Nec me pudet, nec cur pudere debeat video. Ceteros pudeat qui ea fere quæ ingenij tarditate vel ignavia conſequi non potuerunt, in aliis damnare*

nare ſolent & vitio vertere, ne ſe ipſi ignaviæ vel inſcientiæ condemnare tacito quodam præjudicio cogantur. O tempora! O mores! O inſipiens hoc ſeculum & inficetum! Iaceret profecto juriſprudentia, reliquæque diſciplinæ peſſum irent denſa tenebrarum caligine involutæ, niſi litterarum lumen accederet. Sic ille. Quamobrem nulla Antonii ingenium doctrinamque poſteritatis oblivio obſcurabit, editis tot ingenii monumentis ad jus antiquum Romanum recte enucleandum. Nec enim ſilebitur admirabilis quaedam ac paene divina ipſius in legibus interpretandis, qualis ne in Servio quidem Sulpicio major exſtitit, ſcientia, in odorando unde partes a Triboniano miſere divulſae eſſent ſagacitas, in depravatis locis ad ſanitatem revocandis felicitas; in falſis ſententiis refellendis modeſtia, in omnibus, qui quidem aliquid vel mediocre in commune contuliſſent, laudandis ſingularis ac paene propria illi humanitas. Denique de illius ad verum evadendi incredibili prudentia nulla unquam aetas conticeſcet. Veritas enim & ratio ipſa, quae legum eſſe anima perhibetur, in Democriti puteo demerſa, non a quibuſvis erui poteſt; ſed ſumma opus induſtria, maximumque ſtudium eſt adhibendum. Omnes certe ex omni aetate (liceat enim mihi apud vos praefiſcine quod ſentio dicere) qui intelligentiam juris habuerunt, vix ſunt ad Antonium Auguſtinum comparandi; aut ſi quem aequare ſtudeas, praeferas certe neminem, quod felici hoc & aureo literarum ſeculo, bella mo-

Cic. Philipp. IX.

modo civilia conquieſcerent, & eruditiſſimis hominibus affluente, nemo fortaſſe ad jus ſacrum profanumque illuſtrandum, ad artemque redigendum, & diſperſa melius colligenda, aut majores animos, aut plura literarum ſubſidia, cum ab Antonio diſceſſero, Cujacium ſemper excipio, attuliſſe videatur. Neque magis juris quam juſtitiae conſultus fuit in aequitate explicanda ſumma animi conſtantia, ut pro libidine leges ac refigere minime ſibi licere exiſtimaverit: non actiones ampliandas, non lites ex litibus ſerendas, more hujus aetatis, judicabat; quod hominum genus olim leguleios, rabulas forenſeis, vulturesque togatos appellabant. Merito itaque a noſtri ſeculi prudentibus Auguſtinus, ut apud M. Tullium Q. Mucius Scaevula, Juriſperitorum eloquentiſſimus & eloquentium juris peritiſſimus publicis in ſcholis (fremant licet omnes aemuli & indocti homines) honoris gratia nominatur. Magna vero & paene incredibilis in eo ad extremum uſque ſpiritum memoria, quae eſt Iuriſconſultorum propria, ſemper viguit, aucta aſſiduis lucubrationibus diſcentique cupiditate: qua una re veterum videatur conceſſiſſe nemini, ut quantum aetate mala vires magis minuebantur, eo animus in dies magis magiſque creſcebat doctrina; & hebetata oculorum acie, animus verum cernebat acutius. Ut enim homini propria eſt veri inquiſitio atque inveſtigatio, trahimurque omnes & ducimur ad cognitionis & ſcientiae cupiditatem, ſic major

Ab Ammi Marcell. Apuleio, & Petronio.

In Bruto.

jor in iis exiſtere ea ſolet & debet qui onera Reipublicae ſuſtinent graviora, quique vaſtum illud juris pelagum conſcendere parant. Solon Athenienſium legislator, & unus in ſeptem Graeciae ſapientibus, ſeneſcere ſe multa in dies addiſcentem gloriabatur. Idem etiam animam agens audire & diſcere exoptabat. Sed quid externa Graecorum, cum ſuppeditent domeſtica Romanorum Iuriſconſultorum, exempla commemoro? Pomponius enim I. C. *Ego diſcendi*, inquit, *cupiditate, quam ſolam vivendi rationem optimam in octavum & ſeptuageſimum ætatis annum duxi, memor ſum bujus ſententiæ quam dixiſſe fertur Iulianus. Etſi*, *inquit*, *alterum pedem in ſepulcro haberem, adbuc addiſcere quaedam vellem.* Haec ille. Vt autem adoleſcens jus civile egregie & illuſtravit Auguſtinus & aliis viam quam inſiſterent monſtravit munivitque, ſic matura jam aetate atque judicio jus quoque pontificium, eadem animi alacritate, ut ſacerdotem, Epiſcopum, atque adeo Chriſtianum Iuriſconſultum decebat, accurate ſibi recenſendum emendandumque putavit. Ad haec, ex quo Tridentino Concilio domum revertit, Concilia oecumenica quatuor, quae beatus Gregorius P. M. quatuor Evangeliis ſubjungere & aequare non dubitavit, collectis in Italia ex omnibus bibliothecis exemplaribus Graecis, Graece edere cogitabat, quod ea canonum collectio eo magis indigere hac lucubratione videretur, quo infeliciori nata erat ſeculo, ex compilationibus Burchardi

Valer. Max. lib. 8. cap. 7.

Lib. xl. Pand. dect. Tit. De fidei com. libert. ap. apud Iulianum.

Ius canonicum.

Vvormacienſis, Ivonis Carnotenſis, Deuſdedit Cardinalis, Anſelmi Lucenſis, & Gratiani monachi, qui & ipſi ex ſanctorum patrum Eccleſiae catholicae ſcriptis hinc inde ſententias in claſſes redigere & ad capita revocare conati ſunt; quemadmodum antea ex infinitis prope veterum prudentum reſponſis Tribonianus I. C. Iuſtiniani Imperatoris juſſu Pandectarum volumen collegerat, exſtinctis veterum, unde tabulas illas naufragii deſumpſerat, libris. Sed cum utrique a librariis temporumque injuria male accepti ſint, melior tamen Gratiani conditio fuit, quod ejus fontes integri exſtent, Pandectarum vero maximam partem perierint, exceptis nuper in Gallia repertis Caii & Vlpiani Inſtitutionibus fragmentiſque legum. Iuliani item Antecesſoris Conſtitutiones & Theodoſianus codex in partem juvant. Iuvant & Graeci, qui Romanorum leges Graece exſcripſerunt, Theophilus, Harmenopulus, & βασιλικὰ quae vocantur. Sacro vero juri illuſtrando, poſt duos Antonios Gallos Democharem & Contium, qui in Gratiani collectaneis elaborarunt, Ilerdae Collectiones antiquas integras Anſelmi Lucenſis, ut dixi, foras edit, opus rarum & utile. Quadraginta ad haec dialogis de Gratiani emendatione diſſeruit. Ea vero tempeſtate commodum optimus Pontifex Gregorius tertius-decimus, qui & ipſe juvenis Bononiae ſuae Iuris Antecesſor fuerat, ſupplicibus praeterea libellis rogatus Michaëlis Thomaſii (qui nuper, ut ſcitis, Ilerdenſis Epi-

Epiſcopus, magno ſui relicto deſiderio, vita deceſſit) de ſacrorum canonum Gratiani collectione ad fontes exigenda reſtituendaque negotium & doctis hominibus Romae, in his Petro Ciacconio, homini ut doctiſſimo, ſic ad antiquos ſcriptores inſtaurandos bono publico tanquam de coelo delapſo, & academiis omnibus dederat; perfectumque eſt tandem aliquando, ut nunc minus turbide rivuli illi decurrant, multas tamen ut Antonio ſpicas legendas his ipſis duobus libris reliquiſſe videantur. Nec his contentus, ad artem redigere, quod in jure civili M. Tullius aliquando cogitarat, coepit Antonius jus ſacrum, nimis diffuſe; nec ſatis via & ordine traditum, edita nunc Epitome juris canonici, ad artem methodumque revocata ea parte quae de perſonis eſt. Altera enim de rebus ipſis, & tertia de actionibus atque judiciis, quo ordine Iuſtinianus Imp. Inſtitutiones edendas curavit, in adverſariis adhuc latent, lituris plenae. Verendum itaque, quod invitus refero, atque utinam falſus augur aliquando deprehendar, ne parentis immaturo interitu partus ille aut poſthumus ſit, nec ſatis politus exeat, aut, quod Deus ne ſiverit, perpetuo delitescat. Quam enim partem Veneris Appelles inchoatam reliquit, nemo pictor eſt inventus qui abſolvere auderet. Habetis, auditores humaniſſimi, quae de perfecto Iuriſconſulto pro re nata breviter mihi leviter his tincto in mentem venire potuerunt. Accipite nunc Epiſcopi optimique paſtoris perſo- *Cic. III. Off.* *Epiſcopi munus.*

ſonam, quam ad imitandum, tanquam expreſſam imaginem, liceat intueri. Non enim eorum ſolum hominum qui nunc ſunt, quique aliis erunt in annis, gloriam Auguſtinus ſuperavit, ſed & veteres aliquot virtute doctrinaque adaequavit. Divus enim Paulus, vas illud electionis, Tito Cretae atque Timotheo Epheſi Epiſcopis exemplar optimi Eccleſiae Praeſulis adumbravit, quem omni reprehenſione notiſque ignominiae carere oporteret. Ei potiſſimum tres has res ineſſe oportere tradit, doctrinam, virtutem, & auctoritatem. De quibus cum breviter diſferuero, finem dicendi faciam. Quis igitur hoc homine noſtra parentumque memoria doctior? Quis omnis antiquitatis, etiam eccleſiaſticae, peritior? Quis in docendo ſcribendoque diſertior? Quod ſcriptorum genus ſacerdoti neceſſarium non attigit, non ad unguem tenuit, non literis exornavit? Clamant & pro me teſtimonium dicunt tot ſcripta ab illo prudenter, accurate, cogitateque meditata, & ad veterum normam revocata. Quae idcirco conſulto praetereo quod ea vos colligere animoque repetere, ſunt enim in promptu, manibuſque geſtantur, poſſitis. Tarraconenſium enim Epiſcoporum decreta illuſtravit, poenitentiaeque canones edidit. Synodum ad haec Epiſcoporum nuper in hac ipſa aede ſacra coëgit, utiliterque multa ſancivit. Iuſtitiae vero ejus publica haec documenta habeo, cum in civili Republica, tum Eccleſia adminiſtranda. Raros enim & niſi natu jam grandi-

Ad Titum 1. 1. Ad. Tim. 3.

diores, vitaque caſte & innocenter acta probatos, altaribus admovebat. Quod tantum abeſt ut vitio verti ut ſummae etiam laudi atque conſtantiae tribuendum cenſeam, cenſentque omnes qui ordinis ſacri myſteriorumque Eccleſiae dignitatem majeſtatemque animo perſpectam habuerint, meminerintque avitis illis & incorruptis naſcentis Eccleſiae temporibus, ut a ſordibus cum avaritiae tum libidinum alieni ad altare remque divinam accedebant, ſic plerunque munus hoc arduum per ſe ac difficile ſacerdotii & Epiſcopi fuga in loca ſola vitabant primi illi heroës, homines divini, *a* Gregorius, *b* Chryſoſtomus, *c* Martinus, *d* Ambroſius, *e* Auguſtinus, ceteri. Nonnemo etiam, ut accepimus, ſacris, quibus ſe indignum eſſe judicabat, initiari cogeretur, abſciſſo pollice dextero, officium declinavit. *f* Paulus etiam Timotheum, collegam paene ſuum, itinerumque comitem, hortatur. *Manus cito*, inquit, *nemini impoſueris, neque communicaveris peccatis alienis. Te ipſum caſtum cuſtodi.* ſignificans fore ut ſi temere quoſvis ad ſacra illotis, quod ajunt, manibus pedibuſque irrumpentes conſecrarent, ut ejuſdem criminis reus ſit, ſcelerique participet. Integrum itaque & incorruptum a muneribus ſe ſervet hortatur. Quin & ethnicos majore religione in ſuis deteſtandis idolorum ſacris uſos deprehendi. Ariſtoteles enim in eo quem conformabat optimo Reipublicae ſtatu, non adoleſcentibus rerum imperitis & ſo-

a *Paulus Diaconus in ejus vita.*
b *Metaphraſtes.*
c *Severus Sulpicius.*
d *Paulinus in ejus vita.*
e *Auguſtin. epiſt. 148. ad Valerium, & Poſſidius in ejus vita.*
f 1. *Timo.* 5. *d.*

Ariſtot. lib. VII. *Politic.*

ſolutis, ſed ſenibus cultum rerum ſacrarum demandandum, qui ſacris operentur, ſuadet. Quid non, corrupto hoc ſeculo, facere par eſt? Doctos itaque, qui rari admodum in his oris, & natu grandiores, caſtos denique ſacris admovebat, quibus opus eſſe maxime videretur, ne inutiles ventres alerent bona pauperum; ut hi in lege Domini meditarentur die ac nocte, literis imbuti, hoc agerent, Deoque toti vacarent, precibus, jejuniis, ſeque a vulgo vitiiſque abducerent. Profanos itaque jure arcebat a ſacris, proculque abeſſe jubebat; *Odi*, inquit, *profanum vulgus, & arceo. Favete linguis.* Nimirum naſcentis Eccleſiae, quae, quo propius aberat ab origine, eo verum acutius cernebat, ſeveritatem continentiamque revocare ſtudebat. Valeant igitur, valeant qui ea calumniantur quae ſummae ſint laudi tribuenda. Nunc reliquas virtutes perſtringamus. Quanta in eo Praeſule integritas? nihil ut gratiae, ne in proximis quidem agnatis, unquam tribuerit. Tros Tyriuſque illi nullo diſcrimine habitus. Quanta temperantia in victu cultuque corporis, quanta comitas & morum facilitas, quanta gravitati conjuncta humanitas, quanta in rebus maximis ac difficillimis aggrediendis gerendiſque animi excellentia, ad exitumque perducendis conſtantia, quanta in jure dicundo aequitas, in providendo acumen, in omnibus denique rebus aequabilitas! Idem ſemper vultus, ſive adverſa ſive ſecunda inciderent; eadem frons, eademque mens.

Horatius lib. 3. Oda 1.

mens. Nemo domeſticorum viginti retro annis iratum vidit. Adeo domitas animi perturbationes habebat. Caſtitas vero tanta ut feminam nunquam credatur attigiſſe. Cum libris enim fidis ſodalibus aſſidue colloquens, otium, commerciumque matronarum devitabat. Singularis vero illius & praedicatione digna maxime ſemper exſtitit in pauperes beneficentia ac liberalitas, quos & audiebat ipſe libentiſſime ſtipem poſtulantes & querirantes de injuria potentiorum. Quare a congreſſu ſuo arceri prohibebat, quod CHRISTI membra eſſe praedicaret, ejuſque perſonam hic ſuſtinere, ſe bonorum Eccleſiae diſpenſatorem eſſe duntaxat. *Vtinam*, inquit, *ſatis idoneus reperiar. Res hæc, ut & vita hæc vitalis, non mancupio ſed uſui tantum datur a principe illo Deo, in quo vivimus, movemur, & ſumus. Ei ſubducenda æra ad aſſem eſſe extremo judicij die, quo omnes nos manifeſtari ante tribunal illius oportet.* Hi ſermones illius quotidiani, hae cogitationes, hic mens defixa, humana omnia; principumque amicitias, quae donis alitur augeturque, facile contemnebat. Calices itaque & vaſa argentea pignori opponi, libros etiam, quos & optimos & innumeros pecunia ſua undique collegerat, & tanquam mutos magiſtros auro cariores habebat, alienari jubebat, ſi in annonae caritate pecunia deeſſet alendis pauperibus; quibus hic ager, ut ſcitis, abundat. Hac vero, quae vera eſt, liberalitate, ne ſingula, quae ſunt innumera, conſectari videar, eſſe-

Actor. 17. f.

Roman. 14. b.
2. Corin. 5. b.

Ado Trevevenſ. in Martyrol. 28. Auguſti.

Matth. 6. c.

effectum eſt ut tam inops a pecunia deceſſerit Auguſtinus ut ei, divo Auguſtino, quem ſedulo, ut nomine, ſic & reipſa vitaque exprimebat, vix ſuppetat ſumptus quo efferri honeſte queat. Theſaurizabat nimirum in coelo, ubi nec fur nec tinea damnum opibus adferre poſſunt. Auctoritate denique, quod tertium caput propoſitum erat, tanta valuit juſtitiaeque fama, de qua & alterum me civilis Reipublicae exemplum allaturum promiſeram, ut etiam adventus ſui nuncio expectationeque praedones agri Tarraconenſis omnes terruerit fugaritque. Quis enim antea vicus ſatis tutus ab illorum injuria videbatur? Quis non ager graſſantium, ſicariorum inſolentiam formidavit? Quis, quaeſo, iter faciebat qui non ſe in latronum fore poteſtatem timeret? Hic Antonius, ut alter Hercules, monſtrorum domitor, Augiae ſtabulum perpurgavit, agrum lolio & zizaniis, oram omnem monſtris liberavit. Vt enim Sol tenebras radiis ſuis diſcutit, ſic adventu ſuo agrum latrociniis infamem pacavit. Alii captivi latrones adducti vinctis poſt terga manibus, alii ultro ejus ſeſe poteſtati dediderunt, poenas plerique more majorum dederunt. Proh Deum immortalem! Tantane unius hominis, & quidem togati, in ſtudiiſque educati, incredibiſis virtus, famaque juſtitiae & ſeveritatis, tantam tam brevi tempore lucem tranquillitatemque Reipublicae adferre potuit? Eat nunc Pompeius, qui ſuam in bellis conficiendis celeritatem ſummam jactabat,

quod

quod intra quinquageſimum diem bellum piraticum cum Ciliciibus praedonibus & grave & periculoſum confecerit. Cedat huic Antonio quantum arma togae & laurea laudi Ciceronis conceſſit. Noſter enim citius agrum hunc latrociniis, furtis, rapinis, ſtupriſque infeſtum purgavit, ignominiaeque nota exemit. Ignoſcebat, qui deliquiſſet prudens, nemini, ne quidem ſi nobilis, ſi proximus cognatus is eſſet; ne & quid ipſe tale poſthac committeret, & ceteri eſſent ad injuriam tardiores, a flagitiiſque exemplo deterriti, abſtinerent; ratus, quod res eſt, non poſſe alios in officio continere eum qui ſe ipſe non continet ab avaritiae ſordibus & cupiditate, neque ſeverum eſſe judicem in alios poſſe qui ſibi ipſe non imperet, nec animi perturbationes domitas habeat, neque alios in ſe ſeveros eſſe judices velit. Erat ad haec, quando & id ad auctoritatem conciliandam pertinet, ſumma in eo corporis dignitas, ſtatura procera, egregia corporis membrorumque habitudo, robuſta ad extremam ſ aetatem valetudo ac firmitas, inceſſus gravis, in aſpectu gravitas comitati conjuncta, in ſermone lepor concinnaque brevitas. Iocis etiam urbanis interdum & ſalibus utebatur, ſed cum literatis hominibus. Ocelli perexigui, & flava coma; hebetata, ut fit, aſſiduis lucubrationibus oculorum acies. Vitreis itaque perpetuo uſus eſt. Denique in toto corpore ea dignitas eluxit quam imperio dignam Euripides judicavit. Te, te igitur appello, Antoni,

Apud Porphirium & Stobeum. Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος.

toni, (Eſt enim, ut credimus, in morte ſenſus) quando eſt hoc in more poſitum inſtitutoque majorum ut qui bene de Republica meriti, vita functi eſſent, pro funere laudarentur, ſi cuiquam juſtus honos Epiſcopo in morte habitus eſt, ſi quae juſta cum lacrymis perſoluta ſunt, nulli juſtius quam tibi, mea quidem ſententia, poſtremum hoc officium deberi videatur. Salve igitur & vale. Difficillimis Reipublicae temporibus extinctus es, rebuſque ereptus humanis, ne ad interitum feſtinantis patriae Ceſaraugustae, inteſtinis bellis adoleſcentulorum opera labefactatae, ruinam videre, & graviſſimum acerbiſſimumque caſum lugere cogereris. Ad coeleſtem nimirum patriam feſtinabas, quam multis ante annis animo praeceperas, aeternam illam beatitudinem, qua beati aevo ſempiterno fruuntur, aſſiduis votis exoptans, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis venire potuit. Te, te igitur poſtremum appellabo, antiſtes optime, iis verbis quibus M. Varronem tuum, togatorum doctiſſimum, M. Tullius olim affatus eſt, & divum Iſidorum Braulius patriae tuae Epiſcopus; quos tu ſingulares viros unus hac aetate repraeſentabas. *Tui nos libri in orbe & urbe peregrinantes erranteſque tanquam hoſpites quaſi domum deduxerunt, ut poſſimus aliquando qui & ubi eſſemus agnoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum jura, tu ſacerdotum munera, tu domeſticam publicámque diſciplinam, tu ſedem regionum &*

Iſaie 64. b. 1. Corinth. 2, b.

Cic. in Academ. quæſt. Braulius præfat: Etymol. Iſidori.

& locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti; plurimumque doctis hominibus omninoque Latinis litteris luminis attuliſti, & juri cum divino tum civili facem prætuliſti. Et quoniam nemini veſtrum, auditores, meus dolor concedit, nunc de me confitebor ingenue. Equidem ita hujus viri morte ſum affectus, ut nemo unquam unici filii mortem magis doluerit, quam ego hujus viri ita de me boniſque omnibus meriti, ut parentis loco, dum vixero, ſim habiturus, Deumque venerans aſſidue, bene precaturus Manibus tanti viri; cujus ego ſermone biennium totum ita cupide fruebar quaſi jam divinarem, id quod evenit, illo extincto, unde tanta diſcerem fore neminem. Maxima enim in illo, ut dixi, cognitio antiquitatis, ſumma ſcientia juris antiqui legumque Romanarum & familiarum; multae in eo, ut Romae natus videretur, literae & elegantia ſermonis Latini. Ciceronem etiam ſenex legebat aſſidue, ut eloquentiae principem. Iuris vero tanta in eo accuratio, ut veterum aliquis praeſtantiſſimorumque prudentum, Paulus, Vlpianus, aut Papinianus ab inferis exſtitiſſe ac revixiſſe, vel animam, ex Pithagorae ſententia, recepiſſe illorum videretur. Quanto porro hiſtoriarum antiquarumque rerum Graeciae & Italiae explicata cognitio! Ius pontificium & civile ita illuſtravit, hoc adoleſcens, ſenex illud, ut principem illum Iuriſconſultorum, noſtrique aevi florem delibatum uno ore ge-

gentes omnes praedicent. Memoriae proditum Q. Catulum, clarum Romae oratorem, cum de belli Mithridatici (quod & genere neceſſarium, & magnitudine periculoſum, magna varietate terra marique geſtum eſt) imperatore deligendo ageretur, quaeſiiſſe ex populo Romano, ſi in uno Cn. Pompeio omnia ponerent, ſi quid illi, ut ſaepe fit militiae, humanitus accideret, in quo ſpem eſſent habituri, eo ipſo die ſui de Magno judicii ac pietatis hunc fructum retuliſſe, ut uno omnes ore cives in ipſo uno ſpem habituros reſponderint. Sed nos tanti viri jactura, hoc amiſſo patrono, hoc parente optimo ſublato, quem reſpiciemus, quem appellabimus? Te, te inquam, Ioannes Tereli, qui jam Dertuſanus Epiſcopus deſignatus cum eſſes, hacque commodum iter haberes, peropportune accidit ut Antonio in morte poſtrema illa officia exhiberes, Eccleſiaeque catholicae matris noſtrae ſacramenta illi conferres omnia, quibus juvari morituri, more majorum, ſolent. Ille vero, ut ſpero & opto, in beatorum ſedibus, ubi ſumma felicitas eſt, Dei Opt. Max. aſpectu aſſidue perfruetur: quem quidem nunc tantum videmus in ſpeculo & aenigmate, illic autem facie ad faciem, ſicuti eſt, videbimus. Equidem, ad me quod attinet, ſi pro immortalibus ejus in me officiis parum cumulate ſatisfeciſſe cito videar, (quis enim praeſtare hoc poſſit?) quaeſo a vobis, auditores, obteſtorque ut & ingenii mei tenuitati & brevitati temporis mihi ad

Cic. in Maniliana.

1 Corinth. 13, d.

mo

me comparandum dati dandam eſſe veniam putetis, dum & aetatis incremento, & uberiori anni proventu, ſtudiorumque progreſſu majora a me pietatis officia, mortuo debita, de vita illius ſancte innocenterque acta, ſcriptiſque ad immortalitatem comparatis, longe his copioſiora expectare poſſitis.

D I X I.

D. O. M. S.

ANT. AVGVSTINO DOMO CÆSARAVG.
ROMÆ OLIM IN VRBIS ET ORBIS LVCE
XII. VIRO STLITIVM IVDICAND.
EX ALLIFANO ET ILERDENS. EPISC.
TARRACON. ARCHIEP. IN PAVPERES MVNIFIC.
O. B. DE ANTIQVIT. ET LITTERIS MER.
IVRIS CIVIL. ET PONTIFICI INSTAVRAT.
IN HOC ÆDIS SACRÆ D. THECLÆ VIRG. ET MART.
A SE AMPLIATÆ MEMBRO ET AD ARAM.
CORPORI CHRISTI CONSECRAT.
IN SPEM RESVRRECT. QVIESCENTI.
S. P. Q. TARRAC. P. H. C. ET COLLEG. CANONIC.
PARENTI OPT. LIB. MER.
PON. CVR.

VIXIT. ANN. LXX. M. III. D. III. OBIT DAMNO PVBLIC.
PRID. KAL. IVNIAS ∞. Iↄ. LXXXVI.

Mortalis cum ſis, mortuo bene precare.

NÆNIA
IN OBITUM
ANTONII AVGVSTINI
V. C.

SIccine me linquis, ſuperum jam ſede receptus,
  Antoni? O nimis hoc flebile diſcidium!
Vt colui uſque ſenem ſincero pectore, campos
  Sic utinam accedam fidus ad Elyſios.
Æternae ergo mihi lacrymae, ſi vita manebit,
  Dum veniente die, teque abeunte voco.
Namque jaces flos ac decus aevi, utriuſque & ocelle
  Heſperiae; qua Sol occidit atque oritur.
Vixiſti, antiqui o juris legumque ſacerdos.
  Iuſtum & cana fides deſeruere ſolum.
Lugete, o Celtis miſcentes nomen Iberi.
  Namque ferent, vereor, ſecula nulla parem.
Sitque ſuper tumulo, Pario de marmore, carmen,
  A ſera dignum poſteritate legi:
Hic ſitus eſt Antonius; heic, auguſta pererrans
  Templa Dei, & volitans docta per ora, jacet.
Carpe, viator, iter. Cineres, dic, omine fauſto,
  Dum lux illa venit judicii, urna tenet.
Annua dum facies, perſolvens juſta, parenta:
  Manibus haſce pii mittimus inferias.

AND. SCHOTTVS
ἐκ τοῦ παραχρῆμα.

Ἠελίῳ, σοφίας τε δεδυκότι ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΩ.
  Σῆμα κενὸν Σχόττος τεῦξε χαριζόμενος.

HIERONYMVS OSORIVS
Epiſcopus Sylvenſis ad Antonium Auguſtinum V. C.

TRiptolemus quondam ſevit ſacra munera frugum,
Legibus & gentem Cecropiam excoluit.
Tu leges ipſas atra rubigine triſtes
Ingenio purgas, & fata laeta facis.
Ille angui invectus volucri tenet aethera curru.
Te volucri fama ducet in aſtra decus.
Ille colit Cererem. Peragis tu ſacra ſacerdos
Matris Eleuſinae, ſacraque Pieridum.
Evellis lolium atque inimicas frugibus herbas,
Inducisque fatis Caſtalios latices.
Ergo Triptolemus tibi jam concedat habenas;
Et victus, currus deferat ille ſuos.

ELEGIA IN LAVDEM V. C.
ANTONII AVGVSTINI
Archiepiſcopi Tarraconenſis.
IO. GRVTERI ANTVVERP.

ÆStuo, confiteor, verſoque ſtylum uſque legendo,
Auguſtine, tibi dum bona verba fero.
Quotquot enim tecum componere de grege certo,
Cui ſua cuncta Dei rara dedere bona,
Nil niſi cum melico Philomelae gutture corvum,
Nil niſi cum cygno comparo Noctis avem.
O pater, o ſidus Romani nominis aureum!
O immortalis gentis Achaiae honos!
Quis monumenta ſuas poſſet tua mittere in aureis,
Quae veterum purgant oblita ſenſa patrum?
Aſcia & in decus antiquum ignicolore refingunt
Iuſtinianei ſaſque piumque chori.

Quin quoque te humani credat ſub corporis umbra
  Magnum aliquem indigetem diſſimulare poli?
Nobilis aut potius regali ex ſtirpe deorum,
  Reſtituis mundo qui bene rurſus opes.
Fallor? an hoc quoque lanificae ſenſere ſorores,
  Fata recens genito cum cecinere tibi,
Et fore dixerunt in quo fas cernere priſcos
  Semiviroſque deos, ſemideoſque viros,
Quique ita doctrinarum exacta cognitione,
  Quique ita virtutum divitiore penu,
Venturi premeres, premereſque ſuperſtitis aevi,
  Et premeres aevi praeteriti omne decus.
Qualiter igniculos aſtrorum Cynthius, haud cum
  Frigore contractus Ægocerönta colit;
Sed per odoratae Erigones cum exultat ariſtas
  Flammeus, atque citos aethere ducit equos.
Plaudite jo Parcae: jam nunc in veſtra ſorores
  Verba diem capiunt inveniuntque fidem.
Quique habitant noſtris adverſum greſſibus orbem
  Haud minus atque quibus tera ſuperna patet,
Nil Auguſtino melius majuſve dediſſe
  Aut dare coeleſtes poſſe aliquando ferunt.
Auguſtine pater, pater Auguſtine, modeſta
  Lumina demiſſam quid jacis uſque in humum?
Sicne animos potius meritis poſcentibus addes,
  Verticeque elato tecta tuere Iovis?
Nil ex parte tuis minima datur auribus. Ipſa
  Fama eſt magna tibi, ſed minor ingenio.
Templum ſi tibi non centum ſublime columnis
  Auxiſſet variis mundus uterque plagis,
Divinoſque palam vivo largitus honores
  Aras ſacraſſet ſupplice ubique metu;
Certe ego, ſi quando tua fas evolvere ſcripta,
  Scripta quibus genii ſplendet imago tui,
Algida ſic quatior ferventi pectora thyrſo,
  Sicque coruſcantri numine totus agor:
Ilicet ut ſuperos ſublatus ad aëris orbes,
  Iam videar Themidis cernere pectus herae.
Eque alto Aſtraeae ſolio auſcultare docentem,
  Paſcere & ambroſia pro libitu ora dape,

Ipſe Corinthiaco, ipſe tibi Auguſtine, metallo
  Struxero delubrum ad Scaldis euntis aquas.
Magnum opus, irritent cujus faſtigia coelos,
  Vis hominum quod non diruere ulla queat.
Illic, exemplis Lyſippi divite ab auro,
  Magnorum ſpiret gens animoſa Deum.
Quemque ſua exornet ſpecioſo emblemate veſtis,
  Cuique ſua obnubent florea ſerta caput.
In medio tu ſtes, Antoni, adamantinus, omni
  Diffundens paſſim corpore tale jubar,
Quale vomat Phaebi juvenilis imago, rubenti
  Si Nabathaeorum ex aequore ſalter eques:
Nunc ego quid poſſum, cui gazae nulla ſuperſtes,
  Copia cui genii flamma puſilla micat.
Heu mihi, ceu violas non eſt comprendere Aprileis;
  Quantave in Hyblaeo monte vagetur apis;
Sic neque gratanti tua facta aequare tenore,
  Concipere aut liquido mens animi ulla queat.
Muſſem igitur merito, vimque almi nominis almam
  Rite ſacroſancta religione colam.

ANTONIVS AVGVSTINVS
ad Latinum Latinium, Romam.

LVcebant Soles olim mihi candidiores,
  Docte Latine, tuis
Octavique patris dictis cum pectus onuſtum
  Saepe foret variis.
Vltima nunc feſſum vaſtis Hiſpania terris
  Sole cadente tenet.
O mihi felices, fruſtra ſuſpiria duco.
  Praeteritoſque dies.
Viximus, antiquae cum Vrbis luſtrare ruinas
  Romuleae licuit.
Et Capitolinas pacatis prendere turres,
  Aurea templa Iovis.
Innumeros illic varia de gente triumphos
  Legimus in Tabulis,

Cen-

Cenſores, cum Conſulibus, populique Magiſtris,
Ordine quemque ſuo.
Inde forum, ſacramque viam, myſteria Pyrrhi,
Diſcere dulce fuit.
Quid memorem veteres Ianos, atque Amphitheatrum,
Balnea, templa, domos?
Dulce fuit doctus cum conviva abdita quaeque
Protulit in medium.
Laudamus multi. Sed Fulvius atque Faërnus
Omnia ferre negant.
Sed quid ago? Verboſos aetas reddit amicos,
Care Latine, tuos.
Vive, memor noſtri. Mihi Flaccus ſtillat in aurem,
Pulvis & umbra ſumus.

IVDICIVM

ANTONII AVGVSTINI de eloquentia cum juriſprudentia conjungenda.

Præfat. in Iuliani Anteceſſoris Novellas.

CVM duo lectorum genera ſint, quorum alteri diſcendi cauſſa legunt, alteri ſolum ut reprehendendi captent occaſionem, illorum mihi habendam eſſe rationem, horum contemnendam eſſe calumniandi cupiditatem ſemper exiſtimavi. Sive enim ſcribas, ſive nihil ſcribas, ſive hoc aut illo modo ſcribas, ſemper hi habent quod reprehendant. At ſtudioſo viro nullus liber eſt inutilis. Ab aliis enim dicendi, ab aliis vivendi rationem, ab aliis artes ac diſciplinas, ab aliis hiſtoriam temporum, ab aliis alia atque alia diſcit. Illi ſe omnia ſcire jactant, habereque ſe in quo Platones, Ariſtoteles, Demoſthenes, Cicerones, Papinianos, Iulianos, Vlpianos, & ceteros quoſcumque

que magnos viros ſaepius erraſſe facile oſtendant. His igitur, qui nihil ignorant, nihil ſcribendum eſſe cenſemus; quando ad eos qui vitam Epicureorum deorum in terris degunt, nulla beatitatis acceſſio fiet, medicis hos tantum committendos eſſe putamus. Studioſorum vero, hoc eſt, eorum qui diſcendi cupiditate tenentur, duplex etiam genus eſt, juris praeſertim civilis, qua de re nunc agitur. Alteri enim nocere exiſtimant linguarum peritiam, antiquitatis cognitionem, diſſerendi aut dicendi artem, & ceteras diſciplinas: quibus tamen veteres Iuriſconſultos exornatos fuiſſe negare non poſſunt. Alteri his omnibus libenter operam dant, & ceterorum ignaviam, quam etiam ſtupiditatem appellant, vehementer irrident. Vtroſque admonendos eſſe potius quam irritandos ſemper cenſui. Peccare enim quoſdam ex utroque genere hominum video, dum praeter modum aut hi ſuavitate dictionis atque ornamentorum capti, minus in hanc ipſam diſciplinam incumbunt; aut illi nec ſententiis ſibi ipſis conſtant, in utriſque haerent, artis docenti rudes atque imperiti. Vtriſque Iuliani Anteceſſoris Novellarum librum proferimus, ut imitentur &c.

DE ANTONIO AVGVSTINO
Antonii Auguſtini patre.

Ex libro v. hiſtoriarum de rebus geſtis Franciſci Ximenii Cardinalis, auctore Alvaro Gometio Toletano; qui libri ſunt penes me auctiores.

ANtonius Auguſtinus regnorum Aragoniae ProCancellarius, Reip. male geſtae inſimulatus, in Septimancam arcem gravi cuſtodia ſervandus miſſus eſt.

Quibus haec addenda ſunt, ut auctor adjicienda curavit. Sed hic anno inſequenti, regni ſummam Franciſco Xi-

Digitized by Google

Ximenio Cardinale moderante, vadibus datis, cuſtodia abiit. Antonius tamen honori ſuo conſulens, de Ximenii voluntate, qui primo quoque tempore, poſtquam Rempub. gerendam ſuſcepit, Antonii cauſſam terminandam curaverat, ad Belgas conceſſit, Caroli quinti cognitionem imploraturus. Totius litis bene inſtructus index, & anteactae vitae teſtimonium ſigillo regio obſignatum a Ximenio & ſupremi ordinis judicibus, ad Carolum mittitur. Cauſſa I. Salvagio Cancellariae praefecto, Garſiae Padillae viro optimo & integerrimo, Commendatorio Calatravenſi, Maximo Montelto regenti, & Lodoico fiſci advocato, viris prudentibus & juris utriuſque apprime conſultis, iterum inſpicienda traditur. Qui accurate litem retractantes, turſuſque Antonio facultatem concedentes alia in ſui patrocinium allegandi, cum nihil ille amplius adjiceret, prima ſcilicet, quae apud Hiſpaniam facta fuit, defenſione contentus, viri optimi innocentia perſpecta, omnium judicum calculis abſolutus, Bruxellis in totius aulae Palatinae conſpectu, ſententia dignitatis & honorificentiae plena ſecundum ipſum pronunciatur anno Dom. cIↃ. IↃ. XVI. A. D. IX. KAL. Octob. Quod pergratum Ximenio accidit & ceteris ſupremi ordinis judicibus, qui Antonii Auguſtini integritatem & praeſtantiam multis jam olim experimentis noverant.

IV.

IVDICIA ET EVLOGIA doctorum hominum & Iuriſconſultorum de ANTONIO AUGUSTINO.

IOANNES MENOCHIUS I. C. *inſignis lib. Poſſeſſ. recuperandæ remedio* 15. *nu.* 5590.

ANTONIUS AUGUSTINUS, Iuris noſtri vetus alter inſtaurator; quandoquidem ſua illa aſſidua & indefeſſa diligentia plura reſtituerit vetuſtate collapſa, quae maximum alioqui noſtris negocium faciebant.

PETRUS VICTORIUS *lib.* VIII. *Variar. lect. cap.* XXIV.

ANTONIUS AUGUSTINUS in ſuis Emendationum & Opinionum eruditiſſimis libris miro ſtudio curaque ab ipſo confectis.

HADRIANUS TURNEBUS *lib.* XXXIII. *Adverſ. cap.* XVII.

ANTONIUS AUGUSTINUS vir & eruditiſſimus, & optime de literis elegantioribus meritus, VARRONIS vero vindex, aſſertor, patronuſque unicus habendus, imo vero ejus potius Æſculapius exiſtimandus.

Io-

Iosephus Scaliger Iul. Cæs. F. *Præfat. in Varronem.*

Non ignoro quantus vir ſit Augustinus, quem ſane eruditiſſimum ex ſuis ſcriptis expertus ſum; & ſcio longe felicius eum potuiſſe tractare hoc negocium, ſi voluiſſet.

Andreas Patricius Polonus et Carolus Sigonius *in Frag. Ciceronis Orat. in Toga candida.*

Auctoritas ſane eruditiſſimi Antonii Auguſtini Ilerdae Epiſcopi penitus eam opinionem exemit: qui, ut in poſterioribus ſuis ſcholiis adnotavit Sigonius, pro *avunculus* legit acutiſſima nimis conjectura, *a te Baculus.*

Stephanus Pighius *in Annotationibus ad cap. 7. lib. 2. Val. Maximi.*

Vir noſtro ſeculo ſummus Antonius Auguſtinus.

Paulus Manutius & Aldus F. eruditiſſimum ſaepe appellant. Ille in Cic. librum V. ad Famil. epiſt. XIX.

Omitto Car. Sigonii, Gabr. Faërni, & Fulvii Vrſini in Notis Cic. & paſſim judicia. Onuphrii item Panuinii, qui in Romae deſcriptione pleraque Antonio Augustino accepta eſſe referenda ait.

LIBRI
AB ANTONIO AVGVSTINO
Archiepiſcopo Tarraconenſi partim conſcripti, partim illuſtrati.

I. Quibus humanitatis ſtudia illuſtravit.

IN M. Terentium Varronem De lingua Latina Emendationum Notae. Romae 1557. 8.
In Sex. Pompeium Feſtum Notae. Venetiis 1559. & Pariſiis 1584. 8.
Familiae Romanorum xxx. cum Fulvii Vrſini Famuliis. Romae 1577. fol.
Dialogi undecim Numiſmatum Graecorum, Romanorum, & Hiſpanorum: Antiquitatum item & Inſcriptionum veterum, Hiſpanico ſermone ſcripti. Tarracone Philipp. Meii 1575. in 4. cum figuris aeneis Romae inciſis. Iidem Latine redditi ab Andrea Schotto. Antuerpiae 1617. fol.
Bibliothecae Antonii Auguſtini librorum manuſcriptorum Graece & Latine Index. Tarracone Philipp. Meii 1586. in 4.
Epiſtola ad Hieronymum Blancam de Caeſaranguſtanae patriae communis Epiſcopis atque Conciliis ad Hieronymum Blancam. Caeſarauguſtae 1588. fol.

II. Quibus Ius Civile illuſtravit.

Emendationum & Opinionum Iuris Civilis libri IIII. & ad Modeſtinum ſive de Excuſationibus liber ſingularis, & ad Laelium Taurellum I. C. de Militiis epiſtola. Venetiis, Lug. & Baſileae, fol.
De Legibus & Senatuſconſultis Rom. in 4. Romae 1584. & Pariſiis fol. 1585.
De propriis nominibus Pandectarum. Tarrac. Philipp. Meii 1579. fol.

No-

Novellarum Iuliani Antecesſoris Epitome, cum Notis, & Conſtitutiones Graecae, eodem Auguſtino interprete. Ilerdae in 8. 1567, & Baſil. fol.

III. Quibus Ius Canonicum reſque ſacras exornavit.

Antiquae Collectiones Decretalium, cum eruditis Notis. Ilerdae 1575. & Pariſiis 1609. fol.
Canones Poenitentiales, cum Notis ejuſdem. Tarrac. 1582, & Venetiis 1584. in 4.
Dialogorum x 1. de emendatione Gratiani libri duo. Tarrac. 1586. & Pariſiis 1607. 4.
Conſtitutiones provinciales item & ſynodales Tarraconenſium. Tarrac. in 4.
Breviarium, Horae, item & Ordinarium Eccleſiae Ilerdenſis. Ilerdae.
Epitome juris pontificii veteris, in tres partes, De perſonis, De rebus, & De Iudiciis; quarum prima pars edita Tarrac. 1586. fol. Romae 1614. Pariſiis 1641. fol. Secunda & tertia pars editae Romae 1611. & Pariſiis 1641.

IIII. Libri nondum editi.

Iuris pontificii Inſtitutiones.
Concilia Graeca & Latina, cum hiſtoria, ſcholiis, variiſque lectionibus.
In Pandectas Florentinas Index verborum omnium, & variae lectiones.
Ad Hadrianum liber ſingularis. Item ad Edictum.
Fragmenta veterum ſcriptorum, hiſtoricorum, poetarum, & oratorum Latinorum, ab eo olim collecta.
Epiſtolarum liber ad eruditos, & Carmina ejuſdem.

AD-

Digitized by Google

ADMONITIO

AD LECTOREM.

FAcile credo Andreae Schotto de ſe ſcribenti pag. *617*. orationis funebris ſupra editae leviter ſe tinctum fuiſſe peritia juris. Itaque condonanda eſt viro eruditiſſimo hallucinatio de Anſelmo Lucenſi, quem pag. *607*. & *616*, ejuſdem orationis, tum etiam in catalogo operum Antonii Auguſtini edito Antuerpiae anno MDCXVII. cum dialogis de antiquitate numiſmatum, exiſtimavit auctorem eſſe veterum collectionum Decretalium ab Antonio Auguſtino Ilerdenſi tum Epiſcopo editarum. Prioris enim antiquae collectionis auctor, ut docet Antonius Auguſtinus, fuit Bernardus Circa Papienſis Praepoſitus, ſecundae Ioannes Vallenſis, tertiae Petrus Beneventanus. De quartae collectionis auctore nihil prodidit vir ſummus. Sed illa, cum ſit compoſita ex canonibus Concilii Lateranenſis & epiſtolis Innocentii III. Romani Pontificis, tribui non poteſt Anſelmo Lucenſi, qui rebus humanis exceſſit exeunte ſeculo undecimo. Haec te monere volui, lector, ut hunc ſcopulum facilius vitare poſſis.

PErventum erat ad finem operis, jamque operae typographicae accingebant ſe ad edi-

editionem Indicis, cum forte fortuna incidi in duos antiquos bibliothecae regiae codices, in quorum uno continetur opus Gratiani, in altero deſcripti ſunt priores ſeptem libri collectionis, quae Anſelmo Lucenſi tribuitur. Codex iſte non eſt admodum vetus, utpote ſcriptus ſuperiore tantum ſeculo. Attamen ex antiquiore deſcriptum eſſe conſtat. In fronte ponuntur nonnulla de modo celebrandi Concilii. Poſtea ſequitur in loco tituli: *Incipit capitulatio librorum quos beatus Anſelmus Lucenſis Epiſcopus de coaequalibus cauſis ſingulos in hoc volumine libros compoſuit.* Et paulo infra: *Incipit autentica & conpendioſa collectio regularum & ſententiarum ſanctorum patrum & auctorabilium Conciliorum facta tempore* * *ſanctiſſimi Papae a beato Anſelmo Epiſcopo Lucenſi ejus diligenti imitatore & diſcipulo, cujus juſſione & praecepto deſideranter conſummavit hoc opus.* Hinc ergo auctoritas conciliari poteſt huic collectioni.

* Gregorii

Gratiani codex uno circiter ſeculo vetuſtior eſt, ut oſtendemus paulo poſt. Nullum illic auctoris nomen comparet. Titulus, ut in ceteris veteribus libris, hic eſt: *Incipit concordia diſcordantium canonum.* In fine vero iſta leguntur: *Explicit liber decretorum cum apparatu ſuo, quem ego Bruno Iohannis de Davantria Trajectenſis diocoſis, inter omnes juris canonici Doctores minimus, reduxi noviter in hunc ſtilum novum &c.*

Scriptum per me Brunonem praedictum in

 epi-

epiſcopali palatio ſanctæ Brixienſis Eccleſiæ anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſexto, die vero nona menſis Novembris, pontificatus ſanctiſſimi Domini noſtri Eugenij Papæ quarti anno ſextodecimo. Fuit hic liber Petri Bardi Cardinalis Veneti, qui poſtea fuit Romanus Pontifex, dictus Paulus iſtius nominis ſecundus.

In eandem bibliothecam regiam his diebus, poſt abſolutam hanc editionem, delatus eſt commentarius Guidonis Epiſcopi Elnenſis in librum decretorum, qui illic Gratiani eſſe dicitur apertis verbis. In fronte codicis poſita eſt epiſtola dedicatoria ad Gaucelinum Epiſcopum Albanenſem, in qua conſilium auctoris exponitur. Ejus hoc initium eſt: *Reverentiſſimo Patri in Chriſto & Domino ſuo Domino Gaucelino divina providentia Epiſcopo Albanenſi ſanctæque Romanæ Eccleſiæ Cardinali frater Guido ejus humilis & devotus Dei permiſſione Epiſcopus Elnenſis ſeipſum.* Et infra: *Multorum denique amicorum importune inſtantium precibus devictus ut actoritates novi & veteris teſtamenti ac ſanctorum, quas magiſter Gratianus in toto decretorum ſuorum libro allegat, ſuis locis inſcriberem, & unde accepta ſunt fideliter denotarem, hoc certe opus abſque præſumptione, innixus auxilio divinæ gratiæ, flagitantium caritate deflexus, incipiam.* De Guidone iſto vide appendicem noſtram ad Synopſim Conciliorum Labbei pag. 389.

IN-

INDEX.

VBICVNQVE LECTOR INVENERIT numeros Romanos, meminerit his indicari capita præfationis, in quibus tractatur de materia notata in hoc Indice.

A

ABbatibus olim non licebat eſſe Clericis. 517

Abominatio privilegiorum Romanae Eccleſiae. VIII.

Abraamius Diaconus. 579

Acacius divino nutu percuſſus. 96

Acacium revocare cogitabat Anaſtaſius. 448

Accuſatio in Epiſcopum difficilis eſt. 472

Achilles Statius. 353

Actardus Epiſcopus Nannetenſis. VI.

Adalwinus Archiepiſcopus Iuvavenſis. 456. 458. 495. 547.

Adalwinus Archiepiſcopus Viennenſis 377

Ado Viennenſis Archiepiſcopus. 376. 580

Adriani Papæ capitula. 491

Adriani IV. epiſtola. 511

Adriſphaccenſe Concilium. 429

Ægidius Albornotius Cardinalis. 599

Ætatis pars princeps, juventa. 609

Affinitas quomodo non perimitur. 565

Africani canones de judicandis intra provinciam Epiſcopis. XIV.

Agiulfus Metenſis Epiſcopus. 486

Agnus Dei. 88

Agni pictura. 82. & ſeqq. 87. & ſeq.

Airardus Archiepiſcopus Turonenſis. 372

Albertus Pighius notatus. 56 427. 448.

Albinus Viennenſis Archiepiſcopus. 377. 380

Aidricus Cenomanenſis Epiſcopus. 240. VII.

Alexander Sfortia Cardinalis. 237.

Alexandri III. epiſtola emendata. 487

Alfonſus Imperator Hiſpaniæ. 278

Altarium redemptio vetita. 480 & ſeq.

Altheum. 542. 569

Alvinus Iovanenſis Epiſcopus. 365

Alvinus Archiepiſcopus. 387

Aluminus Iunarienſis Epiſcopus. 378

Amalarii ſunt fragmenta de ritibus edita ſub nomine Caroli Magni. 231

Amurathes Turcarum Rex deponit imperium. 605

Anaſtaſius ſecundus ab Eccleſia Romana repudiatus. 55

Anaſtaſius Bibliothecarius. 405

Anathematis & excommunicationis differentia. 192. 197

Andreas Alciatus laudatus. 600

Andreas Schottus. 589. XXX. Ejus reverentia erga memoriam Antonii Auguſtini. 593. Notatur & excuſatur. 642

Andreas Epiſcopus Nicopolita-

Sſ 2 nus.

nus. 427
Angilramnus Archiepiſcopus Metenſis. 492. IV.
Angilramni Capitula. 8. 28. 169. IV.
Animus eſt imperator vitæ mortalium. 610
Anſegiſus Abbas Lobienſis. 322. Collector Capitularium. 518. Ejus præfatio corrupta. 438
Anſegiſus Archiepiſcopus Senonenſis. 438. 563
Anſelmus Lucenſis. 5. 6. 62. 271. 278. 602. 616. 640. & ſeq. XIX.
Anſelmus pro Aſello. 14
Anſelmus Epiſcopus Lemovicenſis. 540
Antiochenum Concilium hæreticorum. 123
Antiocheni canones quot. 232
Antiocheni Concilii canon interpretatus. 499
Antoninus Florentinus nonnulla reprehendit in Gratiano. 169. 178. & ſeqq. 190. & ſeq.
Antonius Alteſerra notatus. 481
Antonius Auguſtinus Antonii Archiepiſcopi pater. 634
Antonius Auguſtinus Archiepiſcopus Tarraconenſis. 271. 440. 589. & ſeqq. 595. & ſeqq. 628. & ſeq. XXX. Ejus opera. 638
Antonius Caraffa Cardinalis. 237
Antonius Contius. 425. 616. XXIX. Primus numeros addidit capitibus Gratiani. 203. Ejus fama vindicata. 217. Refellitur. 85. 235. 357. 447.
Antonius Cuccus. 238
Antonius Demochares. 425. 616. XXIX.
Antonios Vion Herovallius. 551
A paribus, quid ſignificet. 487
Apocryphorum definitio. 446
Apoſticum caput. 558
Apoſtolorum regulæ ſive canones. 6
Apoſtolorum canones. 64. & ſeqq. 74.
Appellationes ad ſedem apoſtolicam damnatæ. 111
Aprecarenſe Concilium. 508
Aquæ ferventis judicium. 171
Aquiſgranum Imperii ſedes ſub Carolo Magno. 329
Arabici canones Concilii Nicæni quantæ auctoritatis. 110. 536
Arberius Abbas ſancti Ruffi. 528
Archidiaconus an olim auctoritatem habuerit ſuper Archipresbyterum. 455. & ſeqq.
Archipresbyter an olim ſubjectus Archidiacono. *Ibid.*
Argentoratēſis Eccleſia. 384. 548
Arnaldus Pontacus. 238. 434
Arnaldus Epiſcopus Cenomanenſis. 466
Arnulfus Archiepiſcopus Remenſis. XIV.
Arſenius Legatus Nicolai primi. XI.
Artaldus Epiſcopus Helenenſis. 500
Aruernenſe Concilium editum a Sirmondo. 428
Aruernenſe Concilium. 480
Aſcenſio Domini. 180
Aſellus Romanæ Eccleſiæ Legatus. 567
Aſſumptio ſanctae Mariae. 565
Aſtuagenſis Epiſcopus. 464
Athanaſius Alexandrinus Epiſcopus. 14
Atticus Epiſcopus CP. 181. 188. Ejus epiſtola formata. 470
Auguſtinus Epiſcopus Hipponenſis emendatus. 451
Auguſtino adſcriptus liber eccleſiaſticorum dogmatum. 563
Auguſtinorum familia nobilis Caeſarauguſtae. 597
Aurei mores decent ſacerdotem. 560
Aurelianenſis Concilii canon emendatus. 561
Auſpiciorum uſus apud Romanos veteres. 46
Azymis Judæi abſtinent in ſacri-

criſicio Miſſæ. 91

B

BAculi Epiſcoporum auratı. 560
Baptiſmi ceremoniæ. 227
Baptiſmus valet a Presbytero indocto collatus. 478
Baptizari vino an poſſit aegrotus. 200
Baptizare in vino an liceat. 431
Barbam nutrire an Clericis licitum. 445
Barbam Clerici ne nutriant. 453
Barcinonenſes Comites. 322
Bartholomaeus Archiepiſcopus Turonenſis. 465
Bartholomaeus Brixienſis notatus. 546
Baſilicæ. 504
Baſilius Zanchus. 611
Beatus Rhenanus notatus. 446
Beati Rhenani votum impletum. 462
Bedae Poenitentiale. 564
Benedictus Levita. 322. 328. Ejus collectio diverſa a collectione Anſegiſi. 43
Benedictio Epiſcopi in Miſſa 561
Beliſarius. 532. Ab inferis excitandus. 23
Berengarius Andegavenſis Archidiaconus. 345
Bernardi Abbatis Clarevallenſis locus infignis. 311.
Bernardus Papienſis. 17. 258. 266. 424. 640. An Gratiano antiquior, 521
Bernardus Rex Italiæ. v.
Biturigenſis academia laudata. 601
Bona fides an ſufficiat in præſcriptione. 194
Bonifacius Moguntinus Epiſcopus. 232. Legatus Germanicus. 268. Ejus origo unde. 62
Bonifacii IV. decretum. 516
Bononiæ laus. 599
Braulius Epiſcopus Caeſarauguſtanus. 624
Broma. 249. & ſeq. 253
Brumalia. 250
Bulla, id eſt, ſigillum, 255. 256
Burchardus Wormacienſis Epiſcopus. 4. 618. XVI-II.
Burchardus auctor multorum Gratiani erratorum. XXIX.
Burchardus infenſus libris Capitularium. 495. 514. 521. & ſeq. 525. 530. & ſeqq. 539
Burchardus emendatus. 497
Burchardus notatus. 339. 342
Burdinus Archiepiſcopus Bracharenſis. 275
Byzacenus Primas. 449. 529.
Byzacium, provincia Africae. 451

C

CAeſarauguſtae caſus. 624
Caeſarauguſtanus liber. 426
Caeſarii Arelatenſis Epiſcopi homilia quaedam laudata. 561
Calliſti II. liber de miraculis ſancti Iacobi. 278. 436
Calliſtus II. fratrem babuit in Hiſpania. 278
Cancellarii dignitas apud Romanos Imperatores. 598
Canonum diviſio in decreta Pontificum & ſtatuta Conciliorum. 6
Canon Miſſæ. 7
Canones Apoſtolorum. 64. & ſeqq. 74
Canones condere an ſpectet ad Romanum Pontificem. 473
Canonici ſeculares ac regulares. 7. 425
Canonici Clerici. 567
Canonicus ordo. 528
Coelius Picolomineus Cardinalis. 433
Coelibatus Latinorum. 91. & ſeqq. 97. & ſeq. 112. 193
Coenae Domini Miſſa. 184
Capite velato orare debet mulier. 550. 552
Capitularia confirmata ſunt auctoritate apoſtolicæ 322. & ſeq. 438
Capitulorum imperialium reverentia. 216. 223
Capitula Regum ſervanda. 323
Capitularium libris multa de-

tracta ſunt. 324
Capitularium fons fuere ipſa Concilia. 324
Capitularia Imperatorum. 312
Capitularium etymologia. 327. & ſeq.
Capitularium libri ſeptem. 322. Corrupti. 53. & ſeq.
Capitularium praefatio corrupta. 438
Capitulorum regiorum duplex genus. 439. 504
Capitulare Caroli Imp. 551
Capitula Caroli Magni. 518. 525
Capitula regia & ſynodalia. 239 504
Cardinales olim eſſe deſinebant qui ad epiſcopatum promovebantur. 294
Cardinare, quid. 470
Carolus Molinaeus notatus. 446
Carolus V. coronatus apud Bononiam. 600
Carolus V. imperio ſe abdicat. 605
Carolus Sigonius. 611
Caſaurienſe chartularium. 551
Caſus privilegiati origo. 578
Caſtitatis votum ſimplex an impediat matrimonium. 194. 198
Caſtrati an promoveri poſſint ad ordines eccleſiaſticos. 110
Catalonie etymon. 506
Cautio communium literarum. 530
Cenſus annuus Epiſcoporum ex altaribus. 480. & ſeq.
Cethegus Patritius. 457
Chartarium Romanae Eccleſiae. x.
Chriſmare pueros in fronte quibus liceat. 191
Chryſoſtomi nomine abuſi librarii. 25
Chriſtophorus Patavinus Generalis ordinis ſancti Auguſtini. 237
Chriſtus matrem ſuam noluit ſacerdotem fieri. 225
Chriſtus & Apoſtoli propria bona habuerunt. 194
Chriſtus & Apoſtoli an aliquid habuerint in proprio vel in communi. 429. & ſeq.
Chriſtus Domini, id eſt, Epiſcopus. 535
Chromatius. 25. 30
Cimeliarchus. 296
Claromontanum Concilium. 479
Claromontanus canon explicatus. 519
Claromontanum Concilium ſub Innocentio ſecundo. 499. 526
Clementis Romani conſtitutiones. 65
Clementis VI. lectura in Extravagantem. *Quia quorundam.* 430
Clericis an liceat habere bona propria. 193. 197
Clericos verberantium poena. 192. 197
Clerici an litigare poſſint. 194. 198
Clerici neque comam nutriant neque barbam. 453
Clericis cohabitare quae feminae poſſint. 472
Clericus criminoſus curiae tradendus. 494. 573
Clerici dupliciter inſpici poſſunt. 575
Clericatus eſt melior gradus. 528
Clero non inferantur homines indocti. 620
Codex canonum. 6. 30
Collectio poſita poſt Concilium Romanum Alexandri III. 373
Comam Clerici ne nutriant. 453
Comiatus, id eſt, licentia. 550. & ſeq.
Commater ſpiritualis. 393
Commeatus, id eſt, licentia. 550
Commodiani opuſcula. 447
Communio euchariſtiae an quotidie accipienda. 185
Communio laica. 583
Compendienſe Concilium. 539 547.

547. emendatum. 478
Complutenſis academia. 598
Conciliorum provincialium dignitas. XII.
Concilii generalis convocatio pertinet ad ſolum Romanum Pontificem. 82
Concilia oecumenica ſex priora, quae. 95
Conciliorum generalium enumeratio. 287. & ſeq.
Conciliorum univerſalium & provincialium differentia. 462
Concilii generalis auctoritas. 473. & ſeq.
Conciliorum quatuor oecumenicorum reverentia. 615
Concilium octavum an approbatum a Romanis Pontificibus. 285
Concordantiae Bibliae. 5
Concordia diſcordantium canonum. 5. 10. 641
Concubinam quomodo habere liceat. 170
Concubinae quibus prohibitae. 281
Confeſſio ſacramentalis an ſit neceſſaria ad remiſſionem peccatorum. 202. 204. & ſeq. 208
Confirmationis miniſtri ordinarii ſunt Epiſcopi. 192
Confirmatio electionis Epiſcopi pertinet ad Metropolitanum. 248
Conjuges an abſtinere debeant ab opere conjugali aliquot diebus ante communionem. 186
Cono Abbas Lirinenſis. 568
Conſanguinitas ſpiritualis. 392
Conſecrationis Eccleſiarum formula. 182
Conſenſus facit matrimonium. 385. 389
Conſtantini donatio. 69. 72
Conſtantini verba de dignitate Epiſcoporum. 577
Conſtantinopolitanum Conci-lium ſob Photio. 290
Conſtantinopolitani Epiſcopi nomen male poſitum in titulo cujuſdam epiſtolae S. Gregorii. 439
Conſtantinopolitani Patriarchae praerogativa. 101. 105
Conſuetudinis magna vis. 88
Conſuetudines Eccleſiarum diverſae. 229. & ſeq.
Conſuetudinem fruſtra opponunt qui ratione vincuntur. 403
Conſuetudo cedere debet manifeſtae veritati. 214. 220
Contius. *Vide* Antonius Contius.
Contritio ſola ao ſufficiat ad remiſſionem peccatorum. 202. 207
Corpus canonum. 6. 26. 30. 123
Corpus decretorum. 318. 641
Corpus Domini ad probationem furti. 172. 178. 184. 489
Correctores Romani laudati & notati. XXIX.
Covarruvias purgavit decretum Gelaſij de libris canonicis & apocryphis. 432
Cretio, quid. 212
Crimina Clericorum eccleſiaſtica & civilia. 576
Criminoſi an promoveri poſſint ad ordines eccleſiaſticos. 201. 207
Crux Domini quando inventa. 61
Curiae ſervituti tradatur Clericus criminoſus. 494
Curialium corpus. 573
Curiales ordinati retracti in curiam. 580
Cypriani ſynodus de baptiſmo. 89. 96
Cyriacus CP. Epiſcopus. 449
Cyriacus Epiſcopus Genuenſis. 556
Cyrus Xenophontis. 591

D

Dalmatius Archiepiſcopus Narbonenſis. 463
Damaſi liber pontificalis. 57. 69
Damaſi decretum de libris canonicis. 444
Damaſi epiſtola de Chorepiſcopis falſa. 469. & ſeq.
Davantria urbs Trajectenſis dioeceſis. 641
Decimationes. 515
Decretalium epiſtolarum etymologia. 3
Decretum Ivonis. xx.xxiv.
Decretum Gratiani.xxv.& ſeq.
Demochares. Vide Antonius Demochares.
Deportati amittunt libertatem. 581
DepoſitioClerici varias ob cauſas. 582
Deus-dedit Cardinalis. 202. 270. 616
Diaconi quomodo uxores habere poſſint. 112
Diaconiſſa, Diaconi uxor.226
Diacono ante Presbyterum quando ſedere permiſſum.90
Diaconis an uxorem ducere liceat. 456
Didacus Covarruvias Segobienſis Epiſcopus. 49. Purgavit decretum Gelaſii de libris canonicis & apocryphis. 231
Didaci Covarruviae opinio de immunitate Clericorum.576
Dimiſſoriae literae. 181
Dioeceſes. 504
Dioeceſis legendum in libris antiquis, non dioeceſis. 510
Dioeceſis, id eſt, paroecia. Ibid.
Diſciplina, cuſtos infirmitatis. 111.
Divinationes vetitae. 175
Divini non conſulendi. Ibid.
Divortium an licitum inter Chriſtianos. 545
Diurnus liber. 233
Diurnus Pontificum. 433
Dominicis diebus communicandum. 185
Dominicalis ſuper caput. 552
Dominicus Iacobatius. 287
Dos baſilicae. 538
Draco Legiſlator Athenienſium. 213
Dubitare, trepidare, & labi ſaepe delectat. 247
Duodecima manu jurare. 525

E

Eccleſia Gallicana & Germanica. 562
Eccleſiaſticum jus quando inmutatum. 1.
Eduenſe Concilium. 528
Egabrenſis Epiſcopus. 509
Egara urbs Hiſpaniae Tarraconenſis. 441
Electionum epiſcopalium confirmationes pertinebant olim ad Metropolitanos. 183
Electiones Epiſcoporum quomodo factae aevo Caroli Magni. 467
Eleutherius Epiſcopus Bracharenſis. 490
Eliberitani canones citati pro Hibernenſibus. 564
Eliberri vicus. 500
Emeritenſe Concilium. 27. 31
Engelramus Epiſcopus. 8. 28
Ennius mortem ſuam lugeri vetuit. 610
Ennodius. 337
Epaunenſe Concilium mutatum in Hipponenſe. 28. 32
Ephefum pro Erphesfurt. Ibid.
Ephefino Concilio nonnulla falſo tributa. 512. 515
Epiri Metropolitanus quis.477
Epiſcopa, Epiſcopi uxor. 226
Epiſcoporum inſcitia aevoCaroli Magni. 11
Epiſcoporum judicia ſedi apoſtolicae reſervata iv.vii. x.
Epiſcopi ſunt miniſtri ordinarii confirmationis. 192
Epiſcopis neceſſaria linguae Graecae cognitio. 182
Epiſcopi Capitularia in ſynodis cum Imperatoribus fece-

cerunt. 216
Epiſcoporum electiones olim confirmabantur a Metropolitanis. 248
Epiſcopi olim cogebantur quotannis ire Romam. 249
Epiſcoporum Simoniacorum poena. 460
Epiſcopi cujuſdam Lemovicenſis quaeſtus ſordidus. 466
Epiſcopum accuſare difficile eſt. 472
Epiſcoporum faſtus & ambitio. 504
Epiſcopi lignei. 557. & ſeq.
Epiſcopos decent aurei mores. 560
Epiſcopi benedictio in Miſſa. 561
Epiſcoporum judicia quomodo peragenda. 578
Epiſcopi petunt veniam pro damnatis. 581
Epiſcopi ſunt ſacerdotes primi grados. 577
Epiſcopi munus. 617
Epiſtolae veterum Pontificum Romanorum. ſuſpectae fidei. 151. 171
Epiſtola *a paribus*, quid ſit. 487
Equitanorum regnum. 541
Eraſmus reprehendit Magiſtrum ſententiarum. 545
Eremocomia. 258
Ergaſterium. 90
Erphesfurtenſe Concilium. 32 513. 515
Euchariſtia ſumpta, abſtinendum aliquot horis ab alio cibo. 185
Euchariſtiae communio an quotidie accipienda. 185. 188
Euchariſtia adhibita ad probationem furti. 489
Eugenii II. ſynodus. 250. & ſeqq. 254. & ſeq. 264.
Eugenius III. dicitur confirmaſſe collectionem Gratiani. 22
Euſebius Hiſtoricus interfuit Concilio Nicaeno. 103
Euſebii Pamphili hiſtoria. 445
Euſebius Epiſcopus CP. 449
Euſtaehius Lucatellus. 238
Eutychiani decreta. 151. 161. Capitula. 531. 557.
Excepto, per omnes caſus. 514
Exceptiones Ivonis. 4. 315. 425
Excommunicationis & anathematis differentia. 192. 197
Excommunicatis non communicandum. 275
Excommunicationis formula. 507.
Excommunicari ſe ſupplicat poenitens. 549
Exfeſtucare. 282

F

Faventianum Concilium. 520
Fauſtinus Legatus Romanae Eccleſiae. 15
Fazellus. 602
Felix Montaltus, Papa Sixtus V. 237
Feminae quae poſſint habitare cum Clericis. 472
Ferrandus Diaconus. 549
Ferri candentis judicium. 171
Flaventiae Concilium. 520
Florentia, Etruriae metropolis. 602
Florentinum Concilium an vere dicatur octavum. 284. & ſeq.
Formatae literae. 181. 187
Fortuna populi Romani. 1.
Forum judicum. 321. 437
Franciſcus Aleiatus Cardinalis. 237
Franciſcus Leo. 238
Franciſcus Pegna. 238. 434
Franciſcus Turrianus. 64. 236. 238
Franciſcus Ximenius Cardinalis. 635
Franco Epiſcopus Leodienſis. 493
Francorum Regum tertiae familiae auctor Hugo Capetus. XVI.

Fra-

Fratria. 505
Frontarius Archiepiſcopus Bituricenſis. 383
Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis. 312. & ſeq.
Fulgentius Epiſcopus Affigitanus. 13
Funebres laudationes. 591
Funerum ambitio. 594
Furti Miſſa. 172

G

Gabriel Faërnus. 611
Galli qui in libris Capitularium. 505
Galliae & Germaniae Epiſcopi. 228. 562
Gallicanae Eccleſiae ſententia de auctoritate Concilii generalis. 474
Galliciae Presbyteri. 34. 42
Galliciae vox retinenda in canone Toletano. 504
Garſias Padilla. 635
Gaufredus de Monte electo Abbas Lirinenſis. 473. & ſeq.
Gaufredus Comes Ruſcinonenſis. 542
Gebehardus Epiſcopus Conſtantienſis. 501
Gebehardus Epiſcopus Iuvavenſis. 498
Gelaſii epiſtola ad Dardanos. 139
Gelaſii decretum de libris canonicis. 444
Gennadii liber eccleſiaſticorum dogmatum. 563
Genuenſe Concilium. 35. 42
Gerardus Archiepiſcopus Turonenſis. 372
Gerardus Epiſcopus Morinenſis. 481
Germaniae & Galliae Epiſcopi. 228. 562
Gerontocomia. 258
Gerundenſis cujuſdam canonis variae lectiones. 564
Gilardus Epiſcopus Nannetenſis. 496
Girardus Leodienſis. 493
Godefridus Epiſcopus Lucanus. 533
Goffridus Abbas Vindocinenſis notatus. 479. & ſeq.
Gothi qui in libris Capitularium. 329. 506
Gothicae legis liber. 314. & ſeq. 321
Gotholenſes. 506
Graeci libri num rejiciendi. 120
Graecae linguae cognitio neceſſaria Epiſcopis. 182
Graecae literae perpaucorum hominum ſemper fuerunt. 600
Gratiani Decretum emendatum Romae. 2. 10
Gratianus compilator inſignis. 8
Gratiani ſcripta licet contemnere. 22
Gratiani Decretum. 423. xxv. & ſeqq.
Gratiani collectione nihil opus eſt. 111.
Gratianus homo ſtupidus. 190. Singula ſumpſit ex antiquis collectionibus. 173
Gratianus maxime aberrat in Pontificum Romanorum nominibus. 51
Gratiani ſcopus fuit omne genus decretorum referre. 172
Gratianus plurima habet non recepta aut abrogata. 190
Gratianus ſupervacanea multa habet, quae tamen legenda ſunt. 183
Gratiani aevum. 309. & ſeq 317
Gratiani an ſint tractatus de poenitentia & de conſecratione. 203
Gratianus non vidit Concilia neque regiſtra Pontificum. 34
Gratianus habuiſſe videtur cognitionem Pannormiae. 213
Gratianus defenſus. 448. 452
Gratianus Graece neſcivit. 536
Gratiani collectio 616
Gratitudo Conciliorum erga Romanam Eccleſiam. 473
Gregorius IV. patrocinium ſuſcipit

ſcipit Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis. VII.
Gregorii IV. epiſtola ad Epiſcopos Germaniae & Galliae. 228. 240
Gregorius Presbyter auctor Polyearpi. 160. 361
Gregorii I. Papae epiſtolae quomodo diviſae antiquitus. 485. 569
Gregorii I. Papae fragmentum ex epiſtola ad Venerium. 558
Gregorius XIII. Papa olim Iuris Anteceſſor. 237. 616. Laudatur. 608
Guernerius Epiſcopus Merſeburgenſis. 463
Guido Epiſcopus Elnenſis. 642
Guido Ferrerius Cardinalis 237
Guilifarius. 23. 29. 532
Guillelmus Sirletus Cardinalis. 237
Guillelmus Durandi emendatus. 444
Guillelmus Epiſcopus Cadurcenſis. 519
Guillelmus Marchio. 534
Guimundus Epiſcopus Averſanus 214. 220. 444
Gunebodigni. 531

H

Habet *jurare*, pro *Iuraturus eſt.* 532
Hadriani I. capitula ad Angilramnum. 169. IV. Ejus fragmenta de imaginibus. 405
Hadrianus II. Nicolai ſucceſſor. 24
Hadrianus VI. Papa oderat poëtas. 445
Haereſiarchae vocati qui de ſede apoſtolica certabant adverſus Papas. 275
Haereſis quaenam ſit major. 430
Haereſis opinio quomodo purganda. 484
Haereſis Veſtorina. 567
Haereticorum duplex genus. 200. 206
Helena Conſtantini mater. 61
Helenenſis Eccleſia ſuffraganea Eccleſiae Narbonenſis. 500
Heliſaeus. 508
Henricus Auceps nullum negotium habuit cum Papis. 467
Herardus Archiepiſcopus Turonenſis. 485
Heribaldus Epiſcopus Autiſſiorenſis. 539
Herimannus Epiſcopus Nivernenſis. X.
Hermannus Conringius laudatus. 492
Hermetis liber vocatus Paſtoris. 63. 74
Hiberiae Epiſcopi. 41. 46
Hibernenſe Concilium. 160. 164. 532
Hibernenſes canones citati ſub nomine Eliberitanorum. 564
Hiberniae Epiſcopi ſublati e quodam loco ſancti Gregorii. 566
Hieronymi locus de Epiſcopis & Presbyteris. 172
Hieronymus emendatus. 451 475
Hieronymi inſignis locus de Epiſcopis. 472
Hieronymi ſermo de Aſſumptione B. Mariae. 566
Hieronymus Oſorius. 630
Hieronymus Parietus. 238
Hieronymus Zurita. 426. & *ſeq.*
Hilarius Pictavienſis explicatus. 535
Hildebertus Cenomanenſis Epiſcopus. 4
Hincmarus Epiſcopus Laudunenſis. IX. XII. & *ſeq.*
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis. 443. XII.
Hincmari nomen varie ſcriptum olim. 230
Hincmari Remenſis epiſtola quaedam nondum edita. 488
Hincmari epiſtola ad Aquitanos. 547
Hincmarus Archiepiſcopus Remen-

Digitized by Google

menſis impugnat primatum Anſegiſi Senonenſis. 563
Hipponenſe Concilium pro Epaunenſi. 28. 32
Hiſpanicum iter. 279. 533
Hiſpani qui in libris Capitularium. 506
Hiſtoria quomodo facta mendoſa. 591
Homicidii clauſula in canone apoſtolico. 471
Homiliarium Eccleſiae Lugdunenſis. 565
Homines omnes ſubditi Regum imperio. 575
Honos alit artes. 165
Hormiſdae decretum de libris canonicis. 444
Hoſtiae pars utrum ſervanda ad viaticum dandum infirmis. 185
Hoſtolenſes. 506
Hudo Epiſcopus Trevirenſis. 523
Hugo Capetus. XVI.
Hugo Catalanenſis. XX.
Hugo Epiſcopus Dienſis. 528
Hugo Epiſcopus Gratianopolitanus. 574
Hugucio, auctor gloſſae. 310. 317
Humanitatis ſtudia laudantur. 612
Humbertus Cardinalis. 66. 76. 91. 93. 98. 233
Hunfredus Morinenſis Epiſcopus. 369. 377. 497
Hydroparaſtatae. 101
Hypodiaconiſſa, uxor Hypodiaconi. 226

I

IAcobus Cujacius Iuriſconſultorum coryphaeus. 601. 614. Notatus. 452. 543
Iacobus Gothofredus notatus. 553
Iacobus Sirmondus. 419
Iacobus Wymphelingius notatus. 543
Iactantia corporalis a ſacro ordine aliena ſit. 104
Ibas Epiſcopus Edeſſenus. 579
Iberiae Epiſcopi apud ſanctum Gregorium. 41. 46. 566
Ilerda peſſime interdum ſcripta apud Gratianum. 36
Illiberis. 500
Imaginariae ſcripturae. 104. 428
Imaginibus quare uſi veteres. 89
Imagines majorum geſtatae in funere. 504
Immunitas Clericorum unde orta. 575
Imperatorum lex non eſt ſupra legem Dei. 222
Impunitatis campus apertus Epiſcopis. VIII.
Indictiones erant in uſu tempore Concilii Nicaeni. 182
Indocti in clerum non admittendi. 620
Innocentii III. lapſus de Concilio octavo. 289
Innocentius III. emendatus. 437
Inſcriptiones capitum falſae apud Gratianum. 146. 156. 165. 169
Inveſtes. 567
Ioannae Papiſſae hiſtoria. 472. Vnde orta ea fabula. 474
Ioannis XV. ira adverſus Epiſcopos qui Arnulfum Remenſem depoſuerant. XV.
Ioannis Andreae liber de vita & laudibus beati Hieronymi. 35
Ioannes Balaeus notatus. 441
Ioannis Baptiſtae pictura digito agnum oſtendentis vetita. 88
Ioannes Bona Cardinalis. 560
Ioannes Cochlaeus. 344. 383
Ioannes de Davantria. 641
Ioannes Gruterus. 630
Ioannes VII. femina. 217. 225
Ioannes Mabillonius. 570
Ioannes Marſa. 239

Ioannes Metellus. 602. 611
Ioannis Pierii liber pro ſacerdotum barbis. 454
Ioannes Quintinus notatus 447
Ioannis III. epiſtola de Chorepiſcopis falſa. 469
Ioannes Epiſcopus Ravennas. 380. 558. 546
Ioannes Teres Archiepiſcopus Tarraconenſis. 426. 616
Ioannes Epiſcopus Vivanenſis. 527
Ioannes Epiſcopus Viennenſis. *Ibid.*
Ioannes Vallenſis. 640
Ioca. 567
Ioſephus Pamphilus. 238
Irregularitatem quaedam crimina inducunt. 201
Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis. 13
Iſidori praefatio Conciliorum. 65. 75
Iſidorus Mercator ſive Peccator. 66. 75. 428
Iſidorianae Pontificum epiſtolae cujus auctoritatis. 264. 353
Iſidori ſynonima. 366
Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus emendatus. 455
Italia diſciplinarum parens. 598
Iudex an peccet exigens ſacramentum ab eo quem ſcit falſo juraturum. 195
Iudicium divinum. 171
Iudiciarius ordo non requiritur in notoriis & manifeſtis. 192. 196
Iudicibus ſecularibus vetita cognitio Clericorum. 580
Iulianus Pomerius. 534. 549
Iuliani praeclare dictum 615
Iulius Papa non fuit temporibus Iuſtiniani. 27
Ivo Epiſcopus Carnotenſis. 4. 6. 616. xx. & *ſeqq.* Reginonis collectione uſus. 470
Iurare quomodo oporteat aut liceat. 182. & *ſeq.*
Iurare falſo cogens ita peccat ut is qui pejerat. 195. 198
Iurare cum duodecim. 525
Iuriſconſulti perfecti munus. 611
Ius canonicum ſive pontificium. 7
Ius eccleſiaſticum quando mutatum. 3.
Ius naturale & gentium. 211
Iusjurandum an illicitum ejus qui juravit ſe numquam Clerici tonſuram aut monachi habitum accepturum. 193. 198
Iuſtinianus non imminuit immunitates Epiſcoporum. 577
Iuvavum ſive Saltzburgum. 527
Iuvenci laborioſum opus. 37. 44
Iuventa, pars aetatis princeps. 609

K

Kalendas Ianuarias colere vetitum. 249. & *ſeq.* 253
Karolus Archiepiſcopus Moguntinus. 387
Karolus Calvus. 344. Removit regias legationes ab electione Romani Pontificis. 467. Delectabatur jocis Herimanni Epiſcopi Nivernenſis. x.
Karoli Magni liberi, nepotes, & pronepotes referuntur. 343. Ejus Capitula. 518. 525
Karolus Martellus aeternaliter perditus. 326

L

Labi ſaepe delectat. 247
Laelius Taurellus. 602
Laevinus Torrentius laudatus. 592
Laica communio. 583
Laicis quando permiſſum diſcedere a Miſſa. 561
Lambertus Epiſcopus Atrebatenſis. 519
Larvae daemonum. 568
Lateranenſe Concilium ſub Caliſto ſecundo. 182
Latinus Latinius. 238. 282. 611. 632
Lazarus Bonamicus. 602

Lean-

Leander Epiſcopus Hiſpalenſis. 13
Legatorum ſedis apoſtolicae gloriofum facinus. XVI.
Lemovicenſis cujuſdam Epiſcopi quaeſtus ſordidus. 466
Leo Abbas Legatus in Gallia. XV.
Leodegarius Epiſcopus Auguſtodunenſis. 577
Leonis I. epiſtola de Chorepiſcopis falſa. 469
Leoni III. vindicata quaedam epiſtola. 492
Leo IV. promittit ſe ſervaturum Capitula imperialia. 216. 222. Ejus epiſtola ad Epiſcopos Britanniae. 449. Synodus. 250. & ſeq. 254. & ſeq. 264. & ſeqq.
Leonis IX. epiſtola adverſus monachos. 511. 569
Leoniana civitas. 266. & ſeq.
Lex Imperatorum non eſt ſupra legem Dei. 222
Lex mundana. 524
Liber magnus, magnum malum. 603
Librariorum imperitia fons multorum erratorum. 165
Librariorum veterum mos. 526
Licentiae cupido robur tribuit ſuppoſititiis Paparum epiſtolis. 111.
Lignei ſacerdotes. 559
Litania Domini. 180
Litaniae ante Aſcenſionem. 562
Litigare an Clerici poſſint. 194. 198
Literae dimiſſoriae. 181
Literarum communium cautio. 530
Locus vacuus relictus in Concilio Trullano pro ſubſcriptione Romani Pontificis. 102.
Lotharii & Theutbergae cauſa. 344
Lotharius Imperator 605. Quando factus Imperator. 435. V.
Ludbertus Archiepiſcopus Moguntinus. 488
Luditredus Epiſcopus Cordubenſis. 455
Ludovicus Pius dividit regnum ſuum inter filios. V.
Ludovicus II. quando factus Imperator. 435
Ludovicus Gometius. 271. 604

M

MAgnus Epiſcopus Aſtigitanenſis. 16
Manſencallus primus Praeſes Toloſanus. 458
Manſionaticum. 502
Manſiones. Ibid.
Manuſcriptis codicibus quomodo utendum. 199
Manuſcriptorum librorum auctoritas & uſus. 431
Marculfus emendatus. 522
M. Ant. Columna Cardinalis. 237
M. Varro, togatorum doctiſſimus. 624
Maria Angliae Regina. 604
Marianus Victorius. 238
Marianus Socinus minor. 601
Martini Papae Concilium. 8. 108. & ſeqq. 173
Martini Bracharenſis collectio. 109. 137. & ſeq.
Martyrologium Oſvvaldi. 372. 441
Maſo Epiſcopus apud Iſidorum. 39. 45. 461
Maſſanus Epiſcopus apud Iſidorum. 39. 45
Matricuria. 458
Matrimonium an impediatur ſimplici voto caſtitatis. 194. 198
Melchiadis epiſtola ad Epiſcopos Hiſpanienſes. X. & ſeq.
Melchiadis Papae decreta. 60
Melchior Cornelius. 238
Mellitus Epiſcopus Londonienſis. 516
Melphienſe Concilium. 40. 45. 465
Memoria Iuriſconſultorum eſt propria. 614

Mem-

Memphis. 370
Menna Epiſcopus Tolofanus vel Tolonenſis. 486. 568
Menſium Romanorum & Graecorum nomina convenire ſimul non poſſunt. 126
Metropolitani olim confirmabant electiones Epiſcoporum. 183. 248
Michaël Thomaſius Epiſcopus Ilerdenſis. 26. 66. 238. 271. 616
Michaëlis Thomaſii librorum index. 282
Miſſa Coenae Domini. 184
Miſſa integra audienda. 561
Miſſarum ſolitariarum abuſus. 560
Monachi non oſculentur mulieres. 440
Monachis interdicta olim accuſatio adverſus Epiſcopos. 493
Monachorum quies. 516
Monaſteriis incluſi Clerici depoſiti. 583. & ſeq.
Monomachia. 393. 398
Monophyſitae poſiti pro Monothelitis. 41. 46
Monothelitae damnati. 40. 79
Mores aurei decent ſacerdotem. 560
Mortui laudantur. 593
Mortui laudandi. 624
Muciorum gens laudata. 601
Mulier oret velato capite. 530. 552
Mulier ſoluta a lege viri. 545
Mulier velari non poteſt ſine conſenſu viri. 550
Mulieres viros docere non praeſumant. 454
Mundana lex. 524
Mutatio perſonarum. 481

N

NAchor pro Sochot legendum apud Gratianum. 369. 373
Nannetenſe Concilium. 52
Nannetenſis Concilii an. 419. capitula. 501
Narbonenſis Archiepiſcopus olim conveniebat ad Concilia Toletana. 42
Narbonenſis Gallia aliquando dicta Gothia. 321
Nemauſenſe Concilium. 429. 479
Neophytorum haereſis. 477
Nepeſinus Epiſcopus. 34
Neubrigenſis Epiſcopus nullus fuit. 463
Nicaenum Concilium quo tempore habitum. 60. 234. 243
Nicaeni Concilii plures olim fuerunt canones quam nunc exſtent. 162. Eorum numerus. 235. 242. & ſeq.
Nicaſius Epiſcopus Culuſitanus. 24. 29
Nicolaus I. non interfuit ulli Concilio Carthaginenſi. 24. Ejus virtutes. VIII.
Nicolai II. decreta. 535
Nicolaus Ormanetus Epiſcopus Patavinus. 271
Nicomeditanus Epiſcopus. 477
Nicopolitanus Epiſcopus. 477
Nomenoius Dux Britann. 496
Nomocanones. 6
Notitia provinciarum MS. 451
Notoria non requirunt examen. 192. 196
Nuptiae legales. 95. 99. 437
Nuptiae ſine conſenſu partium nullae ſunt. 385. 389

O

OBſtetricum manus. 537
Octavius Pantagathus. 611
Olbertus Abbas Gemblacenſis. XVIII.
Ollegarius Archiepiſcopus Tarraconenſis. 463
Ominum lex. 371
Omuli joca. 568
Onuphrius Panuinius. 611
Oſca, antiquiſſima Hiſpaniae academia. 606
Oſius filius Stephani Subdiaconi. 57. 69
Oſtienſis Epiſcopi praerogativa. 294

Orfri-

Otfridus monachus Wiſſeburgenſis. 488
Oſuvaldi Epiſcopi Martyrologium. 372. 441

P

Palatium Pincis. 23. 29
Palea. 13. 16. & ſeq. 20. 426
Pallii praerogativa. VI.
Pandectae Florentinae. 602
Pandectae Iuſtiniani. 616
Pannormia Ivonis 4. 6. 10. 58. & ſeq. 66. 213. 278. 315. 394. 570. XX. & ſeqq.
Papae nomen olim commune. 58. 209
Papia lex. 47. 52
Paratae. 502
Paranymphi. 541
A Paribus, quid ſignificat. 487
Pariſiorum urbs imperii ſedes ſub Carolo magno. 329
Paroeciales Presbyteri. 503
Paſchalis primi ſententia de conſecratione. 38. 44
Paſchaſius pro Paſchali frequenter poſitus. 38
Paſtoris liber. 63. 73. 426
Paſtoris ſententia timenda 193 197
Patriarcharum antiquus numerus. 452
Paulini Aquileienſis epiſtola ad Heiſtulfum. 547
Paulus an interpretatus fuerit leges Theodoſianas. 58
Paulus Diaconus an auctor homiliarii. 565
Paulus Pariſius celebris interpres juris pontificii. 600
Paulus Manutius. 611
Peccatum minus facere an liceat. 190
Peccata latentia. 431. Non habent vindictam. 545
Pelagii II. epiſtola nona falſa. 470. 562
Perjurare melius quam *pejerare*. 488. 531
Perpinianum tranſlata ſedes Epiſcopi Helenenſis. 501
Perſonarum mutatio. 431
Petrus Albignanus. 423 XXVII.
Petrus Auguſtinus Epiſcopus Oſcenſis. 606
Petrus Beneventanus. 640
Petrus Ciaconius. 26. 66. 238. 272. 312. 383. 617
Petrus Damiani. 344. 560
Petrus Galeſius. 245
Petrus Lombardus. 310. An Gratiani frater. 202. Notatus. 545
Petri de Marca diſſertatio. 573
Petrus Pithoeus. 321
Petrus Presbyter nominatur ante duos Epiſcopos Legatos Ioannis in ſynodo octava. 294. & ſeq.
Petrus Rogerii, poſtea Clemens VI. Papa. 430
Petrus Victorius. 602
Petri exceptiones legum Romanarum. 425
Photius Epiſcopus CP. 286. Auctor Bibliothecae. 33
Phratea. 505
Φρατρία. *Ibid.*
Pibo Epiſcopus Tullenſis. 465. 501
Pierii Valeriani liber pro ſacerdotum barbis. 445
Pii II. oratio quaedam emendata. 448
Pincianum palatium. 533
Placentinum Concilium. 520
Plenaria ſynodus. 475
Poenitentes quidam jacere debent. 115
Poenitens ſupplicat ſe excommunicari. 549
Poenitentiae ſacramentum a Chriſto inſtitutum. 202
Poenitentiale Bedae. 564
Poëtarum odium aevo Pierii. 445
Polybius ſcriptor prudentiſſimus. 608
Polycarpi auctor Gregorius Presbyter. 160. 361
Pomoerium Eccleſiae Raveonatis. 317

Pompeii celeritas in bellis conficiendis. 622. Ejus magna laus. 626
Pomponius Iuriſconſultus. 615
Pontanolenſis Eccleſia. 511
Pontificalis liber. 57. & ſeq.
Pontificalis liber non editus. 309
Poppaea lex. 47. 52
Porta ſpecioſa. x.
Porticani. 279
Praecurſoris pictura digito agnum oſtendentis vetita. 88
Praeſcriptio triginta annorum. 194
Praeſentatio Presbyterorum ad Eccleſias paroeciales unde orta. 519
Presbyter non legalibus nuptiis irretitus. 95
Presbytera, Presbyteri uxor. 226
Presbyteri occiſi poena. 171
Presbyteri iidem olim erant cum Epiſcopis. 172
Presbyteri an poſſint chriſmate ſignare pueros in fronte. 191
Presbyter indoctus qui baptizavit. 478
Presbyteri paroeciales. 503
Presbyteri quomodo judicandi. 578
Preſtis vox reddita canoni Toletano. 521
Primas, id eſt, Legatus apoſtolicae ſedis. 563
Prioratuum venditiones vetitae. 481
Privilegia ſedis apoſtolicae favorabilia Epiſcopis. VIII. X.
Privilegiati caſus origo. 578
Privilegium clericale. 584
Profuturus Epiſcopus Bracharenſis. 490. 522. 559
Proſpero tributi libri de vita contemplativa. 534. 549
Publius Scipio Aemilianus. 596
Pyrrhus Ligorius. 611

Q

Quadrageſimae jejunium quando inceptum inter Clericos. 179. 186
Quiricus Epiſcopus in Iberia. 566
Q. Caecilii Metelli illuſtre facinus. 596
Q. Catulus. 626
Q. Mutius Scaevola. 614

R

Radoldus Argentoratenſis Epiſcopus. 384
Radulfus Bituricenſis Archiepiſcopus. 383. 392
Rambulus Epiſcopus Edeſſenus. 27. 31
Raptoris poena. 582
Rathbodus Archiepiſcopus Trevirenſis. XVII.
Ratholdus Epiſcopus Argentoratenſis. 548
Ratione victi conſuetudinem fruſtra opponunt. 403
Ravannatis Eccleſiae pomoerium. 317
Redemptio altarium vetita. 480. & ſeq.
Reginaldus Polus Cardinalis. 604
Regino Abbas Prumienſis. XVII.
Reicherſpergenſis Chronici auctor notatus. 468
Remenſe Concilium adverſus Arnulfum. XIV.
Reſervationes Eccleſiarum cathedralium. 183
Reſtituta reſtituta apud Gratianum. 553
Rhodanius Epiſcopus Toloſanus. 535
Riculfus Archiepiſcopus Moguntinus. 574. 11.
Ridelli nomen reſtitutum apud Gratianum. 543
Rodomum pro Rotomago. 486
Rogae. 358. & ſeq.
Rogationes. 180. 187
Roma ſuperior. 452
Roma urbium domina. 604
Romani Correctores laudati & notati. XXIX.
Romanae Eccleſiae chartarium.

Romani veteres nihil magnum, niſi auſpicato, inchoare ſolebant. 46
Romani Pontificis ſolius eſt convocare generalem ſynodum. 82
Romani Pontifices ſibi reſervaverunt proviſiones Eccleſiarum cathedralium. 183
Romani Pontifices aliquot mali fuerunt. 225
Romani Pontificis ſubſcriptioni locus vacuus relictus in Concilio Trullano. 428
Romanus Pontifex an habeat omnia jura in ſcrinio pectoris ſui. 459
Romani Pontificis electio olim fieri non poterat extra praeſentiam Miſſorum Imperatoris. 467
Romani Pontificis auctoritas in Concilio. 473
Romipetae. 280
Romulus Amaſaeus. 602
Rothadus Epiſcopus Sueſſionenſis. 336. VIII. X. & ſeqq.
Rothomagenſe Concilium. 497
Ruſticus Epiſcopus Narbonenſis. 517

S

SAcerdos, id eſt, Epiſcopus. 561
Sacerdotes lignei. 559
Sacerdotii meritum unde. 560
Sacerdotes primi gradus, Epiſcopi. 577
Sacerdotum vita ſolutior. 607
Sacramenta a jejunis praeſtanda. 182. 184
Sacramentum Epiſcoporum. 248
Sacrilegii lex a Ioanne VIII. edita. 314. & ſeqq. 320. 524.
Salomon Conſtantienſis Epiſcopus. 392. 395. 397
Salomon Rex Britonum. 494
Sanctius Rex Aragonum. 49. 54. 543
Sanctuaria, id eſt, reliquiae ſanctorum. 559
Sardicenſis Concilii auctoritas. 200
Sardicenſes canones pro Nicaenis habiti. 233. 432
Saxones in Britanniam inſulam olim migrarunt. 62
Scander-Berg. 13
Scientiae atque veritatis praemium. 166
Scoti Epiſcopi. 478
Scyllacacum. 50
Sedulii paſchale opus. 415
Segefredus pro Sigeberto. 267. 435
Selemſelitanus Epiſcopus. 516
Sententia paſtoris timenda. 193. 197
Septimunicenſe Concilium. 468
Servitia curiae non poſſunt poenae loco cenſeri. 574
Servituti adjuncta poena deportationis. 581
Servius Sulpicius. 613
Siciliae laus. 606
Sigebodus Archiepiſcopus Narbonenſis. 315. 524
Sillitanus Epiſcopus. 516
Silverii Papae epiſtola ſuppoſititia. 533
Silveſtri ſecundi decretum. 459
Simoniacorum Epiſcoporum poena. 460
Siricio perperam tributa conſtitutio Stephani ſecundi. 431
Siſebutus Rex Hiſpaniae. 49
Siſemundus poſitus pro Siſenando. Ibid.
Siſenandus Rex Hiſpaniae. Ibid. & 566
Smaragdus an auctor homiliarii. 565
Sochot male ſcriptum apud Gratianum pro Nachor. 369. 373
Socinorum familia clara Patavii. 601
Solaria. 296. & ſeq.
Solon legiſlator Athenienſium. 213. 593. 615
Somniorum lex. 571

Statuae intereunt. 592
Statuta Ecclesiae antiqua. 453
Stephani I. decretum adverſus laicos. 436
Stephanus Tornacenſis emendatus. 529
Subdiaconi abſtinere debent ab uxoribus. 92. 94. 113. 118. 538
Subdiaconi gradus dimiſſus. 517
Subdiaconiſſa, uxor Subdiaconi. 226
Suppreſtis ſignificat ſuperſtitem. 521
Symbolum fidei quantae auctoritatis. 22
Synodus provincialis cognoſcit de criminibus Clericorum. 576. An congregari poſſit ſine auctoritate Romani Pontificis. VIII.
Synodus ſexta non fecit canones. 78. & ſeq.82. 86.
Synodi generalis convocatio pertinet ad ſolum Romanum Pontificem. 82
Synodorum univerſalium & provincialium differentia. 462
Synodus perfecta. 475
Synodus paroeciana. 557
Synodalis cauſſa. 557
T
TAlamaſcae. 568
Tarraconenſis liber. 427
Tarraconenſe Concilium ab Antonio Auguſtino celebratum. 618
Telo urbs Galliarum. 486
Terracona pro Tarracone. 16
Thado Archiepiſcopus Mediolanenſis. 373
Theodorus Mopſueſtenus. 17. 31. 50
Theodori Poenitentiale. 523
Theodoſianae leges. 58.70
Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis. 151. 168.v. & ſeq.
Theophraſti querela adverſus Naturam. 609
Thomas Manricus. 237
Thomas Archidiaconus Spalatenſis. 454
Thraces pueros recens natos lacrymis excipiebant. 610
Toga armis praeſtantior. 597
Toletanus canon emendatus. 521
Tolona urbs Galliarum. 486
Tractatus ordinandorum. 453
Trecenſe Concilium ſub Ioanne octavo. 523
Trecenſe Concilium ſub Paſchale ſecundo. 521
Tres tabernae. 51.55
Treuga. 535
Tribonianus. 613. 616
Triburienſes canones a Reginone relati. 513.523.525
Tricaſſinum Concilium.313.& ſeq.320.
Tridentinum Concilium. 607
Triginta annorum poſſeſſio.481
Trullanum Concilium.77.100
Tuitio conceſſa euntibus ad bellum ſacrum. 535
Tutelenſe monaſterium. 519
V
VAlerianus Epiſcopus Martyr. 42
Varenſe Concilium. 513
Vdalricus Epiſcopus Auguſtanus. 557
Velato capite orare debet mulier. 530. 552
Venerius Epiſcopus Calaritanus. 558
Veritatis & ſcientiae praemium. 166
Veritati manifeſtatae conſuetudo cedere debet.214.220
Veritas a quibuſvis erui non poteſt. 613
Vermeria diverſa a Wormatia. 543
Vermerienſe Concilium. 539. & ſeq.
Verveeum pelles atramento denigratae. 493
Veſtorina haereſis. 567
Viaticum. 185

Vi-

Vduarum miniſterium in Eccleſia. 226
Vigilii Papae epiſtola ad Eutherium. 158. ad Profuturum. 490
Viglius Zuichemus laudatur. 601
Viliſarius. 532
Vincentius Hiſpanus. 423
Vinum aqua mixtum oblatum a Chriſto. 101
Vino aegrotus an poſſit baptizari. 200. 431
Vir corporis ſui poteſtatem non habet. 476
Virginitas occiditur inter manus obſtetricum. 537
Virtus ſeipſa contenta eſt. 166
Virtus clara aeternaque habetur. 592
Viſitatio dioeceſeon. 504
Vitalis Presbyter Brixienſis. 482. & ſeq. 541
Vitreis uſus Ant. Auguſtinus ob malam oculorum valetudinem. 623
Vivarienſis Epiſcopus nunquam fuit metropolitanus. 498
Vlgerius Epiſcopus Andegavenſis. 480
Vniformis epiſtola. 487
Vomeres ferventes. 171
Vrbanenſe Concilium. 539
Vſurae vetitae Chriſtianis. 117
Vuae non addendae oblationibus. 109
Waldrada concubina Lotharii. 344
Wenilo Archiepiſcopus Senonenſis. x.
Wernerus Epiſcopus Merſeburgenſis. 463
Wigo. 515
Wiltredus Morinenſis Epiſcopus. 376
Willermus Marchio. 534
Wimundus Epiſcopus Averſanus. 443
Wirigildum. 48. 53. 525
Wiſigothorum leges. 438
Wormacienſe Concilium. 169
Wormatia diverſa a Vermeria. 543
Vxor victa coëundi deſiderio ne celet virum. 476

X

XEnophontis Cyrus. 591
Xυσίλλου Imperatorum Graecorum. 253. 256

Z

ZAchariae Papae epiſtola ad Theodorum. 541. Ad Pipinum emendata. 558
Zachariae falſo affictum caput quoddam. 545
Zoſimus Papa emendatus. 451

FINIS.

R. BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI
14100 45
523780